LILLI PROMET

SAT fără bărbați

Colecția GLOBUS / Editura Univers

GLOBUS

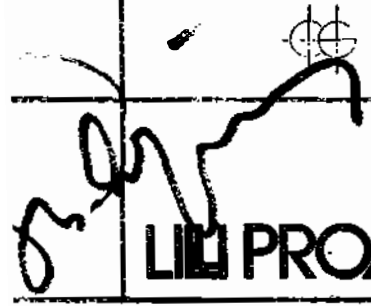

LILI PROMET

Sat fără bărbați

Traducere de
IULIAN NEACȘU și PETRE UNGHIANU

EDITURA UNIVERS

București

1980

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Ilustrația de Silvia Coțovanu; Grafica de Viorel Popescu

Лилли Промет

Деревня без мужчин

(„MEESTETA KÜLA")

Издательство „Известия", Москва, 1973

Toate drepturile asupra versiunii de față sînt rezervate Editurii UNIVERS

Capitolul întîi

1

Acestea nu erau drumurile pe care erau ei obișnuiți să meargă. Naiba știe ce fel de drumuri erau! Cu un ceas-două în urmă, prăfoase și netede, ca o arie de treierat, ele se schimbaseră într-o oglindă compactă de apă, din care, ca niște insulițe, ieșeau în afară locurile mai uscate. Obosiți și chinuiți de sete, caii se opreau cu încăpățînare, iar căruțașii, pierzîndu-și răbdarea, le vîrstau spinările nă lăite de năduşeală.

— Na-na! Na-na! Na-na!

Căruțașul face tot ce poate, stă însă în puterile lui să oprească ploaia și să oblige caii să umble mai repede? Călătorii însă nu vor să se împace cu asta — ei, ca și muștele de toamnă, sînt somnoroși și răi. Pînă și fermecătorul inginer Sitska. Tot drumul a fost un exemplu de bună dispoziție, a glumit și a îngînat cîntece hazlii. Acum, chiar și el se hurducă în fundul căruței, cu capul în piept și cu pălăria rotundă, neagră, ca o căldare, trasă pe ochi. Claia umedă de lîngă el este *soția lui, Vanda Sitska. Nora lor, Liili, în*cearcă să acopere cu strigătul ei scîrțiitul roților.

— Ce-i ?

— Temperatură ! Liili dădu la o parte marginea păturii.

Inginerul plescăi din limbă şi începu să-i facă mutre nepoţicii. Fetiţa scoase o mînă din pătură. Din pălăria îmbibată de apă cădeau picături mari, cădeau des şi precis, ca dintr-o pipetă.

— Rabdă, Triinuke, în curînd se va ivi şi soarele.

— Unde este soarele ? întrebă copilul.

Unde să fie ? Ploaie, necunoscut, dor de casă.

Convoiul de zece căruţe înainta încet şi cu încăpăţînare. Roţile se înfundau greoi în noroi. Noroiul se zvîrcolea sub roţi şi clefăia sub tălpi. Şuvoaiele cenuşii ale ploii biciuiau faţa şi spatele, iar picăturile, cît un bob măşcat de grindină, băşicau băltoacele.

Pămîntul clocotea.

Chipurile ude ale oamenilor erau încremenite şi posomorîte. Chiar şi copiii nu mai îndrăzneau să facă nazuri. Crăpăturile somnoroase ale ochişorilor lor iscodeau de sub prelate.

— Hei, omule, cine te-o fi alungat din casă la marginea lumii ? scuipă înaltul şi chelul Johannes Jemel.

— Parcă singur n-ai şti, îi răspunse Ruudi Populus, un bătrîn domol, cu caschetă.

Undeva, la peste două mii de kilometri în urmă, le rămăseseră casele. La asta se gîndeau toţi. Bondoaca şi răbdătoarea Tilde şi fiica ei Kristina. Şi Eeva. La popasuri, ea se

pricepea să înnoade relații folositoare, să facă rost de tichete pentru supă și nu se pierdea cu firea niciodată. Acum privea și ea ploaia, înghițindu-și lacrimile.

În căruța a șasea, mica Iaria se sprijinise de marele și puternicul său bărbat.

Undeva îndărăt, dincolo parcă de această ploaie, era casa ei — odăița și bucătărioara. Pe polițe oratițele străluceau. Și patul... Te așezai în așternut, pe cearșaful alb ca zăpada, sub plapuma călduroasă, și adormeai sperînd în ziua ce avea să urmeze, chiar dacă erai foarte obosită și ți se părea că ești nefericită. Și totuși, chiar și acum, cînd își jelea casa, viitorul nu o înspăimînta. Doar era și Hannes cu ea. Și atîta timp cît Hannes este alături de ea, n-are de ce să fie neliniștită.

— Iaria ! spuse posomorît Hannes soției sale, ai cărei ochi erau plini de lacrimi. Oare apa aceea, care cade din cer, nu-i prea destulă ?

Vanda Sitska, soția inginerului, ducea dorul căminului său, fotoliului său, volumașelor lui Voltaire, unui ceai fierbinte și unui pled pe picioare... Camerista Anna deschide larg ușile mari de sticlă și pătrunde fără zgomot înăuntru, împingînd măsuța cu sandvișuri...

Un șes nesfîrșit li se întindea în față, fără nici un singur sat. Se întuneca, începu să bată vîntul.

...Era undeva lîngă casă. Liili și Trina se dădeau cu săniuța. Fulgii de zăpadă, apoși, li se lipeau de obraji. Liili tîra cu greutate sania la deal, și Trina o ajuta — trăgea de funie. Dar din pricina asta, săniuța devenea și mai

grea. Obosite, se opriră în cele din urmă, și Trina zise :

— Mamă, mi-e frig.

Liili îi suflă în palme și o întrebă :

— Acum ți-e cald ?

Fetița clătină din cap. Atunci Liili își scoase paltonul și înfășură copilul, care tremura. Dar Trina scuturâ din nou din cap și spuse trist :

— Mamă, mi-e frig.

Liili se trezi din somn. Fetița dormea în brațele ei înlemnite.

Au intrat într-un sat tătăresc, hașurat de ploaie, prin poarta înaltă a colhozului. Scîrțiind, prima căruță se opri, iar după ea și celelalte. S-au oprit pentru mai mult timp.

Întrebări, nedumerire. Strigăte.

— Ce s-a întîmplat ?

Nimeni nu știa.

— Unde-i călăuza ? A dispărut ?

Vanda, soția inginerului, își scoase capul din gulerul înalt al paltonului. Și ea, ca și ceilalți oameni, chinuiți și îmbătrîniți de oboseală, privea prin ploaie, cu o licărire de speranță.

Era a doua lună de cînd se aflau în necunoscut. Pînă și în somn continuau să vadă orașe, așezări și stații de cale ferată distruse, copacii pîrjoliți din vechile parcuri și cei înșirați în lungul drumului. Uneori, trenul gonea zile și nopți întregi înainte, iar după aceea încremenea multă vreme undeva, în mijlocul unei păduri sau în stepă, lăsînd cale liberă eșaloanelor cu trupe, tancuri, tunuri și mu-

niții. Eșaloanele treceau în mare grabă spre front.

După aceea, pe neașteptate, trenul se punea în mișcare, lua dintr-o dată viteză, și oamenii, strigînd, se străduiau zadarnic să-l ajungă din urmă. Trezindu-se din somn într-un vagon ticsit care mirosea a scutece, ei se obișnuiseră să vadă aceeași stație, binecunoscută, în care stăteau deja de o săptămînă întreagă. Aceeași fațadă a unei gări, cu inscripția „Apă clocotită", figuri de ipsos, mulțimea călătorilor pe peron, micile scuaruri de pe lîngă gări, pline de oameni — greu de plecat. Ce să-i faci ? Căile ferate sînt supraîncărcate și aglomerate de eșaloane. Frontului îi trebuie pîine, echipament și apărători.

În scurtele lor opriri, soldații tineri dansau cu fetele chiar pe peroane, le împărțeau copiilor evacuați din ciorba lor de varză de la cazan și cîntau vechile cîntece din timp de pace. Atunci, pentru o clipă, erau uitate greutățile drumului, că de multă vreme copiii nu sînt îmbăiați, constipațiile, diareele, păduchii... După ce găsește primul păduche pe corpul său, omului îi e scîrbă de el însuși și tot timpul stă cu ochii în patru : oare nu i s-a mișcat ceva prin păr sau prin sîn ? Așa că nu mai știi dacă e vorba de un păduche sau pur și simplu de nervi.

Călăuza, care se dusese să se intereseze de popasul pentru noapte, se întoarse la convoi și căruțele se tîrîră spre sat.

Ferestrele se luminau, oamenii apăreau în pragurile caselor. Jemel, înalt, chel, făcu semn

cu cotul tovarășului său de drum, Ruudi Populus :

— Auzi ! Nevestele tinere ne poftesc la o petrecere ! Știu ele că eu și cu tine sîntem bărbați în toată puterea.

Inima tînjea după aceste luminițe licărind ! Bidonul de lapte, care se bălăbănea în coada ultimei căruțe, zăngănea bucuros. Parcă suna un clopoțel...

2

Era o dimineață posomorîtă. Se lăsase ceață. Satul, cu căruțele împrăștiate și cu caii jumulind iarba, părea cîmpul unei bătălii ce avusese loc de curînd.

Era un sat atît de nou, încît bîrnele proaspăt cioplite încă nu-și pierduseră culoarea. Și era aici atît de curat, încît toate popasurile de noapte petrecute de curînd prin sălile de așteptare ale gărilor, prin clasele școlilor, pe paturile comune ale vapoarelor, toate nopțile petrecute sub cerul liber îți reveneau în minte.

Oamenii cădeau într-un somn greu, fără vise, dar se trezeau amorțiți și obosiți, de parcă nici n-au închis ochii toată noaptea. Îi îmbrăcau pe copii, însă continuau să doarmă de-a-n-picioarelea.

Kristina stătea încă întinsă pe salteaua de puf, frumoasă și molatică din pricina somnului ; Tilde tăia pîinea, iar Eeva fuma. Dincolo de cercelușii trandafirii se vedea pe geam un petic de cer înnorat.

O băbuță cu o basma ce-i cădea pe umeri puse pe masă samovarul. Răsuci pe degete un zuluf auriu al Kristinei și spuse aprobator :

— *Tcecek* [1].

Pruncul din leagănul legat de tavan începu să plîngă și să-și frece ochii cu pumnișorii, și pumnișorii lui erau ca niște boboci de trandafiri. Bunica îi vîrî un biberon în gură, clătină puțin leagănul și arătă cu mîna spre cîmpiile triste și potopite de ploaie ce se întindeau dincolo de fereastră.

— Război... Înțelegi ?

— Da, spuse Tilde. Bărbații au plecat la război. Au plecat lucrătorii. Oare nu asta a vrut să spună bătrînica ?

Asta. Și că ei îi e milă de acești bărbați din toată inima și că îi compătimește. Bătrînica turnă ceai în cești și aduse un borcan cu lapte din cămară, lăsîndu-și papucii la ușă și umblînd numai în ciorapii ei albi pe dușumeaua nevopsită. Pentru prima dată vedea o femeie care fumează.

Allah ! Allah !

Oare una ca asta poate să facă copii ? Ea a avut nouă, cinci fii i-a petrecut la război, în căruțe împodobite cu flori.

Allah ! Allah !

...Dar unde sînt acum copiii Eevei ?

Acolo ! În patrie ! În Estonia !

— Nu pleca ! o rugase bărbatul pe Eeva. Rămîi !

---

[1] Floare frumoasă (în l. tătară).

Dar ea își aruncă în geamantan două rochii noi de mătase, lenjerie și un cearșaf de baie. Pentru două luni ajung și astea ! Războiul nu poate dura multă vreme ! Toți gîndesc așa. Eeva nu crede în invincibilitatea armatei hitleriste. Dacă pînă acum nu s-au învățat ei minte în Europa, în Rusia au să-nveție negreșit.

Fiica ei n-a venit s-o conducă. Eeva a întîlnit-o pe Aino în curtea fabricii.

— Nu vreau să mai știu de tine ! izbucni furioasă fata.

Eeva fu ajutată să se urce într-un camion. Muncitorii, cu puștile pe umăr și cu cartușiere la brîu, evacuau femeile și copiii. Eeva vru să-și sărute fiul.

— Ne privesc toți, mamă, se sfii băiatul. În amintire, fiul îi rămăsese așa, în curtea fabricii, pe fondul clădirilor cu ferestrele lipite în cruciș cu benzi de hîrtie. Înalt, grav ca un bărbat adevărat și duios ca un copil. Ținea pușca în mînă cu mîndrie și visa la fapte eroice. Bietul copil ! Moartea încă nu înseamnă nemurire !

Omul înțelege multe în viață prea tîrziu. Ultimul an cistrusese chiar și mica aparență de înțelegere din familia lor. Eeva era pentru puterea sovietică. Anton era împotrivă, fiul lua partea mamei, fiica împărtășea părerea tatălui. La început, se fereau de brutalități exagerate, dar certurile se adînciră și se înmulțiră mai apoi ca niște fisuri. Vecinii clătinau din cap : „Iată ce face politica !"

— Doar tu ești muncitor ! Oare pe cine regreți ? încerca Eeva să-l facă pe soțul ei să-și schimbe părerea.

Iar Anton își ducea soția la șifonier, lovea cu palma în măsuța de toaletă, în fotolii, trăgea de draperii :

— Oare am trăit noi rău ?

— Dar toate astea nu ni le-a dăruit nimeni, răspundea Eeva. Toate s-au dobîndit cu trudă...

— Și mai zici că patronul era un vampir ?

— Era... spunea Eeva.

— De fiecare sărbătoare el ne dăruia un salariu pe o lună. A construit un club pentru muncitori, o linie de tramvai, un bloc cu cinci etaje. A deschis un magazin pentru muncitori cu prețuri reduse. De sărbători, la reuniuni, dansa cu muncitoarele, le plimba cu mașina. Oare astea-s minciuni ?

— Un măgar ! strigă Eeva.

Eeva nu se pricepea să-i explice soțului ei că blocul construit de patron pentru muncitori și prăvălia deschisă de el îi aduceau acestuia un mare venit. Muncitorul cîștiga cenți, patronul — coroane. Materia primă o primea fără taxe vamale, aproape pe degeaba, iar șinele de tramvai i-au adăugat un milion la contul lui bancar.

— Și ce-i cu asta ? se miră Anton. Trăia și el și dădea și altora !

N-aveai ce vorbi cu un om atît de greu de cap, el nu voia să înțeleagă nimic. Mai mult decît orice, Eeva detesta explicațiile. E bine ca fiecare să înțeleagă totul singur.

Eeva n-a fost o soție fidelă, dar pe copii, vede Domnul, îi iubea din toată inima. Fericire însă n-a fost.

Fiecare își are slăbiciunile sale... Anton închidea ochii la slăbiciunile Eevei. El cerea numai ca Eeva să salveze aparențele și să nu arunce banii fără rost. Dacă soția i se întorcea acasă prea tîrziu, Anton bombănea :

— Te tot învîrtești aiurea ! Iar te-au lăsat pingelele !

Anton avea trăsături fine, nasul drept, puțin coroiat, și barbișon. Era un bărbat înalt, bine făcut. Toți îi spuneau Eevei :

— Ai un bărbat frumos. Ca un baron.

Dar pentru dragoste și fericire nu-i destul să arăți frumos ca un baron. O scoteau din sărite mărginirea și zgîrcenia lui Anton. Își vîra nasul și în cratițe.

— E oare carnea chiar atît de scumpă ? Ieri carnea era mai ieftină, iar supa la fel de grasă.

În fiecare seară socotea cheltuielile ; dacă lipseau doi cenți, nu putea să adoarmă.

— Dă-ți osteneală și adu-ți aminte pe ce s-au dus acești bănuți ? o ținea el.

Mama lui Anton se plîngea cunoscuților de căsnicia nefericită a fiului ei : „La ce s-o fi gîndind Eeva asta ? Anton e un bărbat devotat, atît de harnic, econom, curat. Nu bea, nu fumează, nu aruncă banii pe cinematografe și teatre. El singur are grijă de îmbrăcămintea copiilor, verifică dacă ciorapii și nasturii le sînt în bună stare, face singur cumpărăturile

pentru iarnă. Femeile uşuratice au totdeauna parte de bărbaţi buni !"

Eevei i se urîse cu Anton.

Chiar şi duminica, cînd se plimbau prin oraş, Anton nu scotea o vorbă. Purta un costum din stofă englezească de bună calitate, pălărie, cravată, un baston în mînă, ca un aristocrat. Îi cîntărea cu o privire pe cei întîlniţi şi era mulţumit cînd i se dădea atenţie. Doar în răstimpuri se încrunta şi împărţea copiilor scurte poveţe şi lungi dojeni :

— Aadi, nu călca strîmb ! Scîlciezi ghetele ! Aino, îţi murdăreşti ciorapii. Dacă o să fie spălaţi prea des, se vor rupe şi n-ai să-i porţi multă vreme.

Iar cînd, la masă, se aşeza un om în plus, toată seara Anton se uita în gura lui, păzind zaharniţa şi untiera. Cu timpul, Eeva se obişnuise cu caracterul lui. Ridica din umeri şi se resemna. Dar o trăgea afară din casă, se plictisea şi visa o dragoste adevărată, o fericire adevărată, un soţ, adevărat. Şi, cu toate că micile ei aventuri şi uşoarele ei pasiuni se sfîrşeau dezamăgitor, i se părea totuşi că înainte o aşteaptă neapărat ceva mare şi frumos.

Da, fisurile se adînciseră, cu toate că Anton nega acest lucru cu încăpăţînare, şi în neînţelegerile sale de familie îi învinuia doar pe roşii. Îl privea cu ochi răi îndeosebi pe Aadi, fiindcă acesta intrase în Comsomol. Dar relaţiile dintre tată şi fiu deveniră cu adevărat duşmănoase după o seară îngrozitoare.

Aadi se întorsese tîrziu acasă de la o adunare.

— Unde mi-ai umblat ca o haimana? îl întrebă Anton.

— N-am umblat ca o haimana, se simți Aadi jignit.

Stînd în ușa camerei sale, Aino își pilea liniștită unghiile.

— Se duce la soldații ruși, ca să învețe să danseze *cazaciok*, începă ea cu venin și surîse ironic și răutăcios, observînd pumnii strînși ai fratelui. Tovarășe comsomolist, îl întărîtă ea, în curînd s-a zis cu voi.

— Ce vrei să spui cu asta? întrebă băiatul, care se făcuse palid.

— Ai să vezi singur, cînd vor începe frunzele să cadă[1]... Atunci să nu te bizui pe mila mea!

Aadi mai auzise asemenea vorbe și mai înainte. Băiatul se repezi, dar tatăl îl apucă de mînă:

— Așa te învață Comsomolul tău? și îi dădu o palmă.

— Ticălosule! țipă Aino, trînti ușa cu zgomot și împinse divanul în dreptul ei.

— Ce sînt baricadele astea? se înfurie Eeva, care pînă atunci le urmărise cearta fără să scoată o vorbă.

— Păi lepădătura asta roșie poate să și omoare și să jefuiască. Ei sînt în stare de orice! urlă fiica.

Pe timpul burgheziei, la birou erau angajate numai fete tinere și frumușele. Așa ca Aino. Băiatul patronului le plimba cu mașina,

[1] Parola contrarevoluționarilor estoni (n.a.).

le invita la *five-o-clock*-uri şi la baluri. Eeva nu se neliniştea în mod deosebit : ca şi tatăl său, Aino era înfumurată şi calculată. Fiecare zîmbet, toţi nurii ei trebuiau s-o ajute să se căsătorească într-un mod avantajos.

Eeva tăcea şi se consola cu gîndul că o asemenea fată ca Aino nu va ajunge prea departe cu treburile amoroase.

Eeva nu se hotăra să-i interzică anumite lucruri, s-o mustre sau s-o prevină. Aino i-ar fi spus :

— Dar tu ce faci ?

Timpurile noi aduseseră însă schimbări în viaţa lui Aino. Şi ea începuse să le urască. Cît de aproape fusese fericirea : o casă în afara oraşului, cu teren de tenis şi piscină, un cîine mare cît un viţel, adus din străinătate, un automobil-sport, o poziţie în societate, invidie jur împrejur şi musafiri la cină...

De aceea Aino strîngea din pumni şi aştepta să vină timpul cînd vor începe să cadă frunzele...

Greu e să fii mamă ! Eeva înţelegea totul, dar nu putea schimba nimic, căruţa familiei lor mergea de capul ei mai departe...

Toţi se şi aşezaseră la locurile lor, gata de plecare, şi Eeva trebuise să se grăbească. Vîntul zdrenţuia norii şi zvînta pămîntul.

3

Ieşise soarele, aşa cum îi făgăduise inginerul Sitska nepoţelei sale Trine. Un vînt pu-

ternic vălurea grînele, date în pîrg ; zburînd de nu se ştie unde, un roi de fluturaşi se juca deasupra drumului. Călăuza, poreclită Roşcatul din pricina culorii părului, culese de pe marginea drumului o mînă de păstăi de mazăre şi le aruncă Kristinei drept pe genunchi.

Alte şi alte sate le ieşeau în întîmpinare. Unele cu pervazurile de la ferestrele caselor încrustate şi cu garduri înalte, altele cu acoperişuri surpate de stuf şi cu hornuri de lut. Natura însăşi se purta în chip deosebit faţă de aceste locuri. Pe unele le lipsise cu totul de pădure, chiar şi un tufiş mai măricel era greu de găsit prin împrejurimi, iar florile de pe pervazurile ferestrelor erau pipernicite, cu tulpinile străvezii, apoase.

Convoiul urcase un deal. Kristina bătu deodată din palme şi scoase un strigăt. Jos, într-o vale bogată în verdeaţă, se întindea un sat cu o moschee ponosită şi cu semiluna în vîrful ascuţit al minaretului. Un rîu încins de soare le şerpuia dinainte. Jur împrejur înfloreau lanuri de in, albastre-albastre ; Roşcatul mergea lîngă căruţă, căutînd o temă de conversaţie, numai ca să fie alături de Kristina şi s-o privească în ochi. Îi spunea şi el fetei, floare.

— *Tcecek.*

Înspre el se grăbea Ruudi Populus, cu o şapcă cu cozoroc în formă de plisc şi cu o manta de ploaie, iar la ureche, cu o floare de cîmp. Bătrînul arăta voinic ; avea pulpe musculoase, un grumaz puternic, o burticică potrivită şi nişte ochi mici şi inteligenţi sub

sprîncenele stufoase care adăposteau un surîs ironic, un nas gros și niște obraji roșii. Mîinile însă meritau un capitol separat : munca grea nu este cosmetică.

El se apropie ca să întrebe călăuza cînd vor ajunge la destinație.

După părerea Roșcatului, mai rămăseseră de parcurs vreo patruzeci de kilometri.

Populus se scărpină după ureche și continuă să meargă alături de căruță, examinînd-o pe fata cea frumoasă și tînără, pe mama ei plinuță și mică, și pe Eeva, care trăgea dintr-o țigară.

Razele fierbinți ale soarelui își făceau efectul și oamenii, încetul cu încetul, începură să-și scoată hainele de prisos. Iaria își arunca privirile asupra cîmpurilor nemărginite și ofta :

— Ce de lume ar trebui ca să le facă față !

I se părea că este o gînganie neînsemnată în fața acestei mări mișcătoare de grîne, iar sentimentul chinuitor al dorului de casă se înstăpîni din nou în sufletul ei.

Estonia ! Săracă și mică. Cîmpuri foarte mici. Faci un pas — luncă, faci altul — păduri. Pe cînd aici mergi și mergi și cîmpurile n-au capăt. Trăiseră prea sărăcăcios și prea modest, ca să se poată obișnui dintr-o dată cu spații impunătoare. Lui Hannes însă îi plăceau întinderile vaste.

— Privește !

De două ori opriră în niște sate, deshămară și adăpară caii.

Oamenii se întinseră pe iarbă, luară cîte o gustare, fumară, copiii alergau în preajmă. Numai inginerul Sitska stătea cu brațele încrucișate la piept, ca o căpetenie de oști, și cerceta iarba fragedă, florile dintr-o vîlcea și pădurica, la poalele căreia șerpuia un rîu, limpede, aproape alb, ca și cerul. Vanda luă dintr-un paneraș pîine și carne, iar Liili, mai cu de-a sila, mai cu rugăminți, încercă s-o silească pe Trina să înghită măcar o bucățică. Dar Trina o respingea, întorcea fața plînsă, și Liili îi privea cu invidie pe ceilalți copii care alergau și săreau cu coltucele de pîine în mîini. Tare o mai durea inima pe Liili din această pricină...

Spre seară, ajunseră la centrul raional. Aici erau o farmacie cu pridvor mic, dar înalt, cu sticluțe multicolore de medicamente în geam, o tipografie cu firmă de sticlă, o Casă de Economii și o Casă de cultură. Pe malul unui rîu, între sălcii stufoase, o moschee își înălța spre cer semiluna, iar în piața din fața Comitetului Executiv raional, pe un stîlp mult mai înalt decît minaretul lărmuia un difuzor.

Dintr-o ceainărie ieșeau niște bărbați care își potriveau cutele de la bluzele lor fără semnele distinctive ale gradelor. Alți bărbați, îmbrăcați exact la fel, treceau pe strada principală în căruțe înalte cu coviltir. Femeile, cu șorțuri și basmale albe și brodate, se dădeau în grabă la o parte din calea lor.

Convoiul coti și *traversă un teren plin de* verdeață, împrăștiind și speriind un cîrd de gîște. Venindu-și în fire, gîștele își întinseră

gîturile lungi, începură să sîsîie şi gîgîiră cu răutate încă multă vreme, ca femeile certărețe care nu pot să se potolească.

Caii s-au oprit în fața clădirii albe şi moderne a şcolii. Roşcatul aruncă hățurile în căruță şi plecă la punctul de evacuare. Împrejurul noilor veniți se aduna lumea. Erau refugiați din diferite locuri, aruncați încoace de război. Fiecare nădăjduia să întîlnească un cunoscut, să audă noutăți în legătură cu meleagurile sale natale.

— Sînteți din Moscova ?

— Nu.

— Din Leningrad ?

— Nu.

— Poate că din Minsk ?

— Nu.

— Poate că ştiți ceva de Grodno ? întrebă un evreu cu ochi înspăimîntați.

— Nu.

— Dar dincotro veniți ?

— Din Estonia.

Inginerul Sitska încercă să arunce o privire prin ferestrele caselor şi hotărî în sinea sa că se poate trăi pe aici.

Îi era dor de o baie, de rufărie şi de un aşternut curat. Dar abia se lăsase pradă visurilor, că şi apăru Roşcatul cu o listă în mînă : cei veniți urmau să fie împrăştiați prin diferite colhozuri. Se auziră strigăte de nemulțumire.

— De ce să nu-i lase aici pe bieții oameni ? *Sînt istoviți* de un drum lung, de ce să se urnească iarăşi, cu copii, să orbecăie prin

noapte ? Oare cînd se vor sfîrşi odată aceste chinuri ?

Liili plîngea în hohote la căpătîiul fetiţei sale bolnave, şi inginerul Sitska puse mîna pe umărul nurorii, ca s-o liniştească.

Roşcatul privea în pămînt. Nici pentru al său *Tcecek*, floarea cea frumoasă, nu putuse găsi un adăpost pentru noapte în orăşelul ăsta atît de aglomerat. Şcoala era ocupată, Casa de cultură şi ea era ocupată, chiar şi casa Roşcatului era înţesată de oameni.

În cele din urmă se potoliră. Nu mai aveau putere ca să se supere şi să se certe. Nu mai simţeau decît o indiferenţă deplină şi dorinţă de linişte.

Inginerul oftă cu umilinţă şi îşi puse pălăria.

— Cît mai e de mers ?

— Douăzeci şi cinci de kilometri, îl linişti Roşcatul.

Căruţa lui Sitska fu urmată de alte două căruţe, care, zdrăngănind, se pierdură din vedere pe drumul mare.

Merseră multă vreme prin noaptea întunecată. Războiul îi gonea mai departe, tot mai departe. Capetele celor aţipiţi se aplecau cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Peste tot era întuneric : pe drum, în cer şi în suflet.

Capitolul al doilea

1

Aici, deşi bătrînii vorbeau prost ruseşte, iar femeile se făceau înţelese numai prin gesturi, totuşi izbutiră să-şi facă un rost şi să se înţeleagă în toate privinţele. Din fiecare casă veneau femei, care cu un lighenaş, care cu o găleată, cu o lampă de petrol sau cu un cleşte pentru cărbuni. Fiecare le aducea refugiaţilor ce putea, ca măcar cît de cît să le mai uşureze viaţa şi să le facă traiul mai acceptabil. Tătăroaicele clătinau compătimitor din cap şi spuneau ceva duios în limba lor. Tilde era mişcată.

— Buni mai sînt oamenii pe aici, îi spuse ea Eevei.

La început refugiaţii din Estonia se simţiră locuitori provizorii, întîmplători ai colhozului. Ei nădăjduiau că în curînd vor putea să se reîntoarcă acasă. Nu se îndoiau că asta se va întîmpla foarte curînd. De aceea, aici totul le era străin, şi pîinea, şi normele, şi treburile colhozului, şi satul Takmakul Vechi, care se întindea pe aproape doi kilometri. Satul începea de la *malurile rîuleţului* Şaitanka, pragul primei case dădea chiar către apă, iar ul-

tima se afla pe munte, într-o pădurice tînără de stejari.

Rîul, ca un cuțit, tăia marele sat în două : Takmakul Vechi și Takmakul Nou ; vara scădea, și pe alocuri albia lui galbenă se usca. Hotarul dispărea, puteai să umbli și să te plimbi în voie.

Viața în Takmakul Vechi decurgea într-un ritm de la care nu se abătea nimeni. Odată cu revărsatul zorilor, brigadierul trecea pe sub ferestrele oamenilor și îi chema pe toți la muncă, la magazie li se dădeau tuturor greble, furci, coase, cei vîrstnici plecau la cîmp ; în sat rămînea gloata copiilor, numai în cămășuțe și fără pantaloni și albinele care zumzăiau prin măceși.

De aceea Jemel cel chel, cînd se ducea cu găleata la rîu, nu se simțea la îndemînă singur, față-n față cu umbra sa liliachie.

Numai la amiază se întorcea viața în sat. Fumurile din hornuri se înălțau drept în sus, ca niște cozi de pisici. Femeile, venite în grabă de pe cîmp, se ocupau de gospodărie, așezau niște străchini uriașe de-a dreptul pe iarbă, și familia, punînd mîna pe lingurile de lemn, se apuca să mănînce din ciorbă.

În aceste clipe pe copii nu-i mai interesa nimic : nici găinile cu pene pestrițe, nici pisoii cei blînzi ; căscau gurile pîrjolite de ardei iute și își ștergeau din cînd în cînd lacrimile ce le veneau în ochi.

După prînz, liniștea dura pînă seara. Iar seara, femeile treceau peste rîu în Takmakul Nou și se așezau la rînd pe laițele din fața

poştei. Totdeauna se găseau cîteva norocoase cărora li se spunea : „Joacă !“ şi li se înmîna un plic mic, triunghiular, cu ştampile violete.

Din Estonia însă nu venea nici un rînd. Nici scrisori, nici cărţi poştale, pe care să fie înfăţişate Piaţa Turnurilor sau Toompea, Universitatea din Tartu sau lacul Viliandi. Şi nimeni nu se apropia de estonieni ţinînd o scrisorică sau o carte poştală în mîna ascunsă la spate, şi nimănuia dintre ei nu i se spunea : „Joacă !“

Eeva se supăra pe patul tare de scînduri şi pe războiul care nu se mai sfîrşea, şi plîngea.

Despre război ea avea o idee cam vagă : undeva au loc lupte, armatele aci se retrag, părăsind sate, oraşe şi orăşele, aci le recuceresc. Şi cînd, în sfîrşit, vor fi recucerite toate aceste localităţi, estonienii se vor întoarce şi ei acasă, îşi vor descuia locuinţele, vor deschide larg ferestrele şi plini de bucurie îşi vor aerisi odăile... Iar viaţa îşi va relua cursul normal.

Eeva gîndea aşa pentru că aşa-i plăcea ei să gîndească.

Deocamdată, ai ei nu mergeau la muncă. Aşteptau, cuprinşi de îndoieli. Cînd venise brigadierul ca să-l cheme pe inginerul Sitska, acesta nu putu să-şi ascundă indignarea. Lui să i se dea de lucru în specialitate ! El n-a stat niciodată cu braţele încrucişate ! Dar să faci ceva din constrîngere... asta nu-i place.

Şi brigadierul n-a mai venit.

Tilde, *Eeva*, *Ruudi Populus* şi Jemel cel chel discutau mereu această problemă. Ei toţi

locuiau într-o singură casă, sub același acoperiș.

— Ține mîna-n buzunar și trăiești ca vai și-amar, remarcă Populus. Din păcate, după cum se știe, munca este singurul lucru care-ți dă de mîncare.

— Inginerul este inteligent și cult, el știe cum e mai bine, se îndoi Eeva.

— Pălăria încă nu-i totuna cu capul unui bărbat, aruncă Populus și se duse să muncească. Cînd într-o seară veni acasă cu primul avans și puse pe masă o bucată de șuncă și un codru mare de pîine, toți începură să se gîndească serios la muncă.

Banii le erau pe terminate. Tilde deja schimbase o pereche de cearșafuri pe niște unt și ouă, dar sfîrșitul războiului nu se întrevedea. Au mai trecut vreo cîteva zile în care au tot stat și au chibzuit.

— Ce s-ar întîmpla cu noi, dacă soldatul s-ar gîndi tot așa și s-ar scărpina la ceafă : merită oare să te duci să lupți, face oare să risipești de pomană gloanțele și să-ți tocești cizmele ? Ce s-ar alege atunci de capul nostru ? mormăia Ruudi Populus.

Ei se instalaseră toți cinci la un loc : trei femei și doi burlaci bătrîni. Dormeau pe paturi de scînduri, iar drept paravan despărțitor atîrnaseră un cearșaf al Eevei. Dar cînd i l-au afumat cu tutun, Eeva a trebuit să și-l ia înapoi.

La început, totul mergea ca pe roate : bărbații făceau focul în sobă, strîngeau uscături

și aduceau apă de la rîu. Femeile spălau rufele, frecau dușumelele și găteau mîncare.

Dar curînd ieși la iveală că bărbații au o poftă de mîncare de lupi, Jemel socotea că Tilde pune deoparte cele mai bune bucăți pentru fiica ei, iar Populus nu izbutea niciodată să mănînce pe săturate. Atunci fiecare începu să-și administreze singur merindele. Iar Tilde își luă fața sa de masă în carouri și o ascunse înapoi în geamantan. Mărunțișurile de toate zilele se dovedesc uneori mai puternice decît un început de prietenie și decît comunitatea de interese. Viața în comun nu era chiar atît de simplă și de ușoară. Odată Eeva spuse :

— Ar fi mai bine să trăim separat.

La fel gîndeau și ceilalți. Pe Jemel îl deranja faptul că femeile cer ordine și curățenie și că trebuie să aducă apă. Pe Populus îl plictisea Eeva, care, fără încetare, jelea și plîngea patria părăsită, făcîndu-l prost și bleg. Eeva era obișnuită ca bărbatul să-i facă rezerve de combustibil, de cartofi și de legume pentru iarnă, să se îngrijească de varza murată, s-o ajute să stoarcă rufele și să le care în podul casei. De la Jemel și de la Populus, Eeva, desigur, nici nu aștepta atît de mult, dar le propuse totuși s-o ajute la gospodărie. Iohannes și Ruudi fură de acord, mai ales că, fiind burlaci, aveau nevoie de o mînă de femeie.

În unele seri îi vizita inginerul.

— Am venit să mă mai uit la voi, spuse el. După cît se pare, Jemel strînge bani cu lopata.

— Da, am cîştigat atît de mult, încît îmi cad şi pantalonii de pe mine, răspunse Jemel.

Populus fu răutăcios :

— Într-adevăr, are şolduri de fată.

Inginerul Sitska făcea cinste cu ţigări.

— Îndrăzniţi. Dacă se isprăvesc, o să stăm toţi fără să fumăm.

Jemel întindea mîna spre tabachera cu ţigări şi rîdea. Rîsul lui semăna cu un cotcodăcit.

După asta însă, Sitska luă deodată o mină îngrijorată, îşi încruntă sprîncenele şi întrebă :

— Ce este realismul socialist ?

Nimeni nu ştia.

Inginerul oftă din adînc, cu amărăciune, şi spuse :

— Iată, vedeţi ! şi cu ochii săi străvezii de limpezi se uită ţintă în ochii mici ai lui Populus.

Vanda Sitska şi Liili nu veneau niciodată împreună cu inginerul. Desigur, din cauza copilului. Fetiţa tot mai era bolnavă şi Vanda se supăra cînd îl vedea pe Roman că se îmbracă seara, pregătindu-se să plece.

— Mă duc să mă întîlnesc cu compatrioţii noştri.

— Totdeauna întîrzii mult, Rom.

— Îmi plac oamenii ăştia simpli, răspundea Sitska, şi Vanda găsea că Rom este mărinimos, ca de obicei.

Roman Sitska le cînta compatrioţilor săi cîntece vechi, discuta îndelung şi blestemau laolaltă incertitudinea în care trăiau — să fii

mereu pe picior de plecare, fără să știi cînd vei pleca într-adevăr.

— Oare se va termina vreodată războiul ăsta ? se scandaliza Eeva. Nu putem rămîne aici pînă vine frigul. Și îi părea rău că nu-și luase paltonul de iarnă.

Seara tîrziu, Eeva îl conducea pe inginer pînă la poartă. Îi plăcea femeia asta și, stînd de vorbă, se uita toată seara în ochii Eevei ca un îndrăgostit — atunci ea surîdea trist, mesteca țigara și se înroșea sub privirea lui stăruitoare. Eeva știa că-i plăcea inginerului ca oricare femeie drăguță. Inginerul se îndrăgostea de toți — și de femei și de bărbați — dacă aceștia se minunau de cîte știa el și îl admirau.

Și Eevei îi plăcea frumosul și cultul inginer Sitska, îl aștepta și își dădea chiar cu ruj pe buze în fiecare seară. La lucru mergeau de mult cu toții. Iar în palme le apăruseră bătături tari și dureroase.

Timpul era parcă potrivit special pentru cositul fînului. Tilde, Eeve și Kristina mergeau la întorsul fînului. Toți se grăbeau la cosit, femeile din brigadă n-o lăsau pe Eeva nici să-și termine țigara, o trimiteau repede la treabă și cîrîiau ca niște ciori : „N-ai să îndeplinești norma ! N-ai să îndeplinești norma!"

— Mai duceți-vă-ncolo cu norma voastră !... se supăra Eeva. Eu nu-s colhoznică, să ziceți bogdaproste și pentru ce fac !

De supărat, se supăra ea, dar... Eeva nu era obișnuită să fie ultima — la fabrică lucra bine, iar după reinstaurarea puterii sovietice

a fost una dintre primele fruntașe în producție.

Tăcînd, Tilde întorcea fînul cu ușurință.

— Foarte bine, îi spuse aprobator brigadierul, sprijinindu-se în coltarul de măsurat pămîntul. Dar de ce este atît de leneșă floricica ta? Lucrează cu o asemenea înfățișare...

Compătimitoare, Tilde își urmărea din ochi fiica, se apropia des de ea și îi arăta ce și cum să facă.

— Eu muncesc ca și celelalte. Ce mă tot cicăliți mereu? Kristina arunca grebla și-și descleștа palmele rănite. Pe fața ei supărată străluceau lacrimile. Nu mă pricep și nici nu trebuie! Lăsați-mă în pace!

Inima Tildei era gata să se sfîșie de durere. Nu putea îndura să vadă lacrimi în ochii fiicei sale. Ochii Kristinei erau schimbători, ca marea, uneori verzi ca valurile, uneori străvezii și cenușii, alteori albaștri ca cerul fierbinte de vară. Cu cîtă bucurie și-ar fi luat Tilde asupră-și toate greutățile copilului său.

— Asta-i dragoste oarbă de găină, spusese odată Eeva, și Tilde s-a supărat pentru multă vreme pe ea.

Șirurile lungi de fîn cosit exalau o mireasmă dulce și amețitoare. Numai pe coasta dealului, între măceși, unde nu se putea pătrunde, iarba rămăsese necosită. Soarele dogorea nemilos, diminețile te durea tot corpul și prin fața ochilor îți jucau cerculețe din pricina ametelii. Toate acestea însă nu-l interesau pe brigadier. În fiecare dimineață el venea să cheme la muncă oamenii și uneori îi trimitea pe

cîmpuri depărtate. Abia seara se întorceau de acolo. La prînz, fierbeau cartofi la un foc de tabără și mîncau într-o poieniță, înconjurată de tufișuri. Spre cerul albastru și fierbinte se avîntau în zbor ciocîrliile, iar împrejurul focului cîntau fete pieptoase, îmbrăcate în rochii de lucru, lungi și decolorate. Puteai să le asculți la nesfîrșit, fără să rețiii melodia.

O fată cu fața ciupită de vărsat, cu salbe din bănuți de argint la gît, îi chema:

— Ei, cartofii sînt gata!

Ce cartofi mari și albi! Nu, dragă Estonie, așa ceva tu n-ai văzut! Ei rodesc numai în cernoziom. După cartofii mari, sfărîmicioși și care se topesc în gură, vine setea. O sete atît de mare, încît pînă și rîul pare mic, tot ai bea și ai bea, iar apa argintie pare dulce.

În timpul odihnei de la prînz, Kristinei îi plăcea să hoinărească prin împrejurimi, să-și bălăngăne picioarele în lac, și să-și cufunde mîinile în apa rece. Pe mal creșteau flori albe, iar mai departe, se înalța pădurea pînă la cer. Mesteceniii, cu trunchiuri groase și strălucitor de albe, șopteau între ei și-și legănau crengile aplecate pînă la pămînt. Kristina mergea pe sub ei, micuță și plăpîndă, ca un copil care s-a rătăcit prin pădure. Îi plăcea un singur lucru — să chiuie și să răspundă la chiote. Se bucura de frumusețea zilei de vară.

Kristina nu putea să înțeleagă cum de nu-i este greu mamei, de ce muncesc fetele de la țară cu atîta pasiune, și pe deasupra mai au și destulă putere ca să se țină de pozne și să

se ia la trîntă în fîn, de ce sînt atît de vesele, de ce nu se plîng de nimic și hohotesc de rîs de nu mai pot. Oare spinările lor nu se încovoaie de durere și bătăturile lor nu sîngerează ?

Kristina iubea natura. Lanul de secară, mîngîiat de vînt, este atît de măreț ! I-au plăcut totdeauna florile și cîmpul, presărat cu snopi. Cît de frumos este de departe, dar cînd devine pentru tine loc de muncă... Nu. Kristina nu putea iubi decît o natură care n-o obliga la nimic.

2

Toți lucrau. Numai la estonieni era duminică. Jemel stătea pe prag, numai în izmene, slăbănog și păros, și țipa la brigadier :

— Un om botezat trebuie să aibă o zi de odihnă o dată pe săptămînă, și cu asta am isprăvit !

Tilde trebuia să spele rufele, iar Populus se pregătea să-și repare cizmele. Brigadierul slobozi un scuipat și-și văzu de drum mai departe.

Populus și-a făcut toată ziua de lucru cu cizmele, Tilde a spălat rufăria, chelul de Jemel a dormit pînă la prînz, iar Kristina n-a făcut nimic. Pe urmă s-au dus cu toții la Hannes și Piaria care locuiau în vîrful dealului, în mijlocul unei mici dumbrăvi tinere de stejari de la marginea satului.

Prin brusturele înflorit bîzîiau albinele, soarele se afla încă sus, praful stîrnit de paşi se lăsa în jos pe drum, încet şi parcă fără vrere.

Kristina mergea în frunte, iar Populus, zîmbind cu toată gura, se ţinea cu greu pe urmele ei. Jemel, Tilde şi Eeva rămăseseră cu mult în urmă, Eeva îl tachina pe Jemel, numindu-l logodnic. Chelul avea pe cap un fileu alb şi curat, iar la butoniera hainei i se lăfăia o romaniţă, dar gîtul îi era negru, ca o tureatcă de cizmă.

— Da, observă Eeva. Nici corabia fără vînt, nici bărbaţii fără femei n-or să ajungă departe. De ce Jemel ăsta nu s-o fi însurat pînă acum ?

— Te însori, nu te însori — la fel de rău o să-ţi pară.

Se opriră şi se uitară împrejur. Drumul cobora abrupt şi de ambele părţi se vedeau case micuţe. De aici, de sus, se deschidea o frumoasă privelişte a împrejurimilor, a holdelor galbene şi a depărtărilor albastre. Aici îi plăcea Piariei să stea să întîmpine răsăritul soarelui şi să privească cum suie cireada pe deal. Păstorul zîmbea către Piaria şi-i striga bucuros şi obraznic : „Ei-ei ! Ei-ei !"

Era fiul colhozului. Colhozul îl crescuse şi se ocupase de învăţătura orfanului. Karim nu dorea să locuiască în casa pustie a părinţilor. Noaptea dormea pe o bancă la colţul roşu al Sovietului sătesc, iar la grădina lui de zarzavat venea numai primăvara ca să pună cartofi, apoi, încă o dată, să-i mişuroiască, şi toamna, ca să-şi strîngă recolta.

Vara, Karim păştea vitele colhoznicilor, şi toate familiile, cu rîndul, îl chemau la masă, iar pe deasupra primea şi pîine de grîu şi brînză. Uneori, gospodinele îi dădeau ceva mai bun, de pildă plăcintă cu căline, şi atunci neapărat cu rugămintea ca el, Karim, să le mîne viţelusa la iarba cea mai grasă.

La începutul iernii, cînd preţurile din tîrg se ridicau, Karim îşi vindea cartofii primiţi pe zile-muncă şi pe cei crescuţi în grădina proprie. Avea şi el cheltuielile lui : încălţămintea ruptă, cărţile, tutunul şi bineînţeles vodca.

Piariei îi plăcea flăcăul, glasul lui răguşit, firea lui veselă şi cîntecele lui. Piariei îi plăcea să locuiască la marginea pădurii de stejari, în casa luminoasă, încheiată din bîrne. Ea nici nu putea să-şi dorească ceva mai bun, de aici războiul părea îndepărtat şi de necrezut. Numai din cînd în cînd se mai făcea simţit prin absenţa unei site, unui fier de călcat, unui borcan...

Piariei nu-i plăcea să se gîndească la război. Iată ! Florile înfloreau, păsările cîntau, şi în fiecare dimineaţă soarele se înălţa pe cer, iar la amiază, în toiul arşiţei, copiii de la grădiniţă mergeau la rîu, perechi-perechi, ţinîndu-se de mînă. Îşi puneau cu grijă hăinuţele şi pantalonaşii pe malul de argilă şi alergau în apă chiuind. Spre seară, cînd minunata zi de vară se stingea încetul cu încetul, Karim îşi mîna cireada acasă.

Piaria îşi văzuse pe fereastră oaspeţii care se apropiau şi le ieşi în întîmpinare. Nu se

opriseră să-l vadă pe Karim, cum mînă vitele la vale, ridicînd praful peste cozile grase ale oilor, ci intraseră direct în casă.

Nimeni n-a observat că Kristina plecase înspre pădure.

Stînd în picioare, oaspeții examinau căsuța. Tilde și Eeva se uitau cum numai femeile se pricep s-o facă : privirea lor, ca scaiul, se lipea de fiece lucrușor.

Scobindu-se în nas, Jemel întrebă unde e Hannes.

Hannes plecase la rîu să se spele. De abia venise de la fierărie.

— Vine repede, spuse Piaria.

„Ce-a putut găsi Hannes la femeia asta, așa mare și bărbătoasă cum e? se mira Eeva. Chipul îi e ca de pasăre, n-are nici șolduri, nici sîni."

Într-adevăr, Piaria avea o față uscățivă, un nas ușor încovoiat, niște ochi rotunzi. Ea amintea o pasăre, dar cînd rîdea, trăsăturile ascuțite i se îndulceau și fața ei pistruiată devenea bună, drăguță și atrăgătoare.

Eeva auzise că Hannes cîștigă bani frumoși la fierărie și acum se gîndea cu amărăciune la Populus și la Jemel — doi vulpoi jalnici. Doi bărbați erau în casă, dar Eeva nu simțise pînă acum să le fi mers mai ușor cu ei. Și spuse, privind posomorîtă la scîndurile de culoare deschisă ale dușumelei :

— Într-adevăr, aici, la voi, e foarte bine.

Piaria se bucură ca un copil și începu să *înșire ce-au izbutit să* agonisească :

— Găini și o capră.

Cum ? Să se pregătească să rămînă aici la iarnă ?

Piaria simţi că vorbise de prisos, parcă se lăudase, şi că şi-a întristat oaspeţii. Ah, niciodată nu trebuie să uiţi zicala : să vorbeşti mult cu tine însuţi, dar puţin cu alţii.

Cînd Hannes s-a întors acasă, Jemel l-a întrebat :

— Tu ai de gînd să rămîi aici pentru totdeauna ?

— De ce nu ? se miră Hannes. Omul trebuie să muncească peste tot.

Populus scoase din sîn un manual de algebră, smulse cu grijă din el o foaie de hîrtie pentru făcut ţigări şi o oferi celorlalţi.

— E subţire. Hannes se străduia să fie liniştit. Unde se mai poate cumpăra aşa ceva ?

— Nicăieri. Jemel a cumpărat de la magazin toate cărţuliile. Chiar şi eu am luat de la el, plătind de trei ori mai scump.

— Cine te-a obligat să cumperi ? i-o întoarse Jemel care, fără să se grăbească, îşi turnase tutun pe o foiţă de hîrtie, răsucise cu dibăcie o ţigară şi o lipise, lingînd-o cu limba. Văd că ţi-ai chivernisit gospodăria şi te aprovizionezi cu combustibil. Aşa-i ? îl întrebă el pe Hannes.

— Da. N-are nici un rost să stai pe geamantane. Viaţa îşi cere drepturile, iar din cer n-o să ne pice pîine. Nu poţi să tragi nădejde în noroc, trebuie să te mişti, răspunse Hannes, privindu-l tot atît de serios.

— După cîte se vede, ţie îţi place aici, observă Jemel.

Dar Eeva începu să plîngă — cuvintele lui Hannes îi spulberau speranța într-o grabnică întoarcere acasă.

— Asta așa-i, dar eu n-o să pot totuși îndura iarna.

Tilde n-avea de ce să se teamă. Ea avea cizmulițe și manșon, pe cînd Eeva? Un cearșaf de baie și două rochii de mătase. Ce se va întîmpla cu ea? Banii se isprăviseră. Cum să mai trăiești? Iarna n-o s-o poți opri din cale. Și nici cu lemne de foc nu s-au aprovizionat. Iar gerul prin aceste locuri se spune că este de minus patruzeci de grade, dacă nu mai mult!

Fața lui Populus se încreți ca de durere. El nu suporta lacrimile de femeie, mai ales cînd încep să se smiorcăie și să chițăie.

— Eu și cu Kristina ne-om descurca de bine, de rău. O să primesc ceva de la colhoz pentru zilele-muncă. Acum grînele sînt minunate, recolta o să fie bună, spuse liniștită Tilde.

Hannes, care știa că nu te poți bizui cine știe ce pe colhoz, n-avea poftă să strice și mai mult dispoziția femeilor. Spuse numai, prevăzător:

— Mai înainte de orice, colhozurile trebuie să se îngrijească de front, aici nu încape supărare.

— Eu n-o să mă mai amestec în ciorba lor, dădu Jemel din mînă. Munca nu se justifică.

— Pîine mănînci însă în fiecare zi? îl întrebă Hannes.

Asta așa era. Jemel se înființa printre cei dintîi la rînd pentru rația pe cartelă. Și să te ferească Dumnezeu dacă întîrzia căruța cu pîine ! Acum însă se lovi cu pumnul în piept, în așa fel, încît romanița de la butoniera hainei sări pe podea, și declară :

— Doar nu mi se dă degeaba ! Cumpăr pe banii mei.

— Mare nevoie are statul de banii tăi ! strigă Hannes. Statului îi trebuiesc cereale ! Recolta trebuie strînsă !

— Așa e. Dacă va trebui să rabde de foame, soldatul nu va putea să lupte. Populus trecu de partea lui Hannes. „Flăcăul ăsta are cap, nu glumă", se gîndi Populus.

...Hannes socotea că învățase de la șaisprezece ani să se descurce în problemele sociale. Își aminti vremurile de altădată.

— Știi, bătrîne, parcă mi s-a luat o povară de pe umeri, îi spusese patronul, domnul Karlsen, într-o sîmbătă seară, făcîndu-i plata lui Hannes pentru o săptămînă de lucru.

Atîta lucru înțelegea Hannes și singur. Știa că neînțelegerile care se iscaseră cu o săptămînă în urmă între patron și muncitori se rezolvaseră în favoarea lui Karlsen.

— Noi nu vom mai lucra pentru o asemenea plată de mizerie, declaraseră parchetarii.

— Foarte bine ! exclamase încîntat domnul Karlsen, care era poreclit și „Oul lui Columb". Dacă voi nu vreți, vor voi alții. N-am de gînd să țin cu sila pe nimeni. Ascultă, tu ! i se adresă el lui Hannes, care stătea mai la o

parte. Tu te-ai apuca să lucrezi pentru o astfel de plată?

— M-aș apuca, răspunse Hannes cu sinceritate. El lucra în întreprindere ca muncitor auxiliar și primea mai puțin decît toți.

— Puneți capăt discuțiilor! declarase patronul. Puteți pleca! Vedeți, destui sînt dornici să lucreze.

O parte dintre muncitori plecaseră, o parte rămăseseră. Aceia care rămăseseră fură nevoiți să lucreze pentru mai nimic.

— Uf, „Oul lui Columb"! bombăneau și aceia care rămăseseră și aceia care fuseseră concediați.

De atunci însă, stăpînului îi plăcea să stea de vorbă cu Hannes. Iar flăcăiandrul se simțea măgulit că domnul Karlsen se sfătuia cu el și îi vorbea despre grijile sale. Era un om mare acest domn, pe cînd Hannes nu era decît un băiețandru, abia venit de la țară.

Odată, patronul îl bătuse prietenește pe umăr și îl invitase seara la restaurant.

— Uneori, trebuie să te mai și destinzi, îi spusese.

Hannes și-a călcat pantalonii, s-a pieptănat și și-a legat cu greu cravata. Pe mîini n-a reușit să se spele ca lumea. Rămăsese însă mulțumit de înfățișarea sa. Pînă la urmă se prezentă onorabil.

Dar nu s-au dus direct la restaurant. Domnul Karlsen trebuise să treacă pe acasă după bani. Și Hannes a văzut cît de respectuos vorbea *stăpînul* cu soția lui și cum încerca, prin vicleșug și stăruințe, să scoată bani de la ea.

În cele din urmă, femeia se înduplecase și îi dăduse bărbatului un teanc mare de bancnote.

— Dacă i-ai cere mai puțin, muierea nu te-ar crede, zise domnul Karlsen lui Hannes, făcîndu-i vesel cu ochiul.

„Parcă ar fi unul de-ai noștri", se gîndi Hannes și se supără pe femeia stăpînului. Bietul om trebuia să se roage pentru banii lui proprii!

Domnul Karlsen a comandat o masă doldora de tot felul de mîncăruri și băuturi, însă împrejur erau atît de multe lucruri interesante încît Hannes mai mult privea pe de lături.

În cîrciuma cu pereții zugrăviți cu tot soiul de cerculețe și triunghiuri ardea o lumină slabă. Era lume puțină. Două-trei mese cu bărbați. Hannes se gîndea că va sosi vremea cînd și el, împreună cu prietenii săi, va sta, iată, tot așa, aici.

— Tu știi istoria despre oul lui Columb? îl întrebase domnul Karlsen.

— Nu, recunoscuse Hannes. Am auzit și eu.

— Trebuie s-o știi, o să-ți prindă bine în viață, îl povățuise domnul Karlsen. Asta înseamnă că o oarecare treabă complicată se dovedește pînă la urmă simplă ca bună ziua. Ai înțeles?

Hannes nu înțelesese, dar nu voia să-l mîhnească pe domnul Karlsen și de aceea dădu din cap a aprobare.

— Deci, așa. Dar unde ai auzit?

— Pe șantier. Vorbeau băieții.

— Dar ce mai vorbeau ei?

— Altceva nimic, răspunsese Hannes sincer.

— Ei bine, mormăise vag stăpînul și apoi spuse : vezi și tu singur. Eu nu fac vreo deosebire între oameni. Principalul este ca fiecare om să fie de ispravă. E drept ?

— E drept, întărise Hannes și se gîndea că la oraș îi merge bine.

— Hai, să mai bem, îi propusese prietenește domnul Karlsen.

Dar lui Hannes începuse să i se facă ușor greață de aceste băuturi dulcege și apoase și voia să plece acasă.

— Prostuțule, ce e mai frumos pentru noi, de-ab'a de acum începe, izbucnise în rîs patronul. Luă sticlele de pe masă și o porni înaintea lui Hannes. La etaj, deschise cu piciorul o ușă. Într-o cameră mică, de culoare albastră, se afla pusă o masă plină cu gustări.

— Mulțumesc, se împotrivise Hannes, dar e peste puterile mele...

Chiar atunci veni un chelner și-l chemă pe stăpîn la telefon. Domnul Karlsen plecă cam în silă.

De abia se așezase Hannes pe marginea unui divan, că în cameră și intră tiptil o femeie. Îl salută respectuoasă și se așeză alături. Femeia era tînără și drăguță, cu părul ondulat și parfumată. Și îmbrăcămintea de pe ea era frumoasă.

— De ce ești tu așa de trist ? îl întrebă ea. Hannes se înroși.

— Nu sînt trist.

— Dar ce-i cu tine ?

— Nimic, răspunse flăcăul cu grosolănie. Ce să fie cu mine ? Nimic.

Femeia își așeză deodată capul pe umărul lui Hannes și cu amîndouă mîinile îl îmbrățișă, cuprinzîndu-i gîtul.

— Atunci sărută-mă.

— Cum ? se miră flăcăul.

— Nu m-ai chemat tu ? îl întrebă femeia, ținîndu-l îmbrățișat de gît.

În acel moment se întoarse domnul Karlsen și fața lui beată și blajină se schimonosi de răutate.

Hannes fu snopit din bătăi. Îl bătu stăpînul, îl bătu chelnerul, iar femeia cea drăguță îi trase o pereche de palme.

— Ai uitat cine-ți dă de mîncare, mucosule ? răcnea domnul Karlsen.

Hannes se ridică de pe podea. Uimirea și spaima îi trecuseră. Era în culmea furiei. Cu mîinile sale mari, flăcăul de la țară îl înhață pe stăpîn de piept.

— Să știi c-o să țin minte toate astea, spuse el. Și-o să-ți arăt eu ție ce-i aia „oul lui Columb" !

Hannes avea pe atunci șaisprezece ani.

În acel restaurant reveni abia la sfîrșitul anului o mie nouă sute patruzeci.

Piaria puse pe masă un castron plin cu turte de mazăre și, după invitații îndelungate, oaspeții începură să bea ceai. Aveau însă asemenea figuri, încît părea că în loc de turtele *Piariei își mestecau propriile gînduri.*

Conversația începea. Fiecare explica pe unde muncește, femeile vorbeau despre prețurile

de la piață, despre brînza, și laptele smîntînit, ce puteau fi cumpărate mai ieftin la fabrica de unt. Păcat că n-au pus cartofi. Le-ar fi fost mai ușor la iarnă. Lui Jemel i se părea că brigadierul se ține de pungășii, trăgînd din zilele-muncă. Mai vorbiră că la muncă, în colhoz, li se rupsese îmbrăcămintea, iar alta nouă n-ai de unde să mai iei. Hannes lăuda pe fierarul Habibullin, iar Populus — cernoziomul.

— Înfige un băț în pămînt — și ăla se prinde, și povesti o istorie despre doi bătrîni care trăiau în Estonia. Aceștia se lipseau mereu de toate, ca să-și ridice o căsuță de-a dreptul pe nisip. Îi urmărea gîndul să nu se trezească la apusul vieții fără un adăpost și fără o bucată de pîine. Făceau economie la orice, se hrăneau cu ciuperci și cu fructe de pădure. Cărau cu o mică roabă pămînt de turbă ca să crească niscaiva ridichi de lună, primăvara, sau bostani, spre iarnă.

În istoriile lui Populus — chiar și în cele hazlii — era întotdeauna un dram de tristețe.

— Locuiam pe atunci la Sikupilli și ei veneau la mine în vizită, povestea Ruudi. Stăteau puțin și îndată se și pregăteau să plece. Cică se grăbeau să ajungă acasă. Pămîntul era nisipos, castraveții tînjeau, celelalte zarzavaturi cereau și ele îngrășăminte, banii nu ajungeau. Pe cînd aici !... Populus surîse ironic și-și legă punga de tutun. Înfigi un băț în pămînt și îndată se prinde — vezi cum îi dau frunzulițele.

Jemel se ridică — era timpul de plecare. Totdeauna aștepți de la o duminică atît de

multe, dar iată că e deja seară şi peste zi nu s-a întîmplat nimic deosebit.

— Aşteaptă, o să mergem cu toţii împreună, spunea Populus. Sau ţie îţi trebuie timp mai mult, ca să-ţi tîrăşti averea pînă acasă? În curtea noastră, prietene Jemel, nu creşte nimic, în afară de urzici, iar ea se descurcă şi fără îngrăşămintele tale.

Of, şi Populus ăsta!

3

În timp ce ceilalţi beau la Piaria ceai parfumat de chimen verde şi discutau înfierbîntaţi, Kristina mergea agale prin pădure, culegea flori sau fragi încă necoapte şi se gîndea. Undeva erau oraşe mari şi zgomotoase, iar aici numai un biet sat plicticos. Undeva era fericire, dar nu acolo, unde era ea, Kristina.

Îi plăcea să viseze de mică, închizînd ochii şi trăgîndu-şi plapuma peste cap.

— Kristina, dormi? o întreba mama, aşteptînd un răspuns, apoi se îndepărta încetişor: Doarme.

Kristina voia să nu fie stingherită să viseze la micul Nikolea, un băiat frumos ca în ilustratele poştale de felicitare. Îl văzuse o singură dată la cinematograf. După un om-broască, clovnii Max şi Lex şi un iluzionist, Nikolea dansase un dans marinăresc. Mima că trage parîma, o aruncă în golfuri, priveşte cu binoclul, se caţără pe catarg.

Se vorbea — și Kristina auzise și ea — că adevăratul nume al lui Nikolea este Nikolai, că părinții lui sînt emigranți din Rusia și că și-au vîndut toate bijuteriile și argintăria de familie. Kristina cunoscuse numai pe un singur emigrant — prințul Beloborodov, care locuia la ei în curte. Toată familia lui dormea pe podea printre zdrențe, iar copiii umblau cu cerșitul. Micul Nikolea purta pantofi de lac și un costumaș frumos de marinar. Și avea niște zulufi castanii și lungi. Iar copiii lui Beloborodov erau tunși chilug și fetița cea mai mare, Kiska, n-avea nici măcar chiloți, ci numai rochia trasă pe trupul gol. Și toți o necăjeau: „Ha-ha! Echipa fără chiloți! Echipa fără chiloți!"

Nu, Nikolea nu putea fi emigrant! Inima Kristinei bătea cu putere, Kristina era îndrăgostită. În noaptea aceea, după ce a fost la cinematograf, vîrîndu-se cu capul sub plapumă, își închipuia cum va dansa pe scenă într-o rochie vaporoasă împodobită cu fluturași. Își închipuia cum după terminarea dansului se înclină elegant, ținînd cu două degete poalele rochiei, și cum Nikolea, surîzînd, îi trimite o bezea din culise.

În fața cinematografului pe Kristina o așteaptă un automobil. Toți copiii din curtea și de pe strada lor — Kiska Beloborodova, Felix și copiii cizmarilor Lembit — se îngrămădesc în jurul mașinii și se uită cu invidie cum Kristina, *stînd înăuntru*, ronțăie cu poftă un cal din turtă dulce, acoperit cu glazură trandafirie. Atunci lui Lembit îi va părea rău că a

aruncat cu pietre în găinile lor, și lui Ossi, care n-o lua pe Kristina să se plimbe cu măgărușul părinților lui, precupeți în piață, o să-i pară rău. Și dacă el o va chema acum, Kristina îi va spune :

— Eu călare pe un măgar ? Mulțumesc frumos.

Va apăsa pe claxon și va pleca acasă. Nu, nu în casa jalnică de lemn cu puț în curte. Casa ei va fi un palat minunat, cu turnuri și cu un balcon împresurat de viță de vie. Acolo o așteaptă Nikolea, în lumina lunii. Se vor plimba amîndoi în jurul fîntînii arteziene sub pomii în floare, ca în film. Nikolea este îmbrăcat într-un costum de marinar și poartă pantofi de lac, iar Kristina o rochie trandafirie și sclipitoare, cu volănașe.

Kristina dorea să devină balerină. Și Tilde credea că pe copila ei o așteaptă o soartă neobișnuită, numai Iuri îșî sfătuia fiica să se facă croitoreasă.

Tilde era cuprinsă de admirație cînd se uita cum se mișca și sărea fetița ei prin cameră, sau cum se învîrtea în fața oglinzii.

— Privește, acum sînt un fulg de zăpadă, spunea Kristina.

— Da, consimțea Tilde, plină de încîntare. Numai Iuri o ținea întruna pe a lui :

— Tu vrei ca fetișcana să-și salte picioarele *prin cîrciumi în fața beților* !

— De ce în fața beților din cîrciumi ? se supăra Tilde. Tu nu vezi decît răul în toate.

— Avem un singur teatru, dar picioruşe de ţopăit sînt o mie. Viaţa este o luptă pentru o bucată de pîine.

— Veşnic numai despre asta vorbeşti — „O bucată de pîine, luptă“ — se bosumfla Tilde. Dar Kristina a reuşit pînă la urmă să intre în grupul de dans al studioului teatral.

Studioul era instalat într-o casă medievală, ale cărei camere erau îmbibate de igrasie, pereţii plini de mucegai. Kristina se temea de casa asta, de foaierele ei posomorîte, unde din portretele vechi, întunecate şi crăpate, priveau cavaleri cu pălării şi fără pălării, şi alerga în sus pe scara scîrţîitoare de lemn, sărind cîte două trepte odată.

Kristina credea că a dansa este o neîntreruptă plăcere. Chiar aşa — ce poate fi mai simplu şi mai vesel decît să zbori de colo pînă colo pe scenă? Putea ea oare să-şi închipuie că baletul este o muncă de zi cu zi atît de grea, că nu va fi loc pentru nici un zbor după pofta inimii, că va trebui să facă nenumărate exerciţii plicticoase, mereu aceleaşi, suportînd bombănelile continui ale profesoarei de dans, Iriada, care o ameninţa că oricînd va găsi eleve mai bune?

Învăţămîntul era gratuit, dar cu o condiţie absolut obligatorie: toate grupele, mari şi mici, trebuiau să participe la spectacole. La garderobe li se distribuiau bărbi de cînepă, tichiuţe şi, sub privirea autoritară a profesoarei *Iriada*, zoreau să intre în scenă.

Scena! Încîntătorul, ademenitorul vis al Kristinei! Dar, de fapt... Douăzeci, treizeci,

patruzeci de reprezentații monotone și prea asemănătoare. Pînă și cabinele artiștilor, pe care Kristina și le închipuise ca pe niște apartamente cu oglinzi și cu coșuri cu flori, se dovediră a fi niște cămăruțe jalnice și strîmte, în care mirosea a vopsea de ulei, sudoare, praf, sulimanuri și peruci.

Kristina era profund și dureros dezamăgită. Ea nu mai voia să danseze.

— Slavă Domnului, a spus Iuri Leiev. Din tine va mai putea ieși o bună croitoreasă.

Dar Tilde se supără. Nu ! Fiica ei trebuie să devină o persoană cultă, abia atunci îi va fi mai ușor să trăiască.

Așa a și terminat Kristina liceul, fără să aibă nici un fel de tragere de inimă pentru ceva anume. Este adevărat că de cîteva ori a încercat să scrie versuri, dar a lăsat baltă și îndeletnicirea asta — e doar așa de greu să cauți rime !

Acum, stînd în picioare pe povîrnișul dealului, acoperit de romanițe, Kristina se gîndea că toate greutățile și dezamăgirile ei din trecut nu puteau fi comparate cu cele de acum. Munca la cîmp i se părea Kristinei ucigător de grea, iar acest îndepărtat colțișor din spatele frontului plictisitor de moarte.

...Kristina rupse o romaniță. Poate avea să-i prevestească dacă va fi vreodată fericită.

— Da — nu, da — nu, da.

Kristina luă o nouă floare.

În curînd oare ?

Și din nou — da.

Aruncă măciulia jumulită a florii şi plecă în sat. Îi era foame. De obicei, la ora asta pe fiecare vatră şi fierbea un ceaun, femeile turnau boia în fiertură cu aceeaşi dărnicie cu care în Estonia se punea făină „*kama*" în laptele acru.

Cerul se făcea din ce în ce mai albastru. Era o albăstrime de seară, deasă şi compactă. Pe drumul mare treceau femei schimbînd liniştite cîte o vorbă : duceau laptele de seară la separator. Mirosea a trifoi şi a romaniţe. În penumbra amurgului, o pisică cenuşie, cufundată în gînduri, şedea pe cărare. Kristina nu voi s-o tulbure şi coborî de pe cărare în iarba înrourată.

În spatele ei se auzi un zgomot. Se întoarse. O căruţă care mergea repede o ajunse din urmă şi trecu pe lîngă ea. Medicul raional Fatîhov şedea în căruţă.

Ce să se fi întîmplat ?

Kristina, după un obicei eston, îşi strînse convulsiv degetul mare în pumn şi se gîndi : „Numai de n-ar fi la ai noştri".

Dar chiar în aceeaşi seară, toţi cei ce locuiau pe malul acesta al rîuleţului Şaitanka aflară că estonienei Liili îi murise copilul...

4

Ziua fierbinte înclina spre seară. O gîscă îşi trecea bobocii peste uliţa satului, nişte capre îşi scărpinau coastele de pereţii caselor, iar cîţiva copilaşi înşirau pe fire de iarbă bobiţele de fructe.

Lumina și umbra stăteau alături, și Kristina cugeta cu tristețe: în viață este întotdeauna așa — lumină și umbră, și întotdeauna sînt una lîngă cealaltă. Să nu poată fi oare orînduită lumea în așa fel, încît să nu mai existe nefericire? De ce nu-s toți oamenii la fel de fericiți? La unul este sărbătoare, la altul doliu, unul cîntă, altul varsă lacrimi... După un gard de nuiele se întindea un cîmp de maci, de o culoare delicat liliachie, dar frumusețea lui n-avea să dureze prea mult. De Kristina se apropia pe nesimțite, desculță și cu părul ud, Eeva. Se întorcea de la rîu.

— De ce plîngi? o întrebă Eeva.

Kristina nu știa nici ea de ce. Să-i fi fost milă de Liili, de ea însăși, sau își amintea copilăria care i se părea acum atît de minunată?

Cînd Kristina, împreună cu mama și cu Eeva, se apropiară de casa lui Sitska, văzură lume multă adunată. Pe un pat larg de scînduri, acoperit cu un covor persan, se afla un sicriu deschis, și lîngă sicriu plîngea Liili.

Cu sfiiciune, Kristina dădu binețe, își croi drum mai aproape și privi la trupșorul istovit și desfigurat, îmbrăcat într-o cămașă albă, la mînuța cu degete mici. Gura fetiței rămăsese pe jumătate deschisă, parcă ar fi vrut să spună ceva în ultima clipă.

Cînd a fost asta? Da, cînd? Ploua. Roțile căruțelor se înfundau în terciul noroios, care se împrăștia în toate părțile, ploaia cenușie bătea drept în față. Iar *inginerul plescăia din limbă* și Trina zîmbea. Își scotea degetele de sub plapumă și întreba: „Dar unde-i soarele?“

Acum Roman Sitska, într-un costum negru de seară, cu cravată de culoare închisă, stătea, ca un stîlp, în mijlocul izbei, înclinîndu-şi capul, şi îşi strîmba faţa într-un chip ciudat. Copilaşii desculţi din sat, care se plictisiseră să privească la micuţa moartă, urmăreau din ochi, cu interes, pe acest bărbat neobişnuit. Pe Kristina o stînjenea totul — camera joasă, copilaşul în dantele şi solemnul Sitska, trist, îmbrăcat în negru.

Cortegiul funerar era format din puţini oameni. Jemel şi Populus duceau cu băgare de seamă micul sicriu, după ei Vanda şi Roman Sitska o duceau de braţ pe Liili, palidă şi slăbită. Se părea că ea nu va ajunge la cimitir şi va cădea chiar aici, în drumul plin de praf. Inginerul îşi sprijinea cu tărie nora de braţ, strîngîndu-i degetele duios şi încurajator. Trebuiau să treacă prin tot Takmakul şi să urce pe deal. Dar nu există drumuri fără sfîrşit!

Desigur, toate cimitirele sînt la fel de triste, chiar şi acelea unde e multă marmoră scumpă. Kristina îşi aduse aminte de cimitirul Mîigu din Iulimiste. O lua cu ea acolo o mătuşă, căreia îi plăcea, ca multor bătrîni, să rătăcească printre morminte, să se uite la portretele înrămate în tablă, să citească numele de pe cruci şi psalmii biblici încrustaţi în piatră. Mica Kristina se simţea înspăimîntată, i se părea că ea însăşi căzuse într-un mormînt — copacii bătrîni, înalţi şi întunecaţi, ca un acoperiş compact, întunecau cerul.

Dar în cimitirul din Takmak nu era nici un singur copac. Nici o singură floare. Acesta se

afla la poalele dealului — un mare loc viran înconjurat de un gard împletit din nuiele. Din cînd în cînd, căutînd o trecere, nimereau pe aici din întîmplare vacile şi păşteau în liniştе iarba grasă dintre morminte.

Kristina studia semnele enigmatice gravate pe lespezi. Despre ce vorbeau aceste inscripţii? Oare erau sentinţe din Coran? Sau un cîntec de laudă închinat vreunui bai străvechi din Takmak? Poate că inscripţiile sînt asemenea aceleia pe care o văzuse odată Kristina la mormîntul unui oarecare englez: *„He was a gentleman"* [1].

Calea pămîntească a micuţei Trina se apropia de sfîrşit. Femeile din sat, potrivit religiei lor, rămaseră dincolo de gardul cimitirului. Liili, pentru ultima oară, aranjă părul fetiţei, dîndu-i buclele pe spate, se apropie, atingîndu-i uşor faţa, şi pentru ultima oară îşi apăsă buzele umflate şi tremurînde de mînuţa mică şi neînsufleţită.

Cu Dumnezeu, fetiţa mea!

Vor trece anii, se vor naşte alţi copii, se vor face mari. Dar tu vei zace singuratică undeva departe-departe, la o mie de verste. Singură cu desăvîrşire... Mama nu va mai veni la mormîntul tău, şi cîndva moviliţa ta va ajunge la fel cu toate celelalte de aici — nici o singură floare în semn de amintire al unei inimi iubitoare. Numai iarba sălbatică, arsă de soare, va foşni în bătaia vîntului...

[1] A fost un domn (engleză).

Se întunecă pe neașteptate și deodată se făcu așa de frig, de parcă se sfîrșise vara. Tremurînd, oamenii se răzlețeau. Dar încă o dată, Vanda Sitska se lăsă în genunchi și începu să se roage. Roman stătea alături în picioare și privea în pămînt, în timp ce pe fața lui curgeau lacrimile.

După aceea ieșiră dincolo de gard și proptiră portița cu un băț. Se întorceau acasă în tăcere. Numai doliul oficial provoacă mari discuții, pe cînd durerea adevărată este mută.

Liili mergea înainte, o ducea de braț o femeie necunoscută.

5

Atunci, cu Liili mergea Tatiana Leskova.

Făcuseră cunoștință într-o bună zi la rîu — amîndouă spălau rufele, fiecare pe malul său.

— Cum îi merge cu sănătatea fetiței dumneavoastră? o întrebase femeia cu cosițele lungi; se simțea că nu întreba din simplă curiozitate. Uitaseră de muncă și stătură multă vreme pe podișcă, bălăcindu-și picioarele în apa călduță. În rîu se oglindea asfințitul. Și satul parcă ardea, aprins de lumina lui roșie.

Liili căuta simpatie și înțelegere, dar despre sine și despre viața sa nu povestea nimic. Se temea. Dacă va fi dezamăgită într-o bună zi de noua sa cunoscută și după aceea, așa cum i se mai întîmplase nu o dată, o să-i pară rău de sinceritatea sa? De multe ori suferise deziluzii

în prieteniile sale şi-şi regretase naivitatea prostească. Inima ei însă tînjea după o prietenie adevărată. Aşa că în fiecare seară, după ce-şi culca şi-şi adormea fetiţa grav bolnavă, alerga la femeia aceasta cu părul lung. Alerga ca să se plîngă, să-şi recapete credinţa şi nădejdea într-o minune.

Odată Tatiana i-a adus fructe uscate.

— De unde le-ai luat?

În sat nu era nici un singur pom fructifer.

— Mi-au dat femeile. Care a avut a dat.

— Dar eu nu cunosc pe nimeni aici.

— Ce importanţă are? Le-am spus eu: „Este bolnav copilul".

Acest lucru nu putea Liili să-l înţeleagă; nu cunoaşte pe nimeni şi nimeni n-o cunoaşte. Să dai unui om cu desăvîrşire străin, luînd de la gura copiilor tăi? O astfel de generozitate i se părea nefirească.

După moartea Trinei, Tatiana Leskova era unicul om pe care Liili voia să-l vadă. E adevărat că nu putea să spună nimic rău despre membrii familiei sale. Socrul se purta faţă de ea cu atenţie şi cu duioşie, ca faţă de un bolnav, iar Vanda, temîndu-se că nu va putea găsi cuvintele potrivite ca să-şi aline nora, mai mult tăcea. Ei îi voiau lui Liili binele şi o sfătuiau să se ducă mai des în vizită la estonieni — poate acolo, măcar pentru scurtă vreme, îşi va mai uita durerea.

— Nu pot să uit, le spunea Liili. O scoteau din sărite părinţii bărbatului ei. Plîngea şi aştepta ca o îndrăgostită seara, cînd Tatiana avea să vină de la lucru şi se vor putea vedea. Ta-

tiana era ușor adusă de spate, avea nările largi, fruntea joasă și o bărbie energică. Nu avea în ea nimic delicat, neajutorat, rafinat, ceea ce, după părerea lui Liili, înfrumusețează atît de mult o femeie.

Era înaltă, se mișca ușor, sigur, repede. Părul lung și auriu îi strălucea împrejurul capului și ochii îi rîdeau. Iar cînd cosița îi cădea pe piept, Tania părea cu adevărat o codană grațioasă. Ceva inexplicabil atașa puternic oamenii de ea.

Poate pentru că arăta fericită.

— De fapt, este chiar așa? o întrebă Liili odată.

— După cîte se pare, într-adevăr, sînt și fericită, spuse rîzînd Tatiana.

Părinții ei erau oameni închiși și posomorîți. Și mama îi spunea adesea :

— Cu cine ăi fi semănînd tu, de rîzi așa mereu?

Era întotdeauna veselă, bucuroasă, fără de griji. În școală prietenele o înconjurau, iar băieții erau toți îndrăgostiți de ea. La institut și la uzină era iubită, iar bărbatul o adora. Numai soacră-sa se posomorîse și se întunecase cînd în casă apăru tînăra ei noră.

Soacra rămăsese văduvă de timpuriu și își închinase viața fiului ei. Celui mai talentat fiu din lume... Și deodată se trezi c-au ajuns trei în casă. Greu mai îndura asta Klavdia Ivanova. Casa deveni dintr-o dată zgomotoasă, apărură mulți oameni noi, necunoscuți. Vor-

beau, rîdeau. Iar Klavdia Ivanova ședea serile în bucătărie lîngă fereastră, jignită și tristă, simțindu-se de prisos în propria ei casă.

Tatiana venea mereu s-o cheme în cameră, dar Klavdia Ivanovna răspundea, capricioasă : „Mie și aici mi-e bine".

Nu-i plăcea că fiul ei o poartă pe femeia asta înaltă pe brațe, că hoinăresc împreună ca orbeții pe străzi, că în timpul mesei se privesc întruna și uneori mănîncă amîndoi din aceeași farfurie.

Klavdia Ivanovna încerca să-i aducă fiului aminte și de ea. Seara, îi punea sub pernă un merișor sau o bomboană și, cînd ședeau tustrei la masă, apropia farfuria de fiu :

— Ia, Volodenka. Am copt plăcinta asta pentru tine. Volodia se supăra pe maică-sa, dar Tania îl potolea.

— Nu trebuie. Doar te iubește atîta. Cum de nu înțelegi asta ? îi șoptea ea cînd rămîneau în doi.

Dar cînd Tatiana se îmbolnăvi grav, Klavdia Ivanovna prinse să se agite, plînse și se jelui, stătu de veghe lîngă patul ei nopți în șir.

Tania se făcu bine. Și totul porni după vechiul obicei. Cînd încerca să-și îmbrățișeze soacra, aceasta se întorcea cu spatele.

— Hai să ne mutăm, îi propusese Volodia. Vouă, ție și mamei, aici vi-i strîmt.

— Ți-ai ieșit din minți, omule ! Mama nu nu va putea suporta lucrul ăsta, se înspăimîntase Tatiana.

După aceea veni războiul.

Klavdia Ivanovna slăbi foarte mult. Se transformă dintr-o dată într-o femeie mică, fără voință și bătrînă. Ședea la o fereastră, punîndu-și mîinile pe genunchi, și aștepta scrisorile băiatului. Tania o silea să mănînce, iar Klavdia Ivanovna se supunea cu indiferență. Nu se plîngea de dureri și boli, dar se usca văzînd cu ochii. Tatiana o urmărea cu o frică ascunsă. Nora ar fi fost fericită să-și vadă soacra din nou cu toate și arțăgoasă. Numai să nu mai fie așa, cum era acum. În timpul bombardamentelor, Klavdia Ivanovna nu reacționa și continua să șadă în bucătărie, la fereastră, ca de obicei.

Uzina la care lucra Tania se evacua. Dar Klavdia Ivanovna refuză să părăsească Moscova.

— Dar tu du-te, dacă vrei, zise ea.

Tatiana rămase.

Klavdia Ivanovna muri pe neașteptate.

Într-o zi, după prînz, Tania spăla vasele. Klavdia Ivanovna o chemă.

— Scrisori n-au fost ? întrebă.

— Or să mai fie, o liniștise Tania.

— N-or să fie, zise bătrînica. N-or să mai vină scrisori. Simt eu. Doar sînt mamă.

Se uita cu ochi buni la Tatiana și atît reuși să mai spună :

— Păcat că voi doi n-aveți copii, Taniușa...

Lui Liili îi plăcea mai mult decît orice s-o viziteze pe Tatiana acasă. Se așeza întotdeauna lîngă fereastră. De aici vedeai soarele la asfin-

ţit, luna trandafirie, cerul uriaş şi schimbător. Tatiana îşi cuprindea genunchii cu braţele şi citea versuri.

Liili credea că literatură bună rusă s-a scris numai în trecutul îndepărtat, pe vremea lui Puşkin şi Tolstoi. Ce s-a mai adăugat în ultimii douăzeci de ani ? Literatura cu tendinţă nu este şi nu poate fi o literatură adevărată, zicea ea.

— Unde sînt marii voştri scriitori contemporani ?

— Dar Maiakovski ? o întrebă Tatiana.

— Ăsta nu-i poet. E un tribun şi un acrobat. El n-are nimic sublim, nimic pentru suflet... — răspunse Liili cu dezgust.

În multe alte probleme părerile lor se ciocneau. Tatiana nu se supăra, nu devenea tăioasă. Pur şi simplu declara :

— Dar mie îmi place !

Uneori, astfel de convorbiri răceau admiraţia lui Liili. I se părea că Tania este fanatică şi foarte departe de adevărul obiectiv. Se hotărî să meargă mai rar pe la ea şi încerca să-şi spună că se duce acolo numai din plictiseală — oricum omul trebuie să se distreze cumva. Ce, socrul ei ar şedea în fiecare seară cu Populus, dacă ar avea o societate mai bună la îndemînă ? E îndoielnic.

Seara, Liili se justifica faţă de ai casei :

— M-am dus să ascult gramofonul.

Într-adevăr, ascultau şi gramofonul. Lui Liili îi plăcuse cel mai mult un disc pe care îl pusese de mai multe ori :

Mi-aduc, iubitule, de tine-aminte
Şi iar şi iar te văd prin ceaţa deasă
Şi numele-ţi repet cu rugi preasfinte
Şi paşii ţi-i sărut ca o mireasă.

Tatiana se strîmba.

— De ce ? se mira Liili. E doar atît de frumos.

Tatiana se strîmba.

Durerea o făcea pe Liili ursuză. Zile întregi îşi amintea de Trina ei, cum se juca în nisip şi rîdea. De Trina care bea apă cu buzele crăpate de febră, de ochişorii ei trişti şi răbdători. Liili se chinuia cu aceste amintiri, plîngea şi se întreba : „Pentru ce mai trăiesc ?"

— Cum poţi tu să fii atît de liniştită, să munceşti, de parcă n-ai avea nici o supărare ? Doar de la începutul războiului nu ştii nimic de bărbatul tău.

— Există oameni mult mai nefericiţi decît mine, răspunse Tania.

Mergeau pe cîmp. Mirosea a borceag, foşnea secara dată în pîrg. Taniei i se părea că acest foşnet era asemeni unei şoapte care învinovăţea, care avertiza că grînele se vor scutura mai înainte de a fi culese !

În cerul de seară se stingeau dungile galbene şi liliachii de lumină, iar norii cenuşii parcă încremeneau. În sat se aprindeau luminiţele. Vîntul aducea de pe malul celălalt sunetele unei armonici. Cînta vreun băieţandru, deoarece bărbaţi rămîneau cu fiecare zi tot mai puţini în sat.

Tatiana Leskova privea gînditoare la norii palizi, cu scînteieri aurii, iar Liili stînd aici, pe malul Șaitankăi, simțea cît de pustie îi era viața și dădea frîu liber gîndurilor sale amare. Împlinise treizeci de ani și își amintea de puține lucruri bune. Cum să trăiască mai departe? E atît de singură...

— Dar Gunnar? Tu-l iubești? o întrebă Tatiana.

— Nu știu. Desigur. Dar după moartea fetiței totul s-a complicat. Uneori, cînd mă gîndesc la ce-a fost... E cu neputință să explic totul...

Gunnar probabil c-o iubește în felul său, dar lui Liili această iubire a lui i se părea măruntă, firavă.

Învățaseră la același liceu, iar după aceea la Universitate. Gunnar se obișnuise să fie adorat de mamă și de tînăra fată cu ochi negri. Fata lui! Încă de pe banca școlii era a lui. Fata stătea uneori cu ceasurile în stradă și-l aștepta pe Gunnar, care în timpul acesta, uitînd de toate, flecărea cu prietenii undeva într-o cafenea. Să-i fi iertat ea prea multe lui Gunnar? Liili n-ar fi putut altfel. Îl iubise.

Odată l-a așteptat pe Gunnar după o coloană de afișaj, mutîndu-se de pe un picior pe altul și încălzindu-și cu respirația degetele înghețate. Era foarte frig. Iubitul ei uitase iarăși de ea! Și Liili se hotărî să-i aducă aminte...

Toate ferestrele de la căsuța inginerului Sitska erau pline de lumină strălucitoare. În camera din colț, a lui Gunnar, ardea de asemenea lumina. Liili luă un pumn de zăpadă și-l

aruncă în fereastră. Perdeaua se mișcă. Liili se ascunse lipindu-se de zid. Nu mai era supărată, îi trecuse mînia : îndată va ieși Gunnar, iubitul ei, încurcat, cerîndu-și scuze...

Ușa o deschise Anna, fata în casă, purtînd un șorț alb și o bonetă scrobită, cu dantele.

— Domnul m-a rugat să vă spun că are musafiri și nu poate ieși.

În noaptea aceea Liili hoinărise pe străzile pustii ale orașului vechi, troienit de zăpadă. Intrase în parc, se așezase pe o bancă cu gîndul să moară degerată. Moartea n-a venit, dar peste cîteva zile în odăița singuratică a lui Liili apăru Gunnar. A apărut cu mii de scuze, era nefericit și duios, și Liili — împăcarea este atît de dulce ! — a plîns îndelung la pieptul lui. Dar, la plecare, Gunnar îi spusese :

— Mama mea a fost foarte mirată. Ea consideră că nu se cuvine ca o tînără doamnă să umble pe sub ferestrele bărbaților și să arunce cu zăpadă.

Povestind despre asta, Liili își miji ochii, și Tatiana înțelese cît de greu îi vine să-și aducă aminte.

— Și mai departe ? întrebă ea.

— Într-o zi, Vanda Sitska mă chemă la ea. Eu știam că soția inginerului este afectată și pedantă, de aceea m-am îmbrăcat cît mai modern. Voiam să-i fac viitoarei soacre o impresie plăcută. Stăteam în picioare lîngă oglindă și tremuram de enervare : oare gulerul alb nu mă face prea copil ? Oare fața mea nu pare prea lătăreață din cauza acestei pălării cu borurile întoarse în sus ?

„Vezi, domnișoară, îmi spusese Vanda Sitska, eu sînt mamă și viitorul fiului meu este foarte important pentru mine. De aceea am și vrut să stau de vorbă cu dumneata."

Apoi adăugase că eu și cu Gunnar nu ne potrivim. Că fiul ei este dintr-o familie bună de intelectuali, că eu sînt o fată drăguță, dar... într-un cuvînt...

Înțelegeam eu ce voia să spună. Doar nu eram decît fiica unui simplu meseriaș.

„Bine, am răspuns, dar pentru ce nu i-ați explicat mai înainte asta fiului dumneavoastră?"

Vanda Sitska surîse ironic :

„Dumneata trebuie să înțelegi... un bărbat tînăr... Cum puteam eu să-i explic ? Asta trebuia s-o înțelegi dumneata însăți. Orice bărbat, înainte de a se căsători, are micile sale aventuri."

Mica aventură a fiului ei... Iar eu așteptam deja un copil ! Gunnar spunea că mă iubește, că s-a plictisit de moarte de toate, a obosit și vrea liniște. Dar dacă mama nu va fi de acord, nu se va putea face nimic.

Totuși ne-am căsătorit. Doamna s-a temut de scandal. Nuntă adevărată n-a fost. În ziua aceea Vanda Sitska a plecat undeva. În vizită, pentru două săptămîni. Iar socrul a plecat la club să joace bridge...

— Dar de ce ai avut nevoie să te căsătorești ? o întrebă Tania. Aveai slujba ta, erai independentă.

Liili ridică din umeri.

— Dar, vezi tu, așteptam un copil. Liili oftă adînc. Cu Vanda eu pînă acum sînt tot cu

„dumneavoastră". Copilul ne-a obligat să trecem cu vederea multe. Dar acum eu nu mai am pe nimeni...

— Dar Gunnar ?

Fără să răspundă, Liili întinse mîna. Tania i-o strînse tare, bărbăteşte. Trecînd peste pod, se întoarse, privi înapoi şi, nedesluşind figura lui Liili în întuneric, strigă cu voce scăzută :

— Noapte bună !

— Noapte bună ! răspunse abia auzit Liili.

6

Ceva se schimbase în viaţa satului. Fierarii aveau destul de lucru şi mai înainte, dar Habibullin totdeauna pleca după treburile sale cînd voia, şi-i dădea drumul acasă şi lui Hannes, pentru un ceas-două. Dar acum Hannes nu mai avea timp să vină acasă să prînzească — fiecare minut conta — şi Piaria îi aducea prînzul la fierărie.

Şopronul scund cu coş înalt devenise dintr-o dată centrul atenţiei generale. Mai înainte pe aici călcau puţini străini, dar acum forfoteau fără sfîrşit — şi brigadieri neliniştiţi, şi controlori, şi şefi (de aici şi de pe la centrul raional). Veneau la fierărie în căruţe cu coviltir, îmbrăcaţi în vestoane, încinşi cu curele în talie, bine raşi şi parfumaţi, cu ciuful de păr negru sîrguincios pieptănat. Toţi erau foarte îngrijoraţi şi puneau ameninţător aceleaşi în-

trebări : „Cînd va fi gata ? Nu se poate mai repede ?“

Allah, Allah ! În fiecare an aceeași poveste. Se face, se face ! Atîta timp cît Habibullin este viu și este în stare să muncească, totul va fi făcut la timp. La drept vorbind, nu chiar totul... E cu neputință să izbutești să le faci pe toate. Dar, în general, el nu întîrzia niciodată cu reparațiile — nici pentru semănat, nici pentru secerat.

Cînd diferiți șefi îl scoteau din sărite prin văicăreala sau amenințările lor, îi gonea pe toți din fierărie și-i trimitea la naiba.

Aici lucra el, Halibullin, și tot el răspundea în fața partidului pentru munca sa !

De cînd se crăpa de ziuă și pînă seara tîrziu coșul lung de tablă al fierăriei sufla fum alb în cer. Cîmpurile așteptau. Foșnind, aplecîndu-și spicele grele, grîul chema oamenii, și oare Habibullin, dracu' să-l ia, n-a văzut totul cu propriii săi ochi ? Nu-l durea și pe el inima ? Oare nopțile dormea liniștit ? Gîndurile chinuitoare urmau unul după altul.

Hannes înțelegea un asemenea spirit partinic. Hannes se purta cu neîncredere numai față de oamenii care se băteau cu pumnul în piept și strigau unde trebuie și unde nu trebuie că iubesc puterea sovietică.

Hannes, un estonian adevărat, nu răbda cuvintele pompoase. Puterea sovietică nu este o femeie, care să vrea să-i juri în fiecare minut : „Eu te iubesc ! Eu te iubesc !“

Hannes recunoscuse din primul moment puterea sovietică și îi va fi credincios, chiar dacă

l-ai tăia în bucăți. Pînă acum înțelesese totul foarte bine. Și deși este un om simplu, vrea totuși să înțeleagă singur lucrurile importante și serioase. Și ele nu trebuie să-i fie băgate în cap cu toroipanul.

În ciuda grumazului său puternic, fierarul, cu picioarele lui scurte, părea mic alături de Hannes. Uneori, Piaria, aducînd prînzul, îi examina pe amîndoi. Pe uriașul său blond și pe negricriosul și impetuosul Habibullin, fălcos, sașiu, ras chilug.

Fierarul și ciocănarul nu întrețineau convorbiri lungi. Fierarul vorbea în limba lui, iar Hannes în a sa.

Habibullin îl respecta foarte mult pe Hannes și își lăuda ciocănarul oriunde se întîmpla să se adune bărbați. La cantină bea primele zece pahare de ceai necontenind să se uimească de puterea de urs a lui Hannes, iar după următoarele zece îi lăuda istețimea, răbdarea și cinstea. Un bărbat așa cum trebuie !

Fetele din Takmak împărtășeau părerea fierarului, se învîrteau prin fața blondului Hannes, îl priveau cu ochi strălucitori. Așa-s femeile : doar știu bine că e căsătorit, și totuși...

Tildei și Eevei li se părea că nici față de Jemel fetele nu sînt indiferente. Adesea omul dispărea cîteva zile, iar cînd se întorcea, nu-și povestea aventurile nici chiar lui Ruudi Populus. Dereticînd prin cămară, Tilde descoperi sub dușumea un adevărat depozit de apă de colonie și se mira : oare cîte logodnice o fi avînd Jemel ăsta ?

Cînd mai era o zi pînă la începerea secerișului, căzu știrea ca un trăsnet : toți bărbații — la comisariatul militar. Cum asta ? Toți bărbații din sat chemați sub arme ? Dar grînele ? Cine va strînge recolta de pe cîmpuri ? Războiul însă nu voia să știe. Frontul cerea pîine și soldați.

În seara următoare tot satul se cutremura. Care juca, care plîngea, care cădea cu fața la pămînt, care cînta din răsputeri, străduindu-se să acopere armonica cu vocea. În noaptea umedă și caldă scînteiau stelele, vîntul împrăștia miros de izmă și mireasmă dulce de trifoi.

Căruțele cu bărbați ajunseseră departe. Fiecare se întreba dacă se va mai întoarce vreodată. Ce va urma ? Cine va aduna marea de grîne ? Cine ?

Pe șosea, sub un cer spuzit de stele, mergeau îmbrățișați Jemel și Abdulla. Jemel răcnea :

Ca un porc sînt astăzi beat,
Mîine iarăși o să beau.
Și de n-o fi cu bănat,
Poimîine să beau iar vreau.

— Flăcăule, cîntecele tale sînt destul de bune, îl lăudă bătrînul, ascultîndu-l cu răbdare, numai că nu sînt melodioase. Și cuvintele nu-s pe-nțeles. Ia să cînt și eu acum !

Vocea bătrînească a lui Abdulla și barba lui udă și lipicioasă îi tremurau ca la un țap. Și

uite așa abia își tîrau picioarele, atîrnîndu-se unul de altul și cîntînd din toată inima. Mergeau tîrîș-grăpiș spre capătul satului, la Abdulla.

— Tu ai fii ? îl întrebă Jemel. Își adusese aminte de plînsetele și de strigătele de rămas bun de astăzi.

— Sînt certat cu ei. De zece ani. Neînțelegeri. Mi-a rămas numai o soră, Roza. Locuiește la Kazan.

Jemel intră în casă. Îl izbi un miros respingător și jilav, se strîmbă și se opri în prag. Bătrînul apucase să aprindă și focul, dar Jemel tot nu se putea hotărî să intre.

În izba lui Abdulla, între cei patru pereți din bîrne, nu erau decît o sobă mare și veche, și un pat de lemn. Nici masă, nici scaune. Pe un perete, într-un cui mic, o lampă de gaz, pe pat, alături de un cojoc peticit din mașină și de pîslari, un samovar și două căni, o farfurie adîncă, cu o lingură de lemn, și un cufăr ferecat și zugrăvit. Se mai deslușeau un ceaun fixat în ochiul vetrei, o găleată pentru apă de băut și un ulcior de aramă pentru îndeplinirea ritualurilor religioase.

— Asta-i tot ? O asemenea sărăcie Jemel nu mai văzuse încă la nimeni de aici. Abdulla trase de sub vatră o jumătate de litru de vodcă și, oftînd și icnind, se sui în pat.

— Tu ce-aștepți ? îl chemă el pe Jemel, și cu un briceag tăie niște brînză pentru o gustare. Brînza avea un miros dezgustător.

— *Mi* se face greață, spuse Jemel, întorcînd fața.

— Mai bine ai gusta-o mai întîi ! insistă bătrînul şi îi întinse o bucăţică în vîrful briceagului. Dar Jemel îi dădu dispreţuitor mîna la o parte, şi din două înghiţituri bău paharul pînă la fund. Abdulla, care îşi holbase ochii de mirare, mirosi de-aproape brînza.

— Mie nu-mi miroase a nimic, spuse el şi vîrî brînza în gură.

— Ascultă, ia spune-mi, de ce trăieşti tu în halul ăsta ? îl întrebă Jemel.

Bătrînul rămase tăcut, ţinînd cana în mînă şi gîndindu-se.

— Pe vremea ţarului şi a nep-ului, la mine era totul foarte bine, răspunse el, în sfîrşit. Oare Jemel, caraghiosul, ştie el ce-i orezul ? Aha, uite că ştie ! Ei bine, în fiecare zi mîncam orez cu stafide şi cu nuci, şi beam ceai verde parfumat. Dormeam pe perne de puf. Cîte perne avea Jemel ? Două ? Dar Abdulla avea două căruţe şi chiar mai multe. Călca pe covoare, şi pereţii îi avea împodobiţi cu ele.

Abdulla chicoti şi îşi netezi barba.

— Dar femeile ! Ce mai femei erau pe-atunci !

— Femeile sînt şi azi frumoase, observă Jemel. Nu puţine priviri femeieşti îl atrăgeau pe uliţele satului.

Dar Abdulla dădu cu dispreţ din mînă. Ce, astea-s femei ? Toate cu picioarele în bălegar !

— Pe vremuri, femeile aveau picioruşe subţiri, ca la caii trăpaşi. Şi erau gătite cu podoabe din cap pînă-n picioare. Îţi ieşeai din minţi, *cînd una* din astea îşi încovoia mîndră gîtul sau îşi legăna şoldurile în mers. Pentru una

ca asta nu era păcat să dăruiești pînă și ultimul cal.

La aceste amintiri, Abdulla își holbă ochii beți și buza umedă de jos i se lăsă pleoștită.

Jemel era curios să știe unde oare a dispărut toată această frumusețe și splendoare ?

— Pe toți cei bogați i-au alungat din sat, spuse Abdulla. I-au declarat chiaburi și asupritori. Acum trăiesc uite așa, ca să nu mă plzmuiască nimeni. Și cînd ești sărac lipit pămîntului cum sînt eu, nimeni nu te mai sîciie. Iată cum trebuie să trăiești, cu șiretenie !

— Dar pe tine nu te-au alungat din sat ? întrebă Jemel.

— Cum nu m-au alungat ? Zece ani n-am fost aici, după aceea m-am întors. Undeva trebuie să trăiești. Dar tu ce dracu' cauți în Rusia ? Ar fi fost mai bine să fi stat acasă.

Jemel scutură din cap :

— N-am riscat, bătrîne. N-am riscat. Cine-i știe pe fasciștii ăștia ? E o treabă întunecată. Pe urmă și bombele n-au doară ochi, ele nu fac deosebire între oameni... Vezi, eu și aici am să mă pun pe picioare... Aici e totuși mai multă liniște. Te simți mai în siguranță. Țară mare, posibilități mari...

Bătrînul dădu fără nădejde din mînă.

— Spune-mi drept. Abdulla își plecă fața șireată spre Jemel, și bărbuța lui umedă gîdilă obrazul lui Iohannes. E adevărat că ești holtei ? Ce, tu niciodată n-ai cunoscut *femeile* ?

Lampa fumega îngrozitor. Vodca se terminase.

— Asta-i tot. Mai multă nu mai e, spuse mihnit Abdulla. Jemel se scotoci prin buzunarul de la piept și trase de acolo o stioluță cu apă de colonie.

— „Liliac". Nu știu, se poate bea oare ? întrebă Jemel cu prefăcătorie.

— Dă-o-ncoace ! Abdulla înhață sticluța, îi scoase dopul și turnă apa de colonie în cană — gîl-gîl.

Acum toate mirosurile se amestecaseră : mirosul împuțit de brînză și parfumul foarte dulceag de „liliac".

La Jamel se mai găsi un flacon de „Camelia". Dar tot el spuse că această sticluță nu-i aparține. Cineva l-a rugat să i-o procure.

— Minți, cîine, zise bătrînul, dînd să-l lovească cu cotul, apoi se tîrî în patru labe pînă în colțul patului spre cufăr și ridică capacul.

— Cît vrei ?

Jemel îi spuse prețul și încercă să arunce o privire în cufăr. Îi îngheță inima. Lada ferecată era plină ochi de bani : bancnote de o sută, de zece, de treizeci de ruble.

Revăzu după aceea acești bani ai lui Abdulla chiar și în vis. Fu cel mai înfiorător vis din viața lui. Toată noaptea l-a chinuit spaima că banii pot fi furați — că doar lada n-avea lacăt. Jemel se răsucea, ofta, mormăia în somn, scoțînd cîteodată cîte un țipăt : „Banii ! Banii !" Și se trezea din pricina ghionturilor *supărate* ale lui Populus, lac de sudoare și rîgîind a apă de colonie.

Și Piaria avea vise agitate. Comunicatele Biroului de Informații nu prea o mîhneau, pentru că ea nu cunoștea, de fapt, Rusia. Nu știa nici unde se aflau acele orașe îndepărtate, satele și sectoarele frontului despre care se vorbea în comunicate. O chinuia doar faptul important că războiul tot mai continua. Da, războiul continua.

Serile, Hannes studia ziarul. Degetul arătător al fierarului se mișca de-a lungul rîndurilor. Piaria îl întreba, ca de obicei :

— Ei, cum e ?

— Ne retragem, răspundea Hannes posomorit.

— Dar tu crezi că vom învinge ?

— Desigur, noi vom învinge.

Hannes examina cu atenție o mică hartă geografică jerpelită și însemna pe ea cu creionul linia frontului. Trăgea slab o linie, abia vizibilă, astfel că, de cîte ori se va schimba linia frontului s-o poată șterge ușor cu guma. Însoțea operația cu un fosăit trist.

Hannes cerceta harta și trăgea liniile cu o mare atenție. În aceste clipe Piaria putea să-i tot povestească de-ale ei, că el tot n-o auzea. Piaria nu se supăra. Cum sta așa deasupra hărții, bărbatul cu părul blond cîrlionțat i se părea a fi un copil mare, un școlar silitor.

Dintre estonienii care locuiau la Starîi Takmak, numai Hannes a fost chemat la comisariatul militar. Ziua întreagă a stat Piaria într-o așteptare încordată, în ochii ei era spaimă, mîinile nu-i dădeau ascultare. Ședea și aștepta. Așa a și găsit-o Hannes cînd s-a întors acasă.

Să fie lumea atît de cumplită, i-l vor lua oare pe Hannes ? Fără Hannes, Piaria nu mai avea de ce să trăiască. Şi cu toate că bărbat-su, ca şi mai înainte, lucra în fierărie, repara acoperişul casei sale, iar serile se spăla, împroşcînd cu apă în jur, sufletul Piariei rămînea tot neliniştit. În timpul nopţilor se trezea alături de bărbatul ei care dormea dus şi pînă dimineaţa se chinuia cu temeri nelămurite.

Dacă Hannes s-ar fi dus să elibereze Estonia — asta da, ar fi fost firesc ; ar fi fost limpede cel puţin pentru ce-şi varsă sîngele ; dar ce treabă are Hannes cu un pămînt străin şi cu nişte oraşe necunoscute ? Doar ar trebui să fie aşa : ruşii să-şi elibereze pămîntul lor, ucrainienii pe al lor, iar estonienii — Estonia. Aşa ar fi drept.

Pe faţa Piariei se rostogoleau lacrimi amare, şi în inima ei se ruga : „Dumnezeule, dacă exişti, nu mi-l lua pe Hannes ! Spune, oare se poate pierde războiul numai din pricină că nu va pleca şi el să lupte ? !"

Însuşi Hannes părea cu desăvîrşire liniştit, şi asta o supăra profund pe Piaria. Despărţirea nu-l mîhneşte oare ? Cum putea el să spună atît de simplu şi de uşor :

— Trebuie să plec, femeie. Trebuie.

— Înseamnă că nu mă iubeşti, îi spuse Piaria cu amărăciune.

— Nu se poate să punem toate claie peste grămadă, îi răspunse Hannes.

Era însă acesta un răspuns ? Pînă şi Hannes însuşi era nemulţumit — ar fi trebuit să ex-

plice totul, dar cum să explici lucruri care trebuie să fie înțelese de la sine.

Iar noaptea, stînd alături de el fără să doarmă, Piaria îl ierta pe Hannes, se apleca deasupra celui adormit și îl săruta pe gură.

Așa treceau zilele verii. Jemel visa bani, Piaria se temea că-l pierde pe Hannes, iar Kristinei i se părea că nimic nu e mai greu decît legatul snopilor. Nu e nimic mai groaznic decît să calci desculță prin mirişte, și încă sub un soare neîndurător de fierbinte. Tot trupul îi era plin de julituri, mîinile îi erau umflate, pline de ghimpi, vedea negru înaintea ochilor, iar în suflet i se cuibărise deznădejdea.

La Tallin Kristina se ducea la magazinul din colț, cumpăra o pîine și plătea cîțiva cenți.

Pîinea — ce lucru obișnuit! Ea nici nu-și închipuise cu cîtă greutate se dobîndește.

Gîndurile triste o împiedicau pe Kristina să vadă cerul nemărginit de albastru și pămîntul de aur. Oamenii nu-și aminteau să mai fi văzut o asemenea vară și o asemenea recoltă.

Recolta aștepta să fie strînsă, iar frontul — pîinea.

Pe ogoare, din zori și pînă seara tîrziu, continua munca grea. Și totuși munca acestor oameni părea doar o picătură într-o mare uriașă. Muncii nu i se mai vedea sfîrșitul, ogoarelor — hotarele. Grînele legate în snopi și cele încă nesecerate stăteau alături. Primele erau multe, celelalte — cu mult mai multe, cu toate că totul se făcea în același timp. Prin secară, fluturînd din aripi, înaintau secerăto-

rile trase de cai, iar băieţandri, biciuind animalele, cărau snopii în curtea fierăriei, unde se treiera. De acolo plecau şiruri de care cu grîne spre punctele de recepţie. Brigadierii se enervau, măsurau chintalele şi îmbărbătau oamenii copleşiţi de oboseală. Cerealele erau ameninţate să le apuce zăpada pe cîmp.

În fiecare an, în marea deasă şi aurie a spicelor năvăleau combinele, şi cine ar fi putut să creadă că acum, toamna, vor veni oamenii cu secerile, ca pe timpurile strămoşilor! Colhozurile cereau combustibil. Dar cererile, reclamaţiile şi rugăminţile nu puteau să oblige combinele să se mişte de la sine. Combustibilul nu ajungea. Oamenii trebuiau să înţeleagă acest lucru şi să se resemneze.

În faţa întinselor holde nestrînse colhoznicii Takmakului simţeau că trebuie să se bizuie numai pe propria lor forţă.

Le-o ajunge ea însă?

Satul era împărţit în două tabere. Pe cîmpuri se cără cale de cîţiva kilometri apă de băut, pîine proaspătă şi ciorbă grasă în căldări mari. La prînz, copiii mai mari îi aduceau pe cei de ţiţă de pe unde dormeau, la umbră sub arini, şi mamele obosite, pline de praf, îi alăptau. După o odihnă destul de scurtă, care părea că obosea şi mai mult, lucrul continua pînă se întuneca.

Dar Kristina nu putea face aşa ceva. Îi vîrî sub nas brigadierului mîinile sale umflate şi atît de rău zgîriate. Să i se dea orice altă mun-

că, dar la cîmp nu va mai merge ! Și brigadierul o numi pe Kristina la arie, să adune paiele.

La Takmak femeile nu ridicau niciodată vocea. Cînd se certau, își aruncau priviri ascuțite, cuvinte mușcătoare, dar aparent rămîneau întotdeauna liniștite, vorbeau încet, cu voci guturale. Acum însă și ele strigau din cînd în cînd :

— Ei, tu !

— Mișcă-te, mișcă-te !

Pretutindeni, pe drumurile pline de praf, scîrțîiau roțile, săltau în trap mărunt caii cu coamele necurățate. Băieții andrii, gonind caii, stăteau în picioare în căruțe luînd o înfățișare gravă — doar le fusese încredințată o treabă de răspundere : să care grîne pentru front.

Din batoze curgea un șuvoi auriu, și munții grei ai grînelor creșteau fără încetare. Și din nou se auzea strigătul supărat și îngrijorat :

— Ei, tu, de-acolo !

— Mișcă-te, mișcă-te !

Pîinea ! Asta e pîinea !

Pe Kristina o dureau ochii din pricina gunoaielor care zburau prin aer, i se învîrtea capul din cauza zgomotului mașinii, iar mîinile îi înlemniseră din pricina zorului permanent. Și cu toate astea, tot timpul o zoreau. Fata își mușca buzele. Oare ea nu se grăbea ? Oare nu se străduia din toate puterile ? Nu ținea și ea piept cu vitejie stării de greață și proastei sale *dispoziții* ?

În urechi îi răsunau glasuri cunoscute. Ruudi Populus ridica snopii la batoză. Părea un pirat cu nasul roșu, cu urechile mari și păroase și

cu o batistă înflorată pe cap. Și deodată Kristina văzu cum totul se îndepărtează, se topește în ceață... și se prăbuși pe spate.

După leșin, Kristina zăcu multă vreme pe paie, înainte de a fi putut să meargă de una singură acasă.

Venind de la muncă, Tilde abia se mai ținea pe picioare de oboseală și de emoție pentru soarta fiicei sale. Iar Eeva era deosebit de tandră cu Kristina. Fata stătea culcată, foarte liniștită și deprimată. Duioșia lor stîrnea în sinea ei mila pentru ea însăși, și lacrimile îi curgeau pe pernă. Ce-i dacă o să moară deodată, aici, departe, în țară străină ?... Va veni iarna cu zăpadă, apoi primăvara, pe tot globul pămîntesc totul va înflori, va trăi. Dar Kristina nu va mai fi...

Numai Populus și Jemel, după ce s-au întors acasă, nici nu se interesară de sănătatea ei. Fără să mai mănînce și fără să se mai spele, se trîntiră îndată în pat să doarmă. Tilde ședea pe întuneric și ținea o mînă a Kristinei. N-avea puteri ca să se dezbrace și să se culce.

Kristina închise ochii, dar degeaba : i se părea că deasupra capului i se învîrtește tavanul și se prăbușesc pereții. Oftînd, Tilde spuse :

— Mîine va trebui să chemăm doctorul. Brigadierul cere certificat medical.

7

Kristina simțea prin somn că mama ei este alături, însă continua să zacă cu ochii închiși.

Tilde venise în fugă de două ori de la muncă. Aranjînd plapuma, se aşezase pe marginea patului de scînduri.

— Ţi-e mai bine, Kristina ?

— Nu ştiu.

Lumina puternică a zilei o lovea dureros în ochi. Iarăşi soarele ăsta, arşiţa, praful ! Kristina luă termometrul din mîinile mamei. Mîinile, picioarele şi capul i se părea că-i sînt umplute cu plumb.

Dar temperatura era normală.

— Ce-i de făcut acum ? se nelinişti Tilde.

— Mă voi duce la doctor, făgădui ofensată Kristina.

— Să te examineze cu atenţie. Spune-i cu de-amănuntul unde te doare şi spune-i că nu mai ai nici o putere.

Neliniştea Tildei, înfăţişarea ei jalnică, faţa ei obosită şi plină de praf o tulburară pe Kristina.

— Mîncarea e pe masă. Să mănînci înainte de a te duce, oftă Tilde.

Mama plecă şi Kristina închise uşa cu cîrligul. Se culcă din nou, trase plapuma peste cap, se făcu ghem şi încercă să adoarmă. Dar nu putu, în toate ferestrele din cameră bătea soarele. De ce-s atît de multe ferestre aici ? Mai bine una singură şi mare.

Kristinei îi plăcea să doarmă dimineaţa. Să doarmă cît mai mult. Acum însă somnul nu venea. Şi în cap avea încă plumb, undeva în spate, în ceafă.

Săptămîna trecută îi spusese brigadierului :

— Eu am studii. Liceul.

— Foarte bine, spune-i despre asta președintelui colhozului — poate te va lua contabilă. Și așa n-am nici un folos de la tine... și bătrînul dădu din mînă. La abac poate te-oi pricepe să ţăcăneşti !

Kristina nu se mai apucă să explice brigadierului că ea nu se pricepe să ţăcănească la abac. Să adune, da, încă poate, așa și așa, dar să scadă, să înmulţească și să împartă — nu. Făcu o descoperire tristă : că, în general, ea nu se pricepe la nimic. Un „om cult" ştie puţin să danseze, cunoaşte prost nişte limbi străine, mai cîntă puţintel, desenează, uneori scrie versuri. Kristina luă ceasul deşteptător de pe pervaz și-l întoarse. Era încă prea devreme ca să meargă la doctor, la consultaţie.

În lighenaș o aştepta apa pentru spălat, iar pe masă, sub un şervețel, micul dejun. Populus îi atrăsese nu o dată atenţia Tildei :

— Ce-o mai face fetişcana ta pe domnişoara!

— Și ce-i rău în asta ? O mamă nu are dreptul să se îngrijească de fiica ei ?!

Kristina mîncă scrobul cu multă poftă și se gîndi la maică-sa, cum de le îndură ea pe toate fără să se plîngă niciodată de nimic. De ce ? Pentru că este o femeie simplă, incultă și s-a obişnuit din fragedă copilărie cu greutăţile ? Sau ea, pur și simplu, nu este pretenţioasă și nici n-a vrut nimic mai bun de la viaţă ?

Dacă nimeni din casă nu voia să se ducă după apă, Tilde lua pe umeri cobiliţa și cu pasul *uşor și repede se grăbea spre rîu. Kristina* nu putea să facă așa ceva.

— De ce te duci ? Oare nu vezi că toți te exploatează ? se supăra ea.

Mama zîmbea :

— Totuși, cineva trebuie să se ducă.

Sau spunea :

— Să fie chiar atît de greu lucrul ăsta ? Decît să te rogi de alții și să aștepți...

Într-o zi însă ea recunoscuse față de Eeva :

— E o mare fericire cînd munca ta e de folos. Inima îți cîntă. Parcă pot totul, parcă totul mi-e la îndemînă !

Eeva n-o înțelegea, nici ea.

— Că la fabrică munceai de dimineață pînă seara, asta-i limpede. Dar să te omori și aici cu munca... Ce rost are ?

— Ce rost ? întrebă și Kristina.

— Nu-i chiar atît de greu, se apăra Tilde. Era zadarnic să stai de vorbă cu ea despre asta.

Kristina se furișă în cămăruța în care stăteau gemantanele, îl deschise pe al său și în grabă, cu un interes lacom, începu să scoată rochiile afară. O alese pe cea preferată și se așeză în fața oglinzii. Rochia o strîngea la subsuori și-i sublinia în chip necuviincios sînii ascuțiți de fată. Din ce s-o fi întremat ea așa ? Din apă și cartofi ?

Se examină cu atenție. E oare frumoasă ? Asta înseamnă să fii frumoasă ? Cu mîinile și gîtul atît de lungi ? Cu fața rotundă și cu breton, și cu ochii depărtați unul de altul ? Cu fruntea joasă, cu gura mare și cu urechile mari ? Cu sprîncenele blonde abia vizibile și cu nasul prea mic pentru o față atît de lătăreață ? Asta să-nsemne că ești frumoasă ?

Și doar ea era considerată frumoasă. La reuniunile școlare, băieții îi trimiteau cu „poșta dragostei" scrisori și o conduceau cu grămada pînă-n ușa casei.

Își vîrî cu greutate pantofii de lac în picioarele obișnuite acum cu opincile, își probă pălăria și se privi cu tristă ironie : locul lucrurilor frumoase este în geamantan !...

Dacă va trece prin tot Takmakul cu pălărie, toți, desigur, vor crede că-i nebună. Înainte de război, pe străzile din Tallin mergea dansînd o balerină zdrențuroasă și smintită. Îmbrăcată într-o crinolină veche, cu o umbrelă cu dantele deasupra capului și cu o gălețică în mînă...

Exact la fel ar arăta Kristina în ochii locuitorilor din Takmak. Dar cînd va putea oare să-și îmbrace din nou rochia elegantă și să-și încalțe pantofii cu tocuri ?

Cineva bătu în ușă și Kristina se zăpăci. În panică, începu să-și tragă rochia de pe ea, agrafele i se înțepeniseră în păr, și Kristina aproape că izbucni în plîns. Aruncă pantofii în cufărul pentru rufe, se înfășură într-un cearșaf și alergă în tindă. Îi tremurau mîinile cînd trase zăvorul de la ușă. În cerdac stătea doar un băiat din vecini care lăsă un coșuleț cu morcovi pe jos, în prag, și fugi pe poartă sfîrîindu-i călcîiele.

Kristina trase un morcov prin palma strînsă, ca să curețe de pe el bulgărașii de pămînt, apoi mușcă și-l mestecă cu scrîșnet, așezată pe pat. Ce-ar fi, dacă cineva ar da peste ea, uite-așa, în fața oglinzii ! N-ar crede-o nimeni că-i bolnavă.

E timpul să meargă la doctor. Kristina se spălă pe față, se îmbrăcă, se pieptănă, închise ușa și, ieșind, trase portița de nuiele.

Duduitul batozei se auzea pînă la rîu. „Unde-o fi muncind mama acum? se gîndi fata. Încarcă grînele în căruțe sau aduce snopi la batoză?“ Pe drum nu întîlni nici un singur om. Numai peste rîu, în Novîi Takmak, îi ieși în cale o femeie necunoscută și merse o vreme cu Kristina, vorbindu-i ca unei vechi cunoștințe. Femeia mergea desculță prin iarba moale și zîmbea.

— Ei bine, le-am arătat eu lor, diavolițelor! se bucură ea cu răutate.

— Cui? întrebă Kristina.

— Găinilor! La noi la creșă. Ciuguleau ouăle. Toate ouăle. Vîrau ciocul înăuntru și le sugeau! Și nu se poate să stai tot timpul să le păzești. Sau să acoperi ouăle cu palmele cînd se ouă găinile! Hrănește-le și hrănește-le pe netrebnicele astea, iar cînd te duci să strîngi ouă pentru copii, ia-le de unde nu-s! Și atunci am fost sfătuită: fierbe moale un ou. Ei, și am pus ouă fierbinți în cuibare. Acum s-a terminat cu asta. Și-au fript limbile!

Aici femeia observă bluza de sărbătoare a Kristinei care se potrivea atît de bine cu buclele ei aurii și cu ochii albaștri.

— Încotro vă duceți așa gătită? o întrebă.

— La doctor.

— Sînteți bolnavă?

— *Da... Nu știu...*

Femeia coti pe o ulicioară, tot atît de fericită și de mulțumită de sine. Kristina se uită în

urma ei și strînse din umeri : ia te uită, ai și de ce să te bucuri !

Novîi Takmak se întindea pe vreo doi kilometri. La marginea satului creșteau niște mesteceni înalți. În vîrfurile lor cîrîiau veșnic ciorile. De-a dreptul, peste un maidan, se vedeau clădirile spitalului : două case lungi de piatră fără cat și o a treia, mai mică, puțin mai departe de ele, în care locuia medicul Fatîhov cu familia. Era un bărbat cam pîntecos, de vîrstă mijlocie, cu ochelari. Pe soția lui, Zufia, Kristina o văzuse de cîteva ori. Zufia avea ochi negri și o față albă, ca de păpușă. Era înaltă și subțirică. Se spunea că Zufia este și ea medic, numai că acum gelosul Fatîhov nu-i mai îngăduie să lucreze. De obicei, vorbele astea nu erau luate de nimeni în serios.

Fiecare dintre ei avea copii din prima căsătorie și lui Fatîhov îi plăcea să glumească în legătură cu asta : „Copiii mei, copiii ei și copiii noștri". Gloria de chirurg a lui Fatîhov se răspîndise pînă hăt departe, prin împrejurimi. Colhoznicii îșî venerau doctorul, iar el se supăra și țipa la ei dacă nu i se urmau prescripțiile. Salvase viața multora. Se lupta cu moartea, și în majoritatea cazurilor ieșea învingător. Nu refuza niciodată să meargă la un bolnav, fie viscol, fie potop. Uneori, fără să fi dormit și fără să fi mîncat, mergea din sat în sat, de la bolnav la bolnav, și era de ajuns ca să atingă cu mîna fruntea unui bolnav, că acestuia i se părea că se *simte mai bine*.

Drept recunoștință, oameni îi cărau animale și păsări, miere, ouă, unt. Cînd acestea nu erau

primite la intrare, își vîrau totuși ofrandele lor vii, care gîgîiau, cotcodăceau, behăiau și măcăiau prin ușa din dos a bucătăriei.

— De o sută de ori ți-am spus : este interzis ! In-ter-zis !

Fatîhov dădea supărat din mîini prin fața nasului bucătăresei, în timp ce ea jumulea găina abia primită.

Spitalul mai avea și un lot mare de pămînt, o fermă de păsări și o cireadă de vite. Această gospodărie era exemplar condusă de bucătăreasa chioară, de dădacă și de rîndaș. Infirmierele și surorile veneau și ele într-ajutor, cultivau livada și grădina de zarzavaturi.

La bolnavi doctorul mergea într-o căruță ușoară cu coviltir, la care era înhămat un frumos armăsar. Duminicile, armăsarul cu coama albă îi plimba pe moștenitorii lui Fatîhov într-o căruță încăpătoare. Fericită familie ! Privind la ei, puteai să uiți de toate, chiar și de război.

În fața clădirii principale se încălzeau la soare militarii convalescenți. Ei fumau și se uitară cu curiozitate după fata frumoasă care trecea. Kristina mergea grăbită pe alături, lăsînd ochii în pămînt, tulburată. Prea se uitau la ea fără nici o fereală.

— Ia uită-te ! zise unul, plescăind din limbă.

— N-o să aibă nici un folos de la noi, răspunse un tînăr în cîrjă. Vorbeau dinadins tare, *ca să audă Kristina. Auzea ea, dar se făcea că* n-aude.

Sala de aşteptare i se păru întunecoasă şi răcoroasă. Oamenii şedeau pe nişte bănci de lemn întunecate şi vorbeau respectuos, pe jumătate în şoaptă. Kristina se uită pe geam în curte. Trecu o soră mică, într-un halat alb. Ea îi aduse aminte de Kiska Beloborodova, o cerşetoare de origine princiară. La vremea ei, Tilde îi dăruia îmbrăcămintea sa veche. Dar mai mult decît orice pe Kiska o fermeca aşternutul lor.

„Cît de alb şi de curat e ! se minuna ea cînd Tilde o chema în dormitor. Cine ştie unde mai este această Kiska şi ce s-a mai întîmplat cu ea ? Poate că şi acum cerşeşte.

Kristina se aşeză. Pe banca din faţă stătea o femeie cu picioarele umflate ; alături de ea, două bătrîne care orbiseră din pricina conjunctivitei şi îşi holbau ochii nevăzători. Scîrbită, Kristina întoarse capul şi începu să examineze afişele cu ocrotirea sănătăţii, apoi observă într-un colţ, la distanţă de celelalte, încă o femeie şi se înspăimîntă. De sub o broboadă neagră se ivea o faţă îngrozitoare, o rană mare, deschisă. Şi din această rană priveau nişte ochi întunecaţi, trişti. Kristinei i se opri răsuflarea, inima începu să-i bată repede şi tare. Desigur că în această odăiţă răcoroasă toţi auzeau cît de tare îi bate ei inima.

După aceea veni o soră. Dar nu aceea care trecuse nu demult prin curte, ci alta, cu sprîncenele subţiri, pensate şi cu faţa ciupită de vărsat, şi, cînd intră, Kristina văzu într-o clipă iarba verde, luminoasă, prin uşa deschisă. Sora se străduia să se obişnuiască cu întunericul

sălii de așteptare și la fel ca și Kristina mai adineauri miji ochi. Aruncă o privire cercetătoare la fața ei rumenă și-i aduse la cunoștință :

— Vizitarea bolnavilor numai de la orele patru.

Kristina dădu mașinal din cap în semn de salut, împinse ușa și se strecură pe uliță.

Soarele strălucea orbitor. Lăsînd capul în jos, Kristina închise în grabă poarta de fier, apoi, nemaisimțindu-și picioarele, o luă la fugă și fugi, fără să se oprească, pînă la mesteceni. Pe drumul spre casă Kristina nu întîlni nici un singur om. Șaitanka zăcea leneșă, încolăcită în leagănul său de argilă ; fundul ei galben se vedea prin apa străvezie. Kristina oftă ușurată, dar, auzind bătaia îndepărtată a batozei, se tulbură din nou.

Se simțea cu desăvîrșire izolată de oameni.

E neplăcut, foarte neplăcut să rămîi așa, de unul singur, cu umbra ta liliachie, în mijlocul unui sat pustiu.

Soarele stătea cruce pe cer.

Capitolul al treilea

1

La sfîrșitul lui august, pe ulița satului apăru un bărbat necunoscut. Femeile îl priveau prin ferestre, dînd la o parte frunzele begoniilor, iar fetele, mîncînd semințe, se uitau curioase după el.

Necunoscutul avea ochii albaștri ca cerul.

Pe drum, un bătrîn trăgea o capră de funie. Se opri, lăsă funia din mînă și, măcar că soarele nu mai era de mult atît de orbitor ca de obicei vara, își ridică mîna tremurîndă la ochi și începu să-l cerceteze pe necunoscut. Și cît timp se uită el, capra o luă la sănătoasa.

— Hei-hei, diavoliță! începu să strige bătrînul și se repezi după capră.

Vanda Sitska cocea blinele, ochii o usturau de fum, și cu dosul palmei își tot ștergea lacrimile. Liili desfăcea cusăturile prăfuite ale unui palton vechi. Chibzuia cum să-l transforme ca să-l vîndă mai avantajos la piață. Liili nu voia să trăiască pe socoteala părinților bărbatului ei. De aceea cosea rochii și jachete, jachete și rochii.

Ruudi Populus, care în ultima vreme venea după lucru pe la inginer mai des și o vedea pe Liili ocupată cu cusutul, o lăuda :

— Mîinile femeii şi buzele vacii sînt mereu în mişcare.

Liili izbucnea în rîs şi Ruudi se bucura că nora inginerului, întotdeauna posomorîtă, mai zîmbeşte şi ea. Pentru că omul care nu ştie de glumă, nu simte nici adevărul.

Dar ce putea face Liili, dacă durerea îi stătea ca o piatră pe inimă. De zîmbetul silit al soacrei sale ar fi fugit la capătul lumii. Vanda i se adresa de trei ori pe zi :

— Ce facem la micul dejun ?

— Ce pregătim la prînz ?

— Să fierbem cartofi pentru cină sau să facem omletă ?

— Mie îmi este totuna, răspundea Liili, fără să-şi poată ascunde supărarea. Vanda privea la bărbat cu jale, cu rugămintea mută de a fi ajutată : nu poţi nici să întrebi ! Atunci cum să te porţi cu această „mimoză" ? !

Şi Vanda ofta tare.

Roman Sitska ştia că în astfel de cazuri femeia aştepta de la el înţelegere şi sprijin. Prefera însă să se îndepărteze, să se ducă să stea de vorbă cu compatrioţii sau să viseze pe malul Şaitankăi. De altminteri îi plăcea munca asta : primeşte grînele, spune să le pună pe cîntar, înregistrează-le, fă o pauză pentru fumat. Şi de flecărit rămînea timp, împrejurul lui nu se vedea nici o faţă posomorîtă şi supărată. Sitska vorbea cu colhoznicii despre vreme, despre păsările care pleacă primele şi despre cum a fost ziua de sfîntul Ilie. Filozofa despre război şi pace, despre adevăr şi dreptate. Acasă

nu putea nici să deschidă gura. Liili îi spunea imediat.

— Te repeți...

La magazie, Roman Sitska ar fi povestit cu plăcere mai multe. Despre îndîrjirea cu care muncește țăranul estonian, cît de iubită este ordinea din casă în Estonia, ce frumoase ferme sînt în Estonia. Sau despre jambonul estonian. Dar n-avea cu cine : tătarii sînt mahomedani, nu mănîncă carne de porc. Și, îndeobște, e mai înțelept să nu vorbești despre unele lucruri. Careva ar putea să creadă că face propagandă antisovietică sau că subminează orînduirea colhoznică !... Doamne ferește !

În fiecare seară aducea acasă o pîine făcută din făina noului măciniș. Această pîine nu putea fi comparată cu pîinea raționalizată, acră și cleioasă. Pentru zilele-muncă primea uneori varză murată și alte legume, cîteodată lapte. La magazie se ducea în fiecare dimineață într-un pulover, cu pălărie, opinci și cu niște șalvari, cusuți de Liili. Avea un pulover elegant, cumpărat la vremea lui dintr-un magazin la modă, renumitul „Jockey Club".

Într-o seară, inginerul era încă la lucru, iar Vanda cocea a cincisprezecea blinea. Tocmai făcea socoteala : cîte cinci de fiecare, — cînd, deodată, Liili strigă :

— Gunnar !

În ușa larg deschisă stătea un bărbat negru de bronzat ce era și plin de praf, într-o manta cenușie. Vanda își lipi fața de pieptul lui, privindu-l cu dragoste în ochi.

Apoi Gunnar se eliberă cu băgare de seamă din brațele mamei, strînse fața lui Liili în palme și o sărută pe buze. Scumpa lui soție era palidă, părul ei era neobișnuit de lins, și în ochi avea o expresie de spaimă. Mama atîrnă mantaua fiului într-un cui lîngă ușă, și Gunnar întrebă :

— Unde-i tata ?

— La lucru, spuse Vanda.

— A ajuns și el colhoznic ? spuse Gunnar, zîmbind.

— În viață se întîmplă multe... răspunse mama cu același ton și feri tigaia mai departe de față, să nu-i sară grăsimea în ochi.

Încă cinci blinele.

Vanda, cu șorț și cu basma, părea foarte mare, neîndemînatică și fericită. Zîmbetul ei nu trăda nici un sentiment, gura îi rămăsese ca o liniuță strîmbă și îngustă, ca de obicei, în schimb îi rîdeau ochii. Și avea ochii la fel de albaștri ca și ai fiului.

Lui Gunnar îi plăceau ochii mamei, bunătatea și neajutorarea ce se citeau în ei. Mama ! Cel mai luminos cuvînt. Odată, Gunnar îi spusese lui Liili că soții poți să ai cîte dorești, dar mamă îți este una singură. Mama nu cerea nimic de la el, ea voia numai ca fiul ei să fie fericit. Cînd se certa cu Liili, Gunnar se gîndea adeseori : „Nici o femeie nu știe să se stăpînească ca mama mea, și nici să rîdă așa, ca ea, nu se pricepe !“ În clipele de tristețe, ochii lui Liili erau înțepători, și sub o asemenea privire nu te simțeai bine. Ca acum. Gunnar doar se întorsese chinuit de un drum lung, și oare

nu el fusese în tot acest timp despărţit de familie ? Iar soţia strică bucuria întîlnirii încă din prima clipă. Dificil caracter. E nemulţumită probabil că i-a dat mîna întîi mamei. Cum se poate să te certi din cauza unor fleacuri într-o zi ca asta plină de bucurie. Liili izbucni în lacrimi şi după aceea, fără să se mai poată stăpîni, în hohote de plîns :

— Tu nu întrebi... nu te interesezi...

— Despre ce ?

Vanda înţelese dintr-o dată.

— Gunnar, zise ea cu o voce stinsă, fetiţa noastră a murit.

Acum şi Vanda avea ochii plini de lacrimi, iar bărbia ei ascuţită, cu gropiţă, tremura.

Trina ! Gunnar se simţi cumplit de încurcat.

— Cum ?... se bîlbîi el. O apucă pe Liili de mînă, simţind fără greş că e prea tîrziu, că asta nu i se va ierta niciodată !

Mama îi veni într-ajutor.

— Gunnar a trecut prin zile grele, încearcă să-l înţelegi, îi spuse Vanda nurorii sale.

„Ce om !“ se gîndi Gunnar cu uimire, şi privirile lor se întîlniră. Liili se întoarse cu spatele la ei şi privi amar prin fereastră, cu ochii uscaţi : nu aşa îşi închipuise ea revederea cu bărbatul ei.

2

Satul era totuşi mic. Nimic nu rămînea aici neobservat : care cum trăia, dacă se întîmpla ceva bun sau rău, cine a muncit mai mult şi

mai bine decît alții, a cui mamă a primit înștiințare de pe front, dacă vreo nevastă de soldat călcase pe-alături, dacă s-au ținut de beție Jemel cu Abdulla, sau dacă la cantină, în Novîi Takmak, s-au vîndut la preț de stat plăcinte din făină albă — toate ajungeau să fie cunoscute aici îndată.

Tînărul Sitska a venit de pe front, se gîndeau colhoznicii. Doreau să stea de vorbă cu el, să întrebe de toate. Dar Gunnar se ținea departe de ei.

— Nu te ține cu nasul pe sus. Mie mi-e rușine să le refuz ceva, se supăra Roman Sitska pe fiul său.

— Ce treabă am eu cu ei ? Eu nu sînt agitator ! i-o reteza categoric Gunnar. Dealtfel, nici n-avea ce să povestească despre război. Să mintă nu dorea, doar nu fusese pe front, ci numai la exploatările forestiere de pe Kama. Pentru că spre toamnă au fost scoase de pe front toate unitățile cu locuitori din Republicile Baltice, Ucraina de Vest și Bielorusia de Vest. Au fost rechemați chiar unii soldați și comandanți din alte unități. Pe toți i-au trimis în unitățile militare din spatele frontului și în batalioanele de muncă. A apărut o categorie întreagă de oameni mobilizați care erau folosiți la exploatările forestiere, în industria de război, la construirea de poduri și drumuri, în calitate de instructori și îndrumători militari în școlile din spatele frontului.

Așa era ordinul comandantului suprem. De ce ? Despre asta soldaților nu li se raporta.

Lui Gunnar i se dăduse o permisie să meargă la părinții săi, evacuați undeva în Tataria, din pricina stării sănătății sale. Acum el nu dorea decît liniște și zile întregi nu cobora din pat.

— Gunnar, hai să facem o plimbare, îl chema Liili.

— Dragă, n-am chef, zîmbea bărbatul, scuzîndu-se. Poate vrei să te plimbi singură ?

— ...Am mai sta lîngă fetiță.

— Doar adineauri am stat.

— Haidem la rîu.

— Dar acolo de ce ?

Liili îl trăgea de mînă :

— Ei, haide !

— Tu nu poți să mă lași în pace ?

Tăcînd, Liili își îmbrăca paltonul și nu se întorcea acasă pînă seara tîrziu.

Și asta se întîmpla în fiecare zi. Roman Sitska nu se hotăra să invite musafiri acasă. Cînd era întrebat la lucru despre fiul său, inginerul răspundea în doi peri :

— E bolnav de inimă.

Nu era o minciună, dar ce înseamnă o inimă ! Pur și simplu, Gunnar seamănă cu Vanda — aschia nu sare departe de trunchi.

Odată, seara destul de tîrziu, veni la ei un musafir din Novîi Takmak. Directorul școlii medii, Iskander Salimov. Un bărbat tînăr, înalt, bine făcut, cu trăsături fine ale feței, cult, modest, cu educație de orășean.

Vanda curăța cartofi pentru cină, iar inginerul aținea focul. Vorbind cu musafirul, fiul se arăta rece. Roman Sitska era nemulțumit de

acest lucru, se foia pe scaun și încerca să susțină conversația.

Salimov abia se întorsese din pădure. Pe Gunnar îl mira că directorul și profesorii înșiși cară lemne pentru școală, dar nu spunea nimic. În general, el nu se pricepea să stea de vorbă cu oamenii pe care îi vedea pentru prima dată în viață. Oare trebuia să-l întrebe despre soție și copii ? Să vorbească despre vreme ?

— E adevărat ce-am auzit, că recrutați cadre didactice ? întrebă el, într-un tîrziu. Despre asta îi vorbise cîndva Liili.

— Da. Bărbații au plecat pe front.

— Dar de unde luați înlocuitori ?

— Căutăm printre evacuați.

— Cu pregătire pedagogică ?

— Nu. Astfel de cadre sînt rarități, spuse Salimov cu un evident regret. Oameni cu pregătire superioară însă nu sînt puțini.

— Femei ?

— Da. Toate femei.

— Și cu ele cărați lemne din pădure ?

— Cărăm.

Gunnar clătină din cap și directorul fu de acord cu el :

— Desigur, munca asta nu-i ușoară.

Ce fel de muncă era, știa Gunnar și singur. De fapt, Iksander Salimov venise să asculte unele impresii de pe front. Citește el ziarele, dar e cu totul altceva să stai de vorbă despre război chiar cu un ostaș. Gunnar privea prin întuneric pe fereastră, trăgea din cînd în cînd din pipă și vorbea puțin și fără chef.

— În august ? Ce-a fost în august ? Trupele noastre au părăsit Smolenskul și Krivoi Rog. La douăzeci și cinci au părăsit Novgorodul și acum cîteva zile, Dnepropetrovskul. Așa spune ultimul comunicat.

Salimov îl găsea o adevărată copie a tatălui : cap leonin, nas mare, bărbie energică și buze frumoase. Numai ochii îi erau luminoși, ca ai mamei. Salimov dădu din cap.

— Dar ce credeți despre situație în general ?

— Dar cine o știe !... Gunnar strînse din umeri.

După părerea lui Roman Sitska, seara asta era foarte neplăcută.

— Totuși ? insistă musafirul îndărătnic.

— Obiectiv...

— Cum asta — obiectiv ?

— Ca să zic așa, ca observator imparțial. Inamicul este destul de puternic, armata germană a străbătut toată Europa. Ei au o mare experiență strategică, o tehnică puternică... o bună disciplină...

— Înseamnă că adversarul dispune de o astfel de superioritate, încît nu ne rămîne nimic altceva de făcut decît să capitulăm ? întrebă Salimov, aplecîndu-se puțin înainte.

— Nicidecum, pe fața lui Gunnar apăru un zîmbet palid. Rusia este nesfîrșită. În istorie sînt destule exemple instructive. Și în acest război, teritoriul va hotărî totul.

— Credeți ? Musafirul îl sfredeli pe Gunnar cu privirea.

— Avem posibilități să ne retragem pînă la Ural.

— Nu sînt de acord. Războiul îl va cîștiga omul sovietic. Poporul — iată cine va hotărî victoria.

— Știm noi, rîse Gunnar.

— Noi știm asta cu tărie ! replică Salimov.

Flacăra lămpii tremura și din pricina asta pe fața nemișcată a lui Salimov, parcă cioplită dintr-un lemn aproape negru, se mișcau umbre neliniștite.

— Fie și așa, cedă Gunnar. Ariosto spune că victoria este totdeauna demnă de laudă, fie că e obținută datorită întîmplării sau măiestriei ostașilor.

Vanda se miră : de ce să-i vorbești acestui țărănoi despre minunatul poet italian Ariosto ! E sigur că n-a mai auzit niciodată de acest nume.

— În clipele grele eu prefer versurile lui Maiakovski în locul lui Ariosto, răspunse respectuos Salimov.

Roman Sitska se înroși de rușine.

— Dar unde ați fost dumneavoastră în ultimul timp ? întrebă directorul.

— Într-un batalion de muncă.

— Veți rămîne mult timp aici ?

— Asta nu depinde de mine, surîse ironic Gunnar.

Musafirul se ridică.

— Rămîneți să beți un ceai, propuse Roman Sitska în grabă, dar musafirul scuturâ din cap, mulțumind.

— Un proverb tătăresc spune : cel mai important lucru este să tratezi pe oaspete cu un cuvînt bun, zise el, își ceru iertare pentru de-

ranj și cu o plecăciune se retrase. Vanda îl conduse. În cameră se auzi zăvorul țăcănind :

— Ai fost insuportabil, își mustră Sitska fiul. Gîndește-te cînd vorbești.

— Dar ce am spus ? Că ne retragem ? Dar asta nu-i un secret ! se supără Gunnar. Nu se întîmplase nimic înspăimîntător, însă le pierise la toți cheful. V-am avertizat doar că nu sînt orator, acum v-ați și convins singuri, adăugă Gunnar.

— La ei se cuvine să lauzi întotdeauna totul, spuse Vanda cu un aer sentențios, lăsîndu-se obosită pe un scăunel. Te pomenești că merge și la N.K.V.D. !

Gunnar pufni în rîs :

— Îl vor chema pe Ariosto, și-acolo n-o să-i meargă bine.

Mama clătină din cap : nu se glumește cu asemenea lucruri. Strînse buzele și voi să găsească pentru caracterizarea lui Iskander Salimov niște cuvinte potrivite — mușcătoare, totuși respectuoase.

— E rușine. Foarte neplăcută istorie, pronunță Roman Sitska, apoi se întoarse către soție și o întrebă nemulțumit :

— Liili e iarăși la ața ?

Vanda aprobă din cap.

După această seară, Roman Sitska nu-i mai transmitea lui Gunnar salutări de la colhoznici, totuși dorea să sărbătorească neapărat cu compatrioții lui fericita întoarcere a fiului. Gunnar se supuse cu un zîmbet obosit : bine, fie și așa ! Organizați parăzi și sărbători, faceți ce

vreți ! Chiar dacă mă tîrîți de lanț în piață, ca Atta Trolia, eu voi tăcea și voi îndeplini toate dorințele voastre, numai tata să nu bombăne.

Și Roman Sitska își pofti compatrioții la el.

Pe vremuri, Vanda își saluta oaspeții în holul acoperit de covoare, dar acum, îmbrăcată într-o rochie roz de marchizet, punea pîinea în cuptor. Nasul îi strălucea. Roman Sitska, într-un costum deschis de vară, cu papion, forfotea în spatele Vandei și, neobservat de soție, ronțăia dintr-o cojiță gustoasă de pîine.

Liili orna sandvișurile cu ou și cu ceapă verde. Rochia neagră strîns lipită pe corp și colierul de argint îi subliniau chipul palid și indiferent. Lui Gunnar Liili îi plăcea și așa. Stînd culcat pe pat și uitîndu-se cum se pregătesc toți pentru primirea oaspeților, el se gîndea că Liili se schimbase foarte mult în toate ; la mîngîierile lui Gunnar rămînea întotdeauna nepăsătoare fără să răspundă. Dar ce o face oare pe soția lui așa de străină și de îndepărtată ? Oare numai moartea copilului ?

Oaspeții veniră toți împreună, impozanți, gătiți și însuflețiți. Fiecare cu castronul și cana, lingura și furculița sa. Înfățișarea Eevei stîrni un involuntar surîs ironic pe chipul Vandei — rochie cafenie, cu o floare aurie la piept și o cană de tinichea în mîini. Și Vanda se gîndi : ceva mai interesant decît ce se întîmplă în realitate, n-ar putea născoci nici un scriitor.

Gunnar o văzu pe Kristina pentru prima dată așa de aproape, față-n față. Cît era de tî-

nără și de frumoasă ! Populus îl uimi de asemenea pe Gunnar, dar îl uimi în chip neplăcut. Cum oare de îl admira tatăl său pe un astfel de bădăran ? Uf, aceste gusturi și ciudățenii ale lui ! Despre ceilalți Gunnar n-avu la început nici o părere.

În izbă mirosea a pîine, era zăduf și zgomot, se bea bragă, se cînta. Mai mult și mai tare decît toți răsuna baritonul lui Roman Sitska :

„Odată-n oraș husarii intrară..."

El o privea tot timpul pe Eeva în ochi, așteptînd de la ea ocheade admirative. Eeva fuma țigară după țigară. Vanda fierbea cafeaua și schimba priviri cu fiul ; amîndoi cunoșteau ciudățeniile tatălui... Mai înainte Vanda alegea musafirii după gustul său, iar Roman era nevoit să cadă de acord. Dar acum ? Poți într-o vreme atît de grea să-i interzici bărbatului această mică distracție ?

După cîte se părea, aceasta era o sărbătoare în cinstea lui Roman Sitska. El era acela care cînta și rîdea, spunea anecdote, toasta pentru întoarcerea grabnică a estonienilor în patrie. Era admirat, chiar și Tilde îi șopti Vandei :

— Este așa de vesel, așa de minunat !

— O, da. Este un om minunat, fu Vanda de acord.

Gunnar stătea pe jumătate culcat, sprijinindu-se comod într-un cot pe pat, molatic și binevoitor. În loc de răspuns, ridica *sprîncenele* și zîmbea tuturor cu un zîmbet docil : toate astea nu sînt după voia mea, dar ce să-i faci...

Florile de cîmp cu care Vanda împodobise masa cu atîta sîrguință fură date la o parte — erau nefolositoare, necomestibile și ocupau mult loc — și Vanda își aminti cu amărăciune cum de ziua de naștere a lui Gunnar, acasă, într-o vază mare pe podea stăteau crizanteme albe și galbene. Lui Roman îi plăceau trandafirii. Vanda însăși era un copil al primăverii, și ei i se dăruiau viorele.

Liili puse înaintea oaspeților un castron mare de lut, plin cu blinele și îndată veni vorba despre mîncare. Roman Sitska spuse că blinelele umplute cu carne se numesc „*kommorgenvideri*", așa le botezase Petru cel Mare, care în tinerețe, fusese în mahalaua Kukuiskaia în vizită la niște nemți, unde fu tratat cu astfel de blinele. „*Komm morgen wieder*",[1] îl invitau pe țar ospitalierele gazde, și cînd Petru veni iarăși, porunci să i se dea de îndată „*Kommorgenvideri*".

Roman Sitska povesti despre Petru încă o istorie. Odată țarul privea cum niște nemți împărțeau în două grămăjoare niște mărunțiș, spunînd : „*Hier und da. Hier und da*"[2]. Petru privi ce privi, apoi dădu din mînă și spuse : „*Erunda !*"[3]

Pe oameni îi inveseleau nu numai glumele lui Sitska, dar și felul său de a rîde. El începea să rîdă, tăcea, strîmba din nas, îi examina pe toți, din nou rîdea și din nou tăcea.

---

[1] Vino și mîine (germ).
[2] Acolo și aici. Acolo și aici (germ.).
[3] Aiureli (l. rusă).

De atîta băutură tare, Jemel se ameţise şi mîngîia delicat şoldul Vandei, iar stăpîna casei se înroşise neputincioasă, în timp ce în ochi îi apăruse lacrimi. Da, iată-l pe oaspeţii lui Roman...

— De ce nu-i aici fierarul ? De ce n-a venit Hannes ? se supără inginerul. Îşi încruntă capricios sprîncenele şi bătu nemulţumit din picior. Eeva ştia că Hannes plecase după treburi la raion, iar fără bărbat Piaria nu se duce nicăieri.

— Ei n-au nevoie de nimic. Hannes cîştigă bani buni, zise Eeva, slobozind inele de fum de tutun. Da, da. Eeva voia să se jeluiască de propria ei sărăcie, dar îşi aminti pe loc că Roman Sitska le ceruse tuturor să-şi dea cuvîntul că în seara asta nu se va vorbi despre lucruri neplăcute, despre griji, despre dorul de patrie. Mă rog, fie şi aşa !

Liili deschise larg uşa. Soarele apunea. Pe rîu pluteau dungi aurii şi albastre. Ciulinii trandafirii miroseau a miere, şi ea închise ochii. Se ameţise uşor. Se plictisea. Tot aceeaşi pălăvrăgeală în camerele spaţioase ale unei case de oraş, ca şi într-o izbă din bîrne, între oameni pe care viaţa i-a strîns întîmplător la un loc. Cît de puţine lucruri noi sînt sub soare... Liili surprinse o privire a Kristinei şi surîse ironic. Nu-i greu de înţeles, acest copil se gîndeşte la Gunnar.

Deodată, inginerul observă că Ruudi Popu*lus nu povestise încă nici o istorie şi* începu să-l înduplece :

— Ei, Ruudi, Ruudi !

— Atunci, să vă povestesc, făcu Ruuai cu ochiul, avînd privirea ametită. Pînă acum nu luase parte la discuții. Își șterse buzele cu dosul palmei, răsuci o țigară din tutunul oferit de inginer și așteptă pînă cînd în jurul mesei care se golise se înstăpîni liniștea.

— Ceva mai interesant!

Populus își ațintì căutătura asupra unei cizme, căutînd să-și aducă aminte. Și pentru prima dată povesti o istorie, a cărei acțiune nu se petrecea la Sikupilli.

— În Suedia, în districtul Viarmland, în parohia Niedi, nu prea demult s-a găsit o socoteală ciudată privind restaurarea bisericii. Toate lucrările pînă la una fuseseră înșirate și prețăluite amănunțit:

„Am schimbat porunca a zecea și am îndreptat-o pe a șasea. Am lungit capătul lumii și am adăugat cîteva stele noi. Am făcut arhanghelului Gavriil o a doua pereche de aripi și am aurit-o pe prima. Am mărit focul în iad și i-am făcut și mai înfiorători pe draci. Am făcut-o blondină pe neprihănita Susanna, lui Iosif i-am adăugat puțină minte. Pe soția lui Putifar am incondeiat-o și am îndreptat-o pe Sfînta Magdalena, care era cu desăvîrșire stricată."

Sub socoteală, semnătura: „Banii cu mulțumire i-am primit, zugravul Berklund".

Printre rîsete, larmă de glasuri, strigăte, nora lui Sitska auzi o ciocănitură. Să fie pisicile care se zbenguie pe sub căpriorii acoperișului, printre rădăcinile de valeriană și mănunchiurile de ierburi medicinale strînse de Van-

da ? Însă Tilde auzi și ea ciocănitul, așa că Vanda se duse în tindă.

Larma sărbătorească se potoli, se schimbară priviri întrebătoare. Se auzi limpede cum Vanda salută pe cineva. Era Hannes, vocea lui. Și din nou larmă.

— Liili, toarnă-i fierarului ! strigă plin de bucurie Roman Sitska. Dă-i o cană curată !

— Te-ai întors de la raion ? îl întrebă Populus.

— Am dus calul în grajd, și drept aici.

— Bine-ai făcut, îl lăudă inginerul și-i dădu lui Hannes o cană. Fierarul tot mai stătea în picioare în mijlocul camerei, și numai Liili observă cît de întunecat era.

— Nu vreau, și dădu la o parte mîna întinsă a inginerului. Tallin a fost cedat.

Tilde scăpă paharul din mînă. Numai după cîtva timp, Eeva întrebă cu buzele albite :

— Cînd ?

— Pe douăzeci și opt.

Iar Roman Sitska care crezuse atît de sincer la începutul serii că astăzi nu vor fi aici discuții neplăcute despre viața grea, despre dorul de patrie și, în general, despre nimic trist...

3

În spatele fermei de lapte, o cărăruie îngustă se abătea la dreapta, făcea un ocol în jurul hambarului cu grîne și alerga *mai departe*, pe malul rîului, în Olgovo. De-a lungul drumului

se mai puteau încă găsi *kulbabe* tîrzii, talpa gîştei, coada şoricelului albă şi romaniţe, muşchiuleţ liliachiu şi trifoi trecut, cu măciulii brun-roşcate. De pe celălalt mal, înalt, al rîului se oglindea în apă pădurea. Toamna îşi aprinsese flacăra roş-aurie. Pe fondul pădurii tomnatice şi al cerului albastru şi rece se vedea limpede un drumeţ îmbrăcat în negru.

Nu, acesta nu era hidalgo de la Mancha. Acesta era Roman Sitska din Takmak. Nu, el n-avea coif, ci tot pălăria aia cu borurile largi, n-avea lance, ci numai un băţ curăţat de coajă, n-avea scut, numai o boccea mare pe umăr. Şi nu se avînta bucuros în luptă, ci se încrunta posomorît. Chiar şi toamna, plină de bucurie, îl deprima pe inginer şi i se părea urîtă.

În tovărăşia fiului, drumul la Olgovo ar fi fost, fără îndoială mai uşor şi mai plăcut. În această expediţie a sa nu lipsea nici umorul. Roman Sitska mergea să ofere frumoaselor cu sînii plini din sat îmbrăcămintea soţiei lui, Vanda, scriitoare şi filozof !...

Cît de umilitor e să păşeşti, iată, aşa, de unul singur, pe această cărare capricioasă şi şerpuitoare. Să stai cu marfa în piaţa din Starîi Takmak — asta ar mai fi mers, dar să mergi ca un telal din casă în casă... Ar fi vrut să se întoarcă acasă, unde Vanda lui cea bună şi îngăduitoare cu capriciile lui îl va înţelege şi-l va compătimi.

Din depărtare se apropiau doi bărbaţi cu *furci în mîini* şi singuraticul drumeţ strînse şi mai tare de umăr bocceaua ; nici o piatră n-ai

de unde lua, la nevoie... Pămînt negru peste tot.

Se temuse însă degeaba — colhoznicii cotiră într-o parte și dispărură din vedere.

Pe la amiază, se arătă Olgovo, dar acum trebuia să treacă printr-o vîlcea mlăștinoasă. Sitska fumă o țigară și-și trase pălăria pe ochi — îi era teamă să pornească mai departe. Dar ce poate un oarecare Roman Sitska în fața necesității imperioase ?

Așa gîndea bărbatul în costum negru, spălîndu-și pantofii în apa tulbure-cafenie a șanțului de la marginea drumului. În sfîrșit, se ridică, înăbușindu-și în sine sentimentul de stîngăcie, își suflecă pantalonii și-și aruncă bocceaua pe umeri.

Satul era însă cu desăvîrșire pustiu. Porcii, ridicînd capetele, îl priveau cu ochi inexpresivi și somnoroși, iar din ferestruici, de după trandafirii de casă și ciorchinii de ardei roșii îl iscodeau copiii. Se temeau să-l lase să intre în casă pe ciudatul trecător.

Într-o grădină de zarzavat culegeau varză două bătrîne cu fețele mînjite de pămînt. Și deși inginerul nu nădăjduia că ele vor cumpăra ceva, sări peste gardul de nuiele și întrebă vioi :

— Dar unde sînt ceilalți ?

Bătrînele, după cîte se părea, nu auzeau. După o tăcere îndelungată, răspunse una, cocoșată și chioară :

— La cîmp, unde să fie ?

— Cînd vor veni acasă ?

— Du-te și întreabă.

— Eu am spus totdeauna că ruşii sînt nişte oameni primitori, mai încercă Sitska să glumească.

— Pentru unii sînt primitori, pentru alţii nu !

— Ei, dar de ce sînteţi voi aşa ! Eu am venit cu sarafane, iar voi vă supăraţi !

Bătrînele se aprinseră ca un ienupăr uscat.

— Pe cîmpuri grînele se scutură, iar el umblă haihui pe aici ! Ascultă, boierule, şterge-o, că altfel asmut cîinele !

— Dumnezeule, Dumnezeule ! se înspăimîntă inginerul uluit şi, ascultător, se îndepărtă, săltîndu-şi respectuos pălăria.

În alte locuri îl rugau să treacă mai tîrziu, îl pofteau să se mai odihnească, îl cinsteau cu cvas, şi Sitska se simţea mai bine. Pînă să se însereze mai era destul ; inginerul hoinări trist de-a lungul malului rîului şi, în sfîrşit, obosind tare, se aşeză pe iarbă. În apă, lîngă mal, măcăiau şi se bălăceau nişte raţe, uneori ele se scufundau, ridicîndu-şi în sus tălpile roşii, iar gîştele îşi încovoiau gîturile şi-şi vîrau ciocurile sub aripi. Satul Olgovo era curat şi înstărit, fiecare casă avea ramele ferestrelor încrustate şi vopsite, în faţa fiecărei uşi era iarbă cu gherghine care se înălţaseră pînă la streaşină. Aici creşteau pomi fructiferi, iar roşiile erau mari şi cărnoase. Nu ca la Takmak.

Pe puntea de peste apă şedea un băieţaş, mînca pîine cu miere şi-şi legăna picioarele. Îşi linse cu grijă degetele, unul cîte unul, de *pe care picura* mierea, şi strigă :

— Unchiule, oare letonii nu sînt acasă ?

— Care letoni ?

— Sau poate matale nu eşti leton ?

— Vino-ncoace, îi făcu semn inginerul. N-aud ce strigi tu de-acolo ?

Băieţaşul şezu multă vreme pe punte, dar străinul nu-l mai chemă. Atunci se apropie încet, ţinîndu-şi mîinile la spate şi trăgînd caraghios aer pe nări.

— Despre ce letoni vorbeai tu ?

— Ei, despre ăştia... dădu vag din cap băiatul.

— Care ?

— Ei, parcă nu ştii ? Băieţaşul avea dinţii strîmbi. Aia de colo ! Vezi, casa cu ferestrele albastre, arătă el înspre uliţa satului.

— Ce, acolo locuiesc letoni ? exclamă Sitska.

— Dar păi cine altcineva ? se miră băieţaşul.

În timp ce inginerul examina casa letonilor, băieţaşul, uitîndu-se cruciş, îi studia costumul negru.

— Unchiule, întrebă el respectuos, tu eşti cioclu ?

— Ce ?

— Tu îi înmormîntezi pe morţi ?

Inginerul se ridică şi suflă un fulg de pe mînecă — tot malul era plin de puf de păsări, ca de zăpadă.

În faţa casei letonilor un plop tremurător îşi scuturase frunzele rotunde galben-aurii, iar pe o frînghie atîrna un şorţ în carouri.

O bătrînică cu părul cărunt îi dădu drumul lui Sitska în casă. Aceasta era mătuşa Bambane, iar într-un pat cu spătare înalte stătea

culcat, cu un picior bandajat, fiul ei mai mic care cu cîteva zile mai înainte călcase într-un cui.

— *Sveiki !*[1]

— *Tere-tere !* [2]

Își scuturară multă vreme mîinile și vorbiră ca niște vechi cunoscuți despre cum trăiesc, despre muncă, despre familii și despre război. Vorbeau pe un ton solemn. Flăcăul era rotofei, lat în umeri, cu părul blond, și-și înjura piciorul și nenorocirea ce i se întîmplase tocmai acum, cînd era zorul mai mare. Măicuța Bambane stătea în picioare, ascunzîndu-și mîinile sub șorț, iar fiul îi vorbea oaspetelui despre ea. Ca fată, ea locuise în jumătatea letonă a orașului Valga, limba estonă o uitase de mult, în memorie i se păstrase numai un singur cuvînt, *„kurat“*.

Da, estonianul *„kurat“* este un cuvînt tare. Rosescul *„ciort“* și tătărescul *„șaitan“* nu se pot compara în nici un fel cu el. Poate numai finlandezul *„perkele“* și spaniolul *„caramba“* ! *Kurat ! Perkele ! Caramba !*

Roman Sitska, de felul lui sociabil, degajat, îi plăcu măicuței Bambane și fiului ei mai mic.

Măicuța Bambane îi spuse că au un colhoz bogat, pentru zilele-muncă li se plătește bine. Ei nu sînt nemulțumiți. Li s-a și dat un avans : făină de grîu. Acum nădăjduiau să mai primească grîne, cartofi, zarzavaturi. Și pepeni galbeni.

---

[1] Salut în letonă.

[2] Salut în estoniană.

Sitska era uimit.

— Dar noi n-am primit nimic și, se pare, nici nu vom primi. Eu cred că o parte din grîne va rămîne chiar sub zăpadă. Asta e nemaipomenit!

— Poate că totuși vor izbuti, îl liniști bătrînica. Și la noi sînt multe grîne pe cîmpuri.

— Satul nostru este bogat, se lăuda fiul mai mic al măicuții Bambane. Aici totul este așa cum trebuie să fie.

— Se și vede asta, fu inginerul de acord și se pregăti să plece, făgăduind să treacă neapărat mai tîrziu.

Negoțul mergea slab. Nu i se dădea nici chiar jumătate din prețul pe care îl cerea. Rochiile Vandei nu interesau pe nimeni, se cerea cu totul altceva: cearșafuri, perdele de dantelă, pături. Fiecare lucru era cercetat la lumină și pipăit cu degetele, ca să i se verifice trăinicia. Inginerul se muta sfios de pe un picior pe altul și se plictisea.

În cele din urmă însă, se întoarse la Bambane cu o povară grea. În bocceaua lui avea un borcan mare de miere, bulgărașe de unt înfășurate în frunze de brusture, un gîscan. Obosit, se trînti pe o laviță și, înainte de a lăsa prada din mîini, întrebă dacă nu cumva e vreo pisică prin casă. Pisică nu era.

Acum era acasă și fiul mai mare al măicuții Bambane. Aidoma lui frate-său, cu părul blond, rotofei, fălcos. Micuța lor mamă își muta cînd *și cînd privirea de la un fiu la celălalt.* Pe oaspete îl tratară cu lapte, pîine de casă, carne de pasăre și miere. Infometatului Sitska toate

astea îi păreau mîncare regească. Oare ei așa mănîncă în fiecare zi ? !

Fratele mai mare făcu cu ochiul celui mai mic și desfundă o sticlă de vin. Măicuța Bambane aduse căni.

— Să bem pentru victoria noastră, spuse cel mare, iar cel mic adăugă :

— Pentru grînele noastre ! Să înghită frații în sec !

— În sănătatea estonienilor și letonilor ! propuse solemn Roman Sitska. Dumneavoastră ce credeți despre război ? întrebă el.

Ce credeau ei ?

— Există două lucruri diferite : să năvălești pe pămînt străin sau să-ți aperi patria și poporul. Țineți minte ce vă voi spune : Hitler va sfîrși la fel ca Napoleon sau Wilhelm !

Nu se știe nimic dinainte, se gîndi inginerul. În vorbe totul e ușor, dar în fapte ? Și el așteaptă o grabnică victorie, dar nu se apucă să prorocească.

Cu toate că vinul era slab, ca de împărtășanie, le ridică totuși moralul. Oaspetele se înveseli. Își descheie haina, vesta, obrajii i se îmbujorară, zîmbea distrat și fără pricină, ascultînd povestirea fraților.

Ei sînt de fel din Țesis. Da, e un orășel frumos. Lor li-e foarte dor de patrie, mai ales mamei. Ea dorește ca înainte de moarte să-și mai vadă o dată meleagurile natale. Fiul ei mijlociu este inginer, ca și Sitska. Acum cîteva săptămîni a fost chemat la lucru la Kazan. E specialist. Cum îi merg treburile, nu se știe, dar

scrisoarea, probabil, e pe drum. Tustrei frații sînt burlaci, probabil că nu plac fetelor !...

Dar inginerul ? El n-ar putea să lucreze în specialitate ? Acum specialiștii sînt foarte necesari.

Nu, Sitska nu voia.

— Dar de ce ?

— Asta-i poveste lungă. De multe ori a examinat el problema asta cu soția. Se rînduiesc ele lucrurile pînă la urmă. Vedeți, prieteni, toate astea sînt foarte complicate. Eu n-am avut niciodată neplăceri la lucru. Dar acum, în timp de război, e imposibil să lucrezi liniștit : cînd nu se livrează materialul la vreme, cînd se rebutează sau nu se îndeplinește planul, iar eu trebuie să răspund !

Măicuța Bambane voia să știe cu ce se ocupă oaspetele la Takmak.

— Am fost cantaragiu. Acum am părăsit locul de muncă.

— De ce ?

Iarăși aceeași cauză. La magaziile cu grîne stau atîrnate lacăte de un pud, dar acoperișurile lasă apa să treacă prin ele, grînele de sămînță se încing și putrezesc, iar tu, răspunde ! Așa și vin neplăcerile. E mult mai bine să te culci și să dormi cu inima liniștită, să nu-ți mai chinuie sufletul nimic și nimeni să nu te mai poată cicăli că n-ai făcut una sau alta !

— Și cine trebuie să răspundă ? întrebară frații.

Sitska strînse din umeri : el de unde să știe ? El a venit din altă parte, e un străin.

„E bine să-ți descarci cîteodată focul de la inimă", se gîndea inginerul cu căldură.

Soarele apunea. Apusul era neliniștitor. Oaspetele își legă bocceaua și cîntări cu neîncredere bulzul de unt înfășurat în frunză de brusture.

— Oare să fie aici un funt ? După aceea ridică de talpa roșie gîscanul gras. Așa-i că e frumos ?

Fratele mai mic îl întrebă cu îndoială :

— Dumneavoastră ați avut case ?

— Case ? Cum case ?

— Ei, mai înainte.

— Nu. Dar de ce ? se miră oaspetele.

— Dar fermă sau prăvălie ?

— Prăvălie ! Ce, semăn eu a băcan ?

Legă sacul la gură și potrivi o toartă pentru borcanul de miere. Ei, așa. E timpul să plece, și Roman Sitska strînse recunoscător mîna măicuții Bambane, o mînă mică de copil. Îi pofti la el în vizită și le făgădui să le facă cunoștință cu soția sa. Are o soție minunată — e scriitoare.

Emoționat, într-o dispoziție vioaie, se mai întoarse de cîteva ori pentru a-i face semn cu mîna măicuții Bambane rămasă în ușă, și, plin de bucurie, porni spre casă. „Buni oameni", gîndea el despre letoni. Necioplți, simpli, dar inimoși. El îi iubea pe oamenii simpli !

Of, aceste perfide seri din Tataria ! Pe neașteptate Sitska se trezi în întuneric, într-o localitate străină, pe un drum necunoscut. Își făcu curaj, încercă să se îmbărbăteze, păși și ca să mai prindă inimă începu să cînte :

Pe un alt drum se apropia de el o siluetă întunecată. Sitska lăsă husarii în pace, apucă boccelele mai cu nădejde și o luă la fugă.

Dar silueta neagră se tot apropia, făcea semn cu mîna și zbiera :

— Stai !

Fie ce-o fi ! Inginerul închise ochii și se opri. Era totuna, n-avea unde să se ascundă. Inima lui Roman Sitska zvîcnea cu putere, pe față sudoarea îi curgea șiroaie, iar îmbrăcămintea i se lipise de trupul asudat. Cum de și-a uitat el bățul !

— Stai !

— Jemel ! strigă Sitska. Dumneata ?! De ce nu m-ai strigat ?

— Bună seara, inginerule. Păi cum, eu te-am strigat. Dumneata însă te grăbeai ca fata la măritat, spuse Jemel, gîfîind.

Aici, Roman Sitska lăsă boccelele pe pămînt și se sprijini de un umăr al lui Jemel.

— Iar eu îmi ziceam că dracu' știe cine-o mai fi și ăsta.

— Da și cînd colo vezi cine e, și figura cea neagră îl bătu pe inginer pe spate în așa chip că acesta se clătină. De la Jemel adia o mireasmă de liliac ; purta și el o legătură.

— De unde vii ?

— *Treburi negustorești, inginerule.*

— Ai vîndut ceva ?

— Nevoia. Asta-i ocupația mea.

— Dar nu spuneai chiar dumneata că n-aveţi nimic, că eşti tot aşa de dezbrăcat, ca şi Eeva ?

— Eeva şi trebuie să fie goală — surîse ironic Jemel şi după aceea explică : N-am vîndut lucrurile mele.

— Ah, da, ghici Sitska.

Mai departe merseră împreună.

Ori că îl năpădiseră amintirile, ori că era beat, fapt e că Jemel începu deodată să spună verzi şi uscate, cu viteza unei maşini de cusut :

— La Tallin pentru prima oară, în Estonia numai a doua oară, şi numai a treia duminică de talcioc ! Patente în toate oraşele, cele mai mari ale Europei — Tape, Paide, Keila şi Kasisaba ! Cine doreşte, acela încearcă, cine nu vrea, acela nici nu încearcă ! Bărbaţi căsătoriţi, nu treceţi pe alături cu inima rece, amintiţi-vă de soţiile voastre şi cumpăraţi pentru ele nemaipomenitul preparat universal de sudat, conectat şi lipit „Estopastalin“ ! Gospodine ! „Estopastalin“ lipeşte şi sudează tot felul de obiecte — oale, tigăi, aluminiu, aramă, fontă, sticlă, caseină, mîinile sparte şi inimile sfărîmate, galoşii şi protezele vechi. Numai zece cenţi şi veţi deveni nemaipomenit de fericiţi : vă va aparţine o întreagă baghetă a preparatului universal de sudat, conectat şi lipit — „Estopastalin“ !

În liniştea serii vocea i se auzea pînă departe. *Cîinii urlau jalnic. Inginerul îl asculta* cu gura căscată, plin de o uimire sinceră.

— Mai zi, se rugă el.

— Tot felul de lucrușoare — clanțe de uși, periuțe de dinți, biberoane pentru copii, panglici pentru păr, piepteni de pus la ceafă, dopuri pentru sticle — dă-te mai aproape să-ți lingi degetele ! Vei scoate banii din buzunar fără să pregeți.

— Încă o dată ! îl imploră inginerul. Dar Jemel clătină din cap.

— Ei, Sitska ! A fost viață !... Jemel plîngea și își ștergea ochii cu pumnul.

În față se zărea Takmakul, cufundat în somn. Numai în cîteva case mai licăreau luminițe. Uriașele hambare ale colhozului apărură deodată de-a curmezișul drumului. Vremea se schimba, pe cer se strînseseră nori grei, rîul părea cu desăvîrșire negru. Începu să picure o ploaie măruntă de toamnă.

— De ce te chinuiești singur, inginerule, doar tu ești om cult, îl povățui Jemel și-i propuse : aș putea eu să fac negoț pentru tine.

— Să vedem, răspunse Sitska nehotărît, dorind să se descotorosească de Jemel.

În semn de stimă reciprocă, își ridicară respectuos pălăriile și își urară unul altuia noapte bună.

Inginerul bătu în ușă cu piciorul, amîndouă mîinile îi erau ocupate. Deschise Vanda, înspăimîntată. Cu figura unui învingător, Sitska lăsă pe podea boccelele, dădu soției pălăria și începu de îndată să dezlege grăbit sacul.

— Unt !

— Unt ! repetă Vanda.

— Un gîscan !

— Un gîscan !

— Miere !
— Vai ! Într-adevăr, miere ? !

4

Liili puse într-o cutie de conserve cele din urmă flori de toamnă și stătu multă vreme în genunchi înaintea moviliței surpate. Își ridică ochii plînși.

— Tania, tu ești ? exclamă ea cu voce scăzută, se ridică și își scutură nisipul de pe genunchi. Nu știu ce se petrece cu mine. Trăsăturile chipului fetiței le-am uitat. Îi văd numai mîinile cu gropițe, simt cum se alintă, și-i aud cuvintele, cuvinte hazlii, scornite de ea...

Urcau la deal și Liili se întoarse.

— Într-o zi voi veni pentru cea din urmă oară la mormîntul ei, zise.

Într-o tufă de măceș erau deja fructe. Tatiana se apropie de tufă, dînd la o parte ghimpii, și începu să rupă boabele roșii.

— Trebuie să venim aici cu toată școala. Vom aduna o căruță întreagă de vitamine pentru front, se bucură ea.

— De la soț tot n-ai primit nimic ?

Tania clătină din cap.

Se întuneca. Nu voiau să ocolească și, ridicîndu-și fustele, săriră peste un gard de nuiele și se treziră în drum. Pe cer scînteiau stele mari și luminoase. Liili ridică gulerul jachetei.

— *Cum de-ai ghicit că sînt la cimitir ?*

— Soțul tău mi-a spus.

— Ai fost pe la noi ?

Tatiana dădu afirmativ din cap și o îmbrățișă pe Liili, care tremura.

— Și nu te-au poftit să intri ?

— Ba da, și au fost foarte drăguți.

Liili oftă.

— Desigur, eu însămi sînt rea.

— Lasă.

— Ei, bine. Dar tu cum te mai simți ? Nu ne-am văzut de mult.

Liili o asculta fără prea mare atenție. Tania vorbea ceva despre școală, despre director, despre conspecte, despre manuale... Da, de bună seama, Tania va începe în curînd să învețe copiii...

— Dar eu nu pot găsi liniște nicăieri, spuse Liili. Zile întregi în odaie cu soacra, amabilitatea ei lipicioasă și grija exagerată, glumele răsuflate și amorul propriu al lui Roman Sitska — de cînd a început să umble pe la case, schimbînd lucruri pe alimente, s-a îndobitocit de tot. Nu-l mai interesează nimic. Despre vizitele sale prin satele din împrejurimi poate să povestească de zeci de ori și mereu în alt fel. Nu înțeleg, cum se încumetă să mintă un om ! Cu o memorie atît de slabă.

Și cum de îmi păruse mai înainte așa de inteligent, de bun, de mărinimos. Poate că eram îndrăgostită de el. Gunnar lenevea întotdeauna și nu voia să meargă nicăieri, stătea culcat în camera sa și-i obliga pe ceilalți să-i citească cu voce tare din cărți. Și eu împreună cu socrul *mergeam la teatru, la cafenea, la dansuri.* Acum Roman pare cu desăvîrșire alt om, e dureros să vezi cum se schimbă. Poate că pe

atunci numai mi se părea că e așa, pur și simplu, totul era în jur atît de elegant — biblioteca, covoarele, tablourile, florile, casa splendidă, costumele minunate ? Nu știu. Acum a devenit meschin și capricios. I se pare tot timpul că porția lui de mîncare este cea mai mică. Faptul cel mai uimitor este că nimeni, în afară de mine — nici soția lui, nici Gunni nu observă schimbarea asta îngrozitoare. Dar și în mine este nu știu ce haos, toate închipuirile mele despre viață s-au spulberat...

Se apropiaseră de casa lui Liili, dar n-aveau chef să se despartă și se întoarseră la șosea. Din cerul scînteietor se desprinse o steluță.

— Privește, cade o stea ! exclamă Tania.

— Eu n-am dorințe.

Copacii foșneau, dezgoliți pe jumătate. Toamnă ! A și venit toamna !

— Spune, ce să fac ?

— Ție însăți îți este mai limpede, se eschivă Tania.

— Dar tu ce-ai face în locul meu ?

— Eu ? Ce-aș face eu tu tot n-ai face-o.

Liili se supără.

— De ce crezi asta ?

Tatiana strînse din umeri.

— Nu vrei să spui ?

— M-aș duce la muncă.

— Crezi că nu m-aș duce ? se înfurie Liili. De s-ar găsi numai loc !

— Neapărat aici, în sat ?

— Dar ce crezi tu că alde Sitska se vor muta de dragul meu din Takmak ?

— La ei nici nu mă gîndesc.

— Înseamnă că de una singură ?
— De ce n-ar fi și așa ?
— Asta înseamnă să las totul ?...
— Tot ce nu iubești.
— N-am spus că nu-l iubesc pe Gunnar.

Se apropiară din nou de poartă. O gospodină întîrziată, într-un halat alb și cu șorț, cu niște bidoane goale de lapte, trecu ușor pe lîngă ele.

— Dar ce folos se poate trage de la mine ? Și cine să aibă nevoie de mine ? spuse Liili abătută.

Tania clătină din cap :

— Dacă toți vom începe să gîndim așa, atunci cum vom mai cîștiga războiul ?

— Pentru tine totul este simplu și limpede...

— Știi, Liili, uneori am impresia că eu te-am născocit. Că tu nu ești, de fapt, cum vreau eu să te văd.

— Și cum ar trebui să fiu, după părerea ta ? se simți Liili jignită.

— Așa cum ești, izbucni Tania în rîs, plină de bucurie, și începu s-o învîrtească pe Liili.

— Nu înțeleg.

Liili, nemulțumită de sine, își conduse prietena pînă la rîu și plecă acasă singură. La ce s-o mai fi jeluit și cîrtit ! Ce-i lipsește ? Unii oameni trăiesc mult mai rău. Parcă în lume este prea puțină tristețe și durere ? Oare e mai mică durerea acelei mame care în forfoteala evacuării, sub năvala îngrozitoare a mulțimii, și-a scăpat pruncul din brațe drept în valurile Kamei ?

Liili deschise larg ușa, și în cameră adie a frig de toamnă.

— Mai repede, închideți ușa mai repede! exclamă, înspăimîntată, Vanda. Gunnar ședea cu picioarele într-un lighean cu apă. Mama îl spăla cu un burete de mare moale, stînd în genunchi înaintea ligheanului. Iar Roman Sitska, în fața sobiței de fier, supraveghea să nu dea laptele în foc.

— Liili, ne-am hotărît să vindem jacheta dumitale albastră. N-ai nimic împotrivă? își salută el nora, deîndată ce ea trecu pragul.

— Mi-e totuna.

— Asta pentru că dumneata, dragă copilă, nu cunoști viața, zîmbi silit Vanda. Dacă voi ați purta pe umerii voștri toată greutatea răspunderii pentru familie, dacă ar trebui să vă îngrijiți de cei ce vi-s apropiați, n-ați mai fi nici pe departe atît de indiferenți. Dar, dragii mei copii, atîta timp cît sîntem în viață, eu și tata, voi nu aveți de ce să vă neliniștiți.

După care Liili se lăsă pe un scăunel și privi în jos, la picioare.

— Cina este în cuptorul mașinii de gătit, îi spuse Gunnar tandru. Hai, mănîncă ceva! Tot timpul alergi, privește, drăguțo, cum arăți!

Ascultătoare, Liili luă un castron.

— Nu ăsta! Asta-i pentru Gunnar. Pentru dimineață. Castronul dumitale este celălalt, spuse Vanda mai tare ca de obicei.

Liili luă celălalt castron și se apucă să mănînce cașa, privindu-l cu un aer absent pe Gunnar, în fața căruia stătea în genunchi mama. Era o scenă cunoscută.

Iar cînd spălă vasul și-l puse înapoi pe poliță, își aduse aminte de cîntecul din cauza că-

ruia discutase cu înflăcărare odată cu Tania. Era tot aceeași placă de gramofon ;

Mi-aduc, iubitule, de tine-aminte
Și iar și iar te văd prin ceața deasă
Și numele-ți repet cu rugi preasfinte
Și pașii ți-i sărut ca o mireasă.

— Ce caraghioslîc, se gîndi Liili cu voce tare.

— Ce-ai spus, drăguțo ?

— Ia, așa. Nimic.

— Iarăși te roade urîtul ?

Liili își făcu în tăcere patul.

5

Amurgul pogora peste pădurea ruginie, pe jumătate desfrunzită. În cerul împînzit de nouri se întuneca o geană galbenă. Se lumina însă una trandafiriu-deschisă. De la prima zăpadă rămăseseră numai băltoace de noroi, iar covorul pădurii, umed, adia miros de ciuperci și mucegai. Vanda Sitska, cu o căciuliță din blană de zibelină, cu mîinile vîrîte adînc în manșon, urmărea cu tristețe cum cădeau cele din urmă frunze.

Prima zăpadă, atît de neprihănită și de curată, îi adusese o inexplicabilă liniște sufletească. Toată ziua de ieri Vanda, ca vrăjită, a *stat lîngă fereastră, fără să-și poată dezlipi* privirea de pămîntul care se albise. Fulgii de ză-

padă acoperiseră totul — acoperişurile ciufulite de paie, drumurile noroioase, iarba uscată şi îngălbenită. Ce plăcut şi liniştit devenise totul, de parcă s-ar fi netezit dintr-o dată toate asperităţile. Dar copiii ! Cît chiot şi cîtă alergătură ! Se tăvăleau prin zăpadă, se rostogoleau de-a berbeleacul.

Aşa fusese ieri... Dar acum zăpada dispăruse... Şi viaţa se mai scurtase cu o zi. Vanda se simţea obosită.

Din adîncul pădurii se auzeau din ce în ce mai aproape glasuri tinere şi zgomot de paşi. Bătrîna doamnă păşea peste frunzele foşnitoare, şi, cînd grupul zgomotos o ajunse, ea se dădu la o parte de pe cărare, ca să facă loc pe drum pentru vreo zece fetişcane, care se uitară pe furiş la figura ei înaltă şi gîrbovită. Printre ele erau fete voinice, adolescente pretimpurii şi altele, subţirele şi copilăroase. Pe toate, pufoaice cenuşii şi greoaie, rochii de stambă pînă la călcîie, cu poalele mînjite de noroi.

Veneau de pe cîmpul apropiat.

— *Tere, proua !* [1]

Vanda îşi trase din manşon mîna lată şi caldă şi se uită cu făţiş interes la una dintre fete. Să fie aceasta Kristina ? Nu era atît de frumoasă cum spuneau toţi şi cum credea chiar Vanda. Asemenea fetişcane erau multe — cu opinci umede şi pline de noroi, cu broboadă pînă peste ochi.

[1] Bună ziua, doamnă (l. estonă).

Însoțitoarele Kristinei mergeau pe o potecă îngustă, una după alta, și se uitau cu rîndul îndărăt. Cea din urmă întrebă :

— Vii deseară ?

— Încă nu știu, spuse Kristina cu îndoială și multă vreme privi în urma lor, fără să observe însă cînd îi dispărură cu desăvîrșire din vedere. Le-a ascuns oare tufărișul des sau le-a înghițit amurgul serii ? Kristina se întoarse către Vanda :

— Vă plimbați ?

— Da. Hoinăresc. Am mers la Trina la mormînt și m-am hotărît să hoinăresc puțin. Îmi place pădurea la începutul iernii, deși e tristă. Tainică și tristă. Vezi, ultimele frunze. Oftă adînc. Soțul meu spunea, nu demult, că și noi sîntem asemenea frunzelor de toamnă care cad din copac... Vanda tăcu, apoi spuse deodată : am găsit aci în pădure, un loc uimitor de asemănător cu un peisaj al celebrului pictor francez Camille Corot. Loc plin de o poezie duioasă, de respirația răcoroasă a naturii și de melancolia cețoasă a revărsatului zorilor. „Nimfe care dansează“ — așa se numea tabloul. L-am văzut la Luvru, cînd Gunnar era încă mic de tot.

— Dar acum dumneavoastră scrieți ceva ? o întrebă Kristina.

— De unde știi dumneata, în general, că eu scriu ? Vanda Sitska era surprinsă și emoționată.

— Liili a spus.

— *Ah*, așa ! privi gînditoare în depărtare, și lăsă să treacă un răstimp înainte de a-i răs-

punde. Despre ce să scriu, dragă copilă ? Despre cum vinde Roman Sitska îmbrăcăminte ? Pentru asta a absolvit el Universitatea ? Nu vezi ce fel de viață avem ? Privește cum tînjește fiul meu ! Și ce suflet deschis are, și cît de profund înțelege el totul ! Da, aș putea să scriu. Aș putea să scriu despre realitatea amară și tristă... Și atît !

Kristina se uită la bătrîna doamnă. O față cenușie, obraji fleșcăiți și zbîrcituri rare, dar adînci. Ce-o fi găsit la ea Roman Sitska ? Pe lîngă asta, ea e și mult mai în vîrstă decît el.

— Aveți multe cărți tipărite ?

— Nici una. Niște studii, aforisme și schițe au fost tipărite în reviste feminine. Cu cîteva zile înainte să-nceapă războiul trebuia să predau editurii primul meu manuscris mare. Un roman. Despre asta tot Liili ți-a spus ?

— Nu, soțul dumneavoastră.

Vanda aprobă din cap :

— El pune întotdeauna la inimă creația mea.

Nu demult, Roman Sitska povestise cu de-amănuntul conținutul romanului. În vremurile întunecate ale Evului Mediu un călugăr peregrin încredințează unei fete de nobil secretul veșnicei tinereți și frumuseți. El porunci să se acopere cu văluri toate oglinzile din castel. Trecură multe primăveri, trecu un sfert, o jumătate de secol, un secol întreg, dar eroina romanului, ca o floare minunată, trăia în palat printre porumbei și tineri îndrăgostiți. Însă odată, simți ispita de neînfrînt de a se privi în *oglindă*. Se duse în sala împodobită cu garoafe roșii, unde răsuna muzică, și trase învelitoarea

de pe rama ovală de aur, acoperită de praful secular. Pieptul ei se ridica, ochii îi străluceau, buzele îi zîmbeau. Se ridică în vîrful picioarelor, ca să-şi vadă faţa foarte frumoasă. Dar, spre surprinderea ei văzu... of, văzu o bătrînă zbîrcită, ofilită. Căzu jos şi muri. Muzica se auzea în continuare, dar garoafele se făcură din roşii, negre...

— Înţelegi ? spuse Vanda Sitska agitată. Care este cel mai important lucru în viaţă ? Frumuseţea. Viaţa fără frumuseţe este doar o existenţă jalnică, absurdă. Dacă frumuseţea piere, s-a sfîrşit totul.

— Şi ce s-a-ntîmplat cu romanul ? întrebă Kristina. Istoria asta i se părea cam desuetă.

— Cînd s-au despachetat lucrurile la Takmak, s-a constatat că manuscrisul s-a pierdut. La vîrsta mea, aceasta-i o tragedie. Vanda închise ochii. Dealtfel, e totuna ! Tot nu-i trebuia nimănui.

— De ce ?

— Copila mea, eşti încă aşa... atît de... tînără !... Cui îi mai trebuie astăzi frumuseţe ?

— Dar de ce aţi plecat ?

De cîte ori mama şi Eeva analizaseră această chestiune ! Vanda Sitska se opri şi zîmbi cu şiretenie.

— Dar voi ?

— Noi ? Noi din cauza fasciştilor.

— Eu nu ştiu, dacă li se poate întîmpla ceva rău oamenilor simpli care se ţin în afara politicii, cu noi însă... e altceva. Gunnar fusese mobilizat. Nu puteam rămîne de partea cealaltă. Eu am numai o singură viaţă şi un singur fiu.

Şi n-am altă dorinţă, în afară de a fi întotdeauna împreună cu el.

— Dar dacă n-ar fi fost fiul ? Dumneavoastră...

— Nu ştiu, cred că nu. Nu e nimic mai îngrozitor decît fascismul. Soţul meu este un om progresist, şi noi toţi sprijinim puterea sovietică. Numai că noi ne închipuiam toate astea cu totul altfel. Cu totul altfel.

— Războiul a pricinuit toate astea, din cauza războiului e greu de trăit şi sînt atîtea lipsuri, spuse Kristina. De exemplu, acum n-ai de unde să cumperi săpun, dar în vreme de pace cine se gîndea la asemenea fleacuri !

Ieşiră din pădure la loc deschis.

— Fie şi aşa, dragă Kristina, eu însă nu am despre ce să scriu. Vanda zîmbi trist şi obosit, buzele ei subţiri păreau să fie de un liliachiu-palid. Omului nu-i este dat să prevadă de ce să se ferească într-o clipă sau alta. Ştii dumneata, copilă, cine a spus asta ? întrebă Vanda.

— Soţul dumneavoastră ?

— Nu. Horaţiu.

Linia trandafirie se stinsese. Nori cenuşii, posomoriţi treceau în goană unul după altul.

— Kristina, dumneata, desigur, scrii versuri. În tinereţe, toţi scriem versuri, o trase cu dibăcie de limbă bătrîna doamnă.

Fata se fîstîci.

— Cîte puţin.

— Vezi, n-am greşit. Vanda îşi îndreptă căciuliţa şi o rugă pe Kristina să-i arate versurile.

— Nu știu... Liili spunea că nu sînt bune de nimic.

— Liili ? Dar ea le-a citit ?

Kristina dădu din cap. Liili le citise încă de astă vară, cînd venise la Kristina să-i croiască o jachetă de lucru.

— Eu nu pot și nici n-aș putea spune nimic rău despre soția fiului meu. Totuși simt că pot fi sinceră cu dumneata, copila mea. Inima îmi spune că dumneata ești cu totul altfel. Vezi... Liili n-are înclinații artistice. Nu are destulă sensibilitate. Iar în artă asta-i principalul, nu-i așa ? În ce gen scrii, pastel sau lirică de dragoste ?

— Nu, e cu totul altceva. E așa... ceva contemporan...

— Poate că ne reciți o poezie ? o rugă Vanda Sitska și dădu încurajator din cap. Recită, nu te sfii. Arta înalță pe om. Mie îmi place foarte mult poezia. Odată, Socrate privi îndelung la un tînăr de o neobișnuită frumusețe și într-un tîrziu îi spuse : „Iar acum, ca să te pot vedea, spune ceva". Aștept, Kristina.

— Asta-i numai o ciornă...

— Ascult.

Kristina, ca și mai înainte, își privea picioarele pline de noroi și încerca să-și biruie stinghereala. Apoi, pe nerăsuflate, recită într-un suflet :

Eclectică eu nu voi fi vreodată
Și Cosmosul nu-l voi numi Dumnezeire,
Chiar dacă fără minte o să mă socoată
Cei amatori de falsă strălucire.

Se lăsă o liniște stînjenitoare. Vanda Sitska își ridică bărbia și se uită concentrată la cer. Sentimentul stînjenelii punea tot mai mult stăpînire pe Kristina. Îi era foarte, foarte rușine.

— Asta-i tot ?

— Da. E numai un proiect, se scuză Kristina, posomorîndu-se.

— Înțeleg, înțeleg. Vanda se uită din nou la cer. Cerul era întunecat și îndepărtat. Știi, dragă, există în asta ceva. Ceva foarte individual... Nu, serios. Poți să mă crezi ! Da, într-o poezie bună, ca și în orice operă de artă, importante sînt imaginile, contururile lor, și nu copiile realului. Ca o vedenie fugară... Ei, desigur ! Liili nu putea înțelege asta, pentru ea era ceva prea subtil. Mie mi se pare că o influențează Tatiana în rău. Ce crezi ?

Kristina ridică din umeri. Să fi schimbat înadins Vanda tema ? Cît de prost a ieșit totul ! Ea n-o mai interesează acum pe Vanda.

— N-o cunosc.

— Cum ? Dumneata n-ai văzut-o ?

— Am văzut-o. Aceea, cu cosițe ?

— Chiar ea. Închipuiește-ți, nu-l înghite pe fiul meu ! Am motive să cred că ea o asmute pe Liili împotriva lui Gunnar. Altfel, cum de s-au schimbat așa relațiile dintre ei ? Și soțul meu, Roman Sitska, care se poartă atît de frumos cu oamenii, a spus despre femeia asta : „Un șarpe“ ! Închipuiește-ți, Roman a spus „un șarpe“ !

O lună uriașă ieșea de după vîrfurile copacilor, lumina norii întunecați și îi înrăma în lumina ei.

— Vii de la muncă ? Vandei îi și părea rău că-l inițiase pe acest copil extrem de naiv în treburile sale familiale. „Mai știi, poate le va povesti și altora, și Gunnar va afla."

— De la muncă și la muncă, răspunse Kristina.

Vanda nu înțelese.

— Mănînc și din nou plec la cîmp.

— În curînd e noapte !

— Echipele comsomoliste lucrează și noaptea.

— Doar nu ești comsomolistă.

— Lucrez în echipa lor.

— Asta nu înseamnă nimic. Nu ești obligată să mergi și tu. Cît mi-e de milă de tinerii de astăzi — ce viață grea au !

— Dacă nu vom reuși să strîngem grînele, vor putrezi pe cîmpuri. Ieri a căzut zăpada și mama a izbucnit în plîns.

— Copilă dragă, ce mai putem noi să facem ? Dacă e să plîngi din pricina tuturor nenorocirilor din lume, îți seacă ochii.

Kristina trebuia totuși să se ducă. Era într-adevăr foarte obosită, înghețase din pricina mersului încet cu Vanda și visa acum la odaia caldă, la mîncarea fierbinte și la patul cu așternut curat. Cum însă o să se mai uite mîine în ochii fetelor ? Ele erau inimoase și bune, și se străduiau să se împrietenească cu ea. Cînd Kristina și Remsia cărau snopii, Remsia o îmbrățișase pe Kristina, o acoperise cu o broboadă călduroasă și o întrebase :

— Tu ai logodnic ?

— Nu.

— Minți!

— Pe cuvînt de onoare! De ce te-aș minți?

— Tu ești *bik matur*.[1]

— Dar tu ai? o întrebase la rîndul său Kristina.

— Flăcăul meu a plecat pe front; și îi făgăduise să-i arate Kristinei fotografia. Are părul roșcat.

Kristina își aduse aminte de Roșcatul, călăuza lor care pășea alături de căruță, i se uita în ochi îndrăgostit și o numea *Tcecek* — floare frumoasă, parcă uitase toate celelalte cuvinte. Doamne, cît de departe erau toate astea, la o distanță de o sută de ani parcă!

Nu numai Remsia, toate fetele se poartă frumos cu Kristina. Au chemat-o în brigada lor, o invită la dansuri. Poate Kristina să nu se ducă, cînd tot satul muncește, chiar și copiii, bolnavii și bătrînii? Dar cum muncesc! Pe tăcute, cu înverșunare, cu abnegație!

Vanda Sitska o conduse pe Kristina pînă la portiță.

— Îți mulțumesc din toată inima. A fost o seară minunată, mai spuse și, după o oarecare șovăială, adăugă: numai că, te rog un lucru, ce-am vorbit să rămînă între noi, da?

Kristina dădu din cap că da. Vanda nici n-ar fi trebuit să-i spună asta.

Acasă, Populus punea petice la cizme. Nici nu le mai putea numi cizme — erau numai pe-

---

[1] Femeie frumoasă (l. tătară).

tice. Pe Eeva o durea un dinte, iar Tilde prăjea turte de cartofi.

Turte de cartofi ! Puțintică grăsime, cartofi cruzi dați prin răzătoare, puțintică făină. Numai de miros și te ia amețeala. Și cît de gustoasă e casa din păsat de mei. Adeseori, Kristina se mira de cît de mulți bani se duceau pe mîncare mai înainte, în timp de pace. Ciudat, de ce nu găteau ele niciodată terci de făină ? E atît de gustos și de ieftin !

— Mam', e ceva de mîncare ? Că mă grăbesc.

— Unde ?

— Înapoi. Toate se duc.

Tilde se supără. După părerea ei, Kristina era încă „crudă la minte". Îi porunci fetei să se descalțe și turnă în lighean apă caldă.

Populus ridică o privire mustrătoare, iar Eeva se strîmbă, făcînd o mutră acră. Tilde înțelese privirile lor supărate cu totul altfel și spuse :

— Eu înțeleg că trebuie să te duci. Odată ce trebuie, mă voi duce chiar eu...

Și se duse. Kristinei îi era peste mînă, mai cu seamă în fața Eevei și a lui Populus. E vinovată însă ea că a plecat mama ?

O oboseală grea i se răspîndi prin tot corpul, și Kristina se gîndi cu dezgust la noaptea friguroasă și la cîmpurile mustind de apă. Mîncase cu lăcomie, înghițise bucăți nemestecate. Și undeva în piept începu s-o doară. Iar Eeva, ținîndu-se de falcă, gemînd, se frămînta mergînd de la pat pînă la ușă și înapoi, își dădea

ochii peste cap, din timp în timp ieșea în curte, nădăjduind că la frig totul va trece. Nimic nu ajuta. Atunci se înfundă cu capul în pernă și începu să plîngă tare. Kristina voia s-o liniștească și o mîngîia pe spate, însă Eeva plîngea și mai tare din cauza asta, pentru că-și amintise de fiul ei Aadi. Așa cum îl văzuse pentru ultima oară în curtea fabricii, un băiețandru slab, cu obrajii delicați, ca de fetiță, cu arma în mîini.

Sub sticla lămpii flacăra pîlpîia. Populus sforăia cu un șuierat subțirel. În cele din urmă, adormi și Eeva. Sărăcuța! Kristina o acoperi cu paltonul. Ea însăși simțea o neliniște ciudată, o atracție confuză spre ceva necunoscut. Dorea să hoinărească în singurătate în lumina lunii roșii și uriașe, pînă cînd i se va întoarce liniștea. Dorea melodii duioase, cîntece triste, dorea să plîngă, dorea ceva dulce.

Kristina își deschise caietul său cu copertă de mușama, acolo erau notate diferite învățături, aforisme, șlagăre vechi și două poezii proprii. Cea pe care o lăudase astăzi Vanda Sitska și încă una. Kristina reciti a doua poezie. Și dori să scrie ceva nou, trist. Despre o noapte la Takmak. Cum doarme satul în strălucirea lunii. Despre neliniștea ciudată din suflet. Sau despre toamnă...

În cameră era cald și plăcut, și Kristina scrise :

Liniște-i în casa rece,
Dorm în patul scîrțîind...

Şi deodată tăie cu o linie ce-a scris. Nu! Asta trebuie să fie altcumva :

Am pus luminarea-n fereastră.
Frig. Întuneric. Şuieră vîntul
Printre ruinele casei năruite...

Of, nu! Nu! Kristina aruncă pe masă căpeţelul de creion : nu se pricepe la nimic, cu desăvîrşire la nimic. Liili spusese : „Vai, Kristina, asta e o prostie.“ Şi i se făcu milă de sine însăşi. Lacrimile îi curgeau pe obraji gîdilînd-o şi-i picurau pe mîini. Kristina îşi suflă nasul în poală şi asta o linişti puţin. Se gîndi la Mussak, un tînăr slab şi cu gîtul subţire, din colegiu. Mussak purta ochelari, în şcoală era numit „Pliscul de aur“, iar el se considera o enciclopedie ambulantă şi scria versuri mistice, în care lipseau rimele, majusculele şi semnele de punctuaţie. Oare Kristina era îndrăgostită de el ? Nu. Mussak de Kristina ? De asemenea nu, cu siguranţă nu. Kristina se ducea împreună cu fetiţele din clasa sa, la adunările asociaţiei „Milang“ — o asociaţie cultural-intelectuală a şcolarilor. Acolo făcuse şi ea cunoştinţă cu Alfred Mussak. Toţi îl numeau Alfred de Musset. Atunci el se prezentase cu un poem al său despre un cal negru, care a înghiţit luna. Unii îi lăudau poemul şi îl declarau o descoperire în filozofie, alţii — un experiment genial al suprarealismului ; pe elevii şcolii de artă îi încîntase mistica culorilor — calul negru şi albul de zinc al lunii.

Mussak a fost exmatriculat în penultima clasă a colegiului. Nici pentru rezultate slabe la învățătură, nici pentru strengării și nici pentru neplata taxelor școlare. Avea bani — mama sa ținea un birt în centrul orașului. Dar în ochii guvernului, Mussak era un opoziționist, în ziarul elevilor el își bătea joc de incultura funcționarilor din Ministerul Instrucțiunii, iar în epigramele sale, printre rînduri, compătimea soarta nefericitei Estonii, a cărei cultură este condusă de niște nechemați. Ministrul Instrucțiunii a cerut să i se aducă scuze și l-a chemat pe Mussak la el. Alfred, desigur, s-a scuzat și a comunicat în scris că s-a îmbolnăvit de pojar. Puțin îi păsa lui de hotărîrea consiliului pedagogic. După aceea, se plimba prin fața liceului cu bastonul în mînă sau ședea la cafenea și își scria versurile pe dunga îngustă și răsucită a tapetelor.

Kristina nu l-a putut înțelege niciodată pe omul ăsta ciudat. Cine este și ce vrea? Dictatura lui Piatsa nu-i era pe plac, în zilele revoluției din iunie mergea sub steagurile roșii, fără cravată și cu o batistă roșie în buzunarul de la piept.

În ajunul războiului îi lăuda în gura mare pe fasciști.

Odată, la „Milang", la o serată, Alfred o întrebase pe Kristina:

— Desigur că și dumneata scrii versuri?

Kristina mințise, vrînd să producă impresie:

— O, puțin...

Dar acest nevinovat și cochet „puțin" fusese de ajuns ca să trezească interesul lui Mussak. Și Kristina a trebuit să le scrie. Încercase să-i imite pe poeții de la „Milang", dar nu-i ieșise nimic. Atunci îi veni o idee fericită — să copieze fraze interesante din romane și nuvele. Așa se născu prima poezie. Acum, Kristina își amintea numai ultimele două versuri din ea :

Suflet și noimă căutam, dar m-am regăsit
în iadul albastru-indigo !

Mussak își luă ochelarii de pe nas, își șterse ochii și spuse patru cuvinte :

— De efect ! Fondată psihologic.

Și începu să o roage pe Kristina să recite poezia la adunarea următoare, dar ea se sfiise. Poezia i-o recitase o altă fată, slabă, cu fața obosită și cu voce sepulcrală.

Poezia făcu impresie. Acelora dintre membrii asociației „Milang" care nu o cunoșteau încă pe Kristina, li se explica :

— Ea e cea care a scris „Iadul albastru-indigo".

Cînd Tilde se întoarse în zori de la muncă, Kristina dormea cu capul pe marginea mesei, fața îi era plină de scrum, sticla lămpii — neagră de funingine, iar gazul comun se consumase pînă la ultima picătură.

— O, Doamne, Doamne !...

6

În stepă băteau vînturi foarte reci, zăpadă era puțină și pe cîmpuri stăteau șiruri de snopi care putrezeau. Pe alocuri, pămîntul rămăsese dezgolit, iar vîntul tăios încovoia tulpinițele înalte de pelin care se vălureau primprejur.

Zile întregi, de-a lungul drumului mare, bătătorit pînă se făcu galben, umblau agale oile culegînd trifoiul căzut din vreo sanie cu fîn. Jemel întîlnise nu o dată și porci, murdari și slabi, care hoinăreau împrejur, în căutarea hranei. După părerea lui Jemel, carnea porcilor de aici avea un gust deosebit. Da, ăsta nu era jambonul estonian.

Frigul adusese griji. Griji mari și rele. Pe Populus îl chinuia un guturai puternic, iar Eeva tușea în timpul nopților. Un strat gros de gheață acoperea geamurile ferestrelor, iar apa înghețа în găleți. Din fiecare colțișor, prin fiecare crăpătură sufla vîntul. Și Eeva se duse la consiliul de conducere al colhozului ca să stea de vorbă.

— Trebuie lemne.

Președintele făcu niște ochi mari și mirați:

— De unde să le luăm?

— Și atunci ce-i de făcut?

Să te gîndești la asta acum, era tîrziu. Eeva se întoarse acasă neagră de supărare, vărsînd lacrimi amare.

— Aici nu cresc păduri! Ce-i de făcut?

Vara aduseseră uscături din păduricea de stejari, dar acum acest lucru era cu neputință: încearcă să le scoți de sub zăpadă, cînd n-ai

nici cu ce să mergi prin troienc. Colhoznicii uscaseră toată vara la soare niște turte rotunde — un amestec de bălegar cu pămînt, care dădeau aceeași căldură ca și turba de bună calitate ; cu așa ceva n-aveai de ce să te temi de iarnă.

Eeva tușea, dormea îmbrăcată, înfășurîndu-și capul într-o broboadă, și tot timpul vorbea de moarte. Populus nu se plîngea de nimic, dar vedeau toți și așa cît este de bolnav. Mîinile lui țineau lingura fără putere și cu stîngăcie. Spărsese deja două căni. Eeva se supăra și îl ocăra pe Populus, făcîndu-l mameluc și i-l dădea de exemplu pe Hannes, care se îngrijise de combustibil încă din vară.

De bombănit bombănea această Eeva, dar tot ea îl fricționa pe Populus pe spate, serile îi ungea cu alifie picioarele umflate și le bandaja cu niște resturi din ciorapii ei. Populus era asemeni unui copil neputincios : cu ochii vinovați, plini de durere.

Odată, stînd la coadă la pîine, Kristina îi povesti Piariei despre toate astea, și în dimineața următoare Hannes aduse în pragul lor troienit de zăpadă cîteva săniuțe cu combustibil — aceleași turte de bălegar și vreascuri uscate. Nici ciocolata nu le-ar fi produs o bucurie mare ca turtele astea cafenii. S-au strîns toți mai aproape de sobă ca să privească limbile lacome ale focului. Cît de caldă și de veselă se făcuse lumea și cît de simplă și de limpede le părea iar viața.

Turtele de bălegar și vreascurile ajunseră pentru o săptămînă. Numai pentru o săptă-

mînă. Iar după aceea, stătură iarăşi posomoriţi, strîngîndu-şi picioarele sub ei, ascunzîndu-şi nasurile în fulare şi mîinile în mînecile hainelor. Ca întotdeauna, Tilde o scotea la capăt cu toate. Ei nu-i îngheţau niciodată mîinile şi nici chiar cel mai înţepător vînt părea să n-o îngrozească.

Frigul nu însemna mare lucru pentru Tilde. Fetişcană fiind, rătăcea dezbrăcată prin troienele de zăpadă. I se părea că e frig numai pe drumul la biserică, cînd săniile stăpînilor treceau pe alături în clinchet de clopoţei. Cine s-o cheme pe ea, o biată orfană, în sanie, sub pătura pestriţă! Mai tîrziu, căsătorită fiind, Tildei îi era milă de orfani şi îi ajuta. Pînă şi cerşetoarei Kiska Beloborodova îi dădea întotdeauna de mîncare, fără să-şi precupeţească nici vorbele bune. O inimă neîndurătoare te îngheaţă mai rău decît gerul.

Tilde aducea apă dintr-o copcă, încălzea ceaiul, căuta prin sat surcele şi nuiele şi curăţa cărările troienite de zăpadă. Numai că ea devenea tot mai tăcută. Odată, spre surprinderea tuturor, Jemel făcu o faptă bună. Cumpără şi ceru să i se aducă acasă un car cu lemne. Dacă aveau să le consume cu chibzuială, vor putea îndura şi cele mai mari geruri; Eeva îl privea cu ochi duioşi şi recunoscători — nu dispăruseră încă oamenii de pe pămînt!

Pentru Jemel însă numai admiraţia era prea puţin. În ziua următoare îi şi aruncă Eevei cămăşile şi şosetele sale, ca să i le spele. Iar lui Populus îi porunci:

— Ascultă Ruudi, cînd vei putea, să-mi repari o cizmă !

În afară de asta, Jemel, după gestul său mărinimos, începu să considere prea împovărător umblatul pînă în colțul din spate al curții și nu mai voia să se mai îndepărteze cu nici un pas de prag.

Toți tăceau. În fiecare dimineață, Tilde spărgea gheața galbenă de pe pragul ușii.

Odată, seara, bătu în ușă multă vreme un bărbat beat, stîlcit fără milă în bătaie. Era greu să-l recunoști în acest om pe Jemel, de aceea Tilde nu-i dădu drumul în casă decît tîrziu. Pe Jemel îl stîlcise din bătaie Abdulla. Se întîmplase așa :

Jemel se dusese la Abdulla. Au stat pe patul de scînduri, cu picioarele încrucișate, și au băut vodcă. Abdulla ronțăia dintr-o căpățînă de ceapă. Jemel mesteca pîine. Avea loc cunoscuta discuție.

— Cîți cai ai avut tu, neisprăvitule ?

— Nici unul.

— Eram sigur. Păi tu nu poți să deosebești un berbec de un armăsar. Nici măcar muiere n-ai. Și barba nu crește, și muierea lipsește. He-he !

Și-ar fi stat ei așa pînă dimineața, dacă lui Jemel nu i-ar fi trăsnit prin cap să-i ofere bătrînului o hîrtie pentru țigară, cînd deodată mîna lui se opri la jumătatea drumului spre gură. Bătrînul făcu flacăra mai mare la lampă și se apucă să studieze bănuitor hîrtia. După aceea, se porni să țipe și începu să se bată ca un nebun cu pumnul în cap. Asupra lui

Jemel se revărsă o avalanșă de blesteme : „Să crăpi ! Să-ți sfîșie lupii mațele ! Viermii să-ți înghită creierii ! Să-ți închidă ochii noaptea veșnică ! Căței să-ți nască nevasta ! Tu, cîine rîios botezat ! Tu ai furat din casa mea sfîntul Coran și acum mi-l dai mie să-mi fac țigară ! Allah ! Allah ! Mare e bunătatea ta și nemăsurată mînia ta !“ Și Abdulla își dădu temeinic osteneala să-i aranjeze portretul lui Jemel.

Nu era om pe care să nu-l fi atins prima iarnă de război. Era greu să crezi că Eeva avusese altădată bărbie dublă, un piept înalt și mîini pline și rotunde. Eeva îmbătrînea, se îngălbenea și încetase să se mai privească în oglindă. Iar pe fața lui Populus apăruseră ridurile mizeriei și bătrîneții. Aducea tot mai mult și mai mult cu un cîine bătrîn, care nu mai are puteri să facă sluj și cu ultimele eforturi încearcă să dea din coadă pentru a-și dovedi credința. Eevei, care îl îngrijea, îi propusese :

— Cînd se vor plăti zilele-muncă, ia și partea mea. Ia-o și fă ce vrei cu ea.

— Și tu ce-ai să faci, ai să rozi peretele ? îl întrebă Eeva cu grosolănie. Îi era milă de bătrîn, doar amîndoi erau singuri pe lume. Populus era bun, cinstit și răbdător, dar cînd i se părea, că, vlăguit și incapabil de muncă, i-ar putea rămîne ca un jug de gît, își vărsa asupra lui toată răutatea și grosolănia. Ruudi privea vinovat în pămînt și recunoștea că femeia are dreptate în toate. S-a sfîrșit cu toate istoriile din Sikupil.

Relațiile deveneau complicate. La vederea geamantanului plin al Tildei, pe Eeva o rodea ciuda, însă se ferea să spună lucruri tăioase, pentru că depindea de Tilde. Însă nici Tildei nu-i era ușor; o compătimea și o ajuta pe Eeva, dar teama de viitor o obliga să fie calculată și strînsă la pungă. Se temea să-și arate bunătatea, pentru că nimeni nu putea să-i spună cît va mai trebui să trăiască tot așa. Cînd se va termina războiul? Cel care o să cheltuiască totul va trebui să ia în mîini toiagul de cerșetor, și Tilde, ajutînd-o pe Eeva cu mîncare și îmbrăcăminte, își înăbușea chinurile sufletești.

S-au dus de cîteva ori împreună la biroul colhozului să ceară plata pentru zilele-muncă. Li s-a făgăduit că li se va plăti, și, în sfîrșit, i se dădu fiecăreia puțin tutun și cîte zece kilograme de făină de secară, gros măcinată. Eeva scoase un strigăt. Să nu fi cîștigat pentru o vară întreagă mai nimica?

— Sănătatea și îmbrăcămintea mea — totul s-a jerpelit. Și ce voi primi pentru asta?

Lumea îi părea tare nedreaptă. Jemel umbla haihui pe undeva, învîrtind treburi dubioase, și trăia ca în sînul lui Hristos — își făcuse rost de o șubă, își cumpărase pîslari. Dar Eeva? Ea muncise cinstit și devotat, își rupsese și își jerpelise pe cîmp ultimele sale haine, dar pe cine interesează aceste lucruri, nimeni nu vrea să știe nimic! Acum își purta tot timpul rochia sa cafenie cu o floare de aur, dar mai departe? Ce va primi ea pentru asta?

— Ce vei primi pentru asta ? repeta președintele, uitîndu-se pe fereastră. O vară întreagă voi ați trăit în colhoz, în fiecare zi ați primit pîine, lapte, unt, uneori carne. În nouă sute optsprezece, paisprezece state au tăbărît pe noi. Nu erau aliați, nu era o Armată Roșie atît de puternică, pîine, îmbrăcăminte, arme. Oamenii luptau, nu se lăudau cu faptele lor de vitejie, nu întrebau : „Ce voi avea eu pentru asta ?“

Acasă, Eeva aruncă la picioarele lui Populus traista cu făină, partea lui :

— Mănîncă !

După aceea se așează în fața sobei și ascultă cum clocotește ceaunul. Tilde nu suporta — e greu să privești cînd cineva se supără sau e nervos, cu mult mai grea este însă deznădejdea tăcută.

— Pînă acum am trăit și nu vom pieri nici de acum încolo, ne vom ajuta între noi. Doar e război, ce să-i faci. Nu se cade să-l învinuiești pe președinte. Pacea aduce bogăție, războiul — sărăcie.

— Da, răspunse Eeva împăciuitoare, o jumătate a feței, cea întoarsă spre sobă, îi ardea, de război n-ai unde să fugi...

Noaptea Eeva o trezi pe Tilde :

— Vreau să-ți spun ceva.

— Ce ?

— Dacă va merge tot așa, noi vom muri. Asta, sigur. Eu nu vreau să mor ! Auzi ? Trebuie făcut ceva ! Să mergem undeva... să gă-

sim vreo muncă oarecare. Înțelegi... Nu vreau să mor! Vreau să trăiesc, vreau să-mi văd fiul!

— Eeva, dragă, tu ești bolnavă? se înspăimîntă Tilde și-și scoase mîna de sub plapumă. Fruntea și vîrful nasului Eevei erau reci ca gheața.

— Știu să cos! Pot să tricotez! M-oi duce femeie de serviciu!

— Încearcă să adormi. Mîine vom sta de vorbă și ne vom sfătui. Totul va fi bine, crede-mă, Eeva! Crede-mă! o liniștea Tilde în șoaptă, dar după asta nu putu să mai adoarmă. Privea în întunericul rece și asculta atentă oftaturile neliniștite ale Eevei.

Populus se întoarse pe o parte gemînd și oftă. Înseamnă că nu dormea nici el și auzise totul.

— Ruudi, șopti Eeva, plîngînd cu sughițuri, iartă-mă, te-am jignit.

„Asta seamănă într-adevăr cu o spovedanie înainte de moarte, se gîndi Tilde cu groază.

Kristina se plictisise să stea acasă, o plictisea aerul viciat și fețele lor posomorîte și nemulțumite. Fugea tot mai des la Sitska. Acolo se trăia altfel, Vanda, chiar spălînd podeaua, rămînea o doamnă. Dar în ultimul timp și în această familie nu mergea totul ca pe roate. Liili, surdă și mută, ședea la fereastră și cosea, cosea întruna. Uneori, nora inginerului înceta să mai coasă, lăsa în jos mîna cu acul și visa, uitîndu-se cu o privire pierdută drept înaintea ei. Foarte rar spunea și ea o vorbă-două.

Seara, Vanda și Gunnar citeau, mama ședea pe un scăunel lîngă foc, fiul stătea culcat în pat. Numai Roman Sitska era tot timpul ocupat, fără însă a face nimic. Își încrețea nasul, își îndesa pipa, încerca să glumească sau să povestească noutăți din sat.

Kristina era întîmpinată totdeauna cu bucurie, și fata se simțea atrasă de acești oameni inteligenți și culți.

La țară toamna e atît de posomorîtă.

Odată veni vorba de vise, Vanda dormea rău.

— Ciudat, spuse Kristina. Adesea eu am unul și același vis. Așa de limpede și de vesel. Merg de-a lungul unor cîmpuri și ale unor străzi de oraș. Picioarele îmi sînt ușoare-ușoare, și eu mă simt bine. Deodată încep să dansez, mă înalț pe vîrfuri, fac diferiți pași de dans și după aceea mă ridic în aer și sar peste străzi, copaci, turnuri înalte și chiar peste orașe. Oamenii se țin în goană după mine, strigă și se miră jos, pe pămînt, iar eu plutesc mereu în văzduh. Mă simt ușoară, veselă și îmi vine să rîd... Kristina se opri neputincioasă la jumătatea cuvîntului, observînd niște surîsuri ciudate. I se făcu rușine, parcă spusese ceva necuviincios. Se înroși.

— Cîți ani ai? se interesă Vanda.

— Optsprezece, bîigui Kristina și se înroși și mai mult.

— Asta va trece. Dumneata, copila mea, desigur că nu l-ai citit pe Freud?

Bărbații schimbară priviri în tăcere.

Kristina nu-l citise pe Freud și, simțindu-se

stînjenită, o privi pe Vanda cu rugămintea mută de a fi ajutată. Dar ea rîdea.

Iar Liili cosea mereu lîngă fereastră.

7

În această dimineață timpurie, Tilde își scoase afară din casă boccelele și geamantanele sale și le puse într-o săniuță din fața cerdacului. Cînd totul fu aranjat, ieși Eeva cu un topor și începu să spargă gheața de la poartă. Tremura din tot corpul și Tilde o alungă în cameră.

— Nu mi-e frig, pretinse Eeva. Era adevărat. Ea nu tremura de frig, ci de emoție.

Kristina stătea indiferentă în cerdac, ținînd în fiecare mînă cîte o mică legătură.

— Mergi încetișor, îi spuse Tilde, legînd bagajul.

Eeva o ajută să tragă săniuța în drum, și Tilde începu din nou să se roage de ea, spre a o înduplleca :

— Hai, du-te odată în casă ! Noi două ne vom descurca cumva.

— Vă voi conduce încă puțintel, răspunse Eeva și adăugă cu ironie : Sau chiar și așa îți este neplăcut ?

— Dar nu de asta am spus... se fîstîci Tilde. Și de ce întotdeauna Eeva înțelege totul altfel decît trebuie ?

Săniuța aluneca ușor, Eeva mergea alături de Tilde posomorîtă, un stol de ciori se învîr-

tea ca un nor negru deasupra lor, şi în inimile ambelor femei se furişa neliniştea.

Eeva prevăzuse de mult despărţirea şi se temuse de ea. Şi iată, Tilde pleacă cu fiica ei, înainte le aşteaptă ceva nou — poate fericirea, poate tristeţea! Totuşi ceva nou. Dar ce se va întîmpla cu Eeva? Ce va face ea cu Populus? Cum ar fi vrut să nu se mai întoarcă în cocioaba asta! Ar fi mers pur şi simplu mai departe, fără vreun ţel, indiferent unde... Ce pustii or să fie acum serile! În lampă petrolul arde numai în timpul mesei, iar la orele cinci se şi face întuneric. Şi patul de scînduri e ca un sicriu, te culci, parcă înmormîntată de vie, şi ţi se rupe inima...

Tildei îi era milă de Eeva. Nu putea totuşi s-o lipsească pe Kristina de postul de profesoară! E îngrozitor să-ţi părăseşti compatrioţii în nenorocire, înainte de orice însă Tilde trebuia să se gîndească la Kristina şi să-i orînduiască viaţa.

Pe cerul palid al dimineţii stelele păleau, iar zăpada scîrţîia sub picioare. Tilde se opri ca să-şi odihnească mîinile şi privi înapoi. Casele abia se iveau de sub zăpadă. Niciodată casa lor nu păruse atît de prăpădită şi într-o rînă. Bun adăpost a fost pentru ei casa asta, şi Tilde îşi va aminti de ea pînă la moarte.

Dincolo de fereastră se uita după ele un chip singuratic, acoperit de păr ţepos. Populus, sărăcuţul...

Era însă prea frig ca să stai, şi Eeva îşi bătea un picior de celălalt. Tilde ridică funia de la pămînt şi din nou începu să tragă sania.

Cu glasuri prelungi, cocoşii cîntau repede şi amestecat, parcă ar fi fost beţi, şi din coşuri se înălţau fuioare subţiri de fum spre cerul încremenit, de sticlă. Jur împrejur totul era atît de alb, încît te dureau ochii. Pur şi simplu nu-ţi venea să crezi că în şanţurile troienite de zăpadă va mai înflori păpădia sau va răzbi firicelul plăpînd de iarbă al primăverii.

Tilde se uită încă o dată înapoi. Da, bătrînul privea şi acum după ele...

Dar Populus nu numai că privea, dar, fără să simtă durerea, se dădea cu capul de cerceveaua ferestrei. Mîinile lui ! Ele se pricepeau cîndva la toate, îndeplineau orice fel de muncă. Dacă mîinile şi picioarele lui ar fi acum sănătoase, n-ar mai simţi că are atît de mulţi ani, ar şi cînta, ar şi dansa, ar muta şi munţii din loc ! Ce-i mai trebuie unui om, în afară de mîini şi de picioare sănătoase, ca să cîştige şi să-şi mănînce pîinea agonisită, ca să fie cel mai fericit om sub soare !...

Populus îşi examina cu duşmănie mîinile şi picioarele. Astăzi plecase Tilde cu fiica, mîine va pleca Eeva...

Şi Eeva se gîndea la asta.

— Tilde, spuse ea, îmi vei îngădui încă un timp oarecare să mă folosesc de lucrurile tale? Poate mi-oi găsi şi eu de lucru undeva.

Tilde se bucură, doar se temea atît de mult de dojana şi de imputările Eevei.

— Ei, se înţelege ! Dacă-ţi mai trebuie ceva, spune. Da, Eeva, să nu crezi nimic rău de mine...

Eeva se gîndea la cu totul altceva. Şi acesta era un gînd foarte trist.

— Vreau să stau astăzi de vorbă cu medicul. Alifiile nu mai ajută. Să-l ia pe bătrîn la spital, altfel bătrînul va pieri, din el şi aşa n-a mai rămas nimic. Mă voi duce la dispensar şi, dacă altfel nu se poate, voi face scandal.

— Desigur, o îmbărbătă Tilde. Îl vor lua, trebuie numai să fii mai stăruitoare.

Tilde îşi simţi inima mult uşurată: Eeva nu se supărase pe ea şi cu Populus va fi totul în ordine, fără doar şi poate. După rău vine totdeauna binele, după nenorocire — bucuria. Cît de bucuros şi de uşor păşeşte Kristina ei. Fata va nimeri acum într-o cu totul altă societate, în mijlocul unor oameni culţi ca şi ea. Pe cînd aici fetiţa trebuie să rabde tot timpul ieşirile lui Jemel şi auzea tînguirile Eevei.

Tilde încerca întotdeauna să-i ascundă Kristinei părţile urîte ale vieţii, s-o cruţe de greutăţile ei. Puţine lucruri bune văzuse Tilde în viaţa sa, avusese puţină bucurie. Alţi copii se dădeau cu săniuţa la vale, sau se jucau în poiană, iar ea cocea pîine, căra apă şi se ducea cu vitele la păscut.

N-avusese parte aici de o adevărată dragoste. Iuri Laiev, un om serios, taciturn, închis, era cu mult mai mare decît ea, şi trăise împreună cu el liniştit şi modest. Şi din clipa cînd i-a dat pentru prima oară să sugă nounăscutei, Tilde se jurase să facă totul pentru ca viaţa Kristinei să fie mai uşoară, mai plină de bucurie şi mai fericită decît viaţa ei.

Kristina era fericită. Mergea înaintea mamei şi a Eevei şi încerca să-şi închipuie cum va intra în clasă, cum se vor scula copiii în picioare. Ea le va zîmbi şi le va spune amabilă:

— *Setzen Sie sich, bitte !* [1]

După aceea, deschizînd catalogul, va nota lecţia şi va chema copiii la tablă. Nu va striga, nu-şi va pierde răbdarea, va fi ponderată, dar exigentă. Copiii o vor privi cu admiraţie, iar în recreaţie vor alerga în grupuri în jurul ei, sau se vor plimba de mînă cu ea prin curtea şcolii...

Primăvara va merge neapărat cu ei pe pajişti ca să culeagă flori, îi va duce în mijlocul naturii, aşa cum ea însăşi în şcoala primară mergea la Veshimiae ca să culeagă ferigi şi flori.

Va rupe o margaretă şi va spune : „*Kinder, das ist ein Ganselblümchen*“ [2].

Va arăta o viorea şi va spune : „*Aber dieses ist ein Veilchen*“ [3].

Şi copiii vor repeta : „*Das ist ein Veilchen*“.

Va deveni oare o învăţătoare adevărată ? Bucuria o înaripa. Simţea iarăşi acea senzaţie cunoscută de uşurare care o înălţa mai sus de clopotniţele bisericilor, care o purta peste oraşe şi mări. Viaţa este atît de ciudată — aştepţi şi aştepţi fericirea, dar ea tot nu vine. Şi deodată, cînd nici nu mai speri, apare în calea ta. Abia mai ieri se plictisea şi tînjea, iar acum,

---

[1] Staţi jos, vă rog (germ.).
[2] Copii, aceasta e o margaretă (germ.).
[3] Dar aceasta este o viorea (germ.).

pe neașteptate, are o muncă interesantă, o cameră separată, combustibil, gaz pentru lampă și salariu... Și cui trebuie să-i mulțumească? Tatianei Leskova, care o propusese ca învățătoare. Școala din Novîi Takmak fusese completată încă din vară, dar nu avea profesor de germană. Faptul îl neliniștea foarte mult pe director și, cînd Tatiana îi vorbi despre Kristina, Salimov o rugă imediat să cheme fata. Kristina nu mai așteptă ziua de luni, ci imediat, duminică, se duse la Salimov acasă.

Alde Salimov luau prînzul. Mîncau scrumbie sărată cu cartofi. Directorul lăsă fetița mai mare de pe genunchi și ieși în întîmpinarea fetei fistichie. N-au ajutat nici scuzele, nici refuzurile. Kristina a fost obligată să stea la masă. Soția directorului, Varia, o femeie plinuță, cu ochi albaștri și buni, îmbrăcată într-un sarafan colorat și cu șosete albe de lînă în picioare se grăbi să pună pe masă un castron curat pentru musafiră și îi aduse o lingură. Varia era foarte drăguță și plăcută, dar alături de soțul ei părea o simplă țărancă naivă.

Cît timp directorul își umplu pipa, Kristina examină camera. Pe pat, mormane înalte de perne bătute. Pe peretele din bîrne — fotografii ale rudelor și prietenilor, puse într-o ramă mare. Pe tocul ferestrei ghivece cu flori, iar între geamuri o jucărie de la brad — un glob verde, strălucitor, de sticlă. Totul ca la alții, dar mai curat și mai confortabil. Pe podeaua proaspăt spălată, preșuri vărgate, iar

într-un cuier ştergare cu cocoşi roşii, brodate în cruciuliţe.

Directorul îi ceru voie să fumeze şi o aşeză din nou pe genunchi pe fetiţa mai mare, care o privea speriată, pe sub sprîncene, ascunzîndu-şi faţa la pieptul tatălui. Cea mai mică, cu obrajii roşii, cu ochi albaştri, netulburaţi — Maşenka — semăna cu mama. Ea se juca pe pat cu o raţă de lemn şi lăsa mereu să-i cadă jucăria pe podea, obligînd-o pe Kristina să i-o ridice, pînă cînd Varia izbucni în rîs şi-şi luă fiica în braţe.

Stînd de vorbă cu Kristina, directorul mîngîia creştetul fetiţei sprîncenate, în timp ce Varia ţinea cu două degete o bucată de scrumbie, mirîndu-se de lăcomia cu care o sugea fetiţa ei mai mică.

— Uită-te, Iskander, cît de mult îi place scrumbioara sărată! exclamă Varenka. Directorul zîmbi. Cu mîndrie şi cu duioşie.

Kristinei îi plăcu foarte mult aici. Îi plăcuse Iskander Salimov, care îşi privea cu atîta duioşie fetiţele, îi plăcuse simpla şi familiara Varia Salimova, naivă şi foarte deschisă. După cîte se părea, ea aparţinea acelui tip de oameni, neprefăcuţi şi sinceri, care nu sînt în stare să pricinuiască cuiva vreun rău şi de aceea ei înşişi sînt deseori cu desăvîrşire lipsiţi de apărare în faţa altora.

Discuţia cu Salimov se purtă în legătură cu rudele apropiate ale Kristinei, despre tatăl şi mama ei, despre studiile ei, despre Estonia.

— Da, da, zise el. Acum sînt timpuri grele și avem multe griji. Dar nu se poate să ne văicărim, nu trebuie să ne lăsăm pradă tristeții.

Spre sfîrșit, el își îmbrăcă paltonul și-și puse căciula mițoasă de blană și se pregăti s-o conducă pe Kristina la văduva Fatima, să-i arate camera unde va locui.

Nici prin gînd să nu-i treacă să rămînă la Starii Takmak și să lucreze la școală.

În timpul inundațiilor de primăvară este imposibil să ajungă de acolo pînă la școală, iar iarna viscolele troienesc drumul și oamenii înoată în nămeții de zăpadă. Aici de multe ori au pierit și s-au prăpădit oameni, și nimeni n-a mai dat de ei.

Pe Kristina o neliniștea însă un singur lucru — va face ea oare față muncii la școală?

— Desigur, vă veți descurca. Noi vă vom ajuta, făgădui directorul, și puse mîna sa frumoasă pe umărul fetei. Dacă aveți nevoie de un ajutor sau de un sfat sau de cine știe ce lucruri gospodărești, întrebați-o pe Varenka mea. Nevastă, ai grijă ca dumneaei să se simtă ca acasă.

— Nu vă faceți griji! spuse Varenka încurajator, făcîndu-i cu ochiul Kristinei, și o pupă zgomotos pe Mașa pe obrăjorul bosumflat...

Kristina se opri. Aici se sfîrșea satul Starii Takmak, al cărui hotar, vara, era socotit rîul; acum se întindea doar o cîmpie acoperită de zăpadă, cu un drum larg de sanie.

Kristina oftă. Urma să mai aibă loc despărțirea de Eeva. Dar aceasta se petrecu simplu,

fără lacrimi și scene înduioșătoare. Cînd femeile ajunseră la mal, Eeva le întinse prima mîna.

— Doar ai să mai treci pe la noi ? o invită Tilde.

— Desigur. Voi trece oricum, făgădui Eeva, parcă fără convingere, și le ură toate cele bune.

Capitolul al patrulea

1

Novîi Takmak nu era cu mult mai mare decît Starîi Takmak. Dar cele cîteva case cu cat şi cu acoperişuri de tablă, sovietul sătesc, cantina, spitalul şi farmacia, prăvălia şi piaţa îi dădeau satului o altă înfăţişare. Şi oamenii. Aici, în satul nou, locuiau contabilii, cadrele didactice, şcolarii şi lumea venită de prin alte părţi.

Aici întîlneai oameni pe care îi puteai uimi cu o blană, cu un manşon, cu o haină de piele, cu un inel. Un mare interes faţă de podoabe arăta responsabila cantinei, iar de ceasuri se interesa miliţianul Ganeev. Purta întotdeauna o căciulă cenuşie de astrahan cu urechi, mănuşi de piele şi cizme. Chiar şi pe gerurile cele mai mari, nu voia să-şi schimbe cizmele cu pîslarii. Era plăcut să-i priveşti faţa trandafirie şi curată. Ganeev era mic de statură, purta o manta lungă pînă în pămînt şi un portbart de care se despărţea numai acasă în timpul mesei, atîrnîndu-l de spătarul scaunului, sau îl punea la picioarele lui, pe podea, ca pe un cîine credincios.

Drumul ducea din sat la centrul raional, iar de acolo cai înspumaţi aduceau pînă la cerda-

cul sovietului sătesc sănii cu instructori, colectori, revizori și agitatori, înfășurați în cojoace. Se întîmpla ca vreun armăsar, cu botul și pîntecele pline de promoroacă, stînd în fața cantinei, să ciulească urechile, auzind hohote de rîs răzbătînd prin ușile deschise.

De obicei era rîsul Ankăi, responsabila cantinei. Aceasta era o femeie tînără, de douăzeci și cinci de ani, nu mai înaltă de un metru și jumătate, cu o fețișoară trandafirie, cu niște dinți ascuțiți și strălucitori și cu un piept enorm. Soțul Ankăi îi trimitea de pe front scrisori frumoase. Îi era dor de soție și de cei doi fii. La poștă, Anka își holba ochii verzi și se lăuda fluturînd în fața femeilor plicurile triunghiulare.

— Soțul meu îmi scrie în fiecare zi !

— Auzi, dar îi mai rămîne timp să lupte ? o întrebau femeile cu nevinovăție. Anka se mulțumea să le arunce o uitătură sfidătoare și răutăcioasă.

Multe depindeau de dispoziția Ankăi. Uneori, nu catadicsea să deschidă cantina zile întregi. Iar cînd oamenii căutau să afle despre ce e vorba, răspundea obraznic :

— Treaba-i simplă, cantina e închisă, și gata !

De obicei, scunda Anka stătea în picioare în spatele tejghelei pe o ladă, revărsîndu-și sînii pe tejghea și împingîndu-și șezutul înapoi. Le zîmbea numai bărbaților, pălăvrăgea cu ei, aplecîndu-se peste tejghea, scoțîndu-le înadins din sărite pe femeile care așteptau la coadă.

— Ce tot vă holbați ! Doar nu stau degeaba! Muncesc ! țipa ea, cînd indignarea oamenilor ajungea prea vădită.

Se găseau însă și lingușitori ale căror zîmbete parcă ar fi vrut să spună că Ankăi i se îngăduie orice. Și așa era — cînd se plictisea să mai vîndă plăcinte, striga în toată cantina :

— Gata. S-au terminat plăcintele.

Oamenii se împrăștiau, nemulțumiți și amăriți. Cîte unii îi spuneau :

— Tu ești o femeie frumoasă. Femeile te invidiază și de aceea te bîrfesc.

Lingușitorii, ca și cămătarii, oferă întotdeauna lingușirea cu dobîndă mare. Anka închidea drăgălaș ochii, apoi își vîra mîinile scurte în coș și arunca pe tejghea plăcinte pentru lingușitori.

— Lipkina, ești reclamată, declară supărat inspectorul venit la Takmak.

— Și ce pot să fac ? Serviciul meu nu le dă pace invidioșilor. Eu sînt o femeie slabă, fără apărare, fiecare poate să facă ce vrea cu mine. Se uită fiecare de ce-ar putea să se lege, cum ar putea să mă jignească... izbucni Anka în plîns, cu sughițuri.

Inspectorul o liniști îndelung, mîngîindu-i gîtul și spinarea fierbinte. Pe fața Ankăi se reîntoarse zîmbetul și îndată începu să bată darabana cu pumnișorii ei mici, aproape de copil, în pieptul bărbatului căruia acum îi trecu prin cap să-i pîpăie genunchii.

— Bădărane ! se răsti Anka, se smulse repede din îmbrățișările inspectorului, umplu

repejor un pahar cu vodcă, îl duse mai aproape de oaspete și spuse, prefăcîndu-se jignită : Bea !

Își sprijini apoi capul în mîini, uitîndu-se țintă la inspector cu ochii săi verzi și obraznici.

— Chiar de te-ai face luntre și punte, și tot rea vei fi...

— Cine ți-a spus că ești rea ?

— Chiar tu ai spus-o.

— Eu ? Eu am spus că există o reclamație. Personal, unei asemenea femei i-aș aduce luna și stelele de pe cer. Nu crezi ?

Anka, mîrîi, îi umplu din nou paharul cu vodcă și aduse gulaș din bucătărie.

— Nu crezi ? se supără inspectorul.

Anka își propti mîinile în șolduri.

— Nu cred. La făgăduit toți vă înghesuiți, dar la treabă...

— Îți aduc, Anecika, zău că-ți aduc ! se întinse inspectorul spre ea și pe dată fu lovit peste mîini.

— Și ce poți tu să-mi aduci ? îl întărîtă Anka.

— Dar tu ce-ai vrea ?

Anka stătu puțin pe gînduri.

— De exemplu, rufărie ?

— Rufărie ?

— Ei da. N-am rufărie.

— Minți !

— Nu crezi ? întrebă Anka cu o înfățișare nevinovată.

— Nu ! Nu cred ! Inspectorul scutură din cap și dintr-o singură răsuflare înghiți tot pa-

harul cu vodcă. Vino-ncoace ! o chemă el, ștergîndu-se la gură.

Băieţaşii Ankăi se făcuseră nişte ştrengari. Senka împlinise cinci ani în vară, iar Petka — şase. Senka avea chipul unui heruvim : ochi albaştri, bărbie ascuţită, nas subţire şi coroiat, iar în creştet i se zbîrlea un ciuf roşcat. Petka, mic, cu părul negru şi cu ochi înguşti, nu semăna întru nimic cu fratele mai mic.

De cum se trezea din somn, Senka era plin de iniţiativă ; ca un duh al neliniştii, pornea prin sat — cu o gheată în piciorul drept, cu un pîslar în stîngul, cu o ureche a căciulii în sus, cu cealaltă în jos, cu ţurţuri verzi pe sub nas, cu degetele de la mîini înroşite de ger. Intrînd în curtea spitalului, trăgea o pisică de coadă, dădea cu tifla trecătorilor şi, preocupat, se ducea repede la grajdul cailor şi la ferma de vaci. În fiecare dimineaţă, din obişnuinţă, se grăbea să vină la grădiniţa de copii, ca peste o jumătate de oră s-o şteargă de acolo. Lui Senka îi plăcea viaţa independentă, pe cînd la grădiniţa de copii era nevoit să se supună, să respecte tot felul de dispoziţii plictisitoare, să bată pasul pe loc în horă cu un steguleţ în mîini şi să cînte : „Noi sîntem copii buni..."

Anka le învinovăţea adesea pe educatoare — chipurile ele nu înţeleg că băieţaşii ei trebuie trataţi într-un fel aparte.

— Nişte analfabeţi nenorociţi sînt puşi să-mi educe copiii ! se scandaliza ea.

Fraţii se băteau între ei pînă la singe, ca doi cocoşi. Anka se minuna, plesnea din mîini şi se lăuda :

— Chiar aşa şi trebuie să fie băieţii. N-am nevoie de nişte papă-lapte.

Cînd o plictiseau nenumăratele reclamaţii : Senka a tăiat codiţa unei fetiţe, Senka a fumat o ţigară din fîn uscat, Senka l-a lovit pe un prieten cu piciorul şi i-a rupt desenul — ii dădea afară din cameră pe reclamanţi, fără să mai stea la discuţie.

— Am şi aşa destule pe cap ! Nu vreau să mai aud nici o aiureală.

Uneori, mîrîia totuşi la vinovaţi, ridica mîna gata să-i lovească sau se repezea să dea în ei cu ce se nimerea.

— Senka, mucosule netrebnic, te omor ! Ieşi afară !

Senka o lua la sănătoasa, iar Anka rîdea în urma lui.

— Ce mai bandit !

Ca să scape de bombardamente, Anna Ivanovna Lipkina a venit aici vara trecută de la Minsk cu doi copilaşi pe jumătate dezbrăcaţi. Acum îşi schimba rochiile în fiecare zi şi degetele ei albe şi scurte erau împodobite cu inele de aur, iar la încheietura mîinii îşi prinsese un ceas belgian cu cadran mic.

Odată veni pe neaşteptate la Kristina. Tilde îşi îmbie musafira să ia loc. Anka cercetă cu atenţie odăiţa lor modestă, se plînse de greutăţile războiului, îi blestemă pe fascişti, examină cu privirea plapuma de atlaz de pe pat

și povesti despre scumpul ei soț, pe care iubirea ei mare și curată îl scapă de glonț. Le osîndi cu înflăcărare pe femeile ce nu știu să-și păstreze curată onoarea în timp ce bărbații lor își varsă sîngele pentru patrie. Chipul Ankăi exprima o mîhnire sinceră, iar ochii ei verzi se umpleau de lacrimi.

Tilde încercă s-o liniștească pe musafiră și crezu că toate vorbele urîte despre Anka sînt niște minciuni.

— Frumoasă plapumă, spuse Anka printre lacrimi. Tocmai una ca asta mi-ar trebui și mie. E nou-nouță ?

— Am cumpărat-o în ajunul războiului, spuse Tilde.

— Nu vreți s-o vindeți ?

— Vai, nu !

Atunci musafira observă un palton atîrnat în cui :

— Căptușeală de atlaz ! La noi la paltoane se pun căptușeli din stambă colorată. Dar cea de atlaz e cu mult mai bună. Anka se ridică, nevăzînd nimic altceva interesant. Dacă vă hotărîți să le vindeți, le aduceți direct la mine.

Kristina clătină din cap.

— Pot să vă plătesc în bani, pot să vă dau făină albă din cea bună. Gîndiți-vă. În ușă, Anka se întoarse și o înștiință cu cordialitate : poimîine vom avea plăcinte cu orez.

De la Anka și de la plăcintele ei au și început, poate, toate eșecurile Kristinei...

Pe Tilde o neliniștea serios starea de deprimare a Kristinei, dar fata se ferea de întrebări și explicații.

— Nu s-a întîmplat nimic cu mine! Și ca s-o lase mama în pace, zise cu lacrimi: copiii nu mă ascultă. Nu învață, nu știu nimic, nu pot s-o scot la capăt cu ei.

De ce, văzute de departe toate lucrurile se prezintă cu totul altfel decît sînt ele în realitate?

Odată, de mult, Kristina își imagina cabina unei actrițe ca pe o încăpere cu oglinzi de la podea pînă-n tavan, unde se îmbracă toalete elegante, unde admiratorii aduc coșuri de flori cu cărți de vizită. În realitate, cabinele de teatru se dovediră a fi niște cămăruțe jalnice, reci și pline de praf, iar rochiile elegante — un vis frumos.

Și acum fiecare zi îi aducea Kristinei noi dezamăgiri.

Își întocmea conspectele cu sîrguință și cu plăcere, studia cu atenție programa școlară, își călca rochia sa cafenie de lînă la care cususe un guleraș alb.

Cu cîtă nerăbdare și bucurie așteptase prima sa lecție! Intrînd în clasă, însă, văzu cu groază că elevii se zbenguiau, se băteau și se tăvăleau pe podea. Kristina așteptă neputincioasă la ușă multă vreme să se potolească hohotele de rîs, să înceteze zarva și elevii, în sfîrșit, să se așeze în bănci.

— Ne-a fost frig, și ne-am încălzit, se justificară ei. Fetițele aveau paltoane vătuite, broboade legate cu nod la spate, băieții — că-

ciuli de blană, trase pe nas, și nici în timpul sorisului nimeni nu-și scotea mănușile.

Iar Kristina, ca să-și facă rost de fier de călcat, alergase îndelung pe la vecini. Guler alb! Ce prostie! În dimineața aceea timpurie, cînd se mutase cu boarfele ei din Starîi Takmak, Kristina crezuse din toată inima în fericire. Dar unde este această fericire? Cînd stătea pe malul Șaitankăi, așteptîndu-le pe mama și pe Eeva, i se părea că fericirea ei este aproape, că n-avea decît să străbată această întindere vălurită de zăpadă. Iar acum? Se chinuie toată ziua îmbrăcată în palton! Ce școală o mai fi și asta?! În toată împrejurimea nu găseai un asemenea local. Ca un hambar. Două case foarte lungi din bîrne, fără cat și cu ferestrele la drum. Ușile din clase se deschideau direct afară, și nu era de mirare că în recreații toată podeaua se acoperea cu zăpadă, care se topea și se transforma în noroi.

Mai mult decît orice însă o îngrozea faptul că elevii nu știau absolut nimic. După programa școlară ar fi trebuit să lucreze independent — să facă lectură extrașcolară, dar din elevii ei numai doi știau cîteva cuvinte în germană.

Odată, într-o recreație, directorul Salimov o întrebă vioi:

— Cum merge?

Kristina era bucuroasă că are posibilitatea să stea de vorbă cu directorul despre nivelul scăzut la învățătură.

— Copiii nu cunosc nici cel mai simplu, cel mai elementar lucru, nici cuvintele cele mai obișnuite, se plînse ea.

Directorul Salimov își încruntă sprîncenele negre și zise tăios :

— Treaba dumneavoastră este să-i învățați !

Schimbul de păreri se termină aici, directorului neplăcîndu-i obiecțiile și justificările.

— Poate nu mă înțeleg copiii ? se plînse Kristina în cancelaria școlii. Fu sfătuită să învețe limba tătară și să-și întocmească un mic dicționar pentru expresiile cele mai simple. Kristina aprobă, dînd din cap : așa va face, neapărat. La o lecție în clasa a șaptea, dintr-o bancă ieși un flăcău înalt, cu fața obraznică. Kristina nu-i cunoștea încă pe toți elevii din vedere, și întrebă :

— Cum te cheamă ?

— Karim Kolhoznîi.

— Care ți-e numele ?

— Am spus, Karim Kolhoznîi.

Nu era oare chiar păstorul acela pe care-l văzuse vara pe deal lîngă casa Piariei ? În seara aceea lui Liili îi murise copilul. Și cît de bine începuse ziua atunci : zumzăiau albinele, și Piaria, plină de bucurie, îi ieșise în întîmpinare, alergînd din poartă. Kolhoznîi Karim mîna atunci oile în sat... Se vedea toată împrejurimea — depărtările albastre ca marea și cîmpul de aur al secarei.

— Ce vrei, Karim ?

Flăcăul îi explică. Copiii rîdeau pe înfundate.

— Nu te înțeleg, spuse răbdătoare Kristina.

Flăcăul strînse din umeri :

— Dar eu nu știu cum se spune asta pe limba dumneavoastră.

— Nu-i nimic, repetă !

Karim repetă foarte sîrguincios. Clasa se distra.

După ore, în cancelarie, Kristina lămuri sensul cuvintelor — era o obscenitate. Acasă plînse ca un copil. „Ce rău le-am făcut ?“ Și atunci Kristina își aminti de anii copilăriei, de penultima clasă a liceului, cum îl chinuiseră pe noul lor profesor de istorie. Prin fața profesorului miop plutea în aer un fluture uscat. Cînd el întindea mîna ca să prindă fluturele, acesta se înălța pînă sub tavan și peste o clipă din nou i se legăna pe sub nas. Iar tînărul profesor, care abia absolvise Universitatea, proaspăt ieșit de pe băncile ei, stătea neputincios în fața lor și, zîmbind chinuit, își continua lecția.

„Copii grosolani“ — decise Kristina.

— Pleacă de la școală, o sfătuia, nefericită, Tilde. Vom trăi și fără salariul tău.

— Nu mai spune ! se supăra Kristina, ștergîndu-și ochii. Crezi că e atît de simplu ? Cine îmi va îngădui să plec la mijlocul anului școlar ?

— Și ce-i de făcut ? se înspăimînta Tilde. Vorbește cu directorul...

— Cu el e imposibil să vorbești !

— Dar s-a purtat așa de frumos cu tine.

— La început toți sînt buni ! strigă, furioasă, Kristina.

Întîlnind-o o dată la fîntînă pe Varenka, Tilde făcu o aluzie la severitatea directorului. Varenka puse găleata pe pămînt și spuse cu blîndețe :

— Nu este om mai cinstit, mai bun și mai sincer, decît Iskander. Pur și simplu trebuie să-l cunoști. Are o inimă bună și duioasă. El însă vede în asta marea sa slăbiciune. Credeți-mă, severitatea lui aparentă nu înseamnă nimic. Crede că așa este mai ușor să țină copiii în frîu. Cine să se îngrijească de ei : părinții sînt pe front, mamele la muncă. Veți vedea, că pînă la urmă, totul va fi bine ! I-am spus asta și lui Iskander. Nu doarme nopțile, fumează enorm și suferă prea mult din pricina școlii.

Asta o mai liniști pe Tilde.

În dimineața următoare, Kristina intră în clasă, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Tilde își condusese fiica pînă la ușă. Kristina însă văzu în clasă mai puțin de jumătate din elevi.

— De ce lipsesc atîția astăzi ? se miră ea și deschise catalogul.

— Ei nu lipsesc, *apa*[1], i se răspunse din bănci.

— Atunci unde sînt ?

— Nu știm, *apa*.

Kristina se apucase să noteze absenții, cînd intră Karim, trînti ușa și, fără scuze, trecu liniștit în bancă. Între elevi începură deodată discuții, foială. Karim își descheiase pufoaica

[1] Tovarășă (l. tătară).

și scosese din sîn un morman de plăcinte pe care le puse pe bancă. Le împărțea, primea banii și dădea restul, ca și cum profesoara n-ar fi fost în clasă. Stăpînindu-se, Kristina începu lecția, însă în timpul acesta copiii tot intrau în clasă, în grupuri sau cîte unul. O fetiță din prima bancă veni pe la spatele Kristinei și începu să cerceteze catalogul, iar după aceea, ca ieșită din minți, începu să zbiere în gura mare :

— De ce mi-ați pus absență ? Doar sînt aici !

Se stîrni o larmă de neînchipuit. Săriră toți peste bănci și se îngrămădiră în jurul profesoarei.

— Cum poate *apa* profesoară să scrie un neadevăr ! strigau ei. Doar noi sîntem prezenți la lecție !

Kristina văzu în jurul său niște fețe care zîmbeau satisfăcute și cu nerușinare, și i se făcu negru înaintea ochilor.

— Treceți la loc ! țipă Kristina. Imediat la locurile voastre !

Zîmbind cu răutate, copiii se duseră la locurile lor și începură să înfulece lacom plăcintele.

— Voi nu știți că nu se mănîncă în clasă ? Kristina izbi din toate puterile cu catalogul în catedră.

— Dar, *apa*, ni s-a făcut foame, explică Karim cu o față nevinovată și mușcă din plăcintă.

Kristina știa că o profesoară nu trebuie în nici un caz să fugă din clasă fără să-și fi terminat lecția. Ce era de făcut ? În acel moment

se auzi clopoțelul. Salvarea! Kristina se duse în goana mare peste drum la cantină, la Anka.

Trase fără succes de clanță, apoi începu să bată în ușă cu mîinile și cu picioarele. A avut efect. Fața trandafirie a miliționului Ganeev se ivi în crăpătura ușii.

— Ce lovești așa? Plăcintele s-au terminat de mult. Ganeev stătea în prag, ca acasă, fără centură, cu gulerul descheiat, numai în șosetele sale de lînă și cu un os de berbec în mînă.

— Tocmai despre plăcintele astea am venit să stau de vorbă! strigă Kristina fără nici o introducere.

— Ia te uită, se miră Ganeev.

— Puteți vinde plăcintele cînd și cui vreți, dar nu elevilor în timpul lecțiilor.

Ganeev înțelese totul.

— Auzi, știi, nu striga, îi ripostă el. Ai fost pusă mai mare peste copii și tu răspunzi de ei. Parcă-i Anka vinovată că clasa ta a luat-o razna? Și trînti ușa cu zgomot în nasul Kristinei.

2

Viscolul se dezlănțuise. Pierise cerul și pămîntul, dispăruseră ulițele și cei doi arini înalți și negri care creșteau în apropiere. Se pierduseră în viscol ciorile cu cuiburile lor, părea că totul pe lume a pierit.

„Ei, fie ce-o fi", se gîndea Kristina, întinsă pe cuptor. La vecini, dincolo de paravanul subțire din scînduri, cineva căsca. Kristina auzi

cum Maria, profesoara de limbă rusă, făcea patul, bătea pernele și le grămădea morman la căpătîi.

Astă noapte Kristina avusese un vis ciudat. Se făcea că era culcată într-un sicriu deschis. „Dar n-am murit" — se gîndea ea, încercînd să iasă de acolo.

— Tu ești umplutură la plăcinte, o auzi pe Anka spunîndu-i, în timp ce frămînta aluatul. La fiecare deget mare al Ankăi strălucea cîte un briliant mare.

— Ajutor ! horcăia Kristina, încercînd să se ridice, dar apăru îndată Ganeev, fluturînd mîna cu un os uriaș de berbec între degete. Kristina scoase un țipăt și închise ochii. Cînd îi deschise din nou nu mai era în sicriu, ci într-o plăcintă tăiată pe din două, pe care Ganeev încerca s-o îndese în porthartul său. Pe porthart era scris cu litere mari : DOSAR.

I se părea că se înăbușă.

Kristina se trezi și primul ei gînd a fost — să fugă de aici. Dar încotro ?

Kristina simțea nevoia să stea culcată și nemișcată și să se gîndească. Își amintea amănuntele nefericitei istorii cu plăcintele — cum, înfierbîntată, lovise cu catalogul în catedră, cum sărise călimara și cum strigase : „La locuri !"

— Kristina, îi spunea Tilde, nu mai pune și tu atîta la inimă întîmplarea asta.

— Nu înțelegi nimic ! răspunse fata.

— *Da, desigur ! Tu mă crezi atît de proastă,* plînse Tilde cu sughițuri. Totdeauna tu mă crezi proastă...

Viscolul dezlănțuit se zbenguia în jurul casei, bătea cînd într-un colț, cînd îl asalta pe celălalt. Dimineața aceea întunecată și furtunoasă era în ziua de șapte noiembrie — peste cîteva ore în piața Karl Marx urma să înceapă mitingul.

Cu inima grea, Tilde amesteca ciorba de pe plită. O pisică mică și jigărită se frecă de picioarele ei și deodată sări pe covorașul pentru rugăciuni, unde stăpîna ei se închina cucernic cu fața întoarsă spre Mecca. Dar ce se pricepe la rugăciuni o pisică proastă— ea nu se roagă, ci înhață singură, de pe unde apucă.

Tilde amesteca în ceaunul cu ciorbă, Fatima se ruga, mîța căuta de mîncare, iar Kristina asculta cum dincolo de paravan bate pernele Maria.

Firea Mariei era asemenea vremii din martie — cînd se ivește soarele, cînd cad fulgi de zăpadă, cînd plouă.

Cînd era bine dispusă, Maria punea mîna pe ghitara cu fundă albastră, se așeza pe marginea patului și cu un surîs lua acordurile.

Dar și în clipele triste, Maria lua ghitara și ciupea absentă strunele.

Arde aprig soarele ; dorm pe cîmp gorganele,
Pîcla cenușie flutură-n văzduh...

Amuți cu totul pe neașteptate la jumătatea unui cuvînt.

— Dorul, tristețea mă roade ! se plînse ea, trosnindu-și degetele, și-i porunci fiicei sale în vîrstă de cinci ani : Dansează, Nelli !

Ascultătoare, Nelli se urni din colțul în care se juca liniștită, ca un șoricel, își puse păpușa pe pat și o înfășură grijulie în plapumă. Ținînd mîinile în șolduri și stînd în mijlocul camerei, așteptă semnul mamei. Răsună o melodie simplă, Nelli flutură dintr-o bășmăluță, se lăsă pe vine și se avîntă cu pași mărunței, dibace, cu drăgălășenie copilărească. Și totuși se vedea că ea dansează și cîntă pentru că, pur și simplu, se obișnuise să asculte.

Nelli știa nenumărate cuplete populare, romanțe țigănești și cîntecele de operetă, pe care le cînta mama. Le învăța ușor, neînțelegîndu-le adesea nici conținutul, nici sensul. Acest lucru oamenilor le părea amuzant.

Nelli nu făcea parte dintre copiii frumoși. Ea era o fetiță drăguță, cu buzișoara de jos mai scurtă, cu nasul cîrn, cu ochișori inteligenți, și, ca pisica gazdei Fatima, îi sărea pe genunchi fiecăruia. Șezînd puțintel pe genunchii unui om necunoscut, îl și îmbrățișa, luîndu-l de gît. Numai că mama o dădea întotdeauna ușor la o parte.

— Ei, ei, ești acum fetiță mare.

Pe tatăl ei, Nelli îl ținea bine minte. Fotografia lui se afla la Maria pe masă și, rămînînd singură acasă, Nelli vorbea îndelung cu fotografia tatălui.

Fetița întreba, iar tatăl răspundea. Mama n-avea niciodată timp și răbdare să asculte întrebările fiicei și să le răspundă, dar tatăl avea. Și Nelli, punînd coatele pe masă și sprijinindu-și capul cu mîinile, îl privea pe tata în ochi și-l întreba :

— T' vei întoarce în curînd ?
— În curînd, fetiță, îi făgădui'a tatăl.
— Și ne vei duce acasă ?
— Vă voi duce.
— Ne vei duce numai cu vorba ?
— Nu, de-adevăratelea.
— Eu știu unde se află livada mare de meri.
— Și eu ! răspundea tatăl misterios.
— Atunci, spune, unde ?
— La noi, la Smolensk.

Astfel de convorbiri ducea Nelli cu tatăl cînd rămîneau ei doi acasă.

Maria vorbea liniștit cu copilul, fără să ridice glasul, dar cerea ascultare și ordine. Nelli se spăla singură, seara își punea îmbrăcămintea cu grijă pe un scăunel și se ducea să se culce fără rugăminți, fără să se tocmească. Ea nu era învățată să facă nazuri și îndeplinea dispozițiile mamei fără discuție, îndată. Avea ceva de om mare în ea. Putea, încruntîndu-și sprîncenele, să stea multă vreme la fereastră, cufundată într-o adîncă reverie și, concentrată, să se gîndească la ceva.

Iar cînd Maria controla caietele, Nelli clătina din cap tot atît de îngrijorată :

— Ce neglijenți ! Ce-o ieși din ei !

Odată, urmărind-o pe Maria cum își piaptănă părul bălai, Nelli îi spuse :

— Mamă, ești tare frumoasă — și, nu se știe de ce, oftă din greu — noi te iubim.

— Care „noi" ?

— *Eu și tata, declară Nelli serioasă.*

Da, Maria era frumoasă. Sub sprîncenele largi și negre, ochii îi avea albaștri-verzi, lim-

pezi, alungiți, ca semințele de castraveți, gura mică, nasul subțire și drept. Avea o talie zveltă și picioare frumoase, se ținea drept, parcă înghițise un baston, mergea cu pași apăsați, bombîndu-și pieptul și înălțîndu-și capul, și din această pricină mișcările ei păreau încătușate, ca la o marionetă. Uneori, putea să facă pe neașteptate un semn familiar cu cotul, glumind, să-ți tragă ușor o palmă sau să te dea cu mîinile la o parte. Se pricepea la fel de bine să fie serioasă, brutală, supărată, sau blîndă, duioasă, veselă, ba chiar puțin vulgară.

Dar cînd, în timpul serilor, cînta ținînd ghitara pe genunchi, renăștea, și tot ce era împrejurul ei devenea neobișnuit, luminos.

Îi plăcea foarte mult Kristinei.

În ajun, seara tîrziu, Maria adusese acasă o știre tulburătoare — cică Stalin a ținut la Moscova o cuvîntare în metrou. Oamenii comentau știrea, dar nimeni nu știa nimic lămurit. Atunci, Maria alergă la director — uneori directorul știa mai multe decît toți, dar Varenka clătină din cap :

— Iskander a plecat după prînz la raion și încă nu s-a întors.

Casa directorului era plină de lume. Grăjdarul, un brigadier din Starîi Takmak și oamenii de la ferma de vaci — pe toți îi interesa unul și același lucru.

— Poftim înăuntru ! o invită Varenka. Dar Maria nu intră. Neliniștea și emoția o duceau mai departe, acolo unde erau oameni și mai mulți.

În curte o întîlni pe Tatiana.

— Nu te duce. Salimov este la raion, spuse Maria. Varia, ca şi noi, nu ştie mare lucru.

Au intrat împreună la sovietul sătesc. Doi moşnegi fumau acolo ţigări răsucite cu mîna. Nici ei nu ştiau mai mult. Maria ridică din umeri.

— De ce mai întrebi atunci ? ! se supără un moşneag.

— Mîine este şapte noiembrie ! Hitler s-a lăudat doar că în ziua asta va mărşălui prin Moscova cucerită...

„Ce noutăţi or fi de la Moscova ?" această întrebare n-o lăsă multă vreme să adoarmă.

Maria se deşteptă cu acest gînd dimineaţa, îşi rîndui patul, îi turnă lui Nelli o cană de lapte şi o întrebă nerăbdătoare pe Kristina :

— Eşti gata ?

— Ce timp urît ! se nelinişti Tilde.

Maria ieşi în bucătărie, încruntînd sprîncenele şi-şi trase supărată mănuşile cu un deget. Tilde o ajută pe Kristina să-şi lege broboada cu nod la spate.

— Of, ce neputincioase sînteţi ! le compătimi supărată Maria. Sînteţi atît de neajutorate ! Mîncaţi frumos, cu furculiţa şi cu cuţitul, dar la greutăţi vă înmuiaţi.

Tilde întrebă supărată, cu glasul tremurînd :

— Crezi că eu n-am avut parte de greutăţi ?

Gazda, Fatima, intră în fugă, învineţită de frig, ţinînd în mîini ulciorul de ritual.

— Duceţi-vă ! zise ea, tremurînd sub broboada ei subţire.

Plecară, răzbind prin nămeții de zăpadă.

Toată populația satului se îndrepta spre Piața Karl Marx. Elevii mergeau încolonați. Zăpada care cădea li se depunea pe gene și pe piept, iar vîntul uscat le ardea, le tăia respirația, le biciuia fața și le ridica în cale virtejuri de zăpadă care fumegau și se răsuceau îngrozitor.

Sus, deasupra capetelor fluturau steaguri roșii. Vîntul le răsucea împrejurul prăjinilor și, după o zbatere aprigă, le desfășura iarăși. Ca sîngele închegat se zăreau steagurile în viforniță albă.

De ce ne retragem ?

Inamicul a ocupat o parte a Ucrainei, Bielorusia, Lituania, Letonia, Estonia, amenință Leningradul și Moscova. Fasciștii jefuiesc și ruinează țara, extermină popoarele. Cît va mai continua aceasta ?

— Tovarăși ! vorbi Iskander Salimov de la tribuna înaltă din piața Karl Marx. „Războiul fulger" fascist s-a prăbușit ! Vă aduceți cu toții aminte, cum ocupanții germano-fasciști amenințau că se vor răfui cu Uniunea Sovietică și că în două luni vor ajunge la Ural.

Toți își aminteau.

— Succesul inamicului este vremelnic ! exclamă Iskander Salimov. În curînd, noi vom avea mai multe tancuri și tunuri, grenade și mine, aviație mai multă și mai puternică. Iar sprijinul armatei noastre îl constituie spatele frontului unitar și puternic !

Acestea erau și noutățile de la Moscova.

Dar locuitorii Takmakului, din cele două sate îndepărtate din spatele frontului, cum trebuie să ia parte la această luptă?

— Noi putem să facem mult, nici chiar noi înșine nu știm cît de mult putem face. Noi trebuie să dăm mai multă pîine. Cu orice preț!

Vorbitorul își scutură zăpada de pe față. Stătea în picioare, cu capul descoperit, mînios și măreț. Furtuna asta albă era plină de chemările și exclamațiile lui!

— Încordare, fermitate, bărbăție — și fi-va sărbătoare și pe ulița noastră.

Acum Iskander Salimov nu mai era acela de care își aducea aminte Kristina după prima întîlnire. Nu se știe de ce își aminti cum soția directorului ținea între degete o bucată de scrumbie și i-o dădea copilului.

„Privește, Iskander, cît de mult îi place scrumbioara sărată!" exclamase Varia și Salimov îi zîmbise fericit.

„Se iubesc unul pe altul", se gîndi Kristina și privi împrejur. În piața Karl Marx erau numai femei din cele două sate, femei și copii.

„Sînt un om foarte superficial", se gîndi Kristina și izbucni în plîns. Plîngea ca un copil, schimonosindu-și fața. Dar se purtase nepăsător și grosolan chiar și cu mama ei; întotdeauna Kristina primea bunătatea mamei fără să simtă recunoștință, ca pe ceva care se înțelegea de la sine. Numai o singură dată, în vara trecută, îi fusese milă Kristinei de ea — era în dimineața aceea cînd Kristina

s-a dus la medic. Ochii mamei îi arătau o atît de nemărginită dragoste şi grijă. Avea o faţă atît de prăfuită şi de obosită. Kristina îşi lipise obrazul de mîna mamei. Mama privea în pămînt, dar bucuria ei era atît de mare, încît Kristina simţise acest lucru şi i se făcuse ruşine.

Lumea din jur cînta „Internaţionala" şi Kristina plîngea acum şi mai tare, deşi inima îi era plină de o uimitoare linişte şi lumină.

Un bărbat îşi croia drum prin masa de oameni şi, numai după ce se apropiase bine de tot, fata îl recunoscu pe Roman Sitska. Inginerul avea pe cap o broboadă femeiască de lînă.

— Dumneavoastră sînteţi? zise bărbatul.

— Da.

— Duceţi-vă acasă, v-aţi învineţit rău de tot.

— M-oi duce repede.

— Ce mai faceţi?

— Bine. Kristina nu-l privea pe inginer; o stînjenea să-şi ridice ochii plînşi.

— Kiev... Orel... Taganrog... Harkov... în mîinile inamicului. În Crimeea şi în direcţia Kalininului au loc lupte grele.

Kristina privea în pămînt.

— Ei şi ce-i cu asta? O să le recucerim noi din nou, spuse.

Roman Sitska o privi atent cu ochii lui, care rîdeau întotdeauna, şi deveni serios.

— Da. Totuşi e îngrozitor. Şi Moscova e încercuită.

— N-au să vadă ei Moscova, se răsti furioasă Kristina. Niciodată !

— Aș da mult ca să fie așa, spuse inginerul.

— Ce face Liili ?

— Coase.

— Trebuie să mă duc, spuse Kristina.

— Țineți nasul pe sus, bombăni inginerul. Nu mai veniți în Takmakul nostru.

— N-am vreme. Și dumneavoastră veniți încoace în zilele de tîrg, dar pe la noi nu treceți.

— Nu mai vin la piață aici. Mai e o altă piață, mai ieftină, zise bucuros inginerul.

Oamenii din jur se grăbeau să se ducă pe la casele lor, numai ei doi mai adăstau în piața Karl Marx.

— Trebuie să mă duc, repetă Kristina, tremurînd toată.

— Da, e frig, fu inginerul de acord.

În curtea școlii copiii stăteau deja într-un șir lung, ținînd gamelele în mîini și lingurile în brîu. În clasa cea mai mare se împărțea ciorba de sărbătoare din carne de berbec și pîine.

Kristina aduse din clasa ei un castron și se așeză în tăcere la coadă.

— A ajuns ca o muiere inginerul ăsta al vostru, observă Maria în treacăt.

Kristina dădu din cap că așa e. Și astă vară Sitska era așa de frumos ! Cît de repede s-a schimbat ! Dar de ce Maria a spus-o atît de brutal ?

Maria îi aduse lui Nelli ciorba grasă și pi-părată, din care ieșeau aburi, și o bucată mare de pîine, iar ea însăși se aruncă pe pat și se înfundă cu fața într-o pernă.

Maria nu sărbătorise niciodată pînă acum astfel zilele lui Octombrie. Acestea fuseseră întotdeauna luminoase și pline de bucurie. Forfota plăcută dinaintea sărbătorii, dereticatul, alergătura prin magazine. Demonstrația. Un glob și un steguleț în mîinile lui Nelli luată pe umeri de tata...

Nelli rămase multă vreme gînditoare, cu castronașul în mîini. După aceea se apropie de pat și puse sfioasă mîna pe capul mamei :

— Mulțumesc.

Stînd culcată ca și mai înainte, cu fața în pernă, Maria o rugă :

— Mănîncă, Nelli.

— Nu mai vreau.

Nelli se piti într-un colț sub masă și-și acoperi fața cu șorțulețul. Suferea.

Atunci Maria spuse :

— Hai să cîntăm, Nelli !

— Să cîntăm, dădu aprobativ fetița din cap, se urni de sub masă și-i dădu mamei ghitara.

Seara, Kristina se duse la sovietul sătesc pentru garda de noapte. Lîngă telefon, într-o sală posomorîtă de așteptare, în jurul unei sobițe de fier încinse, stăteau în picioare cîțiva bătrîni, ținîndu-și căciulile la subsuoară și trăgînd în piept din lulelele lor grețos mirositoare.

Un brigadier striga la telefon :

— Alo ! Alo ! „Bairak“ ! Colhozul „Bairak“ ?, „Bairak“, mă auzi ? Alo, „Bairak“ ! Alo, alo ! Ascultă, aici, alo !

Suci receptorul telefonului, suflă sîrguincios în el, îl lovi cu palma, trase pîrghia şi apoi îl puse cu nădejde la ureche. În receptor într-adevăr trosnea şi pîrîia ceva.

— De unde se vorbeşte ? Ce ? „Bairak“ ! E „Bairak“ ? Nu ? Dar cine-i atunci ? Alo ! Vita dracului ! — Brigadierul îşi şterse sudoarea şi reluă totul de la început :

— Alo !...

— Suflă mai cu putere ! îl sfătui cineva. Acest cineva, care se acoperise cu un cojoc scurt, stătea culcat pe o bancă şi rîdea mulţumit.

— Karim ? se miră Kristina.

— Eu, fu de acord flăcăul, se ridică şi-şi săltă pantalonii.

— Ce faci tu aici ?

— Dorm.

— Aici ?

— Dar unde ?

Brigadierul agăţă receptorul cu un aer nefericit la locul său, scuipă şi ieşi afară. Focul din sobiţă se stingea, se împrăştiară pe la casele lor şi bătrînii, iar sala, îmbîcsită de miros de mahorcă şi de petrol, deveni dintr-o dată mare şi spaţioasă.

Kristina verifica caietele şi-şi pregătea lecţiile zilei următoare. Ceasul bătea orele cu tăria unui bas. *Era un ceas bătrînesc*, bun, cinstit, deşi cîndva, demult, aparţinuse celui mai

bogat chiabur al Takmakului — Salih. Salih plătise pentru el prețul unui cal bun ; el nu cunoștea cifrele, dar se pricepea să întoarcă ceasul și făcea asta în admirația generală a familiei și a slugilor.

Lampa fumega și Kristina răsuci fitilul, dîndu-l puțin mai în jos. Viscolul se liniștise, pe fereastră se vedea cerul fără capăt, cu stele mari și luminoase, casele păreau albe în lumina lunii.

Kristina își aruncă paltonul pe umeri și începu să deseneze din plictis pe sugativă rombulețe și flori. Caietele fuseseră verificate, telefonul tăcea.

— Vă e frig ?

— Nu dormi, Karim ?

Karim se ridică în tăcere, se apropie de găleata cu apă, scoase apă cu un căuș mic, și, cît timp bău, apa îi curse pe bărbie și pe piept. După aceea aduse din curte un braț de lemne de foc.

De ce le place fetelor Karim ? Un flăcău sălbatic, grosolan, tăios, rămas de atîția ani în aceeași clasă. Iar Kristina dorea să-i placă și ea lui...

— Lecțiile pentru mîine ți le-ai învățat ?

— Dar ce vă interesează ?

— Karim !

— Ei, le-am învățat.

— Toate ?

— Cam așa.

— Înseamnă că nu pe toate ?

— Ei da, nu pe toate.

— La germană ai învățat ?

Karim nu-i răspunse. Aici însă nu se mai purta atît de obraznic ca în clasă.

— Aşadar cum e, ai învăţat? îl întrebă Kristina din nou.

— Nu.

— De ce? Trebuie să ştii limbi străine.

— Nu voi învăţa. Eu nu sînt fascist.

— Cum aşa? exclamă Kristina. Ce, eu sînt fascistă?

Karim strînse din umeri.

— Vorbeşte.

— Eu nu ştiu cine sînteţi dumneavoastră, profesoară — *apa*. Îl cunosc pe oricare din sat, cine este, dumneavoastră însă sînteţi străină aici.

Uimită, Kristina se uită ţintă la flăcău şi-şi muşcă buza.

Karim nu privea acolo unde se afla ea. Nu era un simplu băiat obraznic, care o necăjea pe Kristina în clasă, nu, vorbea cu convingere, ca un bărbat, şi faţa lui hotărîtă, ciupită de vărsat, era frumoasă.

— Dumneavoastră nu-l urîţi pe duşman atît cît îl urîm noi. Asta nu înţelegeţi dumneavoastră... mai zise flăcăul.

— Nu înţeleg eu? Şi de ce crezi tu asta? întrebă Kristina abia auzit.

Acest băieţandru fără casă o privea de sus în jos, ca pe o cîrpă aruncată aici de valul războiului!

Kristina îşi lăsă capul să-i cadă pe braţe. Tot ce fusese minunat, nobil şi înălţător pentru ea dimineaţa, în piaţa Karl Marx, a fost călcat în picioare pe neaşteptate, cu grosolănie.

Karim căscă prefăcut și se culcă pe bancă. Îi arătase acestei domnișoare cît de superior este el dar, nu știa de ce, asta nu-l bucura.

Spre dimineață începu să sune telefonul. Kristina dormea, șezînd la masă, cu capul lăsat pe mîini. Karim sări de sub șubă, se apropie în fugă de aparat, înhață receptorul și-l vîrî în sîn.

— Alo ! Novîi Takmak ? Takmak, mă auzi ? Alo ! striga un glas disperat la sînul lui Karim.

Flăcăul privea neputincios la Kristina, care dormea, și șoptea supărat în receptor :

— Diavole, ce strigi ? Încet !

Și tot atunci începu să asculte cu atenție, și de uimire gura i se întinse pînă la urechi.

Kristina zîmbea în somn. Vedea împrejurul său copii mulți. Stăteau în picioare lîngă un mesteacăn alb și uscat. Era vară. Totul înflorise. „Ca acasă", se gîndi Kristina. Erau aici flori de bărbițele-cocoșului, roșii ca focul, romanițe și alte flori, la fel de fantastice ca și cele de pe basmalele și șorțurile tinerelor tătăroaice. Kristina rupse o viorea și le spuse copiilor :

— *Das ist Veilchen.*

Și copiii repetau :

— *Das ist Veilchen.*

Numai Karim, desculț, cu picioarele murdare, mic, de vreo cinci ani, ca Nelli, clătina din cap și pretindea :

— *Apa*, dar asta este lobodă.

Kristina vedea şi singură că este lobodă, dar nu voia să recunoască asta nici în ruptul capului. Iar Karim stătea în picioare, răşchirîndu-le, şi rîdea cu încăpăţînare :

— Poate la dumneavoastră, în ţară capitalistă, se numeşte viorea, dar la noi este lobodă.

Şi toţi copiii rîdeau.

Kristina tresări. Era frig, lampa abia mai ardea sub sticla care se înnegrise, iar după uşă femeia de serviciu îşi scutura zăpada de pe pîslari.

— *Apa*, o înştiinţă Karim, la Moscova, în Piaţa Roşie, a fost ieri parada lui Octombrie. Asta înseamnă că... Ştiţi dumneavoastră şi singură ce-nseamnă.

Sărbătoare mare şi solemnă la Moscova, în Piaţa Roşie — ca întotdeauna, la fiecare aniversare a lui Octombrie !

Din ochii Kristinei izbucniră lacrimile. Rîdea.

3

Seara soarele se retrăgea ca de pe un cîmp de bătălie — tot cerul rămînea roşu sîngeriu, iar după aceea venea întunericul şi acoperea cîmpul de bătălie cu noaptea cea neagră. În popor, fiecare tîlcuia apusurile de soare în felul său. Unii preziceau geruri puternice, alţii vedeau în asta un semn al războiului greu şi îndelungat.

Gerurile veniră brusc. Era încă numai un început de iarnă, însă gerul lovea de pe acum oamenii și animalele. Pisicile înoremeneau de frig prin curți, iar păsările se prăbușeau înghețînd în zbor. Odată Hannes apucă mînerul ușii cu mîna udă și rămase fără piele în palmă. Trecu o săptămînă întreagă pînă să poată lua din nou ciocanul în mîini. La fierărie erau însă treburi puține, și, pînă cînd crescu altă piele în palma lui Hannes, se odihni de asemenea și Habibullin. De la un timp fierarul nu știa deloc ce să se facă cu acest uriaș care îi cerea mereu de lucru. Și nu era nici cine-știe-ce de lucru. Habibullin simțea de obicei venirea primăverii după miresme, după drumurile desfundate, după mișcarea gheții. El adulmeca venirea primăverii, cum adulmecă un cal viscolul. Primăvara era departe... Nu prea curînd vor începe să se apropie de fierăria lui Habibullin căruțele cu coviltir, cu trimișii de la raion. Acum, în fiecare dimineață, numai ciorile cenușii trec în zbor croncănind deasupra curții, iar ziua, lăsînd urme mici pe zăpadă, vine Piaria, care i-aduce întotdeauna mîncare lui Hannes, deși bărbatul ei are destul timp ca să prînzească acasă. Noaptea, haitele de lupi hoinăresc în căutare de hrană pe cîmpul care a fost cultivat cu mac, urlă acolo și la revărsatul zorilor dispar. Ei țin sub teroare tot Takmakul. Și cîte oi n-au și dat gata fiarele cenușii! Diminețile, femeile își plîngeau mieii pe la puțuri. Cu cî-

teva săptămîni în urmă lupii au tăbărît pe un copil — băiatul venea de la şcoală — şi multe zile s-au luptat pentru viaţa lui, în spital, la Fatîhov.

Acum Liili nu se mai încumeta să meargă la cimitir, deşi se chinuia şi se simţea vinovată — mormîntul Trinei era troienit de zăpadă. De două ori încercase să răzbească prin nămeţi, dar de fiecare dată se pomenise în zăpadă pînă la brîu, se întorsese tristă acasă şi din nou se apucase de cusut. Pe Tatiana n-o mai văzuse din toamnă. Acum era iarnă. Şi lui Liili i se părea că ei toţi — bătrînul Sitska, Vanda şi Gunnar şi, în sfîrşit, ea însăşi — sînt nişte urşi. Pe uliţă este ger, jur împrejur zăpezi albe şi înalte, iar ei, somnolenţi, şed într-un bîrlog cald, fără să dorească nimic, nici chiar să se mişte. Nici chiar să stea de vorbă.

Casa, în care pînă nu demult locuiseră Eeva şi Populus, este bătută în cuie cu scînduri, şi fuiorul de fum nu se mai ridică deasupra coşului. Jemel s-a mutat la Abdulla. Pe Populus Eeva l-a dus la spital. Ea însăşi a dispărut pe neaşteptate şi fără urmă.

Însă oare locul Eevei e aici, printre urşi? Astă vară îi plăcuse Roman Sitska. Un flirt neterminat... Şi acesta, la fel ca şi celelalte „istorii de dragoste" ale lui Sitska, despre care ştia Liili. Istoriile astea nu aveau nici început, nici sfîrşit, numai cîteva *priviri lungi*, *însufleţire* şi *afectare*, urmate de răceală. Odată de mult, Roman Sitska îi plăcuse şi lui Liili... Dar

acum ? Gerul, bîrlogul, unt topit, untură de gîscă şi miere. Toţi sînt somnoroşi, le este silă chiar să ridice mîna sau să se scarpine din cînd în cînd în cap. Chiar şi să ofteze le este lene...

Da, lupii cenuşii aduceau colhozului multă pagubă. La fîntîni însă femeile se plîngeau nu numai de lupi — încă în ziua trecută de tîrg, s-a cerut pentru un pud de cartofi două sute cincizeci de ruble !

În ultimul timp bărbaţii se întorceau din război în cîrje, cu mîinile în bandaje sau cu mînecile goale. Erau primiţi cu îmbrăţişări largi, cu o bucurie tristă. Se întorceau tăcuţi, posomoriţi şi noaptea strigau în somn, dădeau ordine. Despre cei căzuţi în război vorbeau simplu, fără să adauge cuvinte de prisos şi fără să înfrumuseţeze întîmplările : „A fost rănit. S-a dus un prieten bun. L-a secerat un glonţ. A rămas în adăpostul prăbuşit. A murit în spital sau în braţele infirmierei. Mina a explodat, n-a mai rămas nimic din el. S-a dus un prieten..."

La marginea satului se auzea muzică în fiecare seară : melodii sfîşietor de tărăgănate şi de monotone. Această muzică, ochii plînşi ai femeilor şi apusurile însîngerate ale soarelui aproape că nu tulburau iarna liniştită şi somnoroasă de urşi din familia Sitska.

Neliniştea veni aici doar într-o tîrzie seară de decembrie. Lui Gunnar i s-a adus un ordin de chemare la comisariatul militar.

— Înseamnă că pe front ?
— Probabil, răspunse fiul.

După cum se vede, zvonurile despre crearea unităților naționale estoniene erau adevărate. Însemna că este adevărat, că guvernul sovietic estonian își mobilizează cadrele muncitorești și-i ajută pe cei evacuați. Ceva se petrece, ceva se mișcă, dar aici, la Takmak, ajunge puțin.

În ziua următoare, dimineața căzu zăpadă rară, spre prînz vremea se înseninâ, iar seara pe cerul geros apărură stele mari și strălucitoare. Hannes ținea într-o mînă o lădiță de lemn, iar în cealaltă — mîna Piariei, care mergea alăturea de el cu pași iuți și mărunți. Cum se va întoarce însă singură, pe drumul ăsta lung, slaba și plăpînda lui soție ?

Ei, ce-i asta — drum de întoarcere ! Dar iată, cum va trăi Piaria singură ? Se va întoarce iarăși pe munte, în casa mută cu ferestre întunecate. Dacă va avea destule puteri, va aprinde lampa, dacă va avea destule puteri își va dezbrăca paltonul, se va arunca pe patul de scînduri și toată noaptea va asculta urletul lupilor și al viscolului, va asculta cu atenție fiecare foșnet, fiecare fîșîit. Va veni dimineața... Dar ea nu se va mai duce la fierărie cu gamela cu cașă sau cu cartofi pentru Hannes al său. *Și nici ei nu* vor mai ședea îmbrățișați, luminați de flacăra sobei. Nu va mai scîrțîi podeaua sub pașii grei ai lui

Hannes, nu va... Cît de singură va rămîne acum Piaria, singură printre oameni atît de străini...

Înainte, Piariei nu-i veniseră niciodată în cap asemenea gînduri, niciodată n-avusese mai înainte nevoie de o prietenie, de un sprijin. Îl avusese pe Hannes.

Ghicind parcă ce o îngrijora pe nevastă-sa, Hannes o sfătui :

— Să te muți jos, în sat.

— Nu, zise Piaria nestrămutată.

De aici admirau ei doi, împreună, răsăriturile și apusurile soarelui, aici ședeau pe prag alături, uitîndu-se după stolurile păsărilor care plecau în zbor ; aici, stînd culcați în pat sub plapumă, ascultau cum dincolo de pereții izbei vîjîie vîntul toamnei ; iarna făceau în fața casei un om de zăpadă și în fiecare dimineață își dezgropau izba de sub zăpada căzută cu nemiluita.

Piaria nu putea să plece din casa în care fiecare lucru îi aducea aminte de Hannes.

Iar soțul mergea ușor și se uita pe cer. Din cînd în cînd strîngea mîna soției și deodată o întrebă :

— Îți mai amintești asta ?

Iar sclipești, steluță, lin
Razele-ți resfiri în ceruri
Pe furiș, încerci senin
Sufletul să mi-l învălui.

— Nu trebuie ! îl rugă Piaria.

— Dar e frumos !

— Şi uite că nu trebuie, spuse Piaria, înghiţindu-şi lacrimile. Nu voia să plîngă, nu voia ca Hannes să plece cu tristeţea în suflet. Acest cîntec avea un sfîrşit trist :

Dar în ultimul meu ceas
Îţi voi căuta lumina...

Şi de ce-şi adusese Hannes aminte tocmai de acest cîntec ?

— Prostuţo, spuse soţul şi suflă în mîinile îngheţate ale Piariei.

Luminate puternic de strălucirea lunii, cîmpurile se întindeau pustii.

— Fii curajoasă. Nu te pierde cu firea, nu boci. Munceşte, ţi-e mai uşor aşa. Păstrează prietenia cu fierarul. Habibullin e un om adevărat. Dacă vei avea greutăţi şi vei avea nevoie de un sfat — du-te la el. La primăvară să pui cartofi. Piaria, trăieşte aşa încît eu să fiu liniştit în ce te priveşte.

Aşa vorbea Hannes. Dar Piaria nu-l asculta. Doar mai tîrziu, mult mai tîrziu, cu o limpezime îngrozitoare, îşi va aminti fiecare cuvînt spus de Hannes.

Cînd ajunseră la Novîi Takmak, tabăra fremăta deja în faţa sovietului sătesc. Ardeau focurile şi din crestele roşii ale acestora zburau în aerul rece scîntei strălucitoare. Între sănii şi cai dansa tineretul cîtorva sate, cînta o armonică, aburul se înălţa în valuri. Însoţitorii şi cei care plecau cîntau beţi, strigau şi şuierau. Sticle cu rachiu de casă treceau din

mînă în mînă, din larma generală se desprindeau cînd hohote de rîs, cînd plînsul amarnic al femeilor.

— Să fiţi sănătoşi, drum bun ! îi spuse Kristina lui Hannes, după care scuipă superstiţioasă de trei ori peste umăr şi rîse.

„Ce drăguţă", se gîndi Hannes.

Jemel se apropie de asemenea să-i strîngă mîna lui Hannes, şi chiar Abdulla se vîrî cu bărbuţa sa umedă să-l sărute.

— Nu-ţi pierde curajul ! îl consolă Jemel pe Hannes.

— Cine ţi-a spus că îmi pierd eu curajul ? şi Hannes îi întoarse brutal spatele.

— De ce eşti atît de rău cu el ? se miră Piaria.

— Nici asta nu merită, mormăi Hannes.

— Parcă abia aştepţi să te vezi pe front.

— Aşa trebuie. Altfel n-o să fie victorie.

Piaria tăcu multă vreme şi spuse încet, printre lacrimi :

— N-oi fi tu, zău, acel *Till cel Mare* [1] care-l va învinge pe duşman ?

— De ce n-ar fi şi aşa ! Sau, după tine, erou e cel care şade acasă şi se ascunde pe după femei ? glumi Hannes, şi adăugă serios : Nu mi se cade să fiu podoaba unui sat fără bărbaţi.

Piaria oftă. Dorea acum ca Hannes să fie mic şi slab, şi nu o namilă atît de neliniştită.

În jur, oamenii nu voiau să se gîndească la

---

[1] Till cel Mare — uriaş, erou legendar estonian (n. a.).

moarte, nu voiau să-şi facă griji pentru nimic. Liili stătea alături de soţul ei şi plîngea, ascunzîndu-şi faţa în gulerul ridicat. Vanda o privea mustrător. N-o înţelegea pe ciudata ei noră, care se purtase faţă de Gunnar cu indiferenţă atîta timp, iar acum vărsa lacrimi. Nu, soţiei fiului său îi lipseşte măsura, nu-i e nici măcar ruşine şi n-are nici sentimentul propriei demnităţi.

Iar Gunnar voia s-o liniştească pe Liili şi zîmbea flegmatic şi moale. Soţia lui plîngea — asta însemna că ea îl iubeşte. Nu putea înţelege chipul în care se purta Liili cu el şi nici ce vrea de la el. Gunnar nu avusese alte femei, şi nici chiar în gîndurile sale n-o trădase pe Liili, şi nimeni, niciodată nu i se păruse mai drăguţă decît ea. Le era totuşi greu în doi. Mai ieri Liili îi reproşase egoismul şi insensibilitatea.

— Eşti nedreaptă cu mine. Nu se poate trăi numai cu trecutul. Nu-i îngăduit să suferi tot timpul din pricină că a murit Trina, căuta Gunnar s-o convingă.

Şi-atît de supărată n-a mai văzut-o niciodată.

— La drept vorbind, tu niciodată nu suferi! Ce e trecutul pentru tine! îi strigă soţia şi păli groaznic.

— Dar ce-avem noi de făcut acum, să stăm toată viaţa şi numai să plîngem? Mama mea oare nu suferă? I-ai simţit tu vreodată supărarea?

— Taci! strigă Liili ca o nebună, bătînd din picioare, şi-şi înfundă urechile cu degetele.

— Mîine plec. Poate că nu ne vom mai vedea niciodată, spuse trist Gunnar. Liili nu se mişcă. Auzi?

— Da, spusese ea. Iartă-mă.

Gunnar încercă s-o îmbrăţişeze. Liili nu i-a întors spatele, dar nici nu i-a răspuns la sărutări.

Acum Liili plîngea, şi asta putea să însemne numai bine.

Roman Sitska se lăsa de pe un picior pe celălalt, căciula cu urechi trasă pe ochi nu-i apăra faţa. Slăbise tare, îmbătrînise.

— Ai grijă de tine, îşi rugă fiul Vanda. Fii cu ochii în patru, ca să nu ţi se fure nimic, îl povăţui ea. Unei profesoare de la şcoala noastră din oraş, în mulţime, i s-a tăiat buzunarul de la piept luîndu-i-se actele şi banii.

Gunnar dădea ascultător din cap.

Vanda trase mănuşa din mînă şi atinse cu degetele ei înlemnite faţa fiului. Lacrimi amare îi curgeau pe obrajii înălbiţi de frig.

— Fie ca dragostea mea să te ocrotească. În orice clipă grea adu-ţi aminte că sînt mereu lîngă tine. Rugăciunile mele te vor păzi... dacă tu crezi în ele...

— Cred, răspunse Gunnar mişcat şi duse mîna rece a mamei la buzele sale.

— Să vadă nora ei cum trebuie să-ţi domolească suferinţa, chibzui Vanda. *Îşi ascunse mîna* în mănuşă şi oftă.

— Iată, asta este.

După aceea cercetă lucrurile şi întrebă serios :

— Dar unde-i borcanul cu unt ?

Nimeni nu răspunse.

— Rom, cînd am ieşit, ţi l-am dat ţie în braţe.

— Da ? Nu-mi amintesc.

— Încearcă să-ţi aduci aminte. Ba chiar tu mi-ai spus că ai să-l duci.

Inginerul Sitska zîmbi îngăduitor.

— Draga mea, tu încurci ceva. Memoria mea nu m-a înşelat niciodată. Însă se şi poate verifica. Dacă eu nu voi putea să-mi amintesc cele şapte minuni ale lumii, atunci...

Roman Sitska ridică ochii la cer, ca şi cum acolo erau înscrise cele şapte minuni ale lumii.

— Piramidele din Egipt — unu, grădinile suspendate ale Semiramidei în Babilon — doi, statuia lui Zeus din Olimp — trei, templul Artemizei de la Efes — patru, mausoleul din Halicarnas — cinci, farul din Alexandria — şase... şase... şase... Dracu' s-o ia, Vanda, dar care a fost a şaptea ?

— N-o mai faceţi pe paiaţa ! sări deodată Liili în sus. Văzuse doar cu proprii ei ochi cum socrul, uitîndu-se în jur grăbit şi hoţeşte, vîrîse legăturica cu unt sub pat. Gunnar şi Vanda erau în curte, iar Liili zăbovise în tinda întunecoasă.

— Dragă, ai uitat de Colosul din Rodos, rosti Vanda zîmbind.

— Adevărat! exclamă inginerul cu bucurie. A şaptea era Colosul din Rodos. Mă predau! Şi-şi ridică mîinile, ascunse de ger în trei perechi de mănuşi.

— Liili, nu ai simţul umorului, zîmbi Gunnar.

— Ce are el nevoie de unt? zise Roman Sitska, parcă gîndind în sinea sa. Doar intră în subzistenţa armatei...

Dar Vanda îşi privi soţul cu atenţie şi cu suspiciune şi Roman Sitska lăsă ochii în jos.

Răsună ordinul ca fiecare să se aşeze în sanie. Ultimele îmbrăţişări. Începu să cînte o armonică, se intonă un cîntec.

Porniră.

Încă multă vreme se mai văzu în depărtarea care se înălbăstrea un şir lung de sănii, şi vîntul aducea orîmpeie din muzica de o deznădăjduită zburdălnicie. Încă multă vreme mai stătură oamenii în picioare, ridicînd braţele, trimiţînd ultimele saluturi de rămas bun, apoi stinseră focurile şi vîntul aplecă fumul negru la pămînt.

Cînd se întorceau la Takmak, vîntul îşi schimbă direcţia. Lui Liili i se păru din nou că este o ursoaică şi că ei tustrei sînt nişte urşi, care păşesc în mers legănat către bîrlogul lor, unde este destulă miere şi grăsime topită ca să se aştepte trezirea primăverii. Iar vîntul se tot întetea şi spulbera viforniţa. Semn de mare viscol.

4

Se trînteau uşile. Lecţiile se terminaseră. Profesoarele ieşiră din clase şi îndată după ele copiii năvăliră grămadă în curte, rîzînd cu gurile căscate din care, din pricina gerului, ieşeau aburi. În uşa clasei, Tatiana Leskova vorbea veselă şi zeflemitoare cu un tînăr ce se îngălbenea şi se înroşea, privind-o cu o căutătură timidă, plină de veneraţie. Tatiana intră în cancelarie agitată — i se întorsese dorinţa de a place şi îi era ruşine de acest lucru.

În cancelarie domnea o atmosferă încordată. Kristina învîrtea un glob, iar Maria încerca fără succes să agaţe orarul căzut de pe avizier. Bucăţelele de pîine care înlocuiau pionezele se uscaseră şi acum le înmuia din nou cu scuipat.

— Cu muci n-o să ţie, zise ea cu grosolănie. Treaba asta prostească o plictisise.

„Înţrozitor colţ de ţară", se gîndi Kristina. Asta n-o să spună desigur cu voce tare, ca să nu jignească pe nimeni.

Toţi se adunară, puteau să înceapă. Îl aşteptau pe director. În această zi, el mersese cu capul lăsat în jos, şi glasul său puternic, cu care pedepsea vinovaţii, se auzise peste tot. Era de ajuns ca Salimov să treacă numai pe lîngă ferestrele unei clase, ca îndată copiii să se şi înspăimînte, şi să tacă. Se temeau de el, singurul bărbat în toată şcoala.

Pe cer, văpaia apusului *ardea cu vîlvătăi.* Apusul nu dură însă mult, de aceea femeia de serviciu agăţase mai dinainte lampa cu pe-

trol de un cîrlig. Intră directorul și fără să se uite la careva, salută scurt. Cu o mișcare ușoară își aruncă paltonul din postav negru de pe umeri, se așează la masa acoperită cu o pînză roșie și își potrivi cureaua, care scîrțîia, pe bluza sa militară. Era o provocare la adresa femeilor înghețate și înfășurate în broboade și paltoane. Vedeau și simțeau toate cît de supărat este directorul.

Încremeni și globul.

— În școală este un nivel scăzut al reușitei la învățătură, și îndeosebi la lecțiile Kristinei Laev. Am rămas ultimii în tot raionul! tună Salimov.

Directorul ținu o cuvîntare lungă și plină de mînie. În timp ce vorbi, se întunecă iar, și cînd Maria se ridică să aprindă lampa, strigă :

— Nu acum! Și continuă : profesoarele sînt neputincioase, lipsite de spirit de răspundere, nu știu să găsească un comportament potrivit față de elevi. Aceasta este o crimă față de stat și de popor, care ne-au încredințat educarea tineretului.

Kristina își ascunsese fața în gulerul paltonului, parcă pentru a și-o apăra de lovituri. Bine că era așa de întuneric.

— Laev, cum voi putea explica eu acest lucru la raion? De ce dumneavoastră aveți atîtea note mici?

— Elevii nu știu nimic, răspunse Kristina cu glasul liniștit, dar inima îi bătea atît de puternic, încît i se părea că toți o pot auzi.

— Nu știu nimic ! Ei, asta-i ! Stau la coadă la plăcinte în timpul lecțiilor !

Kristina plîngea înăbușit, acoperindu-și fața cu mănușa.

— De ce Maria Țvetocikina nu are în nici-o clasă nici un doi ? De ce la lecțiile ei știu toți ?... În curînd se sfîrșește trimestrul, dar dacă... Și directorul lovi cu palma în masă. Vă cer, vă oblig să ridicați nivelul la învățătură. Vă voi trage la răspundere pentru nivelul scăzut la învățătură !

Kristina plîngea cu sughițuri, în fiecare secundă era gata să sară și să strige : „Voi pleca ! Nu voi mai rămîne aici !"

Dar rămase.

Era o liniște apăsătoare.

— Cer cuvîntul, ridică mîna Tatiana.

— Vorbiți, îi dădu voie directorul.

— Aprindeți lampa. Vreau să văd oamenii cu care vorbesc.

Directorul scăpără un chibrit.

— Trebuie să facem economie de petrol, mormăi el, scuzîndu-se.

Se aprinse o luminiță tremurătoare, apoi o flacără mică și slabă, și directorul o vîrî sub sticlă îndată.

Pe pereți umbrele tremurau.

Tatiana stătea în picioare. În șuba ei de zibelină părea mare, neîndemînatică.

Directorul își aruncă paltonul pe umeri.

— Vorbiți ! ceru el posomorît.

— Reușita la învățătură este slabă, disciplina de asemenea. Corpul profesoral nu este

în întregime completat. Dintre noi, doar cîteva au pregătire pedagogică. N-avem nici o noțiune despre metodică, iar necunoașterea limbii tătare complică totul și mai mult. Bărbați nu sînt. Femeile muncesc. Copiii cresc de capul lor.

— Asta o știm, observă supărat directorul. Dumneavoastră mi-ați înțeles ideea ? Trebuie să facem mai mult decît putem !

— Da, am înțeles. Eu trebuie să lucrez cu mult mai bine. Dar nu voi mări notele în mod artificial. Acesta este un fals. Dacă vreți, puteți să mă trageți la răspundere.

Directorul nu observă că lampa fumegă. Tatiana se uita posomorîtă, nu simțea nici un sprijin. Profesoarele se uitau în pămînt. Aveau dreptate amîndoi, și ea și directorul.

— Noi știm, știm, că omul care a predat aici limba germană își cunoștea foarte rău obiectul său. Laev e încă tînără, n-are experiență. Așa, dintr-o singură lovitură, nu-i poți învăța pe copii o limbă străină. Asta cere multă răbdare și stăpînire de sine. Răbdare și voință are Kristina destulă. Tatiana se uită împrejur. Maria, elevii tăi au de asemenea cunoștințe slabe, de ce taci ?

— Ai mei ? Nu ! exclamă Maria cu înflăcărare.

— Bine, poate că eu greșesc. Pun în discuție o presupunere, să mergem unele la altele la lecții.

— Ați terminat ? întrebă directorul cu răceală.

— Nu.

— Ce mai este ?

— Despre disciplină, Tatiana începu să rîdă cu veselie. Ieri vin la lecție, toți copiii sînt la sobă și se uită la mine de acolo. „Treceți imediat la locurile voastre", îi chemai eu. „Nu se poate, profesoară — *apa*". — „Și asta de ce ?" „E frig, apa !", mă lămuresc. Știam că nici cu rău, nici cu binele nu-i voi ademeni de acolo. „Dar pentru mine s-o găsi un loc ?" Ei începură să strige cu bucurie și se înghesuiră și mai mult. Toată clasa mi-a întins mîinile. Și lecția de calcul oral a avut loc la sobă...

— În ce clasă a fost asta ? întrebă directorul cu un aer preocupat.

— Într-a cincea „A".

— Trebuia să mă chemați imediat pe mine.

Tatiana o tărăgănă, alegîndu-și cuvintele :

— Dumneavoastră sînteți un om foarte bun, Salimov, asta o știm cu toții ; meritați respectul și fără severitatea de prisos cu care încercați să conduceți școala. Și pe noi. Nu numai dumneavoastră singur vă frămîntați pentru treburile școlii. Și noi ne frămîntăm.

— Tatiana ! o preveni cineva în șoaptă și o trase de mînecă.

— Dumneavoastră, femeile, sînteți vinovate că au luat-o razna copiii ! Cineva trebuie să țină frîul în mîini, o întrerupse directorul cu voce puternică.

Tatiana nu se dădu bătută.

— Oare numai cu asprimea ? întrebă.

— Nu-l au pe tatăl lor alături.

— Pe copiii dumneavoastră nu-i educați așa.

— Cu băieții altfel nu se poate.

— Rămîn la părerea mea.

— Rămîneți.

— Nu-i bine, spuse Tatiana, fără să renunțe. Profesoarele mormăiau ceva, dădeau din cap.

— Asta-i tot ? întrebă directorul.

— Nu. Școala trebuie să fie încălzită cum se cuvine.

— Lemne sînt puține, mijloace de transport nu sînt, brațe de muncă nu-s, iarna abia începe. Ce, parcă dumneavoastră nu știți că-i război ? Sigur, dumneavoastră n-aveți de ce vă teme de frig. Doar nimeni nu are un astfel de mantou scump și elegant.

Tatiana spuse cu blîndețe și cu părere de rău :

— Iertați-mă, Salimov. Se vede că nu m-am priceput eu să vorbesc în așa fel încît dumneavoastră să nu trebuiască să-mi faceți reproșuri. Rămîn însă la cererile mele. Ca să înveți și să predai lecții gros îmbrăcată, nu se poate ! Ca să justificăm totul prin război nu e cazul, mai ales într-un loc atît de îndepărtat de front. Pe front nu va fi mai cald, dacă copiii ostașilor nu vor putea ține tocurile în mîini, iar în clase cerneala se va transforma în gheață albastră. Cei de pe front ne-ar disprețui dacă ar afla acest lucru.

— Ei, Tatiana, pentru ce duelul ăsta cu directorul ? oftă Maria, cînd se întorceau acasă

de la ședință. Ce ai să realizezi ? Salimov va începe să te urască.

— Nu o va face, izbucni liniștit în rîs Tatiana, pășind prin întuneric. Nu e un asemenea om. Înțelege și singur totul. Închipuie-ți, cît i-e lui de greu, fiecare din noi se gîndește la ale sale, dar toată răspunderea stă pe umerii lui. Și noi îl ajutăm atît de puțin ! Și deși fața Tatianei nu se vedea, Mariei i se păru, nu se știe de ce, bătrînă și obosită.

— Iskander, ce-i cu tine ? îl întrebă Varenka compătimitoare în toiul nopții.

— Dormi.

— N-am s-adorm, dacă nu-mi spui, Iskander.

Nici așa Iskander nu-i spuse nimic.

Trecură zilele. Directorul încetase de a c mai băga în seamă pe Tatiana, parcă nici nu mai exista. Trecea pe lîngă ea privind în pămînt. În general vorbea puțin cu toți și numai în legătură cu munca școlară. În fiecare dimineață, grăbindu-se spre școală, profesoarele se gîndeau la unul și același lucru : oare se face focul ? Focul se făcea în fiecare zi, cu ceva mai multe lemne decît în ajun. În curînd vor putea da jos hainele groase de pe ele.

Într-o seară geroasă pe poarta școlii au intrat două sănii ticsite cu oameni. Veniseră cadre didactice de la raion, își puseră geamantanele și boccelele în *zăpadă, iar vizitiul în*toarse sania și se îndreptă spre cantină la Anka.

Alergară să-l caute pe director.

Kristina îi examină cu atenție pe noii sosiți de la fereastră și se gîndi cu gelozie că directorul și Varia îi vor primi acum tot atît de bine cum au primit-o și pe ea, Kristina... Nu era supărată pe Salimov. După acea adunare furtunoasă, directorul încerca s-o îmbărbăteze cu stîngăcie :

— Nu-i nimic, Kristina.

Părea atît de vinovat, încît Kristina începu să se poarte cu el ca și mai înainte.

Se gîndi mult și la Tatiana. La ce spusese ea la adunare : Kristina are destulă răbdare și voință. Oare, cine mai crezuse în Kristina, se mai gîndise cineva la ea atît de frumos ? Și de ce omul ăsta singur se frămîntă și suferă, în timp ce altul se uită la toate ușuratic, cu un zîmbet ? Pentru un asemenea om greutățile nu sînt greutăți, iar obstacolele nu sînt obstacole. El însuși este atît de frumos, încît împrejurul lui totul devine mai bun, iar lui îi este îngăduit mai mult decît oricui. Kristina dorea să fie aidoma. Așa, ca Tatiana Leskova. Totdeauna vroia ea să fie ca altcineva.

Kristina, Kristina, cît de nenorocită e pasărea care se gătește cu pene străine.

În dimineața următoare directorul, radios și fericit, îi prezentă pe profesorii de la raion — un bărbat și patru femei :

— Amina Abaeva. Profesoară de limbă și literatură tătară. Poetă — o prezentă el pe o femeie *delicată și modestă, care rîdea* blînd și duios. Avea o față plăcută, palidă, toată plină de zbîrcituri mărunte ; se părea că aces-

tea se datorau obiceiului ei de a le zîmbi des oamenilor.

Pe următoarea, directorul o prezentă ca fiind Betti Barba, o pictoriță din Moscova, profesoară de desen. Această femeie voinică și bătrînă, arăta neobișnuit cu sprîncene șerpuitoare și lungi, cu nas vinețiu și gît puternic. Pe ea — o scurtă cadrilată în carouri mari. De sub o pălărie bărbătească i se vedea părul tuns scurt. În picioare — galoși, mari și rupți ; pingelele legate cu un bandaj. Avea o voce de bas neșlefuit, mînca litera „r", și se adresa la toți dintr-o dată cu „tu".

Încă două femei, cunoștințe ale Mariei, Agata Ivanovna și fiica ei Iulia, veniseră din Smolensk. Mica Agată, chinuită, sfrijită, avea pungi vinete sub ochi. După fiecare două vorbe, își ștergea colțurile gurii cu degetul mare și arătătorul. Brazdele adînci, care îi apăruseră din pricina acestui obicei, îi adăugau fetei o expresie de tristețe. Alături ședea fiica ei Iulia, căreia, de sub o căciulă cu urechi, bine trasă, îi scînteiau ochii cenușii și pătrunzători, iar pistruii i se împrăștiaseră pe fața mobilă. Căciula, groaznic de mare, și pufoaica uriașă o făceau să arate asemenea unui ursuleț vesel și neîndemînatic.

Directorul îl prezentă pe bărbat ultimul. Lat în umeri, de statură mijlocie și nu foarte tînăr. Fața lui uimea, atît era de frumoasă. Ochii — deosebit de întunecoși, gînditori și parcă puțin triști.

— Locotenentul Sven Lutsar, profesor de artă militară, aduse respectuos la cunoștință

directorul și se întoarse către Kristina : Compatriotul dumneavoastră.

Kristina îi întinse mîna lui Lutsar și se gîndi : „Îl iubesc".

Se cerea multă muncă ca să-i cazezi pe toți. Maria se hotărî să se mute în casa spațioasă și călduroasă a unei femei ce trăia singură, la marginea satului, împreună cu noile venite din Smolensk, iar în camera ei se mută Sven Lutsar. Și gazda, Fatima, îi spuse prietenoasă, ca și Kristinei și Tildei la vremea lor :

— Simțiți-vă ca acasă. Folosiți-vă de tot ce am.

Pe Betti Barba, femeie singură, s-au hotărît s-o mute în familia unui colhoznic, și însuși directorul merse să-i arate casa. În fața prăvăliei niște femei rîseră, uitîndu-se la ei. În palton negru Salimov mergea cu o jumătate de pas înainte, iar uriașul cadrilat, răsuflînd din greu, își tîrșîia pașii după el.

Cînd au venit ei, în casă era zăpușeală, mirosea acru. O femeie în pantaloni pestriți ședea pe un pat de scînduri, bea ceai dintr-o ulcică și-i dădea să sugă unui copil mărișor. Le zîmbi cu prietenie și le spuse că ceaiul tare ajută împotriva migrenei. Copilul i se dădu jos de pe genunchi și alergă la o viță, pe care, din pricina gerurilor, o țineau pe paie într-un colț al camerei.

— Nu, dragul meu, îi spuse Betti directorului, asta nu-mi convine.

Salimov își desfăcu brațele :

— Palat n-am cum să vă ofer.

Barba izbucni într-un rîs răguşit şi gros, care îl înspăimîntă de-a binelea.

Betti consimţi să locuiască singură, într-o casă părăsită de pe malul rîului, dacă i se vor da lemne, gaz şi ustensilele gospodăreşti cele mai necesare.

S-au dus să vadă cocioaba. Barba se interesă dacă malul rîului este nisipos sau argilos, dacă apa este adîncă sau nu şi ce fel de păsări îşi fac cuibul aici.

Stătu în mijlocul casei cu podea scîrţîitoare, mirosi pereţii afumaţi din bîrne, lăudă soba înaltă şi uriaşă şi-l înştiinţă că e foarte mulţumită de locuinţa sa. Un geam spart de la fereastră fu astupat cu o cîrpă.

— Geam îmi vei da ?

— Atîta — se poate ! consimţi directorul.

Kristina se simţea puţin jignită din pricina Mariei care, fără nici o părere de rău, chiar veselă, plecase din casa Fatimei. Zilele petrecute împreună sub acelaşi acoperiş i se păreau acum minunate, iar mica Nelli, drăguţă ; în afară de asta, din acest moment, ţinea tot timpul minte că locuieşte alături de un bărbat, pe care numai un perete subţire din scînduri îl desparte de ea.

Venirea lui Lutsar stîrnise buimăceală nu numai în sufletul Kristinei. Ba bine că nu ? În sat sosise un bărbat frumos !

Anka cumpănea după tejghea „al cui o să fie". Şi rîdea.

Într-o seară, ea veni la Kristina gătită, parfumată şi întrebă în şoaptă, solemnă :

— El e acasă ?

— Cine ?

— Bărbatul. Estonianul.

— Nu.

Anka se strecură pe ușă într-o dungă.

— Voiam să stau de vorbă cu el, zise ea.

Kristina n-o chemă în camera ei. Stătură în tindă, lîngă sobița de fier. După cît se părea, Anka uitase cu desăvîrșire cearta lor din cauza plăcintelor.

— E însurat ?

— Nu știu.

— Ce spune ? Ieri a mîncat la mine la cantină, dar azi nu știu de ce n-a venit. Acum ia masa la dumneavoastră ?

— Nu.

— Despre mine a spus ceva ?

— N-a spus.

— Aha.

Anka căzu o clipă pe gînduri.

— Spuneți-i, că în fiecare zi poate să prînzească la mine. Spuneți-i că trebuie să stau de vorbă cu el. Că să vină chiar mîine.

Seara, cînd Lutsar ședea pe patul său într-un pulover cenușiu trăgînd de o cizmă, Kristina îi bătu timidă în ușă.

— Da-da !

Kristina stătea nemișcată, inima ei făcea mare tărăboi.

Se auzi cum cizma zboară într-un colț și în clipa următoare bărbatul stătea în ușă.

— O-o... rosti el, făcînd ochii mari.

Kristina păli și se dădu înapoi, i se umeziseră palmele.

— Fiți bună, — Lutsar o invită cu un gest pe fată în odaie.

Kristina scutură din cap.

— A venit responsabila cantinei. Ea v-a rugat... a spus că vrea să vorbească cu dumneavoastră.

— Ei ? se miră Lutsar și o invită din nou în odaie. Kristina clătină iarăși din cap.

Lutsar îi mulțumi pentru înștiințare.

— Noapte bună, spuse Kristina.

— Cum arată responsabila cantinei ? mai întrebă Lutsar.

— Mică și... Kristina se pregătea să spună ce fel, dar rosti repede : grasă.

Lutsar dădu din cap în semn că a înțeles și amîndoi izbucniră în rîs.

5

Zilele erau tot mai scurte. În familia Sitska se culcau toți odată cu căderea întunericului. Ședeau mai mult numai atunci cînd lui Liili i se dădea gaz drept plată pentru cusut. Vanda citea cu voce tare. Roman Sitska, care, în ultimul timp, intra zilnic în cantină la Anka, se întorcea acasă spre seară, cînd Vanda termina de citit.

Roman Sitska era din nou îndrăgostit. Pe la amiază intra la Anka, comanda un pahar de ceai cu bomboane roze, topite, își mișca sprîncenele, își încrețea nasul și aștepta admirația Ankăi.

Discuțiile cu Anka se purtau în legătură cu treburile zilnice.

— Cînd vor fi iarăşi plăcinte ?
— Sîmbătă.
— Cu ce ?
— Cu magiun.
— Asta e bine. Eu carne de cal nu mănînc.
Anka se scutura de rîs.
— Nu-i nimic, o să mănînci, dacă altceva n-o să fie ! Ai să te şi lingi pe degete.
— Cică aseară s-a vîndut brînză dulce de vacă. E adevărat ?
— Aiurea. Pastă de brînză de oi s-a dat numai pentru creşă.
Încet-încet, pe Vanda începu s-o neliniştească această nouă cunoştinţă a soţului.
— Mie îmi plac oamenii simpli, răspunse Rom şi adăugă : Anka voia să cumpere ceva frumos. Vreo brăţară.
Vanda răspunse cu o imputare tristă :
— Rom, dar tu ştii că toate podoabele mele sînt dăruite de tine.
— Poate are Liili ceva ?
Liili surîse ironic :
— Am. Darurile lui Gunnar.
Aşa se făcu că Anka nu primi nimic foarte frumos. În ziua următoare Sitska îi aduse jacheţica în dungi a Vandei, obţinută cu mari rugăminţi de la soţie. Anka îşi strîmbă dezamăgită buzele şi, fără s-o cerceteze, fără s-o probeze, aruncă bluza sub tejghea.
— Trei sute de ruble.
— Cum aşa ?
— Trei sute de ruble.
— Pentru un pud de cartofi se cer două sute cincizeci ! rămase uluit Sitska.

— Nu vreți? Mie mi-e egal! Și Anka îi zvîrli inginerului jacheța.

— Nu, dar...

Anka închise ușa cantinei și o încuie cu cheia, deschise o ladă și puse pe masă trei sute de ruble. După aceea aduse din bucătărie ceai, bomboane roz și pastă de brînză de oi, se lipi de inginer și-și puse capul pe umărul lui.

— Doresc ceva frumos. Doresc o brățară, șopti ea visător, holbîndu-și ochii verzi și bulbucați.

De cînd locotenentul Sven Lutsar începuse să treacă seară de seară pe la familia Sitska, Roman rămînea mai des acasă. Vanda își trata generos oaspetele și de fiecare dată făcea din venirea lui Lutsar sărbătoare.

Lutsar o fermecase pe Vanda prin atitudinea lui respectuoasă, le vorbea întotdeauna doamnelor stînd în picioare, era foarte atent și extrem de modest.

Își aduceau aminte de timpurile de altădată, cînd totul era numai bine, numai frumos: ferme îndestulate, cirezi mari, unt, lapte, carne cîtă voiai... lucruri multe și frumoase în magazine!

În aceste amintiri, Tallinul se transforma într-un mic Paris, Tartu în Oxford, iar Ust-Narva în Nissa.

— Aș dori să fiu măcar o clipă acasă. Ce s-o fi petrecînd acum acolo? oftă Vanda.

În aceste seri Liili vorbea puțin, răspundea numai atunci cînd i se adresau anume. Jucînd

mariage[1] cu Roman Sitska, Lutsar privea din cînd în cînd pe furiș la femeia tăcută, care tricota concentrată și cu îndărătnicie. Privirile lor însă nu se întîlniseră niciodată.

— *Proua*[2], dumneavoastră stați prea mult în casă, se indignă Sven Lutsar.

— Și noi tot asta îi spunem mereu, se declară Vanda de acord. Gunnar nu-i, cine s-o dojenească ?

Liili îi aruncă soacrei o privire disprețuitoare și se ridică.

— Încotro ? întrebă Vanda.

— Pe uliță.

Lutsar se sculă de asemenea și se oferi ca însoțitor. Liili acceptă dînd din cap. Tăcură îndelung, pășind alături, apoi Lutsar o întrebă cu simpatie :

— De ce sînteți totdeauna atît de tristă ?

Liili se întoarse și-l privi pe Lutsar țintă în ochi :

— Cum vă merg treburile la școală ?

Lutsar ridică din umeri. Liili mergea grăbită alături, ațintindu-și privirea serioasă înainte. Sprijinind-o de braț, Lutsar se hotărî să n-o mai întrebe nimic. Îl supăra caracterul recalcitrant al femeilor. Pe lîngă ei trecu directorul spitalului, Fatîhov. Aruncă o privire atentă la Lutsar, iar lui Liili îi făcu semn cu mîna. Liili zîmbi, încetini pasul și mai că nu căzu într-un troian de zăpadă, dar Lutsar o prinse la timp de umeri. După aceea el se

---

[1] Joc de cărți.

[2] Doamnă (l. estonă).

apleacă şi începu să scuture cu mîinile goale zăpada de pe paltonul femeii.

— Nu aveţi mănuşi ? îl întrebă Liili într-o doară.

— Ne întoarcem ? o întrebă Lutsar la rîndul lui pe acelaşi ton rece.

Liili acceptă :

— Bine.

Lutsar nu mai continuă şi nici n-o mai susţinu pe femeie de braţ. Mergea ţinîndu-şi mîinile la spate, indiferent şi chiar nepăsător, şi Liili simţi că-i pare rău, deşi nu se întîmplase nimic.

După seara asta, de fiecare dată cînd Liili se întîmpla să plece, Vanda se indispunea. Nu rostea nici un cuvînt, dar îşi pîndea nora, era cu ochii în patru şi încerca să-i citească ceva ascuns pe faţă. Odată, după cină, cînd Lutsar juca cărţi cu inginerul, întrebă :

— Ce mai face Kristina ?

Fistîcit, Lutsar îşi ascunse privirea după evantaiul de cărţi şi nu găsi ce să răspundă dintr-odată. Atunci Liili făcu în chip accentuat o observaţie către soacră :

— Dumneata voiai să spui că este o fată foarte frumoasă, nu-i aşa ?

Vanda răspunse la fel :

— Într-adevăr, e foarte frumoasă.

Lutsar plesni tare cu o carte pe masă. Sitska se bosumflă şi se dădu bătut.

— Vreau ceva dulce, se întoarse el către Vanda.

— Dar Anka a vîndut astăzi plăcinte dulci... își ridică Liili sprîncenele mirată. Lutsar zîmbi, Vanda își mușcă buzele.

Sîmbătă, tocmai cînd alde Sitska se întorceau de la baie și femeile încă își mai pieptănau părul ud, veni la ei cu totul pe neașteptate un oaspete — medicul Fatîhov. În primul moment nu-l recunoscură, era într-o șubă mare și lungă.

Liili îi ieși prima în întîmpinare și îi întinse amîndouă mîinile. Fatîhov venise la bolnavi prin vecinătate și acum trecuse în vizită pe la familia Sitska. Ultima dată fusese aici în seara aceea de vară cînd murise Trinocika.

— Ce mai faceți ? întrebă medicul, tot strîngînd mîinile lui Liili. Rămase aproape un sfert de oră, întrebă de lucruri neînsemnate, dar Liili tot nu înțelese de ce venise.

Toată noaptea Liili n-a dormit și s-a chinuit : durerea se uită oare atît de repede ? Poate jalea să moară ? Iar dragostea nu este veșnică, nu-i irepetabilă ? Oare vrea iarăși un copil ?

De la Gunnar — nu.

Ajungînd la această hotărîre, simți o oboseală îngrozitoare, se liniști și spre dimineață adormi.

Pe cerul incolor apăru, pentru prima dată în timpul iernii, rece și orbitor, soarele, care strălucea de te dureau ochii. Cîmpurile albe străluceau și ele, zăpada scînteia și scîrțîia sub pîslari. În dimineața aceasta de iarnă plină

de bucurie, ridicînd colb de zăpadă și sunînd din zurgălăi, o sanie mică și frumoasă trecu în goană prin sat. Femeile care își umpleau găleţile la fîntînă o recunoscură pe soţia medicului, Zufia.

Zufia opri în faţa casei lui Sitska, zvîrli la o parte pologul de blană, se dădu jos din sanie, aruncă biciul pe leagănul saniei și zîmbind, o pofti pe Liili să se plimbe cu sania.

— Astăzi e o vreme minunată.

Liili acceptă, și începu grăbită să se îmbrace. Uită manșonul și alergă înapoi în casă. Vanda îi oferi pledul său s-o apere de ger și o sfătui să-și ungă faţa cu vaselină.

Zufia aștepta în sanie. Ea potrivi pologul de blană la picioarele lui Liili, și sania se puse în mișcare.

— Încotro s-o luăm ? o întrebă Zufia.

Liili ridică din umeri.

— Mi-e egal unde !

Zufia învîrti capetele hăţurilor în aer, și calul o luă la goană mai departe. Lui Liili i se părea că femeia aceasta plăpîndă de lîngă ea, nu va fi în stare nici măcar să biciuie calul, atît îi părea de neputincioasă și de gingașă. Apucă să observe că avea braţele neobișnuit de subţiri și vinișoare albastre sub pielea străvezie, precum și o faţă palidă, anemică, tristă.

— Cum de s-a întîmplat asta ? o întrebă Liili.

— Ce anume ?

— Că aţi trecut pe la noi ?

Zufia o atinse ușor cu mîinile :

— Dumneavoastră sînteţi singurică, şi eu la fel.

— Dar dumneavoastră aveţi copii, soţ.

— E adevărat, şopti docilă Zufia.

Urcau la deal. Cimitirul era troienit de zăpadă, coşul lung de tablă al fierăriei ţiuia monoton, iar cîmpiile albe de pe amîndouă laturi ale drumului erau pline de urme de lupi.

— Vă place aici ? o întrebă Zufia.

— Trina este aici. N-aş putea s-o las singură.

— Totuşi războiul se va sfîrşi şi veţi pleca, zîmbi Zufia cu tristeţe.

— Desigur.

Dincolo de pîrîu apăru pentru o clipă casa Piariei şi a lui Hannes. „Şi Piaria este singură acum", se gîndi Liili şi se întoarse : în vale ieşea fum pe coşurile de lut ale caselor.

— De aici este cea mai frumoasă privelişte, observă Liili. Zufia consimţi.

— La vară am să vă arăt locuri atît de frumoase, încît ţi se taie răsuflarea. Avem un pămînt minunat !

— Fiecărui popor i se pare că ţara lui este cea mai frumoasă, spuse Liili.

— Adevărat !

— Mie mi-e dor de mare.

— Iar eu iubesc stepa.

— Pe mine mă întristează.

— Vai, cum aşa ! exclamă Zufia. Stepele sînt doar atît de libere şi de mîndre ! Dacă inspiră uneori şi tristeţe, atunci aceasta este o tristeţe sublimă, pură.

— Se poate.

Făcură un ocol mare pe lîngă cele două sate și, cînd se arătară casele joase de piatră ale spitalului, Zufia o invită pe Liili la prînz. În ochii ei văzu atîta implorare și teamă de refuz, încît Liili consimți.

Poarta se deschise înainte de a ajunge sania în fața ei. Un bătrîn bărbos și vlăguit stătea în așteptare.

— Populus ! exclamă înspăimîntată Liili. Acesta e Populus ?

— Nu știu cum îl cheamă, răspunse Zufia.

Din pridvor, medicul Fatîhov le făcea semne de bun venit.

Duse în casă blana din sanie, se îngriji politicos de Liili, își ajută soția să-și scoată hainele groase. Zufia rămase în picioare ca un stîlp și îi îngădui să se ocupe de ea cu indiferența obișnuită. După aceea se așeză pe un scaun, și soțul, lăsîndu-se într-un genunchi, îi trase din picioare pîslarii mici și albi.

În rochie, Zufia părea și mai plăpîndă.

— De ce vă uitați așa ? întrebă ea zîmbind.

— Nu, nu-i nimic, spuse jenată Liili.

Camerele erau mari, cu ferestre înalte și albe. Podelele ceruite miroseau plăcut a ceară. Totul era ca în locuințele bune de la oraș, chiar și apa și baia. Pe neașteptate, dori și ea să aibă o casă cu adevărat confortabilă și toate acele lucruri frumoase ce o înconjurau mai înainte, pînă la război. Dacă s-ar fi putut întoarce timpul înapoi, s-ar fi comportat oare la fel ?

Nu, sigur nu. Și-ar orîndui viața cu totul altfel, deși nici ea nu știa cum anume.

— La dumneavoastră, în Estonia, iarna este tot atît de rece ?

— O, nu !

— Astăzi au fost numai treizeci și șase de grade minus ! rise Zufia.

— Vă este dor de casă ? întrebă Fatîhov cu blîndețe și înțelegere, pe tonul cu care obișnuia să se adreseze pacienților săi.

Apoi, după un răstimp, se interesă cu un aer preocupat :

— Dumneavoastră lucrați undeva ?

— Nu sînt locuri libere.

— Vreți să lucrați la farmacie ?

— Da.

Fatîhov mormăi ceva și porunci prietenește:

— Mai repede la masă !

— Dar copiii ? Unde sînt copiii dumneavoastră ? întrebă Liili, așezîndu-se acolo unde i se arătase.

— Copiii mănîncă separat, explică Fatîhov, o chinuiesc pe Zufia. În loc să mănînce, ea trebuie să se ocupe de ei și să-i despartă. Și Fatîhov îi puse soției o bucată de piept de rață cu prune în farfurie.

Nuanța trandafirie dispăruse de pe fața Zufiei. Ședea mică și palidă și bea vin.

— Mănîncă ! o obliga Fatîhov.

— N-am poftă.

— Măcar un pic, insistă medicul.

— Nu pot.

— Zufia, așa nu se poate! spuse Fatîhov nerăbdător și mult mai aspru, și Zufia își trase farfuria mai aproape.

Într-un fel, era penibil, și Liili spuse:

— Ce vin bun.

— Vechi de zece ani, se lăudă Fatîhov.

„Zece ani?"

— Zece ani? întrebă Liili neîncrezătoare.

— Da, Fatîhov întinse mîna și voia să umple din nou păhărelul lui Liili, dar ea îl surprinse și clătină din cap.

— Nu!

În vara ce trecuse, o sfătuise să-i dea vin Trinei. „Asta va întări copilul extenuat", spusese. Căutați să faceți rost."

De cîte ori după moartea fiicei, în nopțile fără somn, nu-și făcuse Liili reproșuri: „Dar poate că vinul ar fi salvat-o?!"

Și bucuria luminoasă pe care Liili o simțise dimineața alături de Zufia în sanie se stinse. O cuprinse obișnuitul ei dor. Desigur, la data aceea Fatîhov n-avea nici o vină! Doar nu spusese că sticla stătea la el în pivniță. Și fără îndoială era sigur că vinul nu era greu de procurat. Ce importanță însă mai au toate astea acum...

Medicul bătu din palme, veni fără zgomot o fată și strînse totul de pe masă.

După un ceai tare și un compot, Fatîhov plecă la spital. O sărută pe Zufia pe frunte și o rugă pe Liili să petreacă cîtva timp cu *soția lui.*

— Doar se plictisește atît de mult, sărăcuța!

Liili dorea să plece. Dar în ochii Zufiei apăru din nou o rugăminte mută. I se părea așa, de plăpîndă, într-o cameră mare, la o masă mare. Își luă de pe cap basmaua pestriță de mătase și se lăsă pe scaun.

— Soțul nu-mi permite să mă arăt străinilor cu capul neacoperit, spuse Zufia. Avea un păr frumos și strălucitor, pe care coafura nu-l stricase niciodată.

— Cu ce vă ocupați acasă? întrebă Liili.

— Cu nimic. Pur și simplu...

— Dar dumneavoastră sînteți medic.

Mîna îngustă și străvezie a Zufiei alunecă fără voie de pe masă.

— El nu vrea ca eu să lucrez.

— De ce?

— Mi-ar interzice totul — soarele, luna și oamenii, nu-i place nici cînd sînt drăgăstoasă cu copiii. Deseară, cînd veți pleca, va fi gelos și pe dumneavoastră.

— Pentru ce?

Zufia ridică din umeri.

— Mă iubește.

— Eu m-aș duce să muncesc, spuse hotărîtă Liili.

— Atunci mă va părăsi. Dar noi avem copii.

— Dumnezeule... spuse Liili, ascunzîndu-și pentru o secundă fața în palme. Sînteți de mult căsătorită?

— De aproape zece ani. Am venit aici din Kazan. El vroia să plece în cel mai îndepărtat ținut, îl supărau fostul meu soț de care am divorțat și colegii de la institutul de medicină. Aici nu am pe nimeni...

Fata cu fața ciupită de vărsat strînse vasele de pe masă. Zufia o duse pe Liili în dormitor.

— Vroiam să mă sfătuiesc cu dumneavoastră, spuse ea și începu să cotrobăiască într-un cufăr cu îmbrăcăminte. Liili se miră de perdelușele ieftine de tifon atîrnate la ferestre, de cuvertura de tifon de pe pat și de husa de tifon ce acoperea mormanul de perne.

Zufia desfăcu înaintea lui Liili niște cupoane de stofă. Unele se încinseseră deja din pricina îndelungatei păstrări. Le arăta pe fiecare în parte la rînd și întreba ce poate să facă din ele.

— Copiilor le trebuie multe, dar n-are cine să coasă, spuse Zufia.

— Și pentru asta m-ați chemat? întrebă Liili.

— O, nu, spuse Zufia repede. Îi era foarte neplăcut. Nu vă supărați.

Strînse pripită toate și vroia să le arunce înapoi în cufăr. Lui Liili i se făcu milă de ea.

— Ia arătați-mi! Apucă un material negru de mătase. V-ați gîndit să faceți o rochie din asta?

Zufia dădu afirmativ din cap.

— O rochie de seară?

— Soțul meu vroia. În față trebuie să se încheie pînă la brîu cu nasturi. Mîneci lungi și largi. El vrea...

— Dar dumneavoastră?

— Nu știu, răspunse Zufia cu îndoială. Mie mi-e totuna.

Lui Liili îi sări în ochi ceva cunoscut, în dungi. Se ridică și se apropie de cufăr.

— De unde aveți jagheța asta? întrebă ea.

— Vă place?

— De unde o aveți? repetă Liili.

— Anka ne-a vîndut-o. Cam scump, e adevărat, o mie cinci sute, dar este foarte moale și călduroasă. Lînă curată.

Liili aprobă, dînd din cap.

— Anka a adus-o de undeva din străinătate, adăugă Zufia.

Liili dorea să fie acasă, obosise. Bogăția impresiilor o copleșise, iar pe cerul verde luminos se ghicea deja luna. Zufia regreta că nu poate s-o ducă acum pe Liili acasă.

— Așteptați, în curînd va sosi soțul meu, îi voi cere calul. Zufia rămase o clipă pe gînduri și explică: n-aș vrea să trimit acum după el, asta îl împiedică să lucreze.

Liili ridică prevenitoare mîna.

— Nu-mi dă voie să vin la spital.

— Și dumneavoastră nu vă duceți niciodată acolo?

— Nu. Acum sînt în tratament mulți soldați răniți. El nu-mi dă voie.

Lui Liili i se păruse că Zufia voise să i se plîngă, dar nu îndrăznise. În amurgul care tot înainta, dormitorul drapat în tifon amintea de un salon de spital, și Zufia, foarte slabă, arăta ofilită și fantomatic de frumoasă.

Doctorița trezea în Liili în același timp compătimirea și disprețul: „De ce este atît de supusă și de neputincioasă în colivia ei de aur! Ea nu trăiește, se deplînge pe sine însăși și

vrea s-o deplîngă şi alţii. Nimic nu e mai înjositor decît asta".

La poarta spitalului Liili îşi aduse din nou aminte de bătrînul vlăguit cu hainele rupte. Nu se mai vedea. Împinse poarta grea cu piciorul. În urmă marginea cerului era tăiată de dungi galbene şi roşii, iar înainte luna nouă strălucea palid.

Lîngă cantină Liili îl întîlni pe Lutsar. Locotenentul ieşea de acolo mulţumit de sine. O salută milităreşte, iar expresia dulceagă i se schimbă într-una serioasă şi chiar arogantă. Liili îi întinse mîna şi se uită cu bucurie în ochii neliniştiţi şi furişaţi ai lui Lutsar.

— Mă scuzaţi, *proua*, îi spuse Sven, mă grăbesc foarte mult.

Liili voia să spună ceva, dar observă că Anka îi urmăreşte de la fereastră.

— Mai tîrziu, deseară, voi trece pe la dumneavoastră, făgădui Lutsar şi duse mîna la cozoroc. Liili nu-i răspunse şi plecă grăbită la Takmak. Murise în ea ceva, aproape fără să-i pricinuiască vreo durere.

Era de acum seară. Liili îşi aminti că Zufia voia să-şi coasă o rochie de seară de mătase.

„Ce-i trebuie ei rochie de seară ?" se gîndea obosită.

6

În toate sîmbetele, tinerii se adunau la dans în sala cea mare a sovietului sătesc. Un soldat tînăr, cu proteză în loc de picior, trebuia să

cînte vreme îndelungată din armonică, pînă ce tinerii începeau să se miște. De-a lungul pereților, pe bănci, fetele rontăiau semințe, așteptîndu-i pe flăcăii care se frămîntau în dreptul ușilor pînă-și luau inima în dinți. În cele din urmă, ei își scoteau pufoaicele și căciulile, și începeau dansurile. Băiețandri cu fețe de copii, jucau, stîrnind praful îmbrățișînd fetele trupețe. După Karim, cel mai mare flăcău era fiul văduvei Fatima, Ahmet, venit din Kazan doar cu cîteva zile înainte. N-avea nici optsprezece ani. Stătea însă, fuma și nu acorda nici o atenție privirilor ademenitoare ale fetelor și rîsului lor provocator. În schimb Kolhoznîi Karim dansa ca un diavol. De sub cămașa desfăcută i se vedea pieptul asudat, iar capul și-l ținea aruncat cu mîndrie pe spate. Era grosolan, sprinten și încrezut, dar fetele se topeau de plăcere alături de el. Karim bătea tactul și cînta cu voce tare:

Moscova țintind s-o-nhațe,
Hitler colții și-i rînji,
Dar în preajma Capitalei,
Toată oastea îi pieri...

— Dar cine-i asta? Iacă, aia, cu urechile pleoștite? îi întrebă Ahmet pe băieți.

— Iulia. Profesoară.

Iulia, cu căciula ei mare cu urechi pe cap, stătea în picioare cu spatele la soba caldă, bătea din palme, și vocea ei le acoperea pe celelalte:

I-om războ noi pe fasciști,
De război setoși,
Scîrnăviilor le-om smulge
Dinții veninoși.

Ahmet o privea pe Iulia și se mira :

— Se găsesc și asemenea profesoare ? Așa de mică ?

Serata se termina de obicei atunci cînd ardea tot gazul din lampă. Tineretul se împrăștia. Ca din întîmplare Ahmet se pomeni alături de Iulia.

Uneori, la aceste serate, venea să stea puțin cu tineretul și miliția nul Ganeev. Își sufleca poalele mantalei, scoțînd la iveală în văzul lumii cizmele cu carîmbii încrețiți. Din cînd în cînd își privea ceasul de la încheietura îngustă a mîini și asculta cum ticăie.

— Vedeți să nu dați foc la casă ! îi povățuia Ganeev părintește, netezindu-și moțul de păr din cap cu palma, și curînd pleca.

— Ei, cum a fost ? întreba Fatima dimineața.

— Așa și așa, — Ahmet își punea căciula și lua pufoaica din cui.

Fatima îl privea emoționată. Cu o seară înainte îi spusese Tildei :

— Ahmet este voinic și frumos, ca tatăl lui.

Tilde însă înțelegea că nu există în lume vreo mamă al cărei copil să nu-i pară cel mai bun și cel mai frumos. Ahmet era de înălțime mijlocie, cu fața lată și rotundă.

— Încotro te duci ? întrebă Fatima și înhață găleata din mîinile fiului. Lasă-mă pe mine !

Urma cu încăpățînare vechile prejudecăți : unui bărbat nu i se cuvine să muncească în casă.

— Vrei să ajungi de rîsul lumii, își încruntă ea sprîncenele. Ce-or să creadă oamenii despre noi ?

— Care oameni ? întrebă naiv flăcăul, smulgea găleata de la maică-sa, care se apăra și, fluierînd, se duse pe lîngă ferestrele școlii spre fîntînă. Fatima, bombănind supărată, se lăsă în genunchi și începu să se roage tînguitor.

Tilde o întrebase odată, încă pe cînd Ahmet era la Kazan :

— Fiul tău crede în Dumnezeu ?

Fatima se închinase și clătinase din cap. Bătrîna femeie, temătoare de Dumnezeu, nu putea avea influență asupra fiului. Ahmet își iubea mama cu o duioșie mișcătoare, în același timp însă, era încăpățînat ca un tăuraș, și se aprindea din orice.

— Ahmet, de ce vă certați voi tot timpul ? se miră Kristina.

Flăcăul rîse liniștit și-i făcu conspirativ cu ochiul.

— Trebuie. Trebuie foarte multe.

Într-o zi de tîrg Tilde cumpără carne de porc. Era un mare noroc. Veni de la piață în fuga mare, de parcă ar fi avut aripi. Ce se va mai bucura și Kristina !

Carnea sfîrîia încă în tigaie, cînd Fatima veni la prînz, de la muncă. Fatima, cea bună întotdeauna, se repezi cu țipete la sobiță, apucă tigaia încinsă de coadă și o azvîrli cu ce avea în ea în zăpadă, în curte.

Și încă multă vreme ținu ușa larg deschisă și amușină aerul.

— Nu voi îngădui niciodată să mi se pîngărească casa!

— N-am știut... se justifica Tilde. Era înspăimîntată de cele întîmplate, dar o durea inima și de carne.

— Și să-mi cumpărați o tigaie nouă!

Era limpede că Fatima i s-a plîns fiului, deoarece toată noaptea au discutat cu aprindere, mai mult în șoaptă. În dimineața următoare, Ahmet veni să ceară scuze.

— Mama este bună. Numai că e bătrînă și crede în Coran, și e greu s-o faci să-și schimbe părerea sau s-o reeduci. Ea nu dorește nimănui răul, în fiecare zi se roagă la Dumnezeu, ca el să facă bine tuturor oamenilor și să ajute Armatei Roșii să învingă. Nu vă supărați pe ea, și nici tigaie nouă nu-i trebuie.

La prînz Ahmet îi aduse Tildei o gîscă. Tilde refuză s-o primească, iar Fatima se uita la fiu-său cu mînie fățișă.

— Din asta fierbeți supă pentru toată săptămîna, se rugă băiatul. Tilde așa și făcu.

Noaptea, mama și fiul stătură iarăși de vorbă în șoaptă pînă la revărsatul zorilor. Fatima era de neînduplecat.

— De ce ai plecat de la oraș? îl întrebă Kristina. Era prietenă cu Ahmet.

Ahmet plecase de la rude pentru că unchiul îi fusese mobilizat, iar mătușa își găsise de lucru la țară. N-avea unde locui, însă o ducea prost și cu mîncarea.

— Dar de ce nu te-ai aranjat la lucru în oraș ? îl întrebă Kristina.

— Voiam s-o văd pe mama, și așa în curînd mă vor lua militar.

— Eu n-aș fi plecat de la oraș, spuse Kristina.

Focul abia mai licărea. Soba se potolise, dar Kristina ședea în tinda care se răcise și asculta cu atenție fiecare foșnet — îl aștepta pe Lutsar.

— La oraș e greu, spuse Ahmet.

— Ei, și ce-i cu asta ? Totuși e mai interesant.

Și chiar atunci Kristina se gîndi : „Oare și eu aș pleca acum de aici ? Seară de seară știu doar atît : mîine îl voi vedea din nou". Ascultînd cu atenție pașii domoli, în ciorapi, fîșîitul hainelor și respirația de dincolo de peretele de scînduri, se simțea fericită. În fiecare dimineață, scrutînd zorile, Kristina se întreba : „S-a trezit ?"

— Nu dormi ? șoptea Tilde, stînd culcată alături în pat. Kristina îmbrățișa gîtul mamei pe tăcute și se alinta lîngă ea. Și stăteau așa culcate, fiecare tăcută din pricina fericirii pe care o încerca. Tilde vedea că se petrece ceva cu Kristina, dar nu știa să-și explice aceste avînturi de duioșie și de bucurie nemotivată.

Iar Kristina îl aștepta ca o femeie geloasă în toate serile și ochii ei întrebau fără cuvinte

și cu tristețe : „Unde ai fost ? De ce nu ești cu mine ?“

Și deși Lutsar se ducea drept în camera sa, fără a se opri și nerostind nici un cuvînt, în afară de „bună seara“, Kristina se culca fericită și se gîndea : „mîine îl voi vedea din nou“.

Duminica dimineața gazda, Fatima, îi ducea de obicei lui Lutsar în odaie un pahar cu ceai fierbinte. Păstrase pe fundul cufărului un pachet de ceai într-o cutiuță mică de tablă și ea însăși bea ceai numai în rare ocazii, fierbînd puțin — cît iei cu degetele o dată — la sărbători sau cînd o durea tare capul. Pe Lutsar însă Fatima îl admira, în timpul liber îi făcea curat fără plată și îi spăla rufăria.

Lutsar îi mulțumea pentru toate acestea cu o plecăciune adîncă și asta Fatimei îi ajungea.

Betti Barba era, după cît se pare, singura femeie care, fără nici un respect, îl numea pe Lutsar „căprar de găini“.

— Ce credeți dumneavoastră despre acest ofițer estonian ? o întrebase Tatiana într-o bună zi.

— Îi place aici, afirmase Betti.

— De unde știți ?

— Mi-a spus chiar el. Mi-a spus că este entuziasmat de Takmak.

— Dar ce-i place lui aici ?

— Totul, fără excepție. Îi place nemaipomenit. L-am întrebat : „Poate, totuși ceva tot nu vă place chiar atîta ?“ El s-a gîndit vreme îndelungată, apoi mi-a răspuns că nu-și poate aminti de nimic ce i-ar plăcea mai puțin.

L-am întrebat dacă în patria lui este tot atît de bine ca aici ? A răspuns : „E greu de spus". Halal patriot ! hohoti Betti răsunător.

Uneori, cu vreo ocazie, lui Lutsar i se aducea de la raion un pachet cu mîncare. Lutsar zăvora uşile şi cîtva timp din camera lui se auzea numai fîşîitul nerăbdător al hîrtiei.

Cînd totul amuţea în casă şi toţi dormeau, Kristina auzea cum Lutsar ronţăie zahăr, dincolo de peretele din scînduri.

— Dar ca s-o trateze pe Fatima, asta nu, şoptea Tilde ; stătea culcată, fără să doarmă, auzind şi ea de asemenea cum ronţie Lutsar din zăhăr.

Numai pisica Fatimei îi pricinuia neplăceri locotenentului. Lutsar o ura, şi animalul îi plătea pentru asta în felul său, pisiceşte. Aştepta neobosită clipa în care va putea ajunge la provizia de merinde a lui Lutsar, în timp ce acesta, la rîndul său, se străduia s-o azvîrle cît colo cu piciorul. În faţa Fatimei însă jucau amîndoi teatru, prefăcîndu-se cu ipocrizie în mari prieteni — bărbatul mîngîia pisica şi o chema : „pis-pis-pis !"

Cînd însă chiriaşul stătea de vorbă în tindă cu gazda, pisica deschidea cu laba uşa odăii lui, sărea pe masă şi lipăia cu poftă, bineînţeles dacă găsea acolo ceva bun de mîncat. Apoi sărea pe pat şi se zbenguia cu pernele. Lutsar se uita la ea cu o privire ucigaşă, strîngîndu-şi fălcile atît de tare, încît îi scîrţîiau dinţii. Pisica sărea din pat şi începea, parcă făcîndu-i în ciudă, să se fîţîie între Lutsar şi odaia lui, se lăsa mîngîiată de Fatima şi-şi

întărîta dușmanul cu ochii ei verzi și nerușinați : „Ei, ce poți să-mi faci !“

Odată, întorcîndu-se acasă, Kristina văzu cum Lutsar, înnebunit de răutate, lipea cu o mînă de sobița fierbinte de fier, mîța care miorlăia și se zbătea ca să scape, în timp ce cu cealaltă mînă bătea micul animal peste bot.

Observînd-o pe Kristina, azvîrli pisica într-un colț, se năpusti la el, în cameră, și trînti ușa. Pisica se aruncă ca o nălucă pe cuptorul rece și se dădu jos de acolo numai cînd auzi vocea Fatimei. Kristina se așteptase ca Lutsar să-i explice fapta lui și toată această scenă dezgustătoare, dar bărbatul pare-se, era sigur de tăcerea ei. Fatima îl compătimea pe micul animal care se pîrlise, iar Lutsar de asemenea îi spunea duios :

— Sărăcuța. Pis-pis.

După această întîmplare, între Kristina și dragostea ei stătu istoria cu pisica. Ea însă simțea că în curînd nu va mai avea puteri să-și ascundă sentimentul față de Lutsar.

Se spune că inima omului este asemenea unui geam, care poate să se spargă la cea mai ușoară zguduire. Se întîmplă însă uneori, că, deși căzut, rămîne întreg...

Fiul Fatimei, la fel ca și Kristina, îl aștepta în fiecare seară pe Lutsar, dar acesta nu era prea vorbăreț, se ținea departe de Ahmet și totdeauna, urîndu-le tuturora respectuos noapte bună, trecea repede în camera sa.

La lecțiile lui domnea o disciplină exemplară și în repetate rînduri directorul Salimov îl dăduse de exemplu profesoarelor. La lec-

țiile lui Lutsar nu se întîmpla să apară neînțelegeri sau încălcări ale disciplinei. Pe școlari îi conducea ca un comandant militar, nu cunoștea pe nume pe nici un elev, cu toți vorbea cu „dumneavoastră" și chiar mustruluindu-i pe toți în front, rămînea politicos. Nu se știe de ce, dar băieții se temeau de el mai mult decît de director. De fiecare dată cînd i se adresa un elev, Lutsar se ridica în picioare pocnindu-și călcîiele și din această pricină copiii se zăpăceau cu desăvîrșire.

În sat se făcea instrucție militară. Sosiseră fel de fel de tabele și scheme, puști de lemn, lopeți și grenade. În toate serile destul de mulți oameni veneau ca să monteze și să demonteze pe piese închizătorul unei arme. Instructorul de la comisariatul militar raional amenința, glumind, că o să-i facă pe toți cu un cap mai mici, dacă, rostogolindu-se pe podea din niște mîini neîndemînatice, se pierde vreo piesă.

Veneau aici copiii și bătrînii din cele două sate care nu voiau să rămînă acasă.

Lutsar stătea în picioare în fața lor, cu capul descoperit și mantaua pe umeri, și explica regulamentul de instrucție și de luptă. Toți, chiar și cei care nu înțelegeau nici un cuvînt, îl ascultau cu gravitate, prinzîndu-i cu privirea fiecare mișcare a buzelor. Era foarte cald și zăpușeală. Lutsar își ștergea fruntea cu o batistă albă. Kristina, neluîndu-și ochii de la el, îi privea ceafa, gîtul puternic și umerii. Mai înainte ea *visase la actori renumiți*, dar niciodată n-ar fi putut crede că se va îndră-

gosti de un militar care merge — în cizmele sale mirosind a vax — fără să-şi îndoaie picioarele şi una-două ţăcăne din călcîie.

Sîmbăta, după lecţiile de la şcoală, aveau loc exerciţii tactice. Ofensiva o comanda instructorul de la comisariatul militar raional, apărarea — Sven Lutsar. Oamenii, încolonaţi cîte patru, mergeau în pas de marş către rîu cu puştile de lemn pe umeri şi lopeţile mici la brîu.

— Priviţi, şi muierile merg în pas de marş! strigară nişte băieţaşi lîngă şosea văzînd femeile ce luau parte la manevre. Kolhoznîi Karim se repezi şi-l îndesă pe cel care îşi bătuse joc într-un troian de zăpadă. Tatiana mergea în mantoul ei de zibelină. Mica şi bucuroasa Iulie, într-un veston mare al fratelui său. Din călcîiul găurit al unuia din pîslari îi ieşea tot timpul afară o bucată de pulover albastru în care îi era înfăşurat piciorul. Iulia se apleca, ca s-o vîre la loc, şi cei care veneau din urmă se împiedicau de ea.

— Nu ne mai încurca atîta! strigă Maria.

Vîntul flutura plictisitor părul Kristinei ieşit atît de cochet de sub capişon. Capişonul era meşterit dintr-un fular. Deseori Nelli o întreba pe Kristina:

— Spune-mi, te rog, de ce ai pe cap această tichie de bucătar?

— Şi ce-i cu asta? Era foarte la modă pînă la război. E frumos, nu-i aşa?

Nelli însă se îndepărta ostilă, încercînd să se elibereze, pînă scăpa din rînd.

Într-o poiană mare de lîngă rîu, unde vara copiii de la grădiniță își puneau pe iarbă, cu atîta grijă, rochițele și pantalonașii lor, se săpa acum în zăpadă cu niște lopățele scurte de lemn un șanț adînc de baraj. Lutsar circula de la o grupă la alta, trimitea cercetași, dădea indicații energice.

— Săpați mai adînc, îi spuse Kristinei, care se întinsese pe fundul micii tranșei și-l privea ciudat. Lutsar îi luă lopățica din mînă și încercă să se întindă alături. Ridică mîna sa și o buclă bălaie din părul Kristinei rămase sub palma lui scurtă și puternică. Kristina oftă și-l cuprinse cu amîndouă brațele de gît. Totul a durat o clipă, după care, Lutsar se ridică și-și trase mănușile. Niște mănuși pestrițe — albastru cu alb.

— Kristina, zise el ursuz. Acesta a fost un reproș, și Kristina își acoperi fața cu mîinile.

Bărbatul stătea în picioare și-și privea ceasul cu un aer preocupat. Ofensiva începuse...

În dimineața aceasta Liili pleca de acasă. Fatîhov o ajutase să obțină un post de responsabilă de farmacie în raionul vecin.

— Sîntem oare atît de răi, încît nu se mai poate sta cu noi sub același acoperiș ? întrebase neputincioasă Vanda.

— *Proua*, răspunse Liili, dacă voi fi aici sau undeva în alt loc, de fapt dumneavoastră vă este egal. Important e ce vă spune fiul dumneavoastră. Credeți-mă, va primi liniștit plecarea mea. *Mă întrebați dacă sînteți oare* oameni așa de răi ? Nu. Dacă ne vom mai întîlni,

dumneavoastră veți fi pentru mine unii dintre acei mulți oameni străini față de care am să mă port frumos.

Sitska mergea înainte și ducea geamantanul lui Liili. Femeile rămaseseră în urma lui.

— Veți avea cameră separată acolo ?

— Nu știu, răspunse Liili. Nici n-am întrebat.

— Dacă vă trebuie ceva, scrieți-ne. Și vizitați-ne.

— Voi veni la mormîntul fetiței.

Vanda plîngea încet și jalnic, mototolindu-și batista la ochi ; Liili mergea alături de ea, indiferentă, nerostind nici un cuvînt.

Au petrecut-o pînă la marginea satului ; în Novîi Takmak pe Liili o aștepta o sanie. Sitska așează geamantanul în sanie, privind din pricina emoției în pămînt. Vanda își sărută nora pe obraz.

Rămaseră multă vreme posomorîți la marginea satului, și se uitară după femeia ce le era atît de scumpă și totodată atît de străină.

Liili întoarse capul.

Vanda îi făcu semn cu mîna și strînse batista la ochi. Porniră înapoi, triști și tăcuți, doi bătrîni singuratici. Era o întoarcere grea.

— Cred că am condus-o frumos, zise gînditor Vanda. Oare de ce nu mă iubea ?

Roman Sitska tăcea. Vanda simți deodată o dorință nebună ca soțul ei s-o strîngă tare la piept. Dar Roman mergea alături de ea încovoiat și obosit. O sprijinea doar politicos *de braț. Vanda știa că la fel* ar fi sprijinit-o pe oricare alta — pe Eeva, pe Tilde, indife-

rent pe cine, chiar și pe Anka. Simțea o slăbiciune în picioare și o lua amețeala. Prea nemilos, prea deschis îi dădea viața lecții. Astăzi, în sfîrșit, era nevoită să recunoască în sinea ei că în toți acești treizeci și cinci de ani a vrut numai să se autoînșele că Rom o iubește. De fapt, nu Rom o ceruse în căsătorie pe ea, ci ea i-a fost pețită unui mire mult mai tînăr... Vanda se clătină și strigă încet :

— Rom !

— Ce-i, dragă ? o întrebă trist soțul.

Vanda își acoperi gura cu mănușa. Pentru ce ! E absurd să vorbești despre asta acum, ei sînt oameni bătrîni, în curînd vor fi doar biete rămășițe pămîntești, iar după aceea... nu va mai rămîne decît o amintire...

Pînă acum Rom nu se purtase niciodată urît cu ea, fusese îngăduitor și atent, dar de iubit — s-o iubească, cum sînt iubite femeile — nu, n-o iubise niciodată.

Se întuneca. Cerneau, rotindu-se, fulgi de zăpadă.

Liili lăsă să treacă coloanele care cîntau. Văzînd-o de departe pe Liili, comandantul lor, Lutsar, pocni din călcîie și-o salută. În ochii lui însă nu mai era nici interes și nici mirare.

Peste sat se lăsa seara.

7

Era o femeie pe nume Eeva.

Nu prima Eeva și nici ultima, ci aceea care, fără să spună nimănui nici un cuvînt a plecat

din Takmak, lăsîndu-l pe Ruudi Populus în grija doctorilor şi, ieşind pe poarta spitalului, o coti pe dată, pornind întins la drum. Şi dacă preşedintele comitetului executiv raional Gafur Gafurov n-ar fi luat-o în sania sa, Eeva ar fi îngheţat pe drum. Ea nu-l cunoştea pe bărbatul care o culesese din cîmpia de zăpadă, nu ştia cui depăna povestea sa şi a copiilor săi, despre presimţirea morţii şi despre faptul că dorea foarte mult acum să trăiască şi să muncească.

În prima jumătate a drumului, Eeva plînse încetişor, iar după aceea o fură somnul din pricina foamei şi a oboselii. Seara tîrziu, cînd începuseră să sclipească luminiţele centrului raional, Gafurov încercă s-o trezească. Cum era să tragă la uşa casei sale cu o femeie străină care a aţipit cu capul pe umărul lui ! Era ciudat şi indecent !

Nemulţumit, Gafurov opri calul la intrarea în sat.

— Am ajuns, o înştiinţă el.

Eeva tresări, neliniştită.

— Eu nu cunosc aici pe nimeni, spuse ea cu spaimă şi cu o rugăminte mută în ochi.

Gafurov înjură încetişor şi-şi smuci pologul de pe genunchi. O lăsă pe Eeva în drum şi începu să bată pe la ferestrele caselor. Oamenii răspundeau : „Nu-i loc". Ştia el că aşa este, dar se supăra totuşi.

În cele din urmă, se aşeză în sanie, cu sprîncenele încruntate, şi dădu bici calului. Sania o luă din loc. De frig, Eevei îi clănţăneau dinţii.

— Ce să fac cu dumneata ?

— Nu știu.

Ajunseră în celălalt capăt al satului, acolo unde începeau magaziile, și Gafurov îi ceru Eevei să coboare din sanie. Cu picioarele înțepenite de frig și de atîta stat în sanie, așteptă multă vreme în curte, în vreme ce Gafurov bătea în toate ferestrele întunecate. În sfîrșit, li se deschise ușa casei lui Gafurov.

O fată frumoasă și înaltă căscă și se întinse dulce.

— Dormeai ? o întrebă Gafurov.

Fata aprobă, dînd din cap.

— Mama e la adunare, zise ea. Dar ea cine-i ?

— Pregătește ceva de mîncare !

Fata îi aruncă o privire cercetătoare femeii necunoscute și se furișă în camera din spate. Eeva tot mai stătea pe un covoraș roșu, în timp ce Gafurov tăcea.

Eeva mîncă singură. Fetița lui Gafurov îi turnă ceai, o servi la masă, observînd-o pe sub genele negre și dese.

— Sînteți de departe ?

— Din Takmak.

— Nu plîngeți... o consolă fata.

Femeia aceasta necunoscută purta în suflet, după cîte se părea, o mare durere.

Eeva își rezemă capul în mîini. Nici casă, nici familie, nici de lucru, nici pîine.

Fata aduse perne de puf.

— Nu vă deranjați, *se scuză Eeva.* Se aruncă în pat și plînse amarnic vreme îndelungată. Doamne, ai milă de mine !

Eeva își privi brațele slăbite. „Iată în ce hal am ajuns", se gîndi ea și suflă în foc. Cineva venise și plecase după ce îndelung, precaut, deschisese ușa. Poate că abia începuse să adoarmă. Eeva se mișcă neputincioasă și totul dispăru.

Văzu o față groaznică la fereastră, vru să strige, dar n-avea glas, fața îngrozitoare cu părul încîlcit se apropia, se tot apropia de ea.

— Privește, mîinile și picioarele mele sînt perfect sănătoase.

— Populus ? Tu ești ? exclamă Eeva cu ușurare. Vai, cum m-ai speriat !

Populus puse înaintea Eevei o traistă cu boabe și-i spuse :

— Mănîncă !

Eeva vîrî mîna în traistă. Acolo era ovăz.

— Mănîncă, o silea Populus și se apropia tot mai mult de ea.

— Ruudi ! strigă Eeva printre lacrimi, iar Populus îi porunci :

— Mănîncă !

În puterea nopții îi pieri somnul și Eeva stătea cu ochii deschiși așteptînd dimineața.

Astfel se pomeni Eeva la raion, primi de lucru și începu o viață nouă. Gafurov o numi directoare a casei de copii și îi puse la dispoziție o casă mare, părăsită demult, care cerea reparații.

— Altă muncă nu pot să vă ofer, spuse Gafurov.

Eeva stătea în picioare lîngă masa lui de lucru.

— Sînt de acord, spuse ea în şoaptă, cu recunoştinţă.

Ca să te apropii de casă era cu neputinţă, aşa că preşedintele dădu dispoziţie să se facă o cărare.

— Casa asta a fost mai înainte a unui hoge, spuse el, dar Eeva nu înţelese şi el îi explică : în această casă locuise un popă.

Eeva dădu din cap că a înţeles.

— Într-o asemenea dezordine ?

— E nevoie de cheltuieli mari aici. Iar banii s-au dus mereu pe lucruri mai de trebuinţă. Şi uite aşa stă de atunci.

— Frumoasă casă, spuse Eeva cu părere de rău.

Uşa exterioară era jerpelită, bătută în cuie cu scînduri cruciş-curmeziş. Gafurov smulse scîndurile şi intrară în camerele goale, cu tavane înalte.

Gafurov puse mîna pe cercevelele ferestrelor. Erau tari, ca noi.

— Eu voi mai rămîne aici, îl înştiinţă Eeva pe preşedinte, după ce cutreieraseră casa împreună. Se duse prin camere şi alese un loc pentru dormitorul copiilor, examină plita, deschise uşa cuptorului. Bucătăria era uriaşă, căptuşită cu faianţă, cu podea de piatră. Eeva aprinse o hîrtiuţă şi verifică tirajul în plită, apoi strînse gunoiul din toate camerele în bucătărie.

Primi bani şi îmbrăcăminte în contul unui avans ; mînca anormal de mult şi tot nu izbutea în nici un chip să se sature. Zile întregi alergă pe la tot felul de şefi, ceru rezoluţii,

ştampile, semnături, dispoziţii, obţinu lenjerie de pat, plăpumi, combustibil, săpun, ajutoare şi, obosită de moarte din pricina tuturor acestor alergături, se duse să se culce în bucătăria casei mari, goale şi părăsite. Vecinii îi vedeau chiar şi noaptea umbra neliniştită, cu lampa în mîini, rătăcind prin camere. Calcula, chibzuia, combina.

Inima Eevei tremura de o bucurie nemaiîncercată, de un freamăt pe care pînă atunci nu-l mai cunoscuse. Era plină de dorinţa de a acţiona. Se ciondănea în instituţiile unde era scoasă din fire de vreo tărăgănare absurdă; dacă nu obţinea nimic, seara plîngea.

Greutăţile apăreau din pricina a tot felul de fleacuri. Din lucrurile cerute sosiră numai lingurile, dar şi acelea mai puţine decît trebuia. Eeva şezu pe podea în bucătărie pînă noaptea tîrziu, aşeză lingurile în străchinile de aluminiu şi admiră acest avut, ca un copil hainele sale de sărbătoare. Iar cînd începu căratul lemnelor de foc, mergea de fiecare dată alături de sanie prin zăpadă, sprijinind încărcătura cu mîna, ca nici o bucată preţioasă de lemn să nu cadă jos.

Împreună cu ajutoarea sa, Liusia, zugrăvi camerele şi lipi tapetele, iar cu un satîr de cartofi răzui murdăria de pe podele pînă ieşi la iveală linoleumul roşu-închis. Copiii trebuiau să sosească în curînd. Eeva avea acum un buget şi un personal: un rîndaş, o spălătoreasă, *o bucătăreasă, două educatoare. În sala cea* mare se aflau patruzeci de paturi, în sufragerie, o masă lungă şi bănci, în camera pen-

tru spălat — căzi și lighenașe de zinc ; exista și un colțișor de joacă. Toate acestea erau încă puține, și calitatea lor lăsa de dorit, dar Eeva călca plină de bucurie, cu chipul foarte fericit. De dimineață totul era pregătit. Bucătăreasa Dusia își făcea fericită de lucru pe lîngă plită, iar Eeva mergea neliniștită prin camere, descoperind că ar mai fi încă ceva de îndreptat sau de mutat și o dojeni pe educatoare care se așezase pe patul unui copil.

— Oare dumneavoastră nu știți că nu se cuvine să ședeți pe pat ?

— Ia te uită cîtă subțirime ! se plînse jignită educatoarea către bucătăreasă.

Copiii sosiră tocmai spre seară. Eeva cu personalul său stătea pe prag în frig, ținînd sus lampa cu petrol, iar copilașii în zdrențe treceau pe lîngă ea, uitîndu-se morocănos în pămînt. Copiii erau mici de tot și Eeva înțelese că lucrul cel mai greu de abia începe.

Acum, acești prichindei chinuiți, care fuseseră aduși aici, departe în spatele frontului, din orașe distruse, din garnituri de trenuri sfărîmate, de sub bombardamente aeriene, se aflau în grija ei. Noptile, strecurîndu-se sub plăpumi, plîngeau, și, aducîndu-și aminte de mamele lor, țipau ascuțit în somn.

„Blestematii fasciști, ce-au făcut cu copiii noștri !“ se gîndea Eeva cu disperare.

Copiii nu se lăsau nici spălați, nici pieptănați. Erau plini de păduchi și de rîie, serile își scărpinau mîinile bolnave pînă la sînge. Eeva nu știa ce să facă cu ei, dar era răbdătoare. Uneori, cînd nu mai putea îndura, fugea

în bucătărie, se arunca acolo după un paravan şi plîngea cu sughiţuri, pînă i se mai uşura inima. Bucătăreasa, îmbujorată lîngă maşina de gătit, îşi ştergea şi ea din cînd în cînd ochii.

În fiecare zi se întîmpla ceva. În grupa mare o fetiţă nu voia cu nici un preţ să-şi dea rochia la spălat.

— Uită-te ce rochie frumoasă vei primi în schimb, o momea educatoarea, dar fetiţa era ca de piatră. Cînd educatoarea începu să-i scoată rochia cu forţa, fetiţa căzu cu faţa la podea şi se apără cu mîinile şi cu picioarele. Copiii se adunară împrejurul ei.

— Să rămînă în rochia asta! spuse Eeva, care se grăbise să vină auzind gălăgie.

Toţi aşteptau. Fetiţa încetă să se mai zbată, înălţă capul, îşi dădu la o parte părul căzut pe faţă, privi la Eeva şi se ridică.

Eeva dădu ordin copiilor să se împrăştie.

— Poate că rochia asta ţi-e dragă pentru ceva? întrebă ea cu prudenţă.

Fetiţa dădu din cap în semn de aprobare.

— Dă-ne-o s-o spălăm, şi atunci, dacă vrei, poţi s-o porţi iarăşi.

Fetiţa nu răspunse, desfăcu cu vioiciune o cusătură şi, într-o clipă numai, Eeva văzu la ea în palmă un degetar de aur.

Eeva luă rochia şi-i dădu în loc alta.

— Iar ceea ce ai acum în mînă, o să punem bine. Hai să-ţi dau un ac de cusut cu aţă.

Ascultătoare şi sfioasă, fetiţa o urmă. Eeva căută aţă albă într-o cutie de tablă, în timp ce fetiţa stătea în picioare şi o urmărea cu

atenție. Cînd Eeva se întoarse, fetița își desfăcu singură pălmuța în care ținea degetarul.

— E al mamei, zise ea și strînse mîna.

— Da. Asta înseamnă că eu și cu tine trebuie să-l păstrăm, fu de acord Eeva.

Pe copii i-au lecuit cu răbdare, de insecte s-au descotorosit. Mult mai greu a fost însă să găsească cea mai bună cale spre sufletul lor. Unii dintre ei n-au putut fi în nici un chip făcuți să vorbească, nu răspundeau la întrebări, se ascundeau sub pat, o luau la fugă sau începeau să plîngă. Prin marea ei dragoste pentru ordine se distingea o fetiță de șase ani, Lia, care își admira îmbrăcămintea nouă, așternutul curat al patului și scotea un țipăt dacă cineva își ștergea mîinile de ștergarul ei.

— Asta-i foarte bine, Lia, ție îți place ordinea. Dar n-ai vrea să mă ajuți ? o întrebă Eeva. Însă fetița se întoarse și fugi. Pe Eeva o amăra faptul că nu știa să se poarte cu copiii.

— Timp ! Dați-le timp ! o consola Dusia.

Era greu cu copiii și educatoarele amenințau în fiecare zi că vor pleca.

Mai bine să cari apă cu ciurul... Și educatoarea grupei mici plecă de la lucru.

— Nu-ți dau voie ! striga Eeva. Cum se poate asta — să iei și să pleci. Ce fel de om ești dumneata !

Ziua aceasta a fost în general îngrozitoare. Unul, Mișa, de patru ani, înghițise o bilă nichelată și Eeva îl trimise la spital. În sufragerie, din tavan se prăbuși o bucată mare de tencuială care zgîrie ușor un copil, și a fost

nevoie de timp îndelungat pentru a-l liniști, dîndu-i-se să bea apă îndulcită cu zahăr. Cînd Eeva, după o oră de repaus, veni să-i trezească pe copii, îi găsi pe toți adunați grămadă într-un singur pat. Își povesteau în șoaptă unul altuia despre tații și mamele lor.

— Noi mergeam cu tăticul la grădina zoologică.

— Mama mea avea părul negru.

— Mama mea era și ea foarte frumoasă.

— Eu eram în colț la brutărie. Dar cînd am venit înapoi, casa nu mai era deloc. O zi întreagă au dezgropat oameni, pe unii i-au găsit, alții însă au pierit fără urmă. S-a găsit basmaua mamei...

— Iar eu cu tata ne duceam la parada de întîi Mai. Eu nu vedeam nimic și tata m-a ridicat pe umeri. Sus, sus. Știți, cît e de bine!

Eeva fu zguduită sufletește. În timpul cinei nu se mai stăpîni și izbucni pe neașteptate în hohote de plîns. Copiii ridicară ochii din castronașele lor. Se făcu liniște. Nimeni nu i-a spus nimic și peste o clipă cina a continuat.

Cînd însă mai tîrziu stătea în picioare lîngă fereastră, se apropie de ea un băiat mic. Acesta era Kotik, fiul unui aviator căzut la datorie. El își ascunse capul cu păr negru sub șorțul Eevei. Iar bucătăreasa Dusia o lăuda pe Eeva :

— Dumneavoastră aveți talent.

Dusia începu să îmbărbăteze oamenii. Uneori, ca să înflăcărezi un om, este de ajuns un singur cuvînt.

Nici o singură zi nu se termina fără eşecuri, de aceea chiar şi un mic succes îi procura Eevei o mare bucurie. Fiecare sac de crupe, fiecare pud de cartofi, fiecare litru de lapte — venite în plus — erau un eveniment.

Copiii tot mai arătau istoviţi şi flămînzi, şi Eeva în fiecare seară discuta cu bucătăreasa ce mîncare să gătească în ziua următoare.

— Mîncare de cartofi ? propunea Dusia.

— A fost ieri şi alaltăieri.

— Chiftele de cartofi ? Mîncare de morcovi ? Poate piureu de cartofi ?

— Iarăşi ?...

— Tovarăşe şefă, zise bucătăreasa, iată o să vedeţi, om îndura noi şi timpul ăsta greu, şi poate că, după aceea, în zilele de pace, careva din aceşti copii, deja în vîrstă, şi-o aminti de mîncărurile noastre de morcovi cu recunoştinţă. Nici nu mi-aş dori o altă răsplată.

Copiii mai slabi, palizi, anemici sufereau din cauza lipsei de poftă de mîncare, şi Eeva le vîra în mîini foi crude de varză, morcovi sau o felie de gulie.

Katia, în vîrstă de cinci ani, părea o bătrînică, uscată şi cu zbîrcituri mici sub ochi. Dar, aşezîndu-se la masă, Katia începea să facă nazuri. Îşi strîngea tare buzele şi refuza mîncarea. De fiecare dată educatoarea îşi pierdea răbdarea şi venea să i se plîngă Eevei.

— Nu mînca, dacă nu vrei, îi spuse Eeva fetiţei.

Tot prînzul Katia a *stat pur şi simplu ca o* păpuşă. Seara s-a repetat aceeaşi istorie.

— Nu vreau !

— Atunci nu mînca, decise politicoasă educatoarea şi duse mîncarea.

Era tîrziu de tot, copiii dormeau, cînd Eeva auzi scîrţîitul uşii de la bucătărie. În prag stătea tulburată Katia. Eeva nu-i dădu nici o importanţă, se duse la maşina de gătit, luă castronul cu piureu cald, îl puse pe genunchi şi începu să mănînce. Katia era numai ochi.

— De ce dumneavoastră mîncaţi acum ?

— Mai înainte n-a fost timp, Katenka.

— E gustos ?

— Ce ?

— Piureul.

— Cum să-ţi spun ? Acelaşi lucru am mîncat cu toţii la cină.

Katia, în cămaşa sa lungă de noapte, se muta neliniştită de pe un picior pe altul.

— Este gustos ?

— Mie îmi place. Gustă, dacă vrei, îi dădu Eeva voie. Du-te şi ia o lingură din dulap şi aşază-te cu mine la masă.

Katia aduse lingura şi se aşeză pe laviţă alături de Eeva.

— Ei, cum e ? o întrebă Eeva.

— E gustos.

— Atunci ia castronul ăsta pentru tine.

Flămînd, copilul înghiţea cu lăcomie piureul. Eeva îi dădu să bea ceai fierbinte cu linguriţa şi duse în braţe fetiţa somnoroasă la patul ei. Katia o apucă de mînă, o sărută şi *se strecură cu capul sub plapumă.*

Acum, în fiecare seară Eeva îi dădea Katiei hrană suplimentară — untură de peşte, un

pahar de lapte, şi zbîrciturile bătrîneşti începură să dispară de pe faţa Katiei.

Se părea că şi copiii se obişnuiseră cu noua lor casă. Între timp, s-a reparat dormitorul suplimentar pentru cei mai mici şi camera separată a primit, în sfîrşit, o responsabilă. Grijile Eevei tot sporeau, treburile gospodăreşti îi luau tot timpul şi de copii se ocupa Liusia, o fată tînără şi flegmatică. Într-o zi, cînd Eeva se dusese la bancă după bani, copiii au aprins un foc pe podea.

— Dar tu unde ai fost? tăbărî Eeva pe Liusia.

— Unde! Unde! se răsti obraznică fata; am ajutat la curăţatul zăpezii pe uliţă.

Da. De unul singur, bătrînul Rahmet nu se descurca cu zăpada...

— De-acum încolo nu voi mai îndrăzni să vă las singuri. E de ajuns numai să plec pentru un timp, că se şi petrece ceva aici, se plînse seara Eeva bucătăresei, care înainte de a pleca acasă, spăla ştergarele de bucătărie.

— Tovarăşă şefă, zise bucătăreasa, copiii se plictisesc. Toţi ne uităm ca ei să fie spălaţi şi hrăniţi, le scoatem viermii intestinali şi urmărim să nu înghită careva din ei vreun nasture. Noi avem multe treburi, dar ei? Copiilor trebuie să li se dea de lucru, jocuri şi lecţii. Aici, în casă, e strîmt şi plictisitor pentru ei!

Eeva nu se culcă vreme îndelungată, şezu şi făuri planuri... Ar fi bine să-i pună pe băieţi să-l ajute pe bătrînul Rahmet să cureţe zăpada, dar vezi, nu-s nici pîslari, nici îmbrăcăminte

călduroasă. Toată îmbrăcămintea în care veniseră copiii încoace fusese arsă. Trebuia să se găsească de urgență o educatoare tînără, veselă și energică, care s-ar pricepe să se ocupe de copii.

Pîslari, îmbrăcăminte călduroasă și o educatoare tînără, veselă, energică! De unde să iei toate astea! Eeva oftă obosită, se așeză în fața oglinzii și se minună: „Asta sînt eu? Într-adevăr, eu sînt asta?"

„Sînt frumoasă! — exclamă ea în gînd. Dumnezeule, niciodată n-am fost atît de frumoasă. Ce-i cu mine? Sau așa se transformă fiecare femeie, înainte de a se ofili definitiv?" Începu să se dezbrace încet în fața oglinzii, examinîndu-se cu atenție, și tulburată își puse brațele pe piept.

Ce s-a petrecut cu ea?

Și Eeva își aduse aminte de bărbatul pe care îl văzuse ieri în fața comisariatului militar. O singură clipă. Și ochii lor se întîlniseră. Iar acum, Eeva se gîndea neliniștită: „Cine-i?" Și înțelese că vrea să-l mai vadă o dată.

— Vreau să-l văd, spuse ea, șezînd în fața oglinzii cu părul desfăcut pe umerii dezgoliți și punîndu-și mîinile pe genunchi.

Pînă în prezent Eeva n-avusese cunoscuți printre militari. Și nici nu putuse să-și închipuie vreodată că se va îndrăgosti de un locotenent frumos ca un tablou, așa cum nu se mai îndrăgostise niciodată pînă acum.

Locotenentul sosise pe neașteptate aici, în micul centru raional, și locuia peste drum de brutărie.

— Și trebuia să fi venit tocmai aici ? se mirase Eeva.

— Asta n-a depins de mine. M-au numit, răspunsese locotenentul. El nu știa de ce, în timpul retragerii, unitatea lor fusese luată de pe front, desființată, iar oamenii au fost trimiși pe la taberele și comisariatele militare raionale din îndepărtatul spate al frontului.

— N-au încredere ? întrebă Eeva.

Locotenentul dăduse numai din umeri.

Dragostea Eevei izbucni deodată, cu o flacără atît de mare, încît și ei i se făcu frică. Și se întreba înspăimîntată : „Ce o să iasă din toate astea ?"

Seară de seară, îi aștepta ciocănitul în fereastra înghețată. Inima i se sfîșia de suferință. Viscolul iernii părea că urlă cu voci omenești, dar în casă era liniște, o liniște de noapte, mirosea a copii și a ceară pentru lustruitul podelelor. Copiii dormeau.

Și atunci apăru locotenentul și spuse că este grozav de flămînd. Eeva îi aducea tot ce avea, toate gustările pregătite pentru întîlnirea asta de seară. Tot ce pusese deoparte din alimente sau cumpărase din banii ei. Bunurile casei de copii erau sfinte pentru Eeva.

Eeva scotea fularul de la gîtul iubitului și-i spunea :

— Dacă vrei, lasă-l aici, îl voi spăla.

Bărbatul ridică recunoscător mîinile înăsprite și crăpate ale Eevei la buzele sale și întreba dacă poate să-și aducă aici rufăria.

— Adu-o !

Eeva socotea de la sine înțeles ca Anton, soțul ei adevărat, să înfașe copiii, să stoarcă rufele, să pună varza la murat pentru iarnă și să bată preșurile. Acum însă, era foarte bucuroasă să-i poată dovedi locotenentului dragostea ei. Îi făcea mici daruri — o batistă nouă, un cozonac, o pereche de șosete călduroase din lînă albă, pe care le împletise noaptea, la lumina gazorniței.

Pe bucătăreasă, bătrînă și înțeleaptă ca o broască țestoasă, o alarmă flirtul Eevei.

— Nu pot altfel, mi-aș ieși din minți, dacă n-ar veni seara ! se plînse Eeva.

Și într-adevăr, în toate serile îl aștepta pe locotenentul ei așa, de parcă ar fi fost o problemă de viață și de moarte.

Se culcau în pat, mîna lui sub umerii ei. Vlăguită, fericită, Eeva se gîndea. Iată, aceasta este marea ei iubire. Eeva crezuse, știuse că va veni.

— Spune-mi ceva, Sven, îl rugă ea.

— Ce ?

— Nu știu. Ceva frumos !

— Cel puțin de s-ar termina războiul mai repede, rosti el realist. Eeva se strînse mai aproape și își afundă fața în umărul lui.

— Încă ceva, îl rugă cu umilință.

— Dar ce încă ?

— Spune-mi că mă iubești !

— Ah, asta ? Dar asta ți-am mai spus-o.

Eeva se dădu la o parte și întinse mîna după o țigară. Locotenentul îi luă chibriturile și, respectuos, îi oferi foc.

— Cel mai important este să se stîrnească războiul, adăugă el.

Capricioasă, Eeva tăcea.

— Tu ai vrea să mă duc pe front ? întrebă cicălitor bărbatul.

— Și ce-i cu asta ! Toți se duc.

— Vorbești așa, ca să mă necăjești.

Da, Eeva necăjea soarta. Dorea ca el să fie lăsat aici, să-l păstreze prin toate mijloacele, pentru ea, pe acest bărbat. Îl dorea în așa fel, încît uneori i se făcea rușine de ea însăși. În același timp o chinuia un sentiment smintit de vină. „Proasto ! Tu vrei să legi de fusta ta un bărbat, al cărui loc e pe front ! Dar fiul tău, acest copil, luptă și pentru tine și pentru el ? !"

— Eu m-aș ține pretutindeni după tine, recunoscu Eeva, lăsînd capul în jos.

Lutsar își trase în picioare ciorapii noi de lînă și rîse :

— Iată, zău, că n-avea nici un rost.

În fiecare dimineață, petrecîndu-l pe locotenent, Eeva mergea cu lampa pe un coridor lung și întunecos. Odată a observat că abia i se mai ținea un nasture de metal.

Eeva aduse un ac cu ață și se lăsă pe genunchi în fața lui.

— Tu ai nasturi vechi ? se miră ea. Cu cei trei căței. [1]

— Da. Estonieni.

— Dar mantaua este sovietică ?

---

[1] Se are în vedere stema republicii burgheze estone — trei lei (n.a.).

— Da.

— De ce ? Magazinele sînt pline de nasturi.

El îi mulţumi :

— Ai mîini de aur !

Despărţindu-se, se sărutară îndelung.

— Sven, te aştept !... îi aminti Eeva. Iubitul încă nu-i plecase, şi ea aştepta cu chin noua întîlnire.

— Voi face astăzi piftie, vrei ? îl întrebă ea duios. Lutsar voia.

După aceea Eeva intră în cameră, făcu patul şi se îmbrăcă repede. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Sven ! Sven Lutsar ! Sven Lutsar !

Într-o sîmbătă, cînd făceau baie copiilor, veni bucătăreasa şi o chemă pe Eeva în vestibul.

— E aici, o înştiinţă Dusia.

— Cine ? Eeva nu-l aştepta atît de devreme pe Lutsar.

— Pleci ? ghici ea şi se sprijini de perete.

Lutsar dădu afirmativ din cap.

— Mîine.

Eeva se întoarse în baie, iar Lutsar se întinse pe pat şi începu s-o aştepte. Veni foarte tîrziu şi izbucni în plîns, deprimată de despărţirea ce urma să aibă loc.

— Ce înseamnă — sfîrşitul ?

— Dar de ce sfîrşitul ?

Străduindu-se să-şi potolească hohotele de plîns, Eeva spuse :

— Nu-mi lua în seamă lacrimile. E bine că, în sfîrşit, te duci pe front. În sfîrşit !

— Dar nu merg pe front.

— Cum ?

— Plec. Comisariatul militar m-a trimis la lucru la Novîi Takmak.

Eeva îl privi printre lacrimi şi se duse în bucătărie să pregătească cina.

Toată ziua care urmă Eeva o petrecu în mare forfoteală. Frigea şi cocea, împacheta pesmeţi şi clătite — pentru drum, deşi drumul nu era chiar aşa de lung — vreo douăzeci-treizeci de kilometri.

— Proastă bătrînă ! o certa bucătăreasa, observînd încruntată cum se frămîntă directoarea. Îl îndoapă pe trîntorul ăsta, pentru el îşi iroseşte ultimii bani !

Noaptea, plînsă, Eeva stătea culcată pe o pernă udă de lacrimi în patul care i se părea gol. Unde-i acum Sven ? Îi vin în minte Takmakul, Sitska, Tilde, Kristina... Sven şi Kristina... Sven ! Asta nu trebuie să se întîmple... Şi Eeva îşi frîngea mîinile.

În dormitor tuşea tare un copil. „Nu mă voi duce, lasă-l să tuşească, poate c-o să-i treacă de la sine", se gîndi Eeva neîndurătoare, dar se sculă totuşi, ca să-i ungă lui Vitia tălpile cu untură de gîscă şi terebentină. „Oare să-i dau lapte cald cu miere ? Dar atunci va trebui să fac focul la maşina de gătit", oftă Eeva, îşi vîrî picioarele în pîslari, se înfăşură într-o broboadă şi se grăbi să se ducă la bucătărie. Stînd în picioare lîngă maşina de gătit şi supraveghind să nu dea laptele în foc, se gîndi : *mai bine l-ar fi luat pe Lutsar pe front* — mai bine asta decît vreo altă femeie.

Îl luă pe băieţaşul somnoros şi chinuit de tuse pe genunchi, suflă în lapte şi-i apropie cana de buze.

— Bea, micuţul meu...

Copilul bău şi adormi, lipindu-şi încrezător capul de pieptul Eevei. Îl duse în pat.

„Fiul meu, unde eşti tu? întrebă Eeva. Simt că tot binele ce-l fac pentru aceşti orfani nefericiţi îl fac pentru tine, fiul meu. Şi dacă voi nedreptăţi pe careva din aceşti copii, cineva va pricinui un rău şi fiului meu, acolo, departe..."

— Poate că fiul dumneavoastră este şi el în spatele frontului? — o întrebase bucătăreasa Dusia, care-i ştia treburile familiale.

— Am trimis cereri la toate punctele de evacuare.

— Şi nu-i?

Eeva se întoarse cu faţa:

— Nu.

— Asta nu înseamnă nimic. Mama trebuie să tragă totdeauna nădejde, spuse bătrîna şi inteligenta femeie. Mamele îndură totul.

„Poate că va trebui să-l caut în Divizia Estoniană? Poate că-l voi găsi acolo?" se gîndi Eeva.

Nu trecu nici o săptămînă şi sosi o scrisoare de la locotenent. Eeva o citi cu neîncredere, nebună de bucurie şi sărută cuvintele dragi: „Sînt atît de singur. Mi-e dor de tine". Numai cu cîteva zile înainte li se vînduse evacuaţilor stambă, pe baza unui tabel. Eeva îşi schimbă cota sa pe alimente şi-i trimise lui Lutsar un colet.

Şi tocmai cînd Lutsar primi acest colet, Anka îşi sărbătorea ziua de naştere. Iar Lutsar era foarte mirat, aflînd că această femeiuşcă umflată împlineşte numai douăzeci şi şase de ani.

Se bărbieri cu grijă, îşi netezi părul şi cusu la tunica sa militară un guleraş curat. Era încă devreme. Deschise geamantanul şi desfăcu pachetul cu dulciuri trimis de Eeva, ciuguli cîteva bucăţi fără nici o poftă şi se uită nerăbdător la ceas.

Pe Lutsar îl dezamăgea societatea care se adunase la Anka. Îi era neplăcut să-l întîlnească pe Roman Sitska, pe miliţianul Ganeev, pe Maria Ţvetocikina, profesoara chiar din şcoala sa, pe Jemel, despre care pînă acum nu ştia nimic, pe letonul Klaus şi pe un bătrîn cu bărbuţă albă, pe care toţi îl numeau Abdulla.

Roman Sitska era într-un costum negru de seară, cu nodul cravatei legat cu grijă, iar din buzunarul de la piept al hainei se ivea colţul alb al unei batiste. Inginerul zbîrcea nasul, zîmbea şi era întrucîtva tulburat, ca un adolescent adus la confirmare. Miliţianul Ganeev şedea ţinînd mîna în aşa fel încît ceasul său să apară tot timpul de sub mîneca bluzei ; la picioarele lui, ca un cîine credincios, stătea porthartul cafeniu.

Maria, frumoasă şi strălucitoare, atingea pe rînd coardele chitarei, şi rîdea, uitîndu-se în ochii cizmarului Klaus. Şi de ce era socotit *Klaus cizmar ? Mîinile lui uriaşe se* descurcau bine cu reparatul ceasurilor, pentru ferma de lapte făceau butoaie pentru unt, reparau în-

călțămintea, pîslarii și galoșii vechi, lipeau samovarele și cratițele. Klaus repara tot ce i se aducea, nu refuza pe nimeni niciodată.

— Mă rog, lasă aici, încuviința el, zîmbind cu modestie, iar cînd se ajungea la plată, dădea din mînă : dar nu trebuie ! Ce să iei pe un asemenea fleac !

Locuia singur într-o izbă, dormea pe paie, învelindu-se cu paltonul, înconjurat de cizme, căldări și pîslari vechi și alte lucruri aduse nu de mult la reparat din raionul vecin. Se spunea că locuința lui arsese, cei doi copii ai săi pieriseră în foc, iar soția îi murise de durere după o lună. Soarta e nedreaptă : să-i dai posibilitatea să fugă din Letonia departe, în spatele frontului, și aici să piardă totul din cauza unui incendiu !

Despre asta Klaus nu vorbea niciodată. Era un om liniștit, blînd, zîmbitor, care nu voia nimic de la nimeni și, în toate serile, își cînta singur lui sieși la armonică. Armonica părea să fie singurul lucru de care nu se putea lipsi.

— Înlocuiește familia, spunea Klaus, mîngîind armonica. Nu se posomora niciodată, nu se supăra, nu se tulbura, dar oamenii nu-i suportau privirea luminoasă, ca a copiilor. Era chemat să ia masa la unii și la alții, iar din cînd în cînd o femeie sau alta îi aducea drept plată pentru lucru turte, cartofi prăjiți sau cașă de mei, obligîndu-l să mănînce îndată *totul, sub ochii ei.*

Era numit aici letonul Klaus. Omulețul neastîmpărat avea plămînii bolnavi, capul gal-

ben ca grîul, dinții mărunți, falca de jos greoaie, sprîncenele și genele blonde. Era foarte înalt. Fața lui nu era frumoasă, dar era plăcut la vedere. La masă la Anka, Klaus lăsă ochii în jos și nu vorbi cu nimeni. Nici Sitska, nici Jemel și nici Abdulla nu puteau înțelege cui și pentru ce îi trebuia la onomastice acest cizmar.

Anka strălucea de atîtea podoabe.

— *Bruliante*, explica ea, lingîndu-se pe buze. Mîncați ! Mîncați și beți, ca să vă rămînă în amintire ziua de naștere a Ankăi !

Ganeev ședea la masă alături de inginer, își încrunta sprîncenele și examina butonii de la manșetele lui Sitska. În cele din urmă nu mai răbdă.

— Ce sînt ăștia ?

— Poftim ? întrebă Sitska, care nu înțelese întrebarea.

— Iată ăștia, ce înseamnă ?

— Ăștia... Cum să spun... Ăștia sînt butoni, explică Sitska cu stîngăcie.

— A-aa, face prelung Ganeev și continuă să mănînce. Pe masă erau și friptură de berbec, și piftie, și găini fripte și blinele și cozonăcei, și vodcă de miere, și din cea „cap alb", și castraveți murați, și scrumbie, iar în coșuleț stăteau coltuce de pîine de secară și grîu.

Anka rîdea în hohote, plină de bucurie, luîndu-l de gît pe Sven Lutsar cu mîna sa groasă, cu degetele boante, și aplecîndu-și capul pe umărul lui. Ceilalți musafiri nu-i erau pe plac astăzi. Ganeev îi arunca priviri geloase, inginerul Sitska se vînzolea pe scaun. Numai le-

tonul Klaus sforăia încetişor. Maria îl înghionti în coastă :

— Mănîncă, nu dormi.

Jemel şi Abdulla se simţeau foarte bine. Din timp în timp, Abdulla o ciupea pe Anka de şold.

Toate cele ce se petreceau produceau o mare mulţumire băieţaşilor Ankăi, care luau parte activă la prînzul sărbătoresc şi beau vin dulce din ceşcuţe de păpuşi.

Senka, fiul mai mic, apărea de dincolo de masă ca o flăcăruie mică, roşie şi neliniştită. Păr roşcat şi pistrui de un roşu închis. Era un copil plăpînd, cu picioruşe subţiri, cu genunchi noduroşi, dar la suflet tare focos.

— Ca tine, Anka ! aducea laude Abdulla.

— E axiomă, consimţi Anka : de cîtva timp, „axioma" ajunsese cuvîntul ei preferat.

— Culcă copiii, o sfătui Maria.

— Copii, la culcare ! — porunci Anka, dar ei se furişară sub masă şi scoteau limba. Ce huligani ! se plînse Anka. Dumneavoastră aţi mai văzut aşa ceva vreodată ? Petka o zbughi totuşi în camera cealaltă.

Letonul Klaus zîmbi, dădu din cap şi se ridică.

— Încotro ? îl întrebă neliniştită Maria.

— Acolo, arătă vag Klaus.

— Unde acolo ?

— Acasă.

— Stai jos. Maria îl trase de poala hainei, şi Klaus se lăsă pe scaun zîmbind. Maria luă chitara, o acordă şi începu să cînte :

Ca o pasăre, dragostea-i cu aripi...
Nu poți s-o prinzi nicicum, nicicînd...

Ankăi nu-i plăcea.

— Muzicantule ! strigă ea. Ascultă, Klaus Letonule, ce-i ou tine, ai venit aici numai să halești ? Cîntă !

Se vedea însă că astăzi Klaus nu era bun de muzicant. Maria îl scutura de umeri fără succes.

Abdulla îl scoase la iveală pe Senka, care adormise sub masă. Băiețașul era palid ca un mort, Anka îl duse în camera cealaltă și îl puse în pat alături de fratele lui. După aceea musafirii auziră cum vomita.

— Asta e bine, spuse Anka. Acum o să-i fie mai ușor. E axiomă.

În timpul serii se mai duse de cîteva ori să verifice cum dorm *„atamanii"* și de fiecare dată, pe urmele ei, Abdulla se furișa în camera din spate. Ganeev se supăra și se trăgea de moțul de păr.

— Ce tot te zbengui cu mănătarca asta smiorcăită ! îi șoptea el Ankăi.

Anka rîdea scurt, deodată devenea tristă, își sprijinea fața mică și beată cu pumnișorul și începea să-și aducă aminte de soț.

— Vasili, Vasenka al meu ! Tu, iubirea mea curată cu adevărat ! El își varsă sîngele pentru patrie, dar voi ? Voi ce faceți ?

— Taci, Anka, spuse Maria, pălind. Nu trebuie să spui asta.

Ganeev, palid, își luă centura de pe spătarul scaunului, se încinse, își aranjă bluza stînd în picioare și declară :

— Anka spune adevărul ! Sînteți toți niște vite încălțate ! Ce, nu știu eu că Abdulla și Jemel ăsta fac speculă... Ganeev le știe pe toate !

Era o declarație uluitoare. Abdulla scoase un guițat și de emoție începu să-și smulgă bărbuța.

— Parcă eu nu știu cine-i Sitska ? continuă gelosul Ganeev, care se îmbătase, arătîndu-l pe inginer cu degetul. Un burghez. Un asupritor al oamenilor muncii.

— Eu ? se înecă Sitska. E nemaipomenit ! De unde ați luat dumneavoastră asta, tovarășe milițian ?

Inginerul semăna cu un copil mare și înspăimîntat, care a fost ponegrit și care nu găsește cum să se justifice și să se apere.

Dar Ganeev nu-i mai acorda nici o atenție și arăta acum cu degetul pe Lutsar, al cărui păr negru era mîngîiat de o mînă a Ankăi.

— Spion ! Diversionist !

Lutsar ridică ochii tulburi și beți asupra micului Ganeev și clătină în tăcere din cap.

Anka își scoase un pantof din picior, se apropie de Ganeev și îl lovi cu pantoful în obraz.

— Afară ! țipă ea, proptindu-și brațele în șolduri. Afară !

— O să-*ți pară rău pentru* asta ! bătu în retragere înspăimîntat, Ganeev. Ține minte, eu le știu pe toate !

— Afară ! răcni Anka, bălăbănind amenințătoare cu pantoful. Toți afară, toți ! S-a terminat !

Luna lumina în cameră, o lună mare și luminoasă. Lumina ei rece cădea peste masa nestrînsă și peste Anka, care ședea singură, cu pantoful încă în mînă.

Capitolul al cincilea

1

La revărsatul zorilor, din Starîi Takmak spre marele oraş Kazan pleca o sanie. În sanie erau doi bărbaţi — contabilul artelului raional de croitorie, care venise la Takmak după treburi, şi Johannes Jemel. Abdulla acoperise cu o prelată încărcătura pe care o trimitea surorii lui la Kazan pentru vînzare, şi cu capul gol şi barba rară fluturată de vînt stătu în drum pînă cînd sania se făcu nevăzută după sălciile înalte de pe celălalt mal al Saitankăi.

Odinioară, după aceşti trei copaci mari, înainte chiar să-ţi arunci roată privirea, se ascundeau fiii lui Abdulla. Părerile lor despre viaţă i-au despărţit de tată. Pe lîngă aceste sălcii a trecut Tatiana astă vară, pe drumul spre Starîi Takmak. Pe lîngă ei a plecat la raion Eeva să caute de lucru ; după aceste sălcii se făcuse nevăzută ca să-şi trăiască viaţa trista noră a lui Sitska, Liili ; cercînd să-şi închipuie cum îi va învăţa pe copii şi cum copiii o vor iubi pe ea — profesoara...

Sub aceste trei sălcii a stat vreme îndelungată Roman Sitska izgonit de la ziua de naştere a Ankăi.

Acasă, trista Vanda îi lipise capul de pieptul său.

— Rom, tu eşti bun, mai bun decît toţi. Ai un suflet minunat, dar nu toţi înţeleg acest lucru, Rom. Uită-te la mine!

Sitska şedea abătut, lăsînd să-i cadă mîinile de pe genunchi.

— Rom, nu te amărî.

— Tu nu mă-ntrebi nimic? se miră inginerul şi-şi şterse ochii.

— Rom, dragă Rom. Vanda îi mîngîia umerii osoşi şi ascuţiţi şi nu întreba nimic. Se lăsă jos pe podea, îşi lăsă capul pe genunchii soţului şi Sitska îi puse o mînă pe păr.

— Iartă-mă, spuse Roman, şi amîndoi începură să plîngă.

Mai tîrziu, cînd ei stăteau culcaţi în pat şi odaia era plină de o uimitoare lumină de noapte, soţul spuse:

— Ceva nu e cum trebuie. Nu ştiu ce. Desigur, noi trebuie să fim fericiţi cu ce este.

— Asta-i inevitabil, Rom.

— Şi pentru noi nu-i oare important pentru ce-ţi dăruieşti viaţa în fiecare minut? Te-ai gîndit tu la asta?

— Da, Rom. M-am gîndit.

2

Cele trei sălcii rămăseseră de mult în urma lui Jemel. Nici un norule pe cer; şesul neted alb-cenuşiu şi cerul se uneau în depărtarea nesfîrşită. Un vînt care te pătrundea pînă la oase, spulbera în fiecare seară zăpada, iar

la revărsatul zorilor, undeva pe dealuri urlau haite de lupi. Zile în şir acest pustiu nemărginit, Jemel, haimanaua bătrînă, tînjea după căldura casei şi vorbe calde de oameni. Se uita tot timpul ţintă în depărtare — va fi oare în curînd vreun sat? Satul: nişte copaci rari, o biserică pe un deal, rufe îngheţate pe uliţă şi ferestre cu podoabe strălucitoare verzi, albastre, roşii de brad, atîrnate cu aţă.

Îi era dor de porţile înalte ale hanurilor, de fumul albastru albicios al coşurilor, de mirosul obielelor şi pîslarilor într-o casă călduroasă. Şi cu cît se întuneca mai mult, cu cît mai puternic te răzbătea vîntul, cu atît mai primitoare păreau casele — cu pridvoraşe înalte, cu sobe zidite neîndemînatic, dar calde, cu viţei şi iezi în odăi.

Contabilul artelului de croitorie, Ibrahim Rahmanov, se îngrijea în primul rînd de cal, îl adăpa la fîntînile din sate, îl acoperea peste noapte cu o prelată şi cu un cojoc şi îi făcea rost de fîn. Mergînd la deal, de fiecare dată sărea din sanie şi o împingea uşor dinapoi sau mergea pe alături, pe drumul măturat ca-n palmă de vînt, cu mîna pe hulube.

— Cal de colhoz. Dacă crapă, nu scapi de necaz, ofta el. Pe drum întîlneau de multe ori cai degeraţi, cu coama îngheţată, cu dinţii rînjiţi. Uneori, de sub zăpadă ieşeau ori vreo copită, ori vreo căpăţînă.

— Grea o să fie primăvara, rosti Rahmanov cu tristeţe.

— La dumneavoastră aici numai de cînd e război e aşa de greu? întrebă Jemel.

— Da, așa de greu e numai acum.

— Se spune că în Takmak și mai înainte se trăia în sărăcie.

— Sînt multe cîmpuri cu cereale la Takmak, dar puține brațe de muncă. Ei își îndeplinesc livrările către stat an de an, dar colhoznicilor înșiși nu le rămîne nimic.

— Dar de ce? întrebă insistent Jemel.

— Nu e timpul acum să analizăm, zise tăios Rahmanov. Vom hotărî după război cum e mai drept și mai bine. Totul va fi bine, numai că, în primul rînd, trebuie să nimicim dușmanul.

O biserică rusească părăduită stătea singuratică în mijlocul șesului. Trecuseră în zbor pe lîngă ea, lăsînd în urmă cîrîitul înspăimîntat al stăncuțelor, albia unui rîu și niște răchite îngropate în zăpadă.

— O biserică rusească în Tataria? se miră Jemel, uitîndu-se împrejur. Bulbii cupolelor, vopsiți cu vopseaua albastră a gărilor, erau acoperiți de un nor de stăncuțe curioase.

— O parte a satelor a trecut la credința ortodoxă încă de pe vremea țarului. Ce treburi ai la Kazan?

— Abdulla îi trimite soră-si alimente, bătrînul pregetă, el unul nu-i bun de drum. M-a rugat: „Fi-mi prieten, du-le tu". Ei, și cum să-l refuz, doar stau la el.

Rahmanov dădu înțelegător din cap. Era nu prea înalt, cu fălci largi și o frunte mare. Ochii căprui cătau grijuliu și prietenește la sate, la animale, la femei și la copiii care tușeau. În satele unde se opreau, copiii încremeneau la

colțul mesei urmărind fiecare dumicat care dispărea în gura oaspetelui.

— Femeie, dar ceva călduț, să ne încălzim sufletul, s-o găsi ?

Femeia scuturâ din cap.

— Dar puțină apă clocotită o să ne dai ?

Pe fundul unei găleți erau resturi de cărbuni. Femeia le aținâ jarul și îndreptă burlanul samovarului în sobă.

— Ați avut recoltă bună ? o întrebă Rahmanov. Desfăcuse o basma, scosese din ea pîinea înghețată și o pusese în cuptor să se dezghețe.

Femeia dădu afirmativ din cap.

— Și grîne sub zăpadă au mai rămas ?

— Da, răspunse femeia scurt, fără să-și dezlipească ochii de la pîine.

— Gospodarul nu e acasă ?

Femeia scuturâ din cap.

— Dar vite n-aveți ?

— Nu-i nutreț.

— Și cum trăiești ?

Femeia strînse din umeri.

— Primim cîte ceva pentru zilele-muncă. S-a dat mazăre, linte, mei, cartofi...

— Totuși se dă ! se bucură Rahmanov. Dar bărbatul trăiește ?

Femeia zîmbi dintr-odată :

— A fost decorat.

Atîta bucurie era în glasul ei, încît bătrînul făcu vesel un semn cu ochiul căprui și tăie grăbit brînza în felii. Copiii îl înconjurară. Și femeia puse apăsat samovarul pe masă.

A trebuit şi Jemel să-şi scoată turta şi să-şi taie carnea îngheţată.

Cu un zîmbet trist, Rahmanov privea cum sugeau copiii bucăţile de pîine. Ca pe o bomboană.

Tu, pîinea mea, pîine! Mama trebuie să insufle copiilor săi respectul faţă de pîine şi dispreţul faţă de cei ce lasă pîinea să se mucegăiască, sau aruncă pîinea uscată. Alţii ca alţii, dar noi cunoaştem preţul pîinii...

Rahmanov zise :

— Vom răbda. Totul o să fie bine. Trebuie să rezistăm. Femeia îl aprobă dînd din cap.

Ieşiră la drum să-i petreacă pe călători pînă la marginea satului — femeia şi cei patru copii. Stăteau pur şi simplu în picioare şi se uitau la sania care se îndepărta.

Rahmanov ofta, îi era milă de copii.

— N-ai să-i hrăneşti pe toţi din traista ta, mormăi Jemel ca pentru sine, îşi şterse buzele cu palma şi-i întinse bătrînului sticla cu rachiu.

— De la război numai bine nu aştepţi, el nu vine cu mese încărcate, zise Rahmanov. Numai nenorocire şi distrugeri. Dar nici oamenii noştri nu se lasă doboriţi. Omul adevărat devine mai puternic, se maturizează tocmai în încercările grele. Asta-i ca şi spălarea aurului. Afinaj.

„Deştept om", se gîndi Jemel. Se purta cu *mare respect faţă de cuvintele străine.* Ele erau slăbiciunea lui, ca şi la Anka, şi de aceea repetă în gînd : „Afinaj".

Deasupra întinderii pustii strălucea soarele. Pustiul de zăpadă licărea orbitor, și la fel de orbitor de luminoase erau dungile albastre ale umbrelor pe zăpadă. În marginea unei păduri gîrîia un joagăr și un coș subțirel de tablă scuipa o șuviță dreaptă de fum alb. Pădurea! Cum s-a încălzit dintr-o dată! În fiecare colțișor e tremur de ramuri, foșnet și fîșîit, culori și glasuri. E un suflet viu. E ornamentul urmelor împrejurul unui tufiș, e bătaia aripilor cenușii ale ciocănitoarei și foiala alb-neagră a coțofenelor. Pădurea e plină de căldură blîndă, de un vînt cald, de mirezme. Aici, lumina soarelui este cu totul alta decît cea din cîmpie. Coridorul pădurii însă s-a terminat curînd, și mestecenii albi, tufele pestrițe de măceș s-au topit în dunga cafeniu-albastră tot mai îndepărtată. Și din nou veni întinderea deschisă, care n-avu capăt pînă-n amurg.

A doua zi au ajuns foarte tîrziu pînă la un loc de popas. Bărbații se chirciseră de frig, erau flămînzi. Rahmanov nu voi să deranjeze gazdele și mîncă hrana rece.

— Pîinea e tare ca piatra, s-o tai cu toporul.

— Pune-o în cuptor la căldură, îl sfătui Jemel.

— Las' că merge și așa, îi răspunse obosit Rahmanov.

Ieși afară încă de două ori, să vadă de cal, și după aceea se întinseră alături pe podea, punînd sub ei cojocul de oaie. Pîntecele bătrînului ghiorăia și gîlgîia.

— Ce ai? întrebă Jemel.

— Nu știu. Totuși, rosti curînd, cu greutate :
— Mă doare groaznic.

Peste o jumătate de oră Ibrahim era mort. Gospodina, care plîngea zgomotos, îi cercetă trupul, ținînd o lumînare în mîna tremurîndă. Pe fruntea largă și albă sudoarea durerii, în colțurile gurii spumă, în ochi o spaimă îngrozitoare — așa zăcea pe podea un om în vîrstă, obosit, îmbrăcat cu o bluză soldățească obișnuită, cu ciorapi albi de lînă.

— A murit, de încurcătură de mațe, oftă gazda.

— Aseară era pe deplin sănătos ! se miră Jemel și se adînci în cugetare. Iată ce-i și viața omului. Încă în ziua aceea făcea cu ochiul, o mîngîia pe nevasta ostașului, îl emoționa tot ce vedea pe drum, le dădea de mîncare copiilor din traistă, se îngrijea de cal, dorea să cîștige războiul, și acum iată-l mort.

Dimineața, medicul confirmă : „A murit pentru că a mîncat pîine înghețată".

Ziua întreagă i s-a dus lui Jemel cu tot felul de treburi — duse corpul la autopsie, comandă o convorbire telefonică cu artelul de croitorie, făgădui că va duce toate actele care erau la Rahmanov și le va preda cui trebuia. La sovietul sătesc local i-au dat în scris o adeverință care îi ținea loc de delegație despre toate cele întîmplate, și în dimineața următoare, în revărsatul zorilor, după ce vîndu gazdelor desaga lui Rahmanov cu pîine, brînză telemea de oi și turtă din făină de grîu, își continuă drumul. Pînă la Kazan îi mai rămăsese de mers o singură zi.

Soare nu era. Cerul atîrna atît de jos, încît ţi se părea că poţi să-l atingi cu mîna. Dis-de-dimineaţă vremea era la fel de posomorîtă ca seara, dar drumul devenea tot mai însufleţit, iar satele urmau unul după altul.

Jemel se abătu o singură dată din drum în amurg, îndesă cu frică sub prelată un braţ mare de fîn dintr-un stog, dădu bici iepei şi se aşeză în sania care o şi luase din loc.

Drumul era tot mai larg şi bătătorit. Şi iată — marele Kazan. La început apărură mahalalele urîte. Fără să fie sat, dar nici oraş : căsuţe din bîrne cu garduri înalte, magazii împrejmuite cu sîrmă ghimpată, uzine uriaşe şi silozuri. De obicei cînd intri în oraşele mari, ori rămîi dezamăgit, ori te miri plin de bucurie.

Jemel îi oprea tot timpul pe trecători şi-i întreba de drum. Calul începuse să se sperie de zgomotul tramvaiului şi al mulţimii care forfotea pe alături. Jemel obosise şi se muiase, de aceea fu foarte fericit cînd găsi în sfîrşit poarta curţii de care avea nevoie. La subsolul unei căsuţe de piatră locuia Roza, sora lui Abdulla. Sacii cu făină, untul şi borcanele cu miere erau deja în cămară şi calul mesteca liniştit fîn sub şopron. Jemel se bucura că se va putea instala aici ca acasă, dar se dovedi că femeia care îi deschisese uşa nu era sora lui Abdulla, ci numai o servitoare care se duse să doarmă acasă la ea peste noapte. Jemel rămase singur.

Cînd o fiinţă ciudată ieşi din cameră intrînd în bucătăria unde Jemel bea ceai şi, clefăind

de mulțumire, mînca pîine de grîu, bucata i se opri în gît. În fața lui stătea o pitică plăpîndă, cu fața uscățivă și zbîrcită, cu părul încîlcit. Un păianjen cu cocoașă în spate, cu mîini ciolănoase de bătrînă, noduroase din pricina pedagrei, și cu picioarele la fel. Ea se apropie de masă și începu să șuiere :

— Toate astea sînt pentru mine ?

— Nu, spuse înspăimîntat, numai jumătate.

— Minți.

— Numai jumătate ! Abdulla mi-a poruncit să vînd făina.

— O vinzi mîine. O voi cumpăra chiar eu, șuieră bătrîna. Vodcă ai ?

Jemel scoase o sticlă din desagă. Bătrîna o înhăță cu degetele sale strîmbe și, tîrșîindu-și picioarele, se duse în camera din spate.

Așa o cunoscu pe sora lui Abdulla.

După cîtăva vreme, bătrîna apăru din nou în dreptul ușii și îi făcu semn cu degetul său de păianjen să vină în cameră.

— Culcă-te ! îi porunci bătrîna și îi arătă într-un colț patul acoperit cu un covor de pluș, vechi și mîncat de molii. Ea se aranjă pe un cufăr înalt de lemn, punîndu-și dedesubt o saltea de puf și acoperindu-se cu o broboadă mare cadrilată ; îi mai porunci lui Jemel să stingă lampa care fumega într-un cui, alături de ușă.

Lumina albastră pătrundea prin fereastra din stradă și se vedea limpede cum pe covorașul de pe perete pe lacul desenat înotau le-

bede desenate, iar pe cufăr stătea culcat „Păianjenul“ cu ochii larg deschiși supraveghindu-l. Jemel simțea că nu poate să adoarmă. Lui nu-i fusese frică să petreacă o noapte întreagă singur cu cadavrul lui Rahmanov, bătrîna însă îl înspăimînta. „De ce și-a ațintit ochii pe mine? se gîndea Jemel, pe care-l trecuseră toate năduşelile de tulburare. Aşteaptă s-adorm ca să-mi înhațe portofelul? Sau poate e nebună?“

Jemel nu putu să adoarmă. Peste toate astea tăbărîră și ploșnițele, așa că toată noaptea se scărpină cu înverșunare.

Pe la mijlocul nopții, „Păianjenul“ se ridică, se așeză în capul oaselor strîngînd între degetele încîrligate un pieptene mare și rar de lemn, se apucă să se pieptene. După aceea se întinse din nou și îl supraveghe pînă dimineața pe Jemel, neînchizînd ochii nici măcar o singură dată, ca și cum n-ar fi avut pleoape. Nici seara, cînd se cunoscuseră, nici noaptea, nici în ziua următoare, bătrîna nu l-a întrebat de viața și de sănătatea lui Abdulla. Toată noaptea ronțăi zahăr și stătu planton alături de musafirul asediat de ploșnițe. Lui Jemel noaptea i se păru nesfîrșită, iar temerile și bănuielile o făcură și mai lungă.

„Cum se face ziuă, o șterg de-aici“ se hotărî Jemel.

În sfîrșit, sosi dimineața. Strada se trezise, o mulțime de *picioare treceau grăbite prin* dreptul ferestrei. Sirenele fabricilor chemau, și oamenii se grăbeau la lucru.

„Păianjenul" aprinse lampa. Istovit, Jemel își trase pîslarii și se duse să vadă de cal. Cînd se întoarse în cameră, servitoarea îi pusese deja samovarul, îi zîmbi prietenește și îi turnă oaspetelui apă într-un lighenaș.

Bătrîna tot mai stătea culcată pe cufăr. Ațipise din pricina istovitoarei veghi. N-avea încredere în oameni, socotea că toți sînt niște hoți. Iar în fratele său și în prietenii lui avea mai puțină decît în oricine. Cine știe ce fel de tîlhar i-a trimis de data asta Abdulla.

Cînd samovarul începu să șuiere, în casă apărură niște oameni necunoscuți lui Jemel. „Păianjenul" se tîrî în bucătărie. Necunoscuții ședeau și beau ceai din căni fără să-și dezbrace paltoanele. Se tocmiră vreme îndelungată. Ochii lor uleioși zîmbeau cînd împăciuitori, cînd dușmănoși, după cum mergea tocmeala.

Jemel urmări cu interes tocmelile.

Bînd ceai cu străinii, bătrîna le vîndu făină, miere, lînă, o legătură de pielicele de caracul, iar ea însăși cumpără conserve, zahăr, vodcă, și ceai.

Treburile lui Jemel în această casă fură terminate. Teancul de bani îl ascunse în buzunarul de la piept. Își luă desaga, își îmbrăcă paltonul și stătu în bucătărie așteptînd prilejul despărțirii. Nu-l băga nimeni în seamă, sorbeau toți cu zgomot ceaiul, numai „Păianjenul" întrebă dacă Jemel pleacă direct la țară sau se va mai întoarce la noapte.

Jemel ieși în curte, înhămă calul și atunci își aduse aminte că a uitat în cameră geanta

lui Rahmanov. Se înjură singur și, după oarecare șovăială se hotărî să se întoarcă după geantă. În bucătărie tot se mai bea ceai. Jemel intră în cameră tocmai cînd bătrîna băga în cufăr pachetele de bani. Iată dar de ce dormise pe cufăr zgripțuroaica supraveghindu-l și pîndindu-l toată noaptea! Zărindu-l pe Jemel intrînd, bătrîna începu să scoată țipete ascuțite și să bocească cu glas puternic. Capacul cufărului se închise cu zgomot. Înspăimîntat, Jemel ieși din odaie fugind.

Bun era aerul rece de dimineață. Căluțul îl trase pe Jemel din poartă.

Merse spre centrul orașului pe străzi drepte cu case înalte și privi cu un ochi atent atît clădirile vechi, și cît și pe cele mai noi.

Era puțină arhitectură orientală aici; poate că numai Kremlinul din Kazan, care se vedea din depărtare, era acela care dădea orașului o înfățișare exotică.

Jemel predă la destinație situațiile artelului de croitorie. Oamenii erau zguduiți de moartea neașteptată a lui Rahmanov și-l pomeneau cu vorbe bune.

— Un om luminat. Devotat pînă la ultima suflare.

— Eu sînt cu calul, spuse Jemel. Dacă vreți, pot să car postav de mantale.

Nu se știe de ce, nu voiră. Neascunzîndu-și dezamăgirea, Jemel își luă un scurt rămas bun înainte de despărțire. Pierduse timpul prostește, degeaba, ocupîndu-se de treburi străine.

Marele oraș Kazan are mulți oameni. Pretutindeni era multă lume — la cozi, în tramvaie, pe trotuare și chiar pe caldarîm.

Mereu întîlnea bărbați tineri și voinici, femei frumoase, asemenea unor păpuși, în paltonașe de blană, agenți de aprovizionare în vîrstă și grași, cu serviete, ostași și comandanți răniți ai Armatei Roșii, profesori ai institutelor de învățămînt superior evacuați din Moscova, savanți jigăriți și tremurînd, cu *pince-nez*, doamne bătrîne nervoase și distrate, cu fețele îngrijorate, ascunse de gulere înalte. Aproape toți purtau sacoșe, în care nu era nimic în afară de o sticlă cu untdelemn și de rația de pîine. Toți se grăbeau la lucru : în școli, institute, spitale.

În jurul cinematografelor, în așteptarea spectacolului, se îngrămădea tineretul, în vitrinele teatrului atîrnau afișe cu „Madame Butterfly".

„Orașul" ! oftă, invidios, Jemel. Iată, aici ar merita să locuiești ! Dorea să hoinărească pe străzile necunoscute și să facă și cumpărături, dar calul lui Rahmanov îi stătea ca o belea pe cap, și Jemel se învîrti multă vreme prin oraș, mai înainte de a găsi un han pentru oamenii aflați în deplasare.

Acum Jemel era propriul său stăpîn. Căută și găsi în centrul orașului piața, ca să se intereseze de prețuri și să verifice dacă bătrîna nu l-a tras pe sfoară. Îl dusese bătrîna babă-cloanță, îl trăsese pe sfoară !

Jemel își făcea planul ce să cumpere și să aducă cu el în sat. Ceaiul, săpunul și stamba

erau acolo cea mai căutată marfă. Dar era încă timp îndeajuns, toată ziua îi sta înainte.

Își cumpără o sticlă de coniac, o găină friptă, icre și conserve și se hotărî să se ducă undeva unde ar fi putut lua ceva în gură liniștit. Dar îndată îi sări în ochi pavilionul „Fotografia" și, în primul rînd intră să se fotografieze. Un fotograf îmbrăcat călduros și încălțat cu niște pîslari înalți, cu carîmbii răsfrînți, mesteca niște salam, bînd ceai fierbinte.

Aici erau două panorame — la alegere. Una înfățișa o știmă cu obrajii de un roșu-închis și cu nasul îndoit, care sta pe coadă ; alta — o pădurice de mesteceni, înaintea căreia își rînjea dinții un urs împăiat cu labele desfăcute pentru îmbrățișări.

— Dacă sînteți căsătorit, vă recomand ursul, îl sfătui fotograful. De fiecare dată cînd sorbea din ceai, linguriță din pahar se ridica amenințătoare spre ochiul fotografului.

Jemel se interesă :

— Și cînd va fi gata fotografia ?

— Se poate și imediat. Dar e de două ori mai scumpă.

Jemel se hotărî să se imortalizeze în îmbrățișările știmei, dar în ultimul moment se răzgîndi. Ce frumos va fi după război, cînd le va povesti prietenilor cum el s-a luptat cu urșii în îndepărtata Rusie !

La marginea pieței, o fată frumoasă, mutîndu-se de pe un picior pe altul, oferea trecătorilor o trusă de manichiură — o cutie cu căptușeală de mătase trandafirie. Jemel se duse mai aproape.

— Ascultați, dumneavoastră sînteți estoniană, nu-i așa ?

— O, doamne ! exclamă fata cu o spaimă veselă. Da, estoniană ! De unde ați aflat ? și începu să rîdă tare.

— Accentul estonian, accentul v-a dat de gol ! Ofereați marfa cu un pronunțat accent estonian.

Amîndoi pufniră în rîs. Fata își bătea un picior de altul, își smiorcăia des nasul, iar fața i se învinețise de frig.

— Nu merge comerțul ? întrebă Jemel.

— Nu merge.

— Veți îngheța așa.

— Mă și pregătesc să merg acasă. Dumneavoastră locuiți în Kazan ?

Jemel află pentru prima oară de la noua sa cunoștință că aici există un reprezentant al guvernului estonian.

— Și unde se află ?

— Pot să vă arăt, dacă vreți, îi spuse fata binevoitoare.

— Cum vă numiți ? întrebă Jemel.

— Loori.

— Din Tallin ?

— Nu. Din Tap.

Aproape de centrul orașului se afla un mic birou. Localul era ticsit de pachete. Din ambalajele de hîrtie ieșeau la iveală vîrfuri de pîslari, mînecі de pufoaice, lenjerie de corp. *Reprezentanții Letoniei și Lituaniei jucau în*trei ei șah și nu-i învredniciră pe Jemel și pe Loori cu nici măcar o singură privire. Repre-

zentantul estonian, cu o căciulă în cap, îl rugă să ia loc și începu să se intereseze de viața compatrioților din Takmak.

— Tocmai cu estonienii din acest raion n-am avut pînă acum noroc să intru în legătură, regretă el.

Jemel auzi lucruri uimitoare. Reieșea că în spatele frontului funcționau școli estoniene, se editau în limba estonă buletinele Biroului de Informații, se transmiteau la radio emisiuni estoniene !

Iar la Takmak nu se știa nimic despre toate astea !

„Un bărbat cult", îl aprecie Jemel pe împuternicit și încercă din toate puterile să-și amintească cuvîntul străin pe care-l auzise de la Rahmanov. Îi părea groaznic de rău că-l uitase.

— Sînt puțini estonieni de-ai noștri acolo, zise și începu să-i numere pe degete pe toți. Erau trei Sitska : Roman, soția lui — scriitoarea, și nora lor, Liili.

— Vanda Sitska, scriitoarea ?

— Nu știu, așa se spune, dădu Jemel din umeri. Apoi mai era Populus, el a fost dus la spital. Încă și Eeva, dar aceasta a plecat din Takmak. Încotro ? Asta Jemel n-o știa. Piaria muncea la colhoz ca mulgătoare, Kristina Laev a ajuns profesoară.

— Ce predă ? întrebă *împuternicitul*.

— Nu știu.

— E fată bună ?

— E fată de ispravă, da, o lăudă Jemel. Locuiesc peste pîrîu, în satul vecin.

Împuternicitul întrebă cu ce se ocupă Jemel însuşi.

— Sînt la colhoz, răspunse Jemel. M-au trimis la Kazan cu nişte situaţii.

— De ce nu sînteţi în armată ?

— Eu sînt un om bolnav. Pînă acum m-au scutit deja trei comisii.

Împuternicitul începu să întocmească o listă a estonienilor care locuiau în Takmak.

— Cum trăiesc ?

— Trăiesc ! Jemel dădu din mînă. Singur ştiţi. Ce bine poate fi în vreme de război ? Războiul aduce numai nenorocire şi distrugere. Dar vezi, oamenii adevăraţi devin mai buni într-un ceas greu, mai puternici. Asta e ca spălarea aurului, Jemel tuşi şi spuse la nimereală — *afitarea*[1]

— Ai dreptate, dădu împuternicitul din cap afirmativ, zîmbind. Dar cum să le transmitem un colet ? Toţi estonienii pe care i-am găsit în Tataria şi-au primit deja cota.

— Eu sînt cu calul, aduse la cunoştinţă Jemel cu modestie. Mîine dimineaţă pornesc la drum înapoi.

— Asta-i tocmai bine.

Împuternicitul îl rugă pe Jemel să treacă cu sania peste cîteva ore — în acest timp totul va fi împachetat şi formalizat, cu delegaţii şi tabele.

---

[1] Pronunţare greşită pentru „Afinaj".

— Toți primesc, numai mie nu-mi dați nimic, interveni și Loori cu glasul tremurînd de emoție.

— Luna trecută ați primit pîslari și patru metri de stambă.

— I-am vîndut. Trebuie să trăiesc într-un fel! spuse plîngăreață Loori.

— Duceți-vă la muncă, răspunse împuternicitul cu o liniște de neclintit.

— Parcă dumneavoastră n-ați ști că la muncă nu se primește fără viză de flotant. Iar dacă nu e adeverință de la locul de muncă, în oraș nu se dă viză de flotant. Chiar, ce pot face!

— În colhozuri e nevoie de brațe de muncă.

— La țară nu mă voi duce, v-am mai spus.

— Atunci nu pot să vă ajut cu nimic, îi aduse rece la cunoștință reprezentantul și îi întoarse spatele. Cu hrana cum stați? întrebă împuternicitul și le dădu amîndurora cîte un bon pentru prînz.

— E un mitocan, îl ocărî Loori pe împuternicit, mergînd cu Jemel la restaurantul „Tatarstan".

— Pînă la război, aici a fost, desigur, un local serios, — Jemel examină cu mirare pictura murală de un trandafiriu-palid de pe pereții sălii mari — niște flori ciudate.

În cele din urmă, Jemel și Loori se așezară la o măsuță, liberă, și începură să aștepte ospătara.

— Aici se servește de obicei repede, îi comunică Loori.

Jemel o examină acum cu atenție. Frumoasă și isteață fată. Ar fi o fericire, pur și simplu, să îmbrățișezi o asemenea frăgezime.

— Cîți ani aveți, Loori ?

Loori zîmbi cu cochetărie :

— Ia ghiciți.

— Douăzeci ?

— Ce vorbiți ! Atît de puțin ?

— Mai mult nu v-aș da, recunoscu Jemel.

— Douăzeci și unu, adăugă Loori cu un oftat. Anii zboară, dar nu aduc nimic bun.

Ospătăresele treceau în goană pe lîngă el, cu tăvi uriașe încărcate cu cîte douăzeci, uneori și mai multe străchini cu supă. Oamenii mîncau preocupați și cu poftă. Jemel nu mai avea răbdare, de dimineață nu mîncase nimic. Mirosul ademenitor al ciorbei de varză îi lăsa gura apă.

— Ascultă, fată ! strigă Jemel către o ospătăreasă solidă ca o cariatidă. La masa noastră, de ce nu veniți ?

Ospătăreasa nu le acordă nici o atenție. Jemel o opri și indignat începu să strige :

— Nerușinare ! Așteptăm deja dumnezeu știe de cîtă vreme !

— Unde stai ?

— Acolo, arătă Jemel.

— Nu-i masa mea, spuse ospătăreasa.

— Dar a cui e ?

— Ce-ați sărit în sus ? Stați jos și așteptați ospătara voastră !

Înfuriat, turbat de mînie, Jemel se întoarse la masă și se trînti cu zgomot pe scaun.

— Mi-e foame, se plînse Loori, cărela îi venea rău din cauza foamei. Aşteptară încă vreme îndelungată, toate ospătarele treceau în goană pe lîngă ei, parcă înadins. În sfîrşit, se apropie una.

— Te laşi prea mult aşteptată ! mormăi Jemel împăciuitor şi dădu cele două bonuri.

Ospătara le aruncă nepăsătoare înapoi pe masă.

— Pe astea astăzi nu se poate.

— Cum nu se poate ?

— Nu se poate şi gata. Astăzi dăm pe bonuri speciale. Acelora care sînt delegaţi la consfătuire.

— *Kurrrat !* Jemel scuipă şi se ridică.

— Mai ştiu eu un loc unde se poate mînca, îl consolă Loori. Nu-i departe, vizavi de universitate.

Loori îl luă de braţ pe prea supăratul Jemel şi acesta se îmblînzi de îndată.

— Dumneavoastră staţi jos şi văd eu ce şi cum, spuse Loori, cînd intrară în cantină. Jemel se aşeză ascultător, punîndu-şi căciula pe genunchi. Aici, nu erau ospătărese. Înainte de toate trebuia să plăteşti la casă pentru prînz, după aceea să primeşti supa la un mic ghişeu şi să dai buletinul de identitate drept garanţie pentru lingură.

Era lume multă.

În sfîrşit, Jemel vîrî buletinul de identitate în ghişeu.

— Linguri libere nu sînt, i se răspunse.

— Şi ce-i de făcut ? întrebă Jemel zăpăcit.

— Va trebui să aşteptaţi. Deocamdată mîncaţi-vă pîinea, îi propuse isteaţă Loori.

— Dar şi eu am o desagă plină cu pîine, spuse Jemel nepăsător.

Loori se miră.

— Mai am şi o găină friptă, conserve şi chiar coniac.

— Ce om ciudat! Şi de ce nu le mîncaţi?

— Vedeţi doar că n-avem unde.

— Trebuia să spuneţi! exclamă Loori. Mergem la mine. S-o ia dracul de supă. Am eu cameră. Nu-i dumnezeu ştie ce, în schimb e separată!

Jemel însă se uită la ceas, era timpul să meargă la împuternicit.

Atunci se înţeleseră unde aveau să se întîlnească din nou şi Jemel plecă la han, după calul lui Rahmanov. Animalul aşteptase flămînd şi neadăpat, şi, înainte de a pleca la împuternicit, Jemel fu nevoit să cumpere ovăz, să hrănească şi să adape calul.

— Transmiteţi-le oamenilor. Să nu creadă că sînt părăsiţi şi uitaţi. Spuneţi-le că partidul şi guvernul estonian îi roagă pe toţi estonienii să ajute colhozurile, necruţîndu-şi forţele. Să ţină legătura cu noi şi în fiecare trimestru să trimită pe cineva după mărfuri. Vom da ajutor, pe cît ne va sta în puterile noastre.

Pachetele erau gata încărcate, actele semnate. O ultimă strîngere de mînă. Jemel o luă spre *marginea oraşului.*

„Păianjenul" nu se miră, văzîndu-l din nou pe Jemel. Acesta aduse tîrînd în bucătă-

rie o grămadă întreagă de lucruri : pîslari, pachete cu lenjerie, bucăți de săpun, ciorapi, pufoaice, tot ce primise cu puțin înainte de la reprezentant. În rucsacul său vîrî numai o singură pereche de pîslari mici albi.

Bătrîna spuse prețul. Era un preț foarte mic. Jemel încercă să se tîrguiască.

— În piață sînt alte prețuri.

— Atunci du-te în piață.

Jemel dădu din mînă, afacerea era încheiată.

— Mai am un cal și o sanie.

„Păianjenul" spuse prețul.

— Dar eu nu mi-am ieșit din minți ! strigă Jemel. Atît de ieftin n-o să vînd !

— Poftim, nu vinde, spuse „Păianjenul".

„A dracului babă, cu asta nu rupi la tocmeală nici o rublă. Știe doar că nu mai am unde vinde calul !"

Mai era și căldarea din care Rahmanov adăpa calul.

— Dar căldarea nu curge ? întrebă bătrîna.

— Puteți să vă uitați !

Dar bătrîna nu se duse să se uite, se tîrî în camera din spate ca să aducă banii.

Datorită îndelungatei așteptări pe stradă, Loori se întristase și își ascunsese nasul în gulerul paltonului.

— Ei, așa, Loori, acum sînt cu desăvîrșire liber, zise Jemel și o luă pe fată de braț.

Urcară în tramvai.

Camera lui Loori era mică : o masă, un pat și două scăunele, mai mult nici n-ar fi încăput.

— Stau aici fără să fiu trecută în cartea de imobil, se plînse Loori. Iar împuternicitul ăsta e un dobitoc!

Jemel își desfăcu rucsacul.

— Astea-s pentru dumneata, îi întinse el lui Loori pîslarii mici și albi.

— Mie? Mulțumesc! se bucură fata și pe dată îi și trase în picioare. Tocmai pe măsură. Se întristă dintr-o dată.

— Pîslarii sînt foarte buni, însă va trebui să-i vînd. Trebuie să trăiesc într-un fel. Spuneți-mi, războiul se va termina repede?

— Dracu' știe. Mă tem că nu curînd.

Mîncară cu poftă și coniacul îi înveseli.

— Dumneata ce serviciu ai? căută să afle Loori.

— Lucrez în sectorul comercial, răspunse cu nepăsare Jemel.

— Dacă ai putea să mă aranjezi și pe mine undeva ca vînzătoare... Mai bine decît orice, ar fi un magazin de pîine... Dar știi, cu dumneata voi merge la țară, spuse Loori și se uită întrebătoare la Jemel.

— Nu mă mai duc înapoi, îi aruncă Jemel gînditor, rămîn în oraș.

Loori oftă, dezamăgită.

Îi aranjă lui Jemel un așternut pe podea și stinse lumina. Peste cîtva timp, Jemel se ridică de pe așternutul său și, fără să spună nici o vorbă, se culcă alături de Loori.

Loori nu se împotrivi.

Stăteau culcați în pat și-și făceau planuri.

— Loori, mergi cu mine la Taşkent?

— Dar unde-i asta?

— Departe. În ţinuturile calde. Numai struguri şi fructe.

— Merg. Mi-e totuna, răspunse fericită şi obosită Loori cuprinzînd cu braţele sale albe gîtul tăbăcit al lui Jemel.

În sfîrşit, venise şi pentru Loori fericirea!

3

În vremea asta căzuse multă zăpadă, şi, din pricina strălucirii ei, pînă şi amurgul părea mult mai luminos, iar liniştea iernii mai plăcută. Zăpada acoperise toate hîrtoapele drumurilor, şi pe cîmpurile goale, snopii care rămăseseră nestrînşi din toamnă păreau acum nişte movilite albe, ca nişte morminte.

Într-o seară, Tilde îl văzu pe Ruudi Populus. Cu privirea tulburată aţintită în pămînt, bătrînul în zdrenţe fugea grăbit undeva, urmărit cu veselie şi ţipete de o droaie întreagă de copii. Deprimată, Tilde se gîndi toată noaptea numai la asta.

— Îl voi vizita pe Ruudi, îi spuse ea dimineaţa Kristinei. Doar n-are pe nimeni apropiat.

— Du-te. E trist într-adevăr, răspunse Kristina. Du-i ceva.

Cu o legăturică în mînă, Tilde se duse la spital. Populus locuia într-o cămăruţă din spatele spălătoriei. Şedea de unul singur şi-şi tot mormăia ceva pe sub nas, şi Tilde nu băgă de seamă să-l fi bucurat pe bătrîn venirea ei.

— Cum o mai duci? îl întrebă Tilde.

— Trăiesc.

— Parcă nu ești în apele tale.

— Nu. Odată eu eram certat cu soră-mea. Asta încă pe cînd locuiam la Sikupilli. Timp de trei zile nu ne-am spus unul altuia nici o vorbă. Dacă ne trebuia ceva, scriam pe hîrtie. Odată, într-o seară, i-am scris să mă trezească la șase dimineața. M-am deșteptat — afară ziuă, ceasul arăta zece, camera era goală, numai pe biletul meu sta scris: „Este șase fără un sfert. Scoală-te. E deja ora șapte. Scoală-te, în sfîrșit! E șapte jumătate, scoală-te, la urma urmelor, somnorosule, eu trebuie să mă duc la lucru!"

Pe fața lui Populus se întorsese surîsul ironic cunoscut și Tilde oftă ușurată.

O încăpere întunecoasă, cu pămînt pe jos, pe un pat de scînduri numai paie, nici pernă, nici plapumă.

— Ce fel de muncă ai? întrebă Tilde înăbușit.

De muncă era destul. Populus încălzea sobele în casă, întreținea cazanul de la spălătorie, pompa apă, tăia lemne și se îngrijea de grajdul cailor.

— Dar asta nu-i prea mult pentru tine? îl întrebă Tilde.

— Și într-adevăr, e un doctor deștept, răspunse tîmp Populus.

Ochii lui i se părură Tildei ciudați și inexpresivi.

— Cît ți se plătește? întrebă Tilde.

— *Casa și masa. Și mă tratează.*

— Și bani îți dau?

— Bani? Nu.

— Dar cu sănătatea cum stai ?

Populus clătină din cap :

— Boala nu pleacă la fel de repede cum vine.

— Ţi-e totuşi mai bine ?

— Bun doctor e. Un om deştept, lăudă Populus. Fără el aş fi dat de mult ortul popii.

— Ţi-a crescut şi barbă...

Tilde se uită pe furiş cu atenţie la peticelele pestriţe de pe îmbrăcămintea bătrînului.

— Îmbrăcămintea ţi-e de asemenea ruptă toată.

— O cîrpesc, se justifică Populus. Uneori mă ajută o zînă bună.

— Cine e zîna asta ?

— Xenia. O soră din spital. E şi ea din Estonia. E rusoaică. În fiecare seară vine aici şi-mi pune comprese cu parafină. Mi-a dăruit nişte mănuşi. Bună inimă are.

— Tu cere să ţi se dea salariu, spuse Tilde, dar Populus clătină din cap.

Cînd l-a adus aici Eeva pe bolnavul Populus, Fatîhov l-a tratat trei săptămîni, iar după aceea i-a făcut fişă de ieşire din spital.

— Nu-s locuri. Toate saloanele sînt pline de răniţi. Aşa şi era. Medicul avea dreptate. Mîhnit, Populus le predă infirmierelor halatul cenuşiu de spital, lenjeria şi-şi primi înapoi hainele.

— Dar încotro să mă duc ? întrebă.

Medicul se gîndi puţin şi Populus îl rugă *să-l lase să locuiască în cămăruţa din* spatele spălătoriei, pînă cînd va găsi ceva mai bun. Medicul căzu de acord şi acum Ruudi primea

de trei ori pe zi din bucătăria spitalului supă sau caşa din crupe de miei.

— Numai cu tutunul stau prost, se plînse Populus. Sora Xenia îmi aduce din cînd în cînd, iar uneori îmi mai dau bolnavii.

Tilde îşi desfăcu legătura, şi Populus începu să rîdă de bucurie. „Boala a cedat, dar cu ce preţ" — gîndi abătută Tilde. Populus avea cu puţin peste cincizeci de ani, însă arăta ca un biet moşneag.

Tilde îşi aminti o dimineaţă palidă de iarnă. Zăpada scîrţîia sub picioare. În această zi se mutau ele în Novîi Takmak. Tilde trăgea sania, Eeva mergea alături. Tilde se oprise ca să-şi tragă sufletul şi privi în urmă. Poarta era larg deschisă. În fereastră se vedea o faţă acoperită cu peri ţepoşi, lipită de geam. Bolnavul Populus se uita după ele. Era o cruzime să-i laşi, iată, pe el şi pe Eeva. Tilde însă făcuse asta pentru Kristina. Această amintire o chinuia şi acum pe Tilde...

Îşi mai aduse aminte cum în vara trecută s-au dus cu toţii, Eeva, Jemel, Populus şi ea cu Kristina, la Piaria şi la Hannes în vizită. Nu-şi dăduse seama atunci cît fusese de minunat.

Îşi aminti cum le repara Populus încălţămintea. Se uita cu atenţie şi tot examina pantoful pînă cînd, în sfîrşit, spunea : „Vom pune nişte flecuri şi vor fi iarăşi ca şi noi".

Spunea asta chiar şi în acele cazuri cînd era cu desăvîrşire imposibil să mai cîrpeşti, încălţămintea fiind de mult numai petice.

Populus ieşi în curte s-o conducă pe Tilde.

— Ruudi...

— Ce-i ?

Tilde căuta cuvinte consolatoare.

— Cînd vei putea, vino pe la noi, îţi voi cîrpi hainele.

Populus privea însă îndrăgostit într-o parte.

— Iată, vine zîna mea, spuse.

— Asta ?

Pe cărarea de zăpadă bătătorită se grăbea o femeie mică şi oacheşă, cu un palton aruncat pe umeri, cu o bonetică albă pe părul negru.

— Asta.

— Cum o cheamă ? Xenia ?

— Aşa, da.

— Beloborodova ? întrebă Tilde agitată şi-şi puse mîna pe inimă.

— Da.

— O cunosc ! exclamă Tilde cu bucurie. O cunosc foarte bine.

Bătrînul se duse înapoi în cameră, iar Tilde se grăbi pe cărăruia îngustă după „zîna" lui.

— Kiska ! strigă Tilde.

Sora se opri.

— Tu eşti, Kiska ? Oare nu mă recunoşti ?

— Iertaţi-mă, se scuză sora, nu vă cunosc.

— Să mă fi schimbat eu atît de mult ? Priveşte cu atenţie !

— Nu vă cunosc.

— Sînt eu, Tilde. Tilde Laev.

Sora clătină din cap. Jignită, Tilde îşi lăsă ochii şi spuse cu amărăciune :

— Nu mă mai ţii minte ?

— Vă înşelaţi, spuse rece sora. Mă confundaţi cu cineva.

— Nu, Kiska, nu te confund, clătină Tilde din cap. După aceea se întoarse şi porni cu paşi greoi spre poarta spitalului.

Kristina se mira : de ce suferă mama aşa ?

— Poate, totuşi, te-ai înşelat, mamă ?

Nu, nu, Xenia Beloborodova, pe care Tilde o cunoştea încă de copil, aproape că nu se schimbase, deşi avea, după toate probabilităţile, aproape treizeci de ani. Aceeaşi faţă gălbuie, păr rebel, gropiţe în obraji, buze subţiri, frunte joasă, sprîncene negre şi încruntate, ochi luminoşi. Rămăsese tot mică şi cu picioare scurte, ca la paisprezece ani.

Tilde îşi amintea limpede cum Xenia, lăsînd ochii în jos, stătea în picioare în pragul bucătăriei lor şi aştepta pînă o chema să mănînce. Uneori venea să ceară supă, cu o cutie de tablă de doi litri, iar o dată stătu mult timp în picioare în uşa bucătăriei, scormoni cu degetul mare al unui picior desculţ într-o scobitură din podea şi ceru :

— Tanti Tilde, daţi-mi, vă rog, două ţigări.

— De fumat ? Dar ce faci cu ele, copilule ? rămase surprinsă Tilde.

— Le duc mamei şi tatei, spuse fetiţa abia auzit.

Cînd nu reuşea să facă rost de ţigări de la locatari, se ducea pe stradă şi le obţinea cu mari rugăminţi de la trecători.

Kiskei îi plăcea să se ducă la Tilde. Îi plăcea s-o vadă trebăluind. Învăţa orice cu o

deosebită rîvnă. Odată ea făcu dintr-o rămăşiţă de material o batistă şi pe această primă batistă făcută cu mîinile ei brodă iniţialele X.B. — Xenia Beloborodova. Fetiţa îi povestea Tildei toate grijile şi necazurile sale copilăreşti şi primea de la ea îmbrăcămintea purtată. Iar acum Kiska nu dorea s-o recunoască pe Tilde.

Kristina nu se hotăra să-i spună mamei ce crede ea despre asta. Şi ea se gîndea : de ce omul consideră că faptele lui bune trebuie să fie ţinute minte pînă la sfîrşitul vieţii ? Ce fel de faptă bună este asta, dacă este înregistrată într-un cont oarecare ? După cît se pare, Liili nici pînă acum nu ştie cine i-a trimis fructe uscate pentru Trina cea bolnavă. Cînd ea o întrebase pe Tatiana, aceasta îi răspunsese : „Oamenii. Nu contează cine".

O amintire vagă îi ieşi la iveală în memorie. Asta fusese vara trecută. De la o fereastră a spitalului Kristina văzuse o soră de statură mică într-un halat alb, mergînd prin iarbă, şi sora asta semăna cu Kiska Beloborodova. Kristina se mai gîndise : „Ce s-a întîmplat cu fetiţa asta ? Poate trăieşte şi acum tot din cerşit ?"

Înseamnă că ea era totuşi, Kiska.

Kristina controla caietele, în casă nu era nimeni, în afară de ea şi de maică-sa. Gazda, Fatima, plecase într-o vizită de trei zile, deşi prietena ei locuia chiar aici, alături de prăvălie.

— Ce-o să faceţi în vizită trei zile ? o întrebase Tilde.

— Mă duc să mă rog.

Fiul ei Ahmet era îndrăgostit de profesoara Iulia, aceeași care sosise în sat împreună cu Lutsar, Betti Barba și Amina Abaeva. Nimeni nu știa ce să creadă despre simpatia reciprocă a profesoarei și a fiului Fatimei. Iulia era măritată și Ahmet era cu trei ani mai tînăr decît ea. Un copil încă. Doar de optsprezece ani.

Lutsar era acasă și mai puțin decît Ahmet; spunea că se duce la Sitska... Nu era greu de ghicit unde mergea de fapt el — cu asta se fălea Anka la cantină după tejghea. Cînd Tilde îi povesti Kristinei ce auzise despre Lutsar, fata își astupă urechile:

— Lasă, lasă! Nu vreau să aud!

Despre Lutsar nu voia s-audă nimic rău, chiar dacă acesta era adevărul. În general, se străduia să nu se gîndească la Lutsar, și totuși se gîndea, se gîndea de o mie de ori pe zi. Cît de preocupat se ridicase Lutsar atunci în tranșee, cît de mustrător o privise și își pusese mănușile... Amintindu-și de aceasta, Kristina nu mai știa unde să se ascundă de rușine.

„Kristina"... spusese el supărat, dar asta suna: „Kristina, fetișcană proastă, tu îmi sari singură de gît..."

De atunci Kristina nu vrea să-l vadă pe Lutsar, îi ocolea privirile în cancelarie și evita să-l întîlnească acasă. Și totuși, ca și mai înainte, îl aștepta în fiecare seară, ascultîndu-i cu atenție pașii de dincolo de peretele din

scînduri, foşnetul îmbrăcăminţii, zvîrcolirile lui neliniştite de pe patul tare.

Kristina obosise, se întinse pe pat. Dincolo de fereastră ningea liniştit, pe furiş. Pe o astfel de ninsoare visa Kristina să meargă alături de Sven Lutsar şi să se piardă în cîmpiile de zăpadă.

Ţîrîia un greier. Pisica mieuna şi-şi sticlea ochii la uşă. Tilde îi dădu drumul afară: pe scară şedea de mult un motan — nemişcat, gras, cu coada asemenea unei frînghii — şi miorlăia jalnic. Nimic n-o putea opri pe pisica Fatimei cînd miorlăia aşa motanul pe prispă. Dacă nu i se dădea drumul, fugea la întîlnire prin coşul sobei. Şi ce-i cu asta! Atîtea mari prostii s-au săvîrşit în numele dragostei. Treburile iubirii nu cunosc rînduiala.

Ninsoarea încetase, dar Tilde nici nu băgase de seamă asta, simţind numai că-i lipseşte ceva. Şi, ca întotdeauna cînd nu mai avea de ce să se ocupe, cîrpea ciorapi la lumina posomorîtă a lămpii.

Iar Kristina aştepta... Aştepta... Se simţea ca o miloagă în comparaţie cu Piaria, care citea scrisorile lui Hannes ca pe nişte rugăciuni de seară, şi adormea cu plicul triunghiular sub pernă. Ce era Kristina alături de mica şi fericita Iulia, care îl iubea pe Ahmet, fiul Fatimei?

— Cine stă acum în locuinţa noastră? Sau e tot atît de zăvorîtă cum am lăsat-o? ofta *Tilde*.

Kristina nu se mai gîndea de mult la casa lor. Se gîndea la Karim Kolhoznii, la Betti

Barba, cu vocea ei de bas, împrejurul căreia se îmbulzeau copiii, se gîndea la frumoasa Tatiana, la Liili, nora lui Sitska, care plecase, și la Sven Lutsar. Casa era undeva departe.

— Iar mie mi se pare că fiecare zi trăită ne apropie de casă, spuse Tilde. Kristina se ridică, se apropie de mamă și-și așeză capul pe genunchii ei. Ca în copilărie.

— Mîine este Crăciunul, spuse Tilde.

Seara tîrziu veni Kiska Beloborodova. Tilde făcu ciorapii ghem și-i puse de o parte.

— Totuși, tu ești, spuse ea înăbușit.

— Eu sînt.

Zăpada i se topea sub pîslari. Kiska se aruncă de gîtul Tildei și începu să plîngă tare.

— Ei, spune! Spune, de ce?...

Tilde strîngea tare în palmele sale fața mică și galbenă a Kiskăi și voia să afle de ce o respinsese fata dimineața.

— Pentru ce?

— Mă temeam, îi răspunse Kiska.

— De cine?

— De toți.

— Nu înțeleg.

— Vreau să trăiesc ca toți ceilalți. Și eu. Ca toți oamenii! Kiskăi îi tremurau buzele.

— Nu înțeleg nimic! se plînse Tilde. Explică-mi odată.

— Știți dumneavoastră cine sînt eu?

— Cine?

— Îi cunoașteți dumneavoastră oare pe părinții mei?

— Ei, și ce-i cu asta?

— Eu am ascuns acest lucru de toți.

4

Era o casă obișnuită din lemn. Patru apartamente. În curte, sub o salcie singuratică, era o fîntînă cu roată, iar spre poartă ducea o alee plantată pe margini cu tufe, în care copiii prindeau cărăbuși. Unicul confort era considerat veranda cu geamuri colorate, care dădea în stradă. Acest lux costa bani și în fiecare lună Tilde trebuia să se tocmească cu proprietarul.

La parter, alături de Laevi locuia cu soția și copiii precupețul Otto Maim. Măgarul și-l lega de pridvor, ca să fie văzut de la fereastră.

La mansardă locuia croitorul Anton Taub cu soția sa Minna, porecliți amîndoi Porumbeii — căci în nemțește Taube înseamnă porumbel. De mulți ani croitorul trăia numai din comenzi mărunte și întîmplătoare, și Minna în fiecare zi își cicălea soțul din pricina asta, îl gonea din casă și îi arunca pe scară paltonul și pălăria. După aceea, însă, Minna împietrea la geam și aștepta. N-apuca să se arate la poartă figura mică și slabă a soțului ei, că Minna i se și arunca bucuroasă în întîmpinare.

— Porumbelule, unde ai fost atît de mult timp? îl întreba ea cu emoție, ajutîndu-și soțul obosit să-și scoată paltonul, punîndu-i pe masă un castron de cartofi și îndemnîndu-l ca pe un copil să mănînce.

Croitorul își puse capăt zilelor în păduricea cea mai apropiată, și toate femeile din casa lor tăiară cîte o bucățică din funia de care se

spînzurase — vezi bine, aceste bucățele trebuiau să le aducă noroc.

Cea de-a patra chiriașă era poreclită „Kanamama" — Cloșca. Poate pentru că își chema cele două fiice ale sale întotdeauna așa :

— Pui, pui, puișori, veniți acasă ! Mama a făcut peltea !

În toate serile Kanamama, ieșea pe stradă gătită și boită. Iar celor cărora le trecea prin cap să-i reproșeze purtarea imorală, Kanamama le striga :

— Da, așa sînt ! Da, așa sînt eu ! În schimb copiii mei sînt bine îmbrăcați și întotdeauna sînt sătui.

În curtea din spate, după niște tufe de liliac, se ascundea o cocioabă jalnică. Nici ea nu stătea fără chiriași. Într-o seară ploioasă se instală acolo Alexandr Beloborodov cu toată familia lui numeroasă : cu soția Taisia și cu copiii Xenia, Anatoli și Mihail.

De la început tuturor le-a fost milă de familia asta nenorocită. Kanamama le dăruia îmbrăcăminte de copil purtată, văduva croitorului împărțea pîinea cu ei, iar copiii precupețului Maim cărau din casă la Beloborodovi tot ce era de mîncare, pînă ce tatăl i-a bătut pentru asta.

Nobil și fost ofițer al armatei țariste. Alexandr Beloborodov fugise de revoluție nu însă cu mîinile goale. Deschisese la Tallin un magazin de coloniale și continuase să trăiască intens și pe picior mare. Copiii de prinț fuseseră crescuți de o „mademoiselle", iar pe prințesa Taisia, ca și mai înainte, o pieptăna

şi o îmbrăca Maşa, camerista ei... pînă cînd locuinţa de cinci camere ajunse de două camere, apoi de o cameră şi, în cele din urmă, se prefăcu într-o cocioabă. Prinţesei Taisia îi mai aducea aminte de cameristă numai un pieptene rar, Xenia devenise Kiska, Nikolai — Kolka, Anatoli — Tolka, cel mai mic avea doi ani, şi chiar de la naştere fu numit Moska.

Taisia stătea zile întregi culcată pe un pat din scînduri, cu părul despletit, ca o rusalcă, cu ochii plini de o uimire tristă. Cînd dorea să fumeze, se ruga, fandosindu-se :

— Anatoli, *mon cher*, adu-mi o ţigară.

Ascultător, băieţaşul alerga să-i îndeplinească rugămintea. Dar cînd micul Moska, bolnav, începea să ţipe de foame dis-de-dimineaţă, somnoroasă, prinţesa, zvîrlea în el cu ce nimerea. Numai Kiska se scula, îl lua pe frăţiorul mai mic în cîrcă şi-l ducea în curte, ca să nu tulbure somnul părinţilor.

„Copii de aur“ îi lăudau oamenii. Aduceau tatălui şi mamei toţi banii şi hrana pe care o cîştigau cu cerşitul pînă la ultima bucăţică.

Taisia păstra obiceiul să se scoale abia spre seară. Se pieptăna şi se îmbrăca încet, gînditoare. În pofida modei, purta un costum englezesc sobru, o pălărie neagră largă, cu un trandafir alb, ciorapi negri de mătase şi pantofi de culoare deschisă. La vîrfurile ascuţite şi lungi ale pantofilor era brodată o pînză de păianjen pe care strălucea un mărgăritar. Cu o mînă vîrîtă în mănuşă, Taisia se sprijinea de braţul bărbatului. Prinţul, galant, deschidea portiţa înaintea doamnei, dar observînd

că după ei aleargă progeniturile lor pe jumătate dezbrăcate, le gonea cu o șoaptă înapoi. Și Kiska invidia pe fiicele Kanamamei, femeie de stradă — ele doar ieșeau atît de mîndre și de demne cu mama la plimbarea de duminică.

Beloborodov era cu o jumătate de cap mai scund decît soția lui, musculos, cu picioare scurte de țăran, cu părul creț și roșcat, cu favoriți. În pofida cizmelor și a pantalonilor bufanți, semăna mai mult cu un negustor decît cu un prinț. De obicei soții vorbeau între ei franțuzește, însă se certau în rusă.

În zori se întorceau acasă foarte supărați, foarte beți și se luau la bătaie. Și iarăși Kiska îl lua în cîrcă pe fratele mai mic și se strecura încetișor cu el în curte, ca să le dea posibilitatea părinților să-și facă somnul.

În răstimpuri, după ce se întorcea acasă, prințul era darnic, îngăduitor și amabil, ceea ce însemna că el cîștigase la biliard. În asemenea clipe îi săruta necontenit mîna soției și se jura că vor veni vremuri mai bune. Pe urmă vorbeau amîndoi multă vreme, cu înflăcărare.

— Eu însumi i-aș ucide cu mîinile mele, i-aș sugruma, i-aș sfîșia în bucăți. Rabdă, fetița mea, treburile merg bine, la Paris s-a urcat pe tron... — și în întunericul de dinaintea revărsării zorilor, prințul îi șoptea Taisiei numele celui care trebuia să recucerească Rusia de la bolșevici.

Sub ei foșneau paiele.

Cînd dorul de viața trecută — prințul credea că e dorul de patrie — devenea insupor-

tabil, prințului îi plăcea să cînte. „Nu-mi da chinuri de nu e nevoie...“ cînta el cu vocea unui om condamnat la moarte.

Taisia nu cînta ; ei, în clipele cînd se simțea cuprinsă de un astfel de dor, îi plăcea să-și aducă aminte și să povestească. Îi era absolut indiferent cine o asculta, nu le dădea niciodată atenție celor din fața ei — Kiska, Anatoli sau N kolai. Ținea minte pe dinafară toate balurile și recepțiile și cum era îmbrăcată de fiecare dată. Ținea minte în amănunțime cum își petrecuse vara în Crimeea, pe Terek, sezoanele din străinătate. Ținea minte toate complimentele ce i se adresaseră și că Rasputin, cică i-ar fi spus despre o traducere : *„La traduction est comme la femme : quand elle est belle, elle n'est pas fidèle, et quand elle est fidèle, elle n'est pas belle“* [1].

— Dar, măicuță, oare Rasputin știa limba franceză ? întreba Kiska. Tu singură spuneai că era un bădăran.

— Da, da, răspundea gînditoare prințesa, fără să-i fi auzit întrebarea.

Kiskăi îi plăceau povestirile mamei despre Petrograd, îi plăcea glasul ei atît de visător și de plin de dor. Și se străduia să fie liniștită și ascultătoare, ca nimic să nu le împiedice să fie numai ele două — doar mama îi povestea ei, Kiskăi ! Mama o iubește !

---

[1] Traducerea e ca femeia : cînd e frumoasă, nu e credincioasă și cînd e credincioasă, nu este frumoasă (fr. N.a.).

Fiul mijlociu, Anatoli, era un băieţaş de opt ani, vesel şi frumos ; politicosul, bunul, şiretul şi duiosul Anatoli mereu cînta sau fluiera. Cerşea cu pricepere şi niciodată nu venea acasă cu mîinile goale.

Cu Anatoli toţi se simţeau uşor şi bine, iar prinţesa zîmbea uitîndu-se la chipul încîntător al fiului ei. Băiatul mai mare, Nikolai — în contrast direct cu fratele lui — era un flăcău posomorît şi grosolan. Uitîndu-se la faţa rea şi la uitătura sălbatică a lui Nikolai, ea îi spunea cu umilinţă :

— Ei-ei ! Ce-ţi arăţi colţii ! şi-l lăsa pe Kolka în pace.

Tăcut şi urîndu-i pe toţi, flăcăul venea acasă cînd voia şi se culca, împingîndu-i pe ceilalţi care dormeau, ca să-şi facă loc.

— Esaul ! spunea prinţul despre el.

Cea mai conciliantă şi îngăduitoare era Xenia. Ei îi plăcea să stea în camera Tildei pe un scăunel pentru picioare şi să viseze.

— Cînd o să cresc mare, o să mă duc să muncesc. N-o să trăiesc din cerşit ! Şi mîngîia cu mîna aşternutul patului Kristinei, ca pe un om. Tanti Tilde... Şi eu o să-mi cumpăr un pat. Cearşafuri, perne. O să merg la baie !

Fetiţa se străduia să fie curată şi ordonată. Îşi pieptăna părul des şi încîlcit plîngînd şi păstra pieptenele pe verandă la Tilde, ca să nu i-l ia maică-sa cu forţa. Şi aşa însă, Taisia se supăra şi o mustra :

— Iarăşi te dichiseşti ! D-apoi d-aia nu ţi se dă nimic de pomană !

La şcoală se duceau începînd de toamna pînă venea frigul şi primăvara. Regulamentul şcolar nu era pentru ei.

La paisprezece ani, Kiska plecă de acasă. Îi era milă numai de fratele cel mai mic — un copil rahitic cu pîntecele mare, cu capul mare şi cu picioarele strîmbe. Avea trei ani, dar încă nu vorbea.

Asta s-a întîmplat în lipsa prinţului. Acesta nu venise acasă de două zile şi copiii simţeau pe pielea lor toată forţa furiei materne. Într-un moment de furie Taisia îl lovi cu piciorul pe Moska, care tremura bolnăvicios, şi copilul căzu cu faţa la pămînt. Taisia se trînti pe paie, blestemîndu-şi soarta şi copiii. Kiska înşfăcă fratele plîngînd în braţe şi fugi cu el la Tilde. Acolo spălă copilul şi începu să-l legene ca să-l adoarmă şi să-l liniştească. Iar Tilde îi dădu ou linguriţa să mănînce caşă dulce de griş.

Plecînd, Kiska nu-i spusese mamei nici un singur cuvînt, pe Tilde de asemenea nu voise s-o amărască, şi numai pe Anatoli, pe care îl întîlnise la poartă, îl înştiinţase :

— Eu plec. Pentru totdeauna.

Kiska hoinări şi trăi din cerşit, dormi prin poduri şi pe palierele scărilor pînă cînd, în cele din urmă, fu primită ca spălătoare de vase într-un spital particular. Acolo, pentru o mică plată, primi şi încuviinţarea de a dormi noaptea într-o cămăruţă de sub scară. Aici o *găsi Taisia. Prinţesa era* într-un costum boţit, însă tot frumoasă şi majestuoasă, deşi palidă şi obosită. Ea plînse şi îşi şterse ochii cu o

batistă, în colțul căreia Kiska brodase inițialele X.B. — Xenia Beloborodova.

Taisia o chemă pe fiică acasă, dar cînd Kiska, înduioșată, se aruncă în brațele mamei, aceasta se dădu rece la o parte, Taisia nu suporta sentimentalismul. Fata se înroși jignită.

— Nu, n-o să mă mai întorc niciodată.

— Și eu? Eu ce mă fac cu toată droaia asta de copii? bătu Taisia supărată cu mănușa de piele în palmă, dar fetița nu cedă, și atunci mama începu s-o roage: cel puțin ia-l pe Moska la tine.

Xenia îl iubea pe micul pocit, bolnăvicios, cu ochi inteligenți și atotînțelegători, dar nu putea să-l țină aici, sub scară și să-l lase singur toată ziua.

Taisia își pudră puțin fața și își scutură părul, sub care se vedeau cerceii lungi și strălucitori.

— Cînd vei veni după el? întrebă, ca de un lucru deja hotărît.

— Mîine.

— Vezi să nu mă minți. Așadar vii negreșit? Închise ochii pe jumătate și examină odăița, surîzînd ironic și amar. Asta-i recunoștința copiilor. Tu te-ai aranjat, dar părinții tăi?

După cîte se vedea, prințesa era dispusă la pace. O bătu amabilă pe Kiska pe obraz cu mîna înmănușată și-i spuse:

— *Bonsoir, mon enfant.*[1]

---

[1] Bună seara, copilul meu (fr.).

Ca să rămînă aici, sub scară, cu un copil mic și bolnav, era cu neputință, și Kiska își găsi un nou adăpost.

Erna Golding, care îi luase din milă, lucra acasă, încleia cutii de țigări pentru fabrica de tutun „Laferme" și în mica ei bucătărie totdeauna mirosea a clei. Se părea că încetul cu încetul viața se aranjează. Xenia se ducea la lucru, iar măicuța Golding vedea de copil. Lucru care se dovedi să nu fie prea greu. Moska era o ființă mică și tăcută, ședea ca Budda pe podea sau acolo unde era așezat, nu era sălbatic, dar nici nu devenea prea docil. Numai cînd se întorcea Kiska de la lucru, tremura de bucurie și-i alerga în întîmpinare lipăind.

În casa sărăcăcioasă a văduvei viața i se părea Kiskăi un vis fericit. Numai patul — marele vis al Kiskăi — așa și rămăsese, vis: dormea cu fratele său pe podea, pe o saltea de paie, dar pe cearșaf. Noaptea uneori se deștepta și trăgea cu lăcomie în piept mirosul de lenjerie proaspătă.

Kiskăi i-a mers din plin — a fost avansată din spălătoare de vase, îngrijitoare. De fericire o luase amețeala, parcă ar fi fost numită medic principal. Sora șefă, domnișoara Falk, căreia nimeni nu-i era pe plac, începu s-o ocrotească pe micuța și harnica fată.

Domnișoara Falk era teroarea spitalului, dar și funcționara lui de neînlocuit. Nu se înșela niciodată, nu uita nimic, nu adormea în timpul gărzii de noapte, nu se depărta de un bolnav mai înainte de a vedea că a înghițit me-

dicamentul. Îi urmărea, îi suspecta şi îi verifica pe toţi. Kiska înlemnea paralizată cînd sora şefă o privea în timpul lucrului : domnişoara Falk verifica fiecare colţişor spălat sub dulapuri şi noptiere. Kiska îşi venea în fire numai atunci cînd picioarele subţiri ca nişte scobitori în ghetele înalte şi negre dispăreau in fundul coridorului. Odată, sora şefă o chemă în camera de gardă şi o examină multă vreme cu ochii ei bulbucaţi şi obosiţi.

„Mă va concedia", se gîndise Kiska, încremenind de groază. Dar încă din dimineaţa următoare începu să lucreze la secţia terapeutică, ajutoare a surorii şefe, Falk. Salariul era mai mare, munca de sclavă. Toată ziua Xenia se învîrtea ca un ventilator, fierbea seringile, alerga între saloane şi laborator, freca, spăla şi deretica. Şi sora şefă o verifica, îi dădea dispoziţii, o dojenea, n-o lăuda niciodată, dar nici n-o concedia, pentru că, după cum se vedea, era mulţumită.

Viitorul însă o neliniştea pe Kiska, o îngrijora. Mama ei o vizita tot mai des în ultimul timp. Prinţesa se schimbase vizibil, nu pentru că îmbătrînise, se ofilea. Plîngea, se jeluia de viaţa ei, fără însă să-i arunce măcar o dată o privire lui Moska, care o privea cu frică.

Kiskăi îi era milă de mama ei, această femeie care decăzuse şi căreia îi tremurau mîinile.

— Bei ? se înspăimîntă ea.

Taisia îşi trase capul între umeri şi se plînse că prinţul îşi cheltuieşte cîştigurile cu o

amantă. „Are șaisprezece ani“ — oftă Taisia cu umilință.

Prințesa avea nevoie de bani, Kiska îi dădu. O dată, de două ori. După aceea însă, cînd nu mai avu nimic, mama făcu gălăgie și o amenință că o să reclame la ziare.

— Să citească toată lumea și să vadă cît de lipsită de inimă ești! răcni ea, dar de lovit nu îndrăzni s-o facă.

Erna Golding, care nu se amesteca niciodată în treburile altora, se ridică de la lucrul său, dădu la o parte cutiile și ieși din spatele mesei. O apucă pe prințesă de mînă și deschise ușa. Apoi se întoarse înapoi la cutiile sale, și, răsuflînd din greu își continuă lucrul.

Kiska venea mai totdeauna tristă de la lucru.

— Du-te să te plimbi, mergi la cinema, distrează-te, o îmboldea Erna Golding. Dar fata scutura din cap :

— Acasă, în familie, e mai bine decît oriunde.

Pe văduvă o mișcară cuvintele ei, și în seara următoare pe Kiska o aștepta o cafea aromată și o franzelă cu stafide.

— Ce sărbătorim? se miră Kiska. S-a întîmplat ceva?

Stătură tustrei la masă. O familie!

Însă bucuria și durerea sînt gemene. Necazurile începură de dimineață...

Taisia veni la spital și ceru să-i fie chemată fiica. *Docilă, Kiska îi dădu mamei toți banii* pe care îi avea, tremurînd la gîndul că maică-sa s-ar putea plînge surorii șefe. O respecta

și o admira pe sora șefă, deși domnișoara Falk se purta disprețuitor cu colegele sale. Le detesta slăbiciunile lor omenești, veselia, scurtele lor flirturi cu doctorii. Numai bolnavii erau sfinți pentru domnișoara Falk, deoarece numai ei aveau nevoie de dragostea și grija ei. Tocmai de aceea îi plăcuse Kiskăi.

— Cu ce vă ocupați în timpul liber ? o întrebă odată pe neașteptate domnișoara Falk.

Kiska nu știa ce să spună, se întîmplase să n-aibă timp liber niciodată. Noaptea spăla rufele, țesea ciorapii rupți, călca, îi ajuta Ernei să încleieze cutiile, cosea haine pentru Mișa. Copilul se întremase văzînd cu ochii și se transformase într-un băiețaș frumos și cu părul ondulat, așa cum văzuse Kiska în vechile tablouri.

Kiska n-avea timp liber și de aceea tăcea. Nu știa la ce se gîndește domnișoara Falk, altfel ar fi găsit un răspuns cuviincios. Și acum, seară de seară, Xenia se ducea acasă la sora șefă ca să se roage și asta o deprima. Pînă acum Kiska n-auzise niciodată rugăciuni. Domnișoara Falk se ruga, iar ochii Kiskăi umblau de colo pînă colo prin ungherele întunecate ale odăii : îi era frică. Chiar acum va sări ceva îngrozitor de după dulap, se va repezi la ea, o va sugruma și o va tîrî în întuneric.

Domnișoara Falk o iubea sincer pe Kiska. Și de aceea fata trebuise să stea multe seri în camera ei mare cu ferestre înalte, închise pe dinăuntru cu obloane.

Era o cameră de ascet — numai un pat, o masă, un dulap şi o pereche de scaune. Deasupra patului, în ovalul unui tablou, Isus se ruga în grădina Ghetsimani, alte tablouri înfăţişau Cina cea de taină şi Mîntuitorul pe cruce, iar pe un carton erau brodate cu argint versete din biblie: „Şi tot ce cereţi în rugăciunile voastre, veţi dobîndi, crezînd".

— Este adevărat? întrebă Kiska.

Domnişoara Falk dădu afirmativ din cap:

— Da. Dacă El doreşte aşa, numai atunci.

Domnişoara Falk o pregătea pe Kiska pentru o sectă.

Măicuţa Golding, care din cînd în cînd o sfătuise ea însăşi pe Kiska să meargă „să se aerisească", se supără pentru desele ei absenţe. Kiska fu nevoită să-i spună adevărul. Erna Golding încleia cutii şi asculta.

— Da... Da... spuse ea cu liniştea neclintită a unui om cu multă experienţă. Ştii ce, nu te mai duce!

— Atunci mă va da afară din serviciu!

Printre lacrimi Kiska privea degetele Ernei Golding, care lucrau cu dibăcie.

— Şi ce-i de făcut acum?

— Spune-i că nu vei mai veni.

— Dar atunci?

— Nu-i nimic. Greu, dar ne-om descurca.

Kiska nu reuşi să-i spună surorii şefe că nu va mai veni la ea să se roage şi că nu va intra în sectă. Sora şefă zăcea bolnavă la secţia clasei a treia, unde pentru o plată mică erau trataţi oamenii săraci. Zăcea nemişcată, cu gura strîns încleştată, nu primea hrană şi se

pregătea de moarte. Nu îngăduia să fie operată — ferească dumnezeu ca de corpul ei să se atingă mîini de bărbat.

Domnișoara zăcea dreaptă, ca un cadavru, cu mîinile încrucișate pe piept. Kiska o vedea pentru prima dată fără bonetă, fără rochia în dungi albastre, fără șorț și fără gulerul scrobit și înalt, pînă la urechi. Pentru prima dată vedea că are părul sur și rar și capul mic.

Boneta ei solemn de albă era aceea care-i dădea toată importanța și demnitatea.

Și Xenia își aduse aminte de o însemnare pe marginea cărții de rugăciuni a domnișoarei Falk: „Toți mă socotesc un boboc respingător de rață, dar în realitate eu sînt lebădă, mîndra și alba lebădă din basmele lui Andersen".

Acum sora șefă se arăta vrednică de milă și infirmă, și Kiska voia să-i spună ceva deosebit de duios. „E și ea un om nefericit", se gîndea Kiska.

Domnișoara Falk a fost totuși operată. Dar chinurile sufletești o torturau, și, în loc să apară la lucru, își luă concediu pentru prima dată după douăzeci de ani de lucru în spital... Plecă undeva pentru două săptămîni, să mai prindă puteri și să stea de vorbă cu El. Așa o înștiință pe Kiska.

5

Ziua asta era o zi uimitoare, vizita de dimineață a bolnavilor se contramandase, medicii,

care şi pierduseră capul, se agitau în chip prostesc şi în loc de salut întrebau :

— Dumneavoastră ştiţi de-acuma ?

Se ştia.

Kiska se gîndea : „Oare viaţa poate să devină mai rea ? Şi de ce se tem ei atîta ?“ Cîte unul îşi freca bucuros mîinile.

Domnişoara Falk spusese aspru :

— Aceasta este încercarea domnului.

Pe ea n-o interesa revoluţia, pe ea o scosese din sărite dezordinea — nimeni nu-i executa dispoziţiile. Astăzi nu se ţinea cont de ea, pentru prima dată după douăzeci de ani de serviciu în casa asta !

— Răzvrătire ! strigă ea supărată şi izbucni neputincioasă în plîns.

— Răzvrătire — cum vine asta ? întrebă cu timiditate Kiska.

— Totuna-i cum e. Bolnavii nu aşteaptă, răspunse tăios domnişoara Falk.

Seara Xenia îi povesti Ernei Golding despre această zi neobişnuită. Erna rîdea :

— Se tem de muncitori ? De robii lor ?

Învălui cu o privire odăiţa. Kiska înţelese : aici era tot ce izbutise bătrîna să agonisească în toată viaţa. Foarte puţin. Kiska însă n-avea nici măcar atîta, nimic n-avea, în afară de Mişa, dar nici el nu-i aparţinea. Măicuţa Golding stătea în picioare lîngă fereastră. Umbrele amurgului se îndeseau.

— Plîngi ? o întrebă Kiska.

— Eu... eu nu plîng.

— Dar lacrimile ?

— Sînt de bucurie.

— De bucurie ?

— Toţi muncitorii cîntau „Internaţionala", spuse măicuţa Golding. Dar bătrînul meu n-a auzit asta...

Kiska văzuse femei care plîngeau. Taisia, de obicei, plîngea din răutate sau din milă pentru ea însăşi. Domnişoara Falk — din frica de a nu-şi pierde autoritatea. Kiska însăşi plîngea de durere. Pentru prima dată în viaţă Xenia vedea lacrimile unei mari fericiri.

— Soţul tău a fost comunist ? o întrebă ea.

— Nu. Dar e acelaşi lucru... Doar noi sîntem muncitori.

Astăzi Erna Golding n-a mai încleiat cutii, le-a aruncat într-un ungher îndepărtat.

— Risipitoarea, se miră Xenia, văzînd la masă mîncare de sărbătoare : salam cu ceai, fursecuri, bomboane.

— Astăzi e o zi aparte, spuse Erna Goldin.

— Dar tu ştiai că va veni ?

— Da.

— O aşteptai ?

— Da.

— Şi ce va aduce ziua aceasta ?

— O viaţă nouă.

— Tuturor ?

— Tuturor celor care o merită.

— Dar cei care n-o merită ?

— Aceia vor fi judecaţi.

— Îi vor ucide ? întrebă Kiska.

— Nu. Pur şi simplu îi vor obliga să muncească.

— Dar asta nu-i pedeapsă !

— Pentru ei asta e cea mai mare pedeapsă.

Măicuța Golding stinse lumina și începu să se dezbrace.

— Deasupra patului surorii șefe, spuse gînditoare Xenia, era scris : „Și tot ceea ce cereți în rugăciunile voastre, veți dobîndi, crezînd". Și tu ai crezut, așa-i ?

— Rugăciunile n-au ce căuta aici. Ziua asta a fost cucerită cu prețul unor mari jertfe, prin luptă, spuse Erna Golding.

Păsărelele cîntau de zor sub cerul luminos de iunie. Erna luă de pe perete fotografia soțului său. Fata se întoarse — era necuviincios să privești pe furiș.

„Dar și pe tatăl meu îl vor judeca" — se gîndi Xenia. Tatăl se lăuda adesea cu o ordonanță. „Aveam noi un tîmpit — Fedot !" — povestea el. Într-o vară la Terioki prințul poruncise drept pedeapsă ca ordonanța sa să fie legată de un copac. Chinurile neomenești ale soldatului îi înspăimîntaseră pe oameni. Ordonanța era înțepată de țîntari din cap pînă-n picioare, dar jurămîntul era disciplina cea mai înaltă. Ordonanța striga :

— Nu vă apropiați ! Rabd pedeapsa !

— Un tîmpit ! rîdea prințul, amintindu-și de asta.

Niciodată nu se mai auzise în vechiul și sumbrul spital un rîs tineresc, voci atît de răsunătoare. Sosiră medici noi, surori noi, instrumente noi. *Începură lecții politice și cursuri* de ridicare a calificării. Salonul mobilat cu mobilă scumpă, care servise înainte drept ca-

meră de oaspeți pentru bolnavii înstăriți, fu transformat acum în colț roșu.

Domnișoara Falk, ca și mai înainte, era de neînlocuit, exigentă față de sine și de ceilalți, iar surorile tinere, ca și mai înainte, plîngeau sub asuprirea ei. După ce o criticaseră pe sora șefă la o adunare comsomolistă, domnișoara Falk devenise și mai exigentă, băga de seamă cea mai mică neglijență și inexactitate. Și mereu reieșea că are dreptate.

Xenia învăța acum la cursuri. Ea, cerșetoarea, trebuia să ajungă soră de spital.

„Sora Xenia" vor spune medicii. „Spuneți surorii Xenia..." Întrebați-o pe sora Xenia!" Kiska, Kiska, oare n-ai visat asta tu? În curînd îți vei ascunde părul sub o bonetă albă și înaltă. Vei deveni om mare!

Domnișoara Falk n-a mai chemat-o niciodată pe Kiska la rugăciune.

— Acum vei începe să-ți dai și tu cu roșu pe buze? o întrebase cu răutate sora Falk.

— Nu, răspunsese liniștită Xenia.

Domnișoara Falk era arogantă, dar Xenia înțelegea că aroganța ei rece îi ascunde durerea și nesiguranța. Vai, Xenia nu putea să-i ajute cu nimic unui om, care, în felul său, îi dorea binele.

— Învață! Nu pierde timpul — o sfătuise Erna Golding și decupase din ziare articolul unde, în rîndul celorlalți fruntași în muncă, era menționată și Xenia Beloborodova.

Odată, într-o duminică dimineața, veni la ele *fratele mai mare al Kiskăi — Nikolai. De cînd* plecase fata de acasă, nu-l mai văzuse nicio-

dată. Flăcăul era vînjos, lat în spate, roşcat şi puternic, ca şi taică-su. Nikolai nu dădu binețe, trase de sub masă un scaun, se aşeză călare pe el şi se sprijini cu bărbia de spătarul, înalt şi rotund.

— Ce faci ? Te-ai făcut comunistă ? Te-au cumpărat ?

Azvîrli scaunul într-o parte, sări la soră-sa, cu privirile sălbatice, arzînde de răutate şi o lovi greu peste faţă.

— Nu uita că eşti prinţesă !

Mişa începu să plîngă şi sări să-şi apere sora.

— Stîrpitura asta mai e vie ? se mîră Nikolai şi-i dădu cu dispreţ un brînci băieţelului. Copilul căzu şi se înecă, răcnind ca din gură de şarpe.

Nikolai o stîlci pe soră-sa din bătaie, cu grosolănie şi orbeşte, pînă cînd aceasta căzu jos, plină toată de sînge.

— Dacă mă reclami, te omor ! o ameninţă Nikolai, plecînd.

Xenia îşi pipăi uşor faţa de cîteva ori, se ridică de jos şi începu să liniştească copilul speriat. După aceea spălă sîngele de pe podea.

— Dumnezeule, ce s-a întîmplat ? începu să strige măicuţa Golding ; fusese dusă la mormîntul soţului.

Xenia îi aruncă lui Mişa o privire prevenitoare :

— Un beţiv s-a legat de mine.

— Să fi chemat oamenii într-ajutor !

— Strada era pustie, am chemat.

Xenia ştia de la Taisia că fratele ei mijlociu, Anatoli, pînă la revoluţia din iunie, cînta într-un cabaret şansonete franţuzeşti şi romanţe ruseşti, dar cu ce se ocupa Nikolai — asta nici chiar maică-sa nu ştia.

Acum Xenia se temea să rămînă singură acasă. Dar Nikolai nu mai veni.

Veni peste un an.

Xenia îşi împacheta lucrurile, spitalul se evacua. Asta era la începutul războiului. Măicuţa Golding se dusese cu uzina să facă lucrări de apărare, iar Mişa se lupta în curte cu ştrengarii.

Pisica stătea leneşă pe prispă, iar păsărelele în căutare de apă ţopăiau împrejurul unei albii uscate. Nici un singur nor, arşiţă şi praf.

Măicuţa Golding îi îmbrăţişă cu tristeţe pe Xenia şi pe băiat.

— Copiii mei !

Trebuia să mai rămînă un timp aici.

— Şi eu voi merge, dar nu acum.

— Mamă ! spuse Xenia, sărutîndu-i mîinile şi faţa. Cuvintele nu-i ajungeau. „Tu ! Tu eşti mai bună decît toţi ! Te voi iubi veşnic. Nu te voi uita !“ asta voise să-i spună.

Adevăratelor mame nu le trebuiesc însă cuvinte. Xenia stătea în picioare pe peron, făcîndu-i semne de adio măicuţii Golding, care pleca dis-de-dimineaţă la lucrările de apărare. Ajungînd la colţ, vîrstnica femeie îl trimise acasă pe Mişa, care o însoţise, se întoarse şi le aminti cu un zîmbet trist :

— Cheia puneți-o sub covoraș.

Printre lacrimi, Xenia dădu aprobativ din cap și se apucă în grabă să-și facă bagajele. Aranjă în geamantane rufăria, rochiile de vară, îmbrăcămintea fratelui ei ; paltonul și lucrurile călduroase de lînă le lăsa de o parte. De ce să le tîrască după ea pe o asemenea arșiță !

Cînd Nikolai intră în cameră Kiska se gîndi : „Acum mă va ucide !“ — și se grăbi să-i iasă în întîmpinare. Dar Nikolai nu venise cu intenții rele.

— Pleci ?

Xenia nu răspundea.

— Tot mai ești supărată ? Ai noștri s-or bate, ai noștri s-or împăca.

Xenia aștepta cu ochii în patru.

— Pleci ?

— Plec.

— Bine faci ! Războiul nu e treabă femeiască. Ai bani ? Dacă nu, îți dau eu.

Xenia își urmărea fratele încruntată, nedînd crezare nici unui singur cuvînt, dar Nikolai puse pe masă un teanc mare de bani.

— Nu trebuie, refuză scurt Xenia.

— Nu face mofturi.

— Ai devenit darnic ? îl întrebă ironic fata, după care îi întoarse spatele și continuă să-și facă bagajele.

— Am să te ajut, se oferi Nikolai și încercă greutatea unui geamantan.

— Lasă. Vine o mașină după mine.

— Ei bine, mă duc, mai spuse Nikolai, continuînd să stea în picioare. M-am gîndit că războiul... că, poate, asta e ultima noastră în-

tîlnire... El tot mai zăbovea. Să nu mă pomenești de rău.

Xenia se apropie de el și în semn de împăcare îi întinse mîna.

— Ia-ți banii înapoi.

Dar Nikolai nu-i luă și nici nu plecă.

— Trebuie să transmiți niște salutări.

— N-am timp eu să caut pe nu știu cine, refuză Xenia.

— Nici nu trebuie, te vor găsi ei singuri.

— Dar eu ? Eu ce rol am ? întrebă Xenia.

— Transmite salutări de la prințul Alexandr Beloborodov și spune : „El n-a dormit. Chirurgii acționează cu succes, medicul-șef pleacă la Leningrad." Asta-i tot. Ține minte, pronunță amenințător Nikolai și apăsă pe clanța ușii. Kiskăi i se făcuse greață. Dar tocmai atunci în cameră intră în fugă Mișa.

— A venit mașina ! A venit mașina !

Xenia duse geamantanele pe coridor și se opri în dreptul ușii.

— Mișa, spune-i casei noastre — rămîi cu bine. Spune-i : rămîi cu bine, casă dragă.

— Rămîi cu bine ! zise Mișa și-i făcu cu mîna.

Xenia încuie ușa. Apoi se aplecă și puse cheia sub covorașul pentru picioare...

Zguduită, Tilde ținea mîna fetei.

— Dar Mișa unde e ? întrebă Kristina.

— *S-a îmbolnăvit. Ne-au scos din eșalon.* A murit în brațele mele, în drum spre spital.

— Liniștește-te, o rugă Kristina.

— Eu însămi a trebuit să-i sap micul mormînt. A fost pus drept în groapă. N-a avut sicriu.

Kristina își acoperi fața cu mîinile.

— Și sînt slabă, spuse Xenia. Mă tem că mi se va descoperi originea.

— Nu te teme. Nimeni nu va afla nimic de la noi, făgădui Tilde, dar Xenia scutură din cap cu înverșunare.

— Vreau să trăiesc ca toți oamenii ! Oare se poate construi ceva adevărat pe înșelăciune ?

— Și tu le-ai ascuns toate astea oamenilor ? întrebă Tilde.

Fata dădu afirmativ din cap.

— Voiam să mă lepăd definitiv de trecutul meu. Nu mă știe nimeni aici, pot să fiu o orfană ca oricare alta.

— Dar tu chiar ești orfană.

— Cine o să creadă asta, dacă se va afla originea mea !

— Oamenii buni, ei vor înțelege — spuse Tilde.

Xenia se ridică.

— Nu pleca încă, o rugă Tilde.

— Trebuie să-i fac lui Populus o compresă cu parafină. Nimeni dintre noi n-are timp de artă în timpul zilei.

— S-a schimbat foarte mult, oftă Tilde.

— E bolnav.

Kristina o îmbrățișă pe Xenia.

— Vezi tu, spuse *Tilde, nu știu ce sfat* să-ți dau. Îți doresc fericire. Meriți asta mai mult decît oricare altul.

Tilde și Kristina stătură culcate multă vreme fără somn.

— Mamă, așa de mult m-am mîhnit... spuse Kristina.

— Da, răspunse Tilde, nu-i nimic, totul se va termina cu bine.

Kristina auzi dincolo de perete pași liniștiți, scîrțiit de scînduri de la podea și de pat. Se întorsese Lutsar acasă. Mergea prin cameră numai în ciorapi. Kristina auzea, dar în sufletul ei era pustiu.

„Sînt rea, sînt un nimic! Dar vreau să devin bună", se gîndea cu chin Kristina.

6

— Așa-i că în satul vostru locuiește pictorița aia în carouri? întrebau colhoznicii care veneau la tîrg. În fața casei lui Betti Barba se opreau sănii din sate îndepărtate, în pragul ei își scuturau zăpada de pe pîslari drumeții veniți pe jos. Intrau, desfăceau niște basmale, scoteau la iveală o fotografie a soțului sau fiului și cereau să li se deseneze după ea un portret mare și cît mai asemănător. În general, acestea erau fotografii de familie pătate de timp și de muște; uitîndu-se la fotografiile înnegrite de vreme, Betti Barba reconstituia chipurile dragi.

Odată, dintr-un sat îndepărtat, veni o femeie în vîrstă care nu avea fotografia fiului său. Betti Barba scutură din cap, ținînd între dinți o țigară răsucită, groasă, cafenie, ca o țigară

de foi. Femeia continua cu încăpățînare să stea jos și nu se pregătea să plece, iar de pe fața nemișcată îi cădeau pe mîini mici lacrimi liniștite. Barba se temea de lacrimi, ca un bărbat — se pierdea, se simțea vinovată.

Pictorița se așează alături de bătrînică și încercă să-i explice de ce nu poate să-i îndeplinească rugămintea.

— Dar vedeți, pot să vă povestesc cum era, răspunse aceasta, parcă justificîndu-se.

— Ei, vorbește ! oftă Barba, luînd un creion și hîrtie.

La acest portret pictorița a lucrat mult timp. Îl făcuse cu dragoste, mai mult pentru ea însăși. Îi dădu mamei desenul numai în următoarea zi de tîrg.

— Seamănă ?

Femeia își șterse ochii cu un colțișor al basmalei și dădu din cap :

— El e !

Era un locotenent chipeș și dezghețat, cu un moț pînă la sprîncene și cu o medalie pe piept.

— El e ! întări bătrînica. Numai că...

— Ce „numai" ? întrebă Barba.

— Are decorație, un ordin...

Într-o dimineață de duminică cu vînt se dărîmă coșul sobei, răsună un bubuit înspăimîntător și se înălță un nor de praf de zăpadă. Cînd Betti, drăcuind cu vocea ei groasă, se cățără gîfîind pe acoperiș și începu să-și aranjeze coșul la locul de mai înainte, veni Tatiana, care izbucni în rîs. De jos se vedeau

numai tricoul roz şi picioarele subţiri ale Barbei.

— De ce nu obţineţi o chemare la Moscova? Dumneavoastră o puteţi primi oricînd, spuse Tatiana, cînd intrară în cameră.

— Îmi place aici, răspunse Barba, spălîndu-şi mîinile, nu-s pretenţioasă.

— Nu la asta mă gîndisem. Aveam în vedere un alt mediu.

Barba izbucni în rîs :

— Eu nu sînt doamnă de onoare. Eu sînt sculptor.

— V-am adus hîrtie de desen, spuse Tatiana şi puse sulul pe masă. Barba privi, pipăi foile de hîrtie şi rămase mulţumită. Asta o răsplătea pe deplin pentru neplăcerile avute cu ceasul.

— De unde ai luat-o ?

Tatiana nu voi să-i spună. Cumpărase hîrtia pentru Betti de la o precupeaţă care vindea ulei.

Se străduiau toţi să o ajute pe pictoriţă să-şi facă rost de hîrtie, chiar şi copiii. Ei îi aduceau foiţe minuscule de hîrtie şi întrebau :

— Astea-s bune ?

Combustibilul nu era destul. Barba încălzea soba cu pelin, pe care-l culegea de pe cîmp, la cîţiva kilometri de casă. Soba înghiţea cu lăcomie legăturile uscate de iarbă şi Barba îşi mijea ochii înroşiţi de fumul usturător. Nu numai că o usturau ochii de fum, dar de la el *avea amărăciune* în gură, pîinea devenise amară, toate se îmbibaseră de mirosul otrăvitor al pelinului, chiar şi aşternutul patului.

— Dar cum erați dumneavoastră în tinerețe ? o întrebă Tatiana, uitîndu-se în urma ei.

— Nu mă duce de nas ! Tu vrei să știi dacă eu am avut întotdeauna un astfel de nas, ca al unui paracliser beţiv ? Întotdeauna. Dar, cu toate astea, toți cei trei bărbați ai mei m-au iubit. Și încă cum !

Barba mătură podeaua, își aruncă puțin privirea prin curte, ca să se uite la coș, și porunci Tatianei să pună pe masă pîinea și toate celelalte. Dar celelalte nici nu erau. Numai o solniță, făcută de mîini de copil din hîrtie. Și cartofi.

— Mănîncă ! își obliga Barba musafira. Sînt niște cartofi minunați !

Tatiana nu refuză, dorea să stea cîtva timp cu Barba. Pictorița își aduse deodată aminte de ceva, se ridică și, ținînd un cartof în mînă, luă din cuier o blană argăsită de vulpe.

— Mi-a adus-o o femeie ciudată. Toate vor să aducă ceva. Chiar că ajungi să plătești din cauza lor impozit pe venit !

Ea răsuci cu nedumerire blănița roșcată și, gîfîind, o înfășură în jurul gîtului.

— Ha. Guler.

— Cine a făcut această solniță ? A fost adusă și ea ?

Barba se așează din nou la masă, uită de gulerul de blană, și spuse, admirînd solnița :

— Senecika mi-a dăruit-o.

— Ăsta-i băiețelul Ankăi ?

— *Păi, dar cine ? Un drăcușor mic și roșcat.*

Băiețașul era favoritul lui Betti. La atingerea degetelor lui subțirele și plăpînde argila

prindea viață. Pe toate tocurile ferestrelor din casa pictoriței stăteau păsărelele și animalele modelate de Senecika. Figuri mici, impresionant de scălîmbe, dar expresive și pline de bucurie. Modela cîini care rîd și păsări asemeni unor femei, care se ceartă. Și Barba putea să se scoale noaptea și să aprindă lumina numai ca să privească cum rîde un cîine din argilă.

Senka, suflet neliniștit, ștrengarul neobosit, care dădea trecătorilor cu tifla, trăia o viață de sine stătătoare, independentă de a mamei, frămînta cu răbdare ceasuri întregi o bucățică de argilă, ședea fără preget lîngă bătrîna pictoriță, cînd ea modela sau desena. Nu lăsa să-i scape nici o singură zi, venea în fugă încoace. Cămașa i se vedea afară din pantaloni, deasupra pîslarilor — genunchii roșii și goi.

— Du-te și aranjează-te, îl obliga Barba. Perfecțiunea nu este un lucru mărunt. Ea însă depinde de mărunțișuri.

Băiatul se ridica în silă și pleca agale acasă. Venea însă destul de repede înapoi — cu ciorapi în picioare, cu un guler alb la vestonaș, dar cu cămașa, ca și înainte, afară din pantaloni.

— Așa, spunea Barba. Să ne apucăm de treabă.

Fantezia acestui băiețaș o captiva. El dădea nume animalelor sale, le născocea biografii, prieteni și dușmani.

— Lupul ăsta n-o să se atingă de grăjdar. Nici de cai n-o să se atingă.

— Dar de cine atunci ? îl întreba Barba.

— El îi va șterpeli lui Ganeev porthartul lui. Asta-i.

Odată, băiatul o bătu pe pictoriță pe șold.

— Hm, mormăi mirată cu vocea sa de bas Barba și se așeză. Vino-ncoace. Spune, de ce m-ai plesnit ?

Senka se fîstîci. De ce ? Printr-asta el își exprimase pur și simplu aprobarea sa — acasă cei mari doar așa fac.

Ca să-și ia micul dejun acasă la el, dimineața, n-avea timp și cînd Barba puse pe masă ceaunașul cu cartofi, băiețașul întinse dintr-o dată mîna către el.

— Eu credeam că tu respecți numai plăcintele, glumi Barba. Degetele slăbuțe se strînseră dintr-o dată, mîna se lăsă în jos. Mănîncă, prostuțule ! Am spus asta, pentru că eu însămi nu mă pricep să gătesc. E o treabă a dracului de complicată.

Barba izbucni în rîs, hohotind cu vocea ei de bas. Senka se înveseli. Ținea în palme un cartof fierbinte care-l frigea și zîmbea.

— Așa-i că din pricina asta mîncați și dumneavoastră tot timpul numai un singur cartof ?

— Exact. Numai așa : vara cu coajă, iarna cu șubă. Și în fiecare zi un fel nou. Lunea — cenușărese. Marțea — ouă de pămînt. Miercurea — mere de pămînt. Joia — fasole de pămînt. Vinerea — cartofi. Sîmbăta — găluște cu blăniță [1]. E clar ?

La Betti veneau mulți copii, dar pictoriță nu le dădea o atenție deosebită. Ei se așezau

[1] Diferite denumiri estoniene ale cartofului (n.a.).

încetişor pe marginea patului de scînduri şi se bucurau că pe hîrtie din nişte liniuţe care nu spun nimic, iese la urma urmelor un omuleţ.

Şedeau răbdători, privea hîrtia şi ascultau nesfîrşitele raţionamente ale pictoriţei despre viaţa în toată lumea largă. Cînd rîdea ea, rîdeau şi ei bătînd cu bucurie din palme.

— Se ştie că Alexandru Macedon îngăduia să-i facă portretele numai maeştri adevăraţi, iar cîrpacilor de orice fel le interzicea cu severitate să-l reprezinte în culori, bronz şi basoreliefuri. Înţelegeţi ?

Copiii dădeau aprobator din cap.

— Cei care încălcau legea erau pedepsiţi pentru pîngărirea şi falsificarea sfîntului simbol al împăratului. Apuleius socotea că o lege tot aşa de aspră s-ar cuveni să se aplice şi diferiţilor ignoranţi, cărora li se încredinţează rezolvarea unor probleme. S-ar cuveni să fie pedepsiţi după lege, ca ei să nu mai vorbească despre ce nu ştiu şi nici să nu-i mai înveţe pe alţii ceva despre care ei înşişi n-au nici cea mai mică idee. Iată ce socotea Apuleius !

Copiii dădeau aprobator din cap.

La lecţiile ei era întotdeauna o bună disciplină şi chiar directorul Iskander Salimov se mira văzînd atîta respect pentru artă din partea copiilor. Curiozitatea învinse, şi el se duse la Betti acasă. Dar, pomenindu-se printre lăzi cu argilă, omuleţi de lut şi desene, tăcu neajutorat, dădu din cap şi începu să frămînte căciula în mîini ca un şcolar.

— Stai jos, dacă ai venit, îi poruncea Betti. Zi, ce crezi dumneata despre frumusețe ?

Betti Barba era o mare admiratoare a frumuseții. Kristina venea adesea în vizită la ea și o dată o întrebă :

— Spuneți, unde vedeți dumneavoastră atîta frumusețe ? O plăsmuiți ?

— Nu plăsmuiesc. Frumosul se află pretutindeni.

— Și aici, în Takmak, după dumneavoastră, e de asemenea frumos ?

— Desigur.

— Dar ce anume ?

— Frumusețea îmbelșugată a naturii singură nu face nici măcar un loc frumos și drag. Oamenii îl fac. Numai oamenii, răspunse Barba. De exemplu, mama ta.

— Mama mea ? Cum așa ?

— Ea este frumoasă. Sau, de pildă, mîinile ei.

— Aceasta în sens figurat, nu-i așa ? întrebă Kristina.

— Nicidecum.

— Atunci de ce dumneavoastră nu-i modelați mîinile ?

— Cine știe, poate că o parte oarecare a frumuseții lor există deja în lucrările mele. Frumusețea poate fi descoperită în cîntec, griji, muncă, durere, mînie, naștere și moarte, în tot ce-i omenesc.

— Atunci înseamnă că e mai mult frumos decît urît pe lume ? se îndoi Kristina.

— Așa și este, spuse bătrîna pictoriță.

Kristina îşi aminti de garda de noapte la telefon, de sărbătoarea lui Octombrie, şi de Karim Kolhoznîi.

„Poate că dumneavoastră nu simţiţi faţă de duşman o ură la fel de mare, ca noi !..." exclamase Karim şi se uitase la Kristina de sus în jos, ca la un gunoi pe care valul războiului îl lepădase la ţărm, unde trăiesc oamenii cinstiţi.

Kristina dorise să-l lovească, dar Karim privea cu încăpăţînare înainte şi faţa lui ciupită de vărsat era mînioasă şi superbă.

Oare nu despre frumuseţea asta vorbeşte bătrîna pictoriţă ?

— Se poate, fu de acord Kristina, dar în zilele obişnuite nu poate fi loc pentru ceva minunat. Şi ele, zilele obişnuite, sînt mai multe.

— Kristina, îi spuse femeia, nu te considera mai bună decît ceilalţi, nu-ţi ridica nasul prea sus !

Kristina se simţi jignită şi se gîndi încă multă vreme la vorbele Barbei, neînţelegînd ce legătură are conversaţia despre frumos şi zilele obişnuite cu propria ei persoană.

Oare Vanda Sitska nu iubea frumuseţea ? Scrisese chiar şi un roman despre asta. Cînd astă toamnă merseseră amîndouă pe prima zăpadă căzută, ea spuse :

— Despre ce să scrii acum ? Împrejurul meu văd numai tristul adevăr.

Ea socotea că zilele obişnuite sînt cenuşii.

Se găseau şi alţi oameni cărora le erau de neînţeles părerile lui Betti Barba asupra fru-

muzeii. De exemplu, miliţianul Ganeev. Îi adusese bătrînei pictoriţe un sac întreg de făină albă de grîu, ca să-i facă portretul.

— Eşti urît, îl refuzase pictoriţa. N-am nici un chef să te desenez.

Povestea aceasta o făcu pe Tatiana să rîdă. Şi Barba rîdea.

Ştii versurile astea ? o întrebă ea.

Portretu-i gata. Aruncînd creionul
nu-mi faceţi scene cu grosolănii.
Cînd desenezi un porc, dai cocinii tonul
şi pe Hélène pe pînză n-o reînvii.

— Viaţa este atît de scumpă şi în viaţă se nimeresc de toate. Uneori, din pricina unei pietricele de nimic, de felul lui Ganeev al nostru se răstoarnă în şanţ o întreagă căruţă...

Betti le făcuse desene unei mari părţi a locuitorilor din Takmak. Îl pictase şi pe Klaus letonul. Toţi se obişnuiseră să-l vadă zîmbind, dar în portret Klaus avea nişte ochi trişti, neobişnuiţi. În Nelli, fiica unei profesoare de la şcoală, erau trăsăturile unui om trecut prin viaţă şi durerea unor adînci simţăminte lăuntrice. La început Maria discutase furioasă, dar după aceea căzu de acord.

— Monotonia ucide, raţiona ea. O mare parte a zilei ne gîndim la mîncare. Războiul merge înainte. Dar noi ? Ce folos aducem noi ? Unde sînt faptele noastre de vitejie ? Oare desenele dumneavoastră ne vor ajuta la cîştigarea războiului ?

— Ignorantо ! Eu îi învăț pe oameni ce-i frumosul.

— Asta nu are acum nici un fel de importanță ! exclamă Maria, aprinsă și convinsă de ceea ce spunea.

— Dar, mă rog, tu de ce-ți boiești buzele, dacă asta n-are importanță ? întrebă neclintită Betti Barba cu vocea ei tunătoare de bas.

Tot satul era cutreierat de Betti Barba, și nimeni nu rîdea cînd ea, cu pasul năvalnic, trecea pe alături în pardesiul său în carouri, cu pălăria trasă pe ochi. Și nu se mira nimeni că ea, cu treabă și fără treabă, apărea la consiliul de conducere al colhozului, șezînd cu bătrînii în fața sobei în care ardea focul mocnit și trăgea dintr-o lulea de hîrtie. Colecta pentru Armata Roșie îmbrăcăminte de lînă, se ducea la uscătoria de cereale, vizita la spital pe cei răniți și organiza lupta de combatere a lupilor.

La grădinița de copii era așteptată mai mult decît oricine. Din fiecare bucățică de hîrtie se obținea ceva — o corăbioară sau o rățușcă, din bucățele de vată și din pene — o pasăre, din boabe de mazăre — o podoabă, din paie — coșulețe. Îi desena pe copii dormind și se ciondănea cu educatoarea :

— De ce nu i-ai învățat pe copii să țină furculița ? Privește-i cît de barbar mănîncă !

— Halal învățătură ! izbucni supărată educatoarea. Și ce nu-i totuna cum o țin ?

— Nu se poate să bălăbănești furculița ca pe o furcă. S-or face mari și vor începe să ne învinuiască că nu i-a învățat nimeni !

— Dar noi nu sîntem mici-burghezi fandosiți ! se înfurie educatoarea.

— De aceea și trebuie să-i învățăm.

Peste o jumătate de oră Betti Barba se întoarse la grădinița de copii, ca să-i mai spună :

— De ce arte plastice ? De ce balet ? Pentru ce se cere de la copii în școală un scris frumos ? Cu mîncarea e același lucru.

— E caraghios să vorbim despre asta, cînd pe masă e numai pîine și cartofi, surîse ironic educatoarea.

— Pîinea și cartofii sînt lucruri bune. Foarte importante. Fără asta noi n-o să cîștigăm războiul ! nu se dădu bătută Barba. Și venea în fiecare zi la prînz să vegheze cum țin copiii furculițele.

7

E viscol. Tot așa, ca în ziua aceea cînd Lutsar venise să-și ia rămas bun de la Eeva. Și atunci era o zi de baie, Eeva rostogolea trupurile trandafirii și leneșe în cearșafuri, le purta pe brațe în dormitor. Simțea față de copii o uriașă duioșie și nu putea să se stăpînească să nu sărute pe careva, să nu-l bată ușor cu palmele, să nu-l arunce în sus.

Copiii dormeau. Eeva pusese masa în mica sa cămăruță cu soba albă, la fel ca atunci. Stătea lîngă fereastră și aștepta. Prin ninsoare clipeau somnoroase luminițele satului și cărările curățate de dimineață erau din nou troienite de zăpadă.

Zadarnic se temuse Eeva că distanțele despart. Scuturâ zăpada de pe căciula lui Lutsar și, neîndemînatică, atinse cu mîna fața înghețată a bărbatului.

— Nu ești bucuroasă ? întrebă Lutsar. Eeva îi puse mîna pe inima ei. Acesta era răspunsul.

Oho ! Pe masă erau felioare de carne rece, castraveți, ciuperci marinate și plăcintă cu varză.

— La tine e bine, recunoscu Sven Lutsar, se uită semnificativ și turnă vodcă în pahărele.

— Tuturor li s-a dat. Eu am păstrat-o pentru tine, spuse Eeva despre vodcă. Ai primit ultimul meu colet ?

— Am fost mișcat, se înclină Sven. Ochii lui credincioși se umeziseră și meritară din plin un sărut al Eevei.

— Spune-mi cum trăiești ?

— N-am ce să spun, Eeva.

— Nimic.

— Știi tu totul. Lucrez la școală.

Eeva nu ridică ochii din farfurie — o ciupercă marinată aluneca mereu din furculiță.

— Dar serile ? întrebă ea.

— Serile am avut activități militare... Uneori, țin cursuri.

— Dar uneori ?

Lutsar izbucni în rîs, dîndu-și la iveală dinții mari și frumoși.

— Îți place acolo ?

— Știi doar că nu m-am dus singur acolo, m-au numit.

Lutsar duse paharul la buze, îl sărută și, holbînd ochii dădu vodca dintr-o dată pe gît.

Ceva necunoscut apărea în vorbele și în mișcările lui. Sau era numai așa, o părere ?

— Ce fac ei ?

— Cine ?

— Sitska și ceilalți ? Îi vezi ?

— Liili a plecat.

— Mi-ai scris asta. Am fost foarte mîhnită. Poate că se va întoarce, cînd va gusta din greutățile singurătății.

Lutsar ridică din umeri. Asemenea femei nu-l interesau. Prea deștepte, prea sensibile, prea pretențioase. Sînt supărăcioase din cale-afară.

— Jemel a șters-o cu banii lui Abdulla și cu un cal al colhozului, spuse Lutsar.

— Am auzit. Cine ar fi putut să creadă că din acest pierde-vară o să iasă un adevărat pungaș ? Pe om îl cunoști cînd mănînci cu el un pud de sare...

Lutsar mînca concentrat, mișcîndu-și energic fălcile. Eeva ședea căzută adînc pe gînduri. Își aducea aminte acum, deseori, de compatrioții săi. Oare timpul petrecut la Takmak nu fusese minunat — sărbătoarea de la Sitska, istoria lui Populus despre zugravul suedez care-i făcuse lui Iosif chipul mai inteligent, care o înjurase de trei ori de mamă pe soția lui Penefri și o corectase pe marea stricată Magdalena.

Minunate i se păreau Eevei acum serile de vară, cînd ea prăjea *oladii* [1], iar Tilde rîșnea cafeaua zdrobind boabele cu o sticlă. După

[1] Un fel de clătite (l. rusă).

aceea venea Roman Sitska, frumos şi vesel, şi uitindu-se la el, Eeva simţea întotdeauna o ciupitură tristă în gîtlej, duioşie şi dor de patrie. Cîntau şi stăteau de vorbă.

Eeva îi povestise despre toate astea chiar şi bucătăresei. Odată, după o zi grea, ele mîncau în bucătărie.

„Acum e bine să-ţi aduci aminte de astea" spuse Eeva.

„Da, fu bucătăreasa de acord. Cînd vor trece anii, acest timp va deveni pentru noi o amintire apropiată şi dragă".

Cele din urmă cuvinte ale bucătăresei îi pătrunseseră Eevei adînc în inimă.

— Dar Populus? S-a făcut sănătos? întrebă Eeva.

— Nu-l cunosc.

— Dar Sitska e tot atît de frumos ca mai înainte?

Lutsar ridică din umeri. Oare poţi înţelege pe cine socotesc femeile bărbaţi frumoşi? La ei în regiment era odată un ofiţer mai tînăr, cu picioarele strîmbe şi păros, ca un pavian, dar femeile se dădeau în vînt după el ca nebunele...

— Dar Kristina?

Lutsar ridică din umeri. Pentru ce să-şi bată el capul cu acest copil şi cu neliniştile şi neplăcerile legate de el? Uneori, cînd ispita devenea prea puternică, cînd Kristina îi crea un astfel de simţămînt, Lutsar pleca la Anka. La pofticioasa Anka, care cerea daruri de preţ pentru masa sa îmbelşugată şi pentru dragostea sa. Această femeie înţelegea frumuseţea în felul său. În ochii ei, Abdulla, bogătaşul de

şaptezeci de ani, era cu mult mai drăguţ decît înfloritorul Lutsar, căci Lutsar avea buzunarul gol.

O, nu, Lutsar nu era orb. El nu-şi idealiza dulcineele, ca Roman Sitska. El o vedea pe Anka tocmai aşa cum şi era. Îl iritau grosolănia, lăcomia, ignoranţa şi admiraţia ei primitivă pentru tot felul de obiecte strălucitoare — chiar şi copiilor săi le cususe la bluze nasturi aurii de la mantale. În sinea lui, Lutsar era scandalizat de pieptul sfidător de împodobit al Ankăi, de lipsa ei de gust în îmbrăcăminte, pe care Anka o cumpăra fără alegere, dar nu se pricepea s-o poarte, de obiceiul ei de a-şi smiorcăi nasul, de maniera ei de a nu rîde, ci de a necheza literalmente. Dar cu toate astea, năzuia s-o posede, era gelos pe ea şi odată aproape că nu-l omorîse pe Abdulla, descoperindu-l în cameră la Anka. În această împrejurare, Anka stătea în picioare într-un combinezon cam scurt şi ridica dispreţuitoare din umeri. Îi plăcea cînd bărbaţii se încăierau din cauza ei, dar se pricepea de minune să-i stăpînească şi să-i împace.

— Sven, îl rugă liniştită Eeva, la ce te gîndeşti ?

— La nimic. Sînt iarăşi cu tine !

Încă mai stăteau la distanţă unul de altul.

— Mi-am vîndut raţia de pîine, am cumpărat lînă şi am împletit mănuşi. O pereche *am trimis-o* pe front, iar cealaltă, cele albastre — ţi le-am trimis ţie la Takmak. Le porţi ?

— Desigur.

Lutsar își puse capul pe genunchii Eevei.

— Te-ai schimbat, spuse Eeva.

— Cum ?

Eeva nu știa. Simțea asta cu inima sa neliniștită de femeie, cît de mult durase despărțirea ! Eeva așteptase această revedere de mult timp și cu înflăcărare și și-o închipuise cu totul altfel.

— Dar Kristina face față școlii ? întrebă ea.

— Mai mult sau mai puțin, răspunse Lutsar neglijent.

„Se preface", se gîndi Eeva.

— Mi-aduc aminte, cît de fericită era Tilde, amîndouă se mutau din Starîi Takmak înaripate, cîntînd cu adevărat.

Iar Eeva dorea uneori să se întoarcă înapoi. Îi vorbi despre asta lui Lutsar.

— Doamne păzește ! Ai aici un loc atît de bun.

— Tu ești acolo doar...

— Eeva, nu fi copil. Viața este un lucru greu.

— Împreună e mai ușor.

Lutsar înghiți.

— Mă pot trimite pe front în orice clipă.

— Și ce-i cu asta ? Voi sta să te aștept. Lucrul ăsta e doar inevitabil.

— Vrei tu asta ? o întrebă Lutsar dojenitor. Te-am și plictisit. Vrei să scapi de mine ?

— Sven ! A lupta pentru patrie este o cinste pentru un bărbat. Fiul meu era încă copil cînd a început războiul, dar a luat și el o armă în mîini, spuse moale Eeva.

Nu demult, cînd rîndaşul lor, bătrînul Rahmet, veni cu ştirea că fasciştii au fost zdrobiţi lîngă Moscova, Eeva şi bucătăreasa se apucară de zor să danseze, ca nişte nebune.

În cinstea eliberării oraşului Kalinin, ele au copt franzeluţe, iar copiii au împodobit camerele cu steguleţe. Era o mare sărbătoare. Pe străzi oamenii îşi zîmbeau unul altuia : „Ai auzit ? Veşti bune".

Şi, deşi auziseră toţi, voiau să audă din nou şi din nou.

— Asta-i bună ! Din pricina unui sat oarecare, străin, trebuie eu să-mi pun pielea la bătaie ? exclamă Lutsar.

— Iar eu mă gîndesc uneori că acum mi-aş da viaţa pentru Takmak şi pentru toate satele noastre, chiar pentru acelea pe care nu le cunosc şi pe care nu le-am văzut niciodată. Toţi oamenii vor o viaţă paşnică, şi sînt demni de această fericire.

Eeva strînse masa şi duse vasele în bucătărie. Cînd se întoarse în cameră, Sven stătea întins pe pat.

— Am obosit, îi declară el indiferent. Şi n-o mai chemă pe Eeva, ca mai înainte. Ea se dezbrăcă încetişor şi se culcă. Lutsar îi simţi căldura trupului şi o cuprinse de umeri !

— Ai necazuri ? întrebă Eeva.

— Da, recunoscu Lutsar.

— Nu vrei să mi le spui ?

— N-are rost.

— De aceea eşti atît de ciudat ?

— Se poate.

— S-a întîmplat ceva ?

— Eeva, îmi trebuiesc bani.

Lutsar își eliberă o mînă și-și aprinse o țigară.

— Asta-i foarte important. Auzi ?

Și Lutsar povesti o istorie despre o soră a sa care cere ajutor. Are o situație tragică — trei copii mici pier de foame, iar ea însăși nu se mai scoală din pat de multă vreme — pneumonie, și Lutsar începu să cotrobăiască prin buzunarele tunicii, ce atîrna pe un scaun.

— Iată scrisoarea ei.

Fără să se uite la plic, Eeva îl dădu la o parte. „Sven are o soră ?“

— M-a căutat peste tot.

— N-am bani, tu știi, spuse Eeva.

Dar Lutsar, se pare, n-o auzea, ci scrîșnea numai din dinți de răutate.

— Din pricina unor prăpădite de copeici, un om trebuie să piară.

— N-am bani, repetă Eeva.

— Fă rost ! Lutsar îi sărută cu înflăcărare mîinile și fața. Salvează-mă, Eeva ! Te implor !

— Nu știu ce să spun... Om vedea, făgădui Eeva.

O văzu în vis pe Kristina. Eeva îi pieptăna părul lung și auriu. Fata rîdea dezgustător, cînd Eeva începu să respire cu greutate ; se sufoca în păr, iar inima îi bătea de parcă amenința să se facă țăndări.

Eeva deschise ochii. Un bărbat cu desăvîrșire străin, cu o față vînătă și palidă ca de mort, stătea culcat alături de ea. Eeva îi privi mîinile. Și ele erau vinete.

În cameră lumina luna.

Eeva adormi din nou și avu un nou vis. Populus. Avea o față înfiorătoare. Împingea spre Eeva un sac cu grîu. „Mănîncă! Mănîncă!" o silea el.

„Doamne, visul ăsta l-am mai avut cîndva", se gîndi Eeva în vis și se trezi.

Inima Eevei bătea din greu. De unde să ia bani? Numai de aici, numai pe seama acestor orfani. Putea să micșoreze rația de pîine și de cașă, să subțieze laptele cu apă, putea să închidă ochii și să vîndă acele bucățele de zahăr pe care copiii la cantină le ascundeau de obicei în buzunarele șorțurilor, ca să le mănînce cu poftă seara, în pat. Ar putea să dea la reformă printr-un proces-verbal lenjeria de pat.

Dar putea oare?

Alături de ea dormea liniștit un bărbat necunoscut cu fața vînătă. Dimineața va pleca, iar Eeva se va duce și va adăuga apă în bidonul cu lapte, va tăia pîinea în felioare subțiri, fărîmicioase. Pe cine va păcăli? Pe copilul care noaptea ascunde sub pernă degetarul mamei sale. Pentru copiii care cu un tremur în glas își povestesc unul altuia: „Mama mea avea părul negru... Eu mă dusesem la colț, la brutărie. Cînd m-am întors înapoi, casa noastră nu mai era deloc. S-a găsit basmaua mamei... Tatăl meu mă ridica pe umeri..."

Și Kotik, fiul aviatorului căzut la datorie, se va apropia și-și va ascunde cu încredere capul său cu păr negru la pieptul Eevei și o va ruga: „Vreau să mănînc!"

Pe fața Katiei vor apărea din nou zbîrcitu-rile de bătrînică. Și de ce ?

— Nu, se hotărî Eeva.

Luna aluneca pe cer. Bărbatul vînăt dormea.

Dimineața, Lutsar se deșteptă voios. Dincolo de ușă începuse alergătura zgomotoasă a copi-ilor. Eeva era acolo, cu ei. Lutsar se frecă pînă se făcu roșu, se întinse pocnindu-și oa-sele și se sculă. În lighenaș era pregătită apă călîie și de un cîrlig atîrna un ștergar alb, călcat cu grijă. Lutsar se bălăci multă vreme, se șterse, fredonînd un cîntec și oftînd ; Eeva ar fi o soție exemplară.

Masa era pusă. Sven apucă o bucățică de carne, era foarte gustoasă, și, cîntînd, începu să se îmbrace. Eeva își aruncă de vreo două ori privirea în cameră, și Lutsar se repezise la ea.

— Mănînică, nu mă aștepta, spuse Eeva, in-trînd cu ceainicul.

— Dar tu ?

— Plec repede, o preveni Lutsar, așezîn-du-se la masă. Trebuie să mă duc la comisa-riatul militar. Și pînă-n prînz trebuie să mă întorc înapoi. Așa că nu știu dacă ne vom mai vedea astăzi.

Mestecă mîncarea meticulos și mulțumit. Unse pîinea cu un strat gros de unt și sorbi cu grijă, cîte puțin, ceaiul fierbinte.

— Ce tot îți faci de lucru, stai puțintel și cu mine, mormăi el.

— Nu pot, se eschivă Eeva. Așteptăm o co-misie medicală.

Lutsar își șterse buzele cu batista, o sărută ca un soț pe Eeva pe obraz și începu să-și încheie tunica militară.

— Eeva, n-ai uitat ce te-am rugat ?

Eeva dădu aprobator din cap și Lutsar îi strînse brațul mai sus de cot.

— Ei, și cînd îi vei trimite ? Banii îmi trebuie urgent.

— N-am bani, spuse Eeva, uitîndu-se pe lîngă el.

Lutsar se întoarse surprins.

— Fă rost !

— Nu pot !

— Poți, dacă vrei.

Eeva privea cu încăpățînare în lături.

— Nu vreau.

— Nu vrei ? întrebă Lutsar, întunecîndu-se. Înțelese. Bine, spuse el cu un surîs ironic și răutăcios. Fie și așa. Își îmbrăcă mantaua, scotoci într-un buzunar, găsi portțigaretul, îl deschise și, prefăcîndu-se nepăsător, își vîrî o țigară în gură.

Apucînd clanța ușii, mai zăbovi, însă femeia stătea nemișcată în picioare, întoarsă spre fereastră.

— Am plecat, îi spuse Lutsar.

— Da, răspunse încet Eeva.

Ușa se închise cu zgomot. Eeva privea pe fereastră. Lutsar pășea energic, acoperindu-și urechile înghețate cu mănușa împestrițată cu alb și albastru. Marea dragoste a Eevei... Și Eeva făcu un rotocol cu suflarea-i caldă pe geamul înghețat, ca să-l vadă mai bine și mai multă vreme.

După aceea își șterse ochii, vărsă apa murdară din lighean, aranjă patul și strînse masa.

Sosi comisia.

Copiii fură cîntăriți. Se învîrteau, așteptîndu-și rîndul, stăteau în picioare numai în chiloți, dezbrăcați, se lăsau examinați și ciocăniți și ascultători își scoteau limbile. Comisia cercetă curățenia, apoi îmbrăcămintea copiilor, lenjeria de pe paturi, podelele, bucătăria.

Bucătăreasa Dusia, cu fața roșie, se frămînta supărată pe lîngă mașina de gătit. Era jignită. Împrejurul ei totul sclipea și strălucea. Iar ea era obligată să arate rufele, fundurile crătițelor și tigăițelor, ștergarele de bucătărie. Ea!

Eeva ceru pentru copii vitamine, untură de pește, deveni supărăcioasă și rea. Medicul raional se supără de asemenea și el și spuse că, doar casa de copii a Eevei nu era singura din raion. Plecînd însă privi emoționat în ochii Eevei.

— Nici un fel de eczeme. Nici un păduche. Nici o singură bubuliță. Nici scorbut, nici anemie. Mi-aduc foarte bine aminte cum au fost aduși aici. Da. Cu ochii inflamați și purulenți, cu pielea scărpinată pînă la sînge, cu furuncule.

— Vă mulțumesc, tovarășă, spuse medicul raional, și o salută cu plecăciune pe Eeva.

Cînd oaspeții plecară, Eeva obosită, se duse în camera sa. Ochiulețul pe care ea îl făcuse nu demult sufllînd cu gura în geamul înghețat dispăruse din pricina gerului. „A și dispărut? se gîndi Eeva cu amărăciune. Așa de repede."

Eeva se așează în fața oglinzii și își trecu părul prin mînă — păr cărunt. Se examină cu asprime și curiozitate. Studie zbîrciturile de pe fruntea înaltă și rotundă, dimprejurul gurii și nasului, brazdele adînci de pe gît.

„E bine — se gîndi Eeva. E bine că acum... sînt bătrînă.“ Simți o ușurare și zîmbi tristă și supusă.

8

Primul an greu de război se apropia de sfîrșit. Veneau ultimele zile ale lui decembrie. Se părea că trecuse o întreagă veșnicie de cînd oamenii trăiseră în pace. Copiii deveniseră adolescenți, maturizați de timpuriu și pe chipurile lor se oglindea o seriozitate atotînțelegătoare.

Sub un cer negru mergeau împotriva vîntului Tilde și Kristina. Mergeau pe cîmpuri după cele trebuincioase focului — să aducă mănunchiuri de pelin uscat. Amîndouă se afundau în zăpada afînată, încercînd să rupă cît mai multe tulpinițe lungi și plăpînde. Zăpada adîncă acoperea în chip înșelător vîlceaua de pe coastă și gropile înzăpezite așteptau în liniște. Tilde se neliniștea din cauza fiicei, care pășea și pășea alături, indiferentă și singuratică în mijlocul cîmpiilor pustii și uriașe.

— Ai obosit ? o întrebă Tilde.

— Nu, răspunse Kristina.

Femeile se aplecau asupra fiecărei tulpinițe, și tulpinițele se rupeau cu trosnet, fără împotrivire, ușor, și simplu.

Încovoindu-se sub sarcinile mari, femeile se întorceau înapoi. Deasupra cîmpiilor pluteau norii reci ; înainte, la hotarul cerului și al pămîntului, începea o nouă zi.

Kristina se opri.

— Ai obosit ? o întrebă Tilde.

— Nu, răspunse Kristina și porni mai departe.

Vocile lor se răspîndeau repede departe. Lumina străbătea printre nori. Se lumina de ziuă.

— Privește, spuse fata, ce revărsat de zori !

Kristina stătea în picioare, cu sarcina în spate, uitîndu-se cum, colorată în aur și purpură ziua se învăpăia tot mai tare.

Trebuia să se grăbească, ca să ajungă la școală la prima oră. Kristina își dădu în lături părul de pe ochi și simți sub picioare drumul bătătorit. Satul, care le devenise drag, se arăta în depărtare.

— Iată-ne acasă, spuse Tilde.

— Da, se bucură Kristina.

Vîntul le împingea de la spate. Coșurile caselor scoteau toate deodată fum. Această dimineață începea minunat, cu bucurie și făgăduind multe.

La poartă se întîlniră cu directorul Salimov — demult nu mai zîmbise atît de bucuros. Și ce dimineață, atît de răsunătoare !

— Ce, s-a isprăvit cu combustibilul ? se miră directorul.

— Încă nu, clătină Tilde din cap. Dar nu se poate să aşteptăm pînă cînd s-o termina de tot.

Directorul fu de aceeaşi părere.

— Aveţi răbdare, le consolă Salimov, iar privirea îi era veselă, visătoare. Toate se termină odată. La fel şi războiul.

Tilde îşi potrivi sarcina pe umăr şi la picioare se risipiră nişte tulpiniţe de pelin. Tilde se uită la ele, oftă şi spuse :

— Aceasta va fi cea mai fericită zi din viaţa mea.

Kristina nu se amestecă în discuţia lor. Să-i lase şi să plece sau să aştepte ? Salimov nu e mereu aşa de vorbăreţ — poate că ştie ceva mai important decît ceea ce spusese ? Aşa şi era. Salimov se întorcea de la sovietul sătesc cu ultimele comunicate ale Biroului de Informaţii.

Trupele noastre sînt în Crimeea. A fost eliberată fortăreaţa Kerci.

Tilde nu ştia nimic despre fortăreaţa Kerci. Probabil că e foarte departe de Estonia... Dar Salimov adăugă că în cursul ultimelor zece zile au fost eliberate de sub fascişti mai mult de trei sute de localităţi. Dacă va merge şi mai departe aşa...

Acestea erau veşti bune. Erau veşti foarte bune !

Da, dacă-i aşa... În ochii Tildei năvăliră lacrimile. Nu ştia nimic nici despre îndepărtata fortăreaţă, nici despre localităţile de care vorbea Salimov, dar ştia că victoria nu vine atît de simplu, că fiecare petec de pămînt este eliberat cu preţul sîngelui.

De-a lungul lungii uliţe a satului venea Tatiana în paltonul său de zibelină. Purta pe umeri o cobiliţă cu două găleţi. Observînd-o, Salimov se întoarse deodată, dînd să plece. Desigur, nu voia s-o întîlnească.

— E ranchiunos, se miră Kristina. Tot mai e supărat pe Tatiana din cauza adunării aceleia.

Lîngă prag, Tilde aruncă o privire la pămînt şi-şi scutură gunoiul de pe palton.

— Nu, nu e rău, spuse ea. Asta nu-i deloc răutate... Şi clătină din cap.

Elevii care locuiau în capătul mai îndepărtat al satului veneau primii, îşi lăsau legăturile cu cărţi în clase, ieşeau din nou în curte, se strîngeau în grupuri mici, rîdeau tare, stăteau de vorbă şi se luau la trîntă, ca să se încălzească. În spatele şcolii, pe drum, fîşîind, treceau săniile şi berbecii care rătăceau singuratici săreau înspăimîntaţi în troiene. Era încă devreme, la uşa magazinului atîrna un lacăt uriaş. Se spunea că sosiseră mărfuri de Anul Nou : stambă, caramele şi pahare de ceai. Înaintea uşii de la prăvălie, femeile îngheţaseră deja stînd la coadă. Dar vînzarea trebuia să înceapă abia către seară.

De după casă se ivi Ganeev. De unde putea să apară el, dacă nu de pe uşa din dos a magazinului ? Femeile îşi dădeau coate una alteia :

— Înaintea lui s-o descuia orice uşă şi orice lacăt.

Progeniturile Ankăi, cu fularele legate la spate alergau la grădinița de copii, îngrijitoarea școlii suna din clopoțel.

— Stamba se va vinde după tabel, aduse Ganeev la cunoștință și le porunci femeilor să se împrăștie.

— Dar bomboanele ?

— Prin cantină.

— Dar paharele ?

— Pe sub mînă ! observă careva.

Clopoțelul școlii sună îndelung și supărat. Femeile se împrăștiară, copiii se risipiră în fugă prin clase. Kristina deschise catalogul ca să noteze absenții. Lipsea numai unul singur — Karim Kolhoznii.

— S-a dus după brad, îi explicară Kristinei.

Kristina ridică din umeri. De ce tocmai Karim ? De ce nu unul dintre colhoznici ?

— A plecat departe ?

— Vai, foarte departe, *apa !* strigară copiii.

Kristina stătu puțin lîngă fereastră. Nu era soare, dar în văzduhul trandafiriu se auzea un zbor de pasăre și pe pămîntul orbitor de alb se tîra o umbră nedeslușită.

În locul brăduților mici și stufoși, Kristina îi prefera pe cei înalți și zvelți, cu ramuri groase și conuri în vîrf. Kristina se ducea după brad întotdeauna cu mama, prin întunecimea dimineții. Alegea mama. La fiecare copăcel înghețat de frig, aceasta găsea întotdeauna vreun neajuns. Sau ramuri puține, sau prea înguste și strînse lîngă trunchi, sau prea lăbărțate. Kristina își ieșea totdeauna din fire : alegi,

alegi, iar pe cei mai frumoşi ţi-i şterpeleşte cineva de sub nas.

— Să-l luăm pe ăsta, se ruga Kristina.

Dar Tildei tot i se mai părea că undeva într-un alt loc sînt brăduţi mult mai frumoşi şi mai ieftini. Frămîntarea Kristinei se stingea numai atunci cînd banii erau plătiţi şi bradul stătea culcat pe săniuţă. Tilde însă se mai îndoia încă multă vreme :

— Totuşi nu-i atît de frumos ca acela de anul trecut.

Kristina apăra brăduţul cu înflăcărare. De ce să spună mama asta ! Copăcel mai bun nu se află. Împodobeau bradul cu lumînări şi cu o stea. Atunci Tilde consimţea : „Într-adevăr, e un copăcel frumos ! E şi mai frumos decît cel de anul trecut". Iar Kristina rîdea din toată inima. Seara, stînd culcată în pat, trăgea în piept mireazma cetinei şi, adormind, simţea că bradul este în cameră.

„Karim a plecat după brad", se gîndea Kristina, stînd lîngă fereastră în clasă. Ar fi plecat şi ea, chiar şi peste nouă mări şi ţări.

Copiii nu o împiedicau pe profesoară să se gîndească. Se obişnuiseră cu ea şi cu pauzele din timpul lecţiei. Istoria cu plăcintele fusese de mult uitată şi acum pînă şi Karim îi dădea celui care încalcă ordinea un pumn în ceafă, ca s-o ajute pe tînăra profesoară venită de pe meleaguri străine. Cu fetiţele, Kristina se împrietenise întrutotul fără să observe. Şerile, ele veneau cu gazul lor la ea acasă. Era ceva asemănător unui cerc de lucru manual. În multe familii lîna zăcea nefolosită în podul

casei. Aici se pricepeau să împletească numai ciorapi și mănuși cu un singur deget. Acum Kristina le învăța pe fetițe arta adevăratului tricotat manual. Se pricepea la asta. O, lucrul manual nu e o gramatică nemțească. O elevă a Kristinei își arătă o dată limba și spuse :

— *Apa,* ea nu se răsucește, ea nu poate pronunța cuvintele nemțești !

Rîseră cu toatele și Kristina la fel.

— Degetele tale la început au fost și ele neascultătoare, dar privește... cu cîtă iscusință împletești acum.

Kristina nu putea spune că se sileau toți în același fel la lecțiile ei, dar odată, cînd directorul spuse : „Clasa a șaptea este cea mai dificilă", Kristina strigă furioasă :

— Nu e adevărat !

În ziua aceasta copiilor li s-a dat drumul acasă mai devreme. În școală începea repetiția generală. Armonistul și sosise, desfăcu foalele armonicii, încercînd instrumentul. Elevii claselor mai mari porniseră cu Betti Barba la sovietul sătesc, să atîrne lozinci și să pavoazeze localul. Cei mai mici se învîrteau de colo pînă colo fără nici un rost, se zbenguiau prin clase, erau goniți și chiar dați de guler afară, dar peste cîtva timp se furișau înapoi.

Buna dispoziție din ajun de sărbători îi cuprinsese pe toți. În sat se tăiau gîște, se coceau plăcinte cu călină și semințe de cînepă. Zăpada sclipea, scîrțîia sub picioare cînd femeile treceau în fugă la fîntînă. Zang-zang ! Zang-zang — se veseleau găletile goale. Cele pline stăteau tăcute.

În dimineaţa ultimei zile a vechiului an, cînd se făcu ziuă de-a binelea, sosi bradul. Kristina îl văzu pe fereastră pe Karim sărind pe pămînt de pe o grămadă mare şi verde ; dădea comenzi copilaşilor, care veniseră în fugă, să ducă bradul în casă, iar băieţaşii se certau, culegînd rămurelele căzute pe jos.

Ramuri ! De pin ? Dar unde este bradul ? Kristina alergă pe stradă şi văzu cum băieţii îşi smulg unul altuia ramurile de pin şi stătu să aştepte. Ea aştepta bradul.

— Păi ăsta-i bradul, spuse Karim.

— Acesta e pin, spuse înspăimîntată Kristina. Iar acestea sînt crengi de pin.

Karim îşi strînse pantalonii şi-şi trase căciula pe sprîncene. Ca şi cum el nu ştie ! Totdeauna lor li s-a adus numai din aceştia. Se uită supărat în urma Kristinei, care mergea cu capul lăsat în jos, şi scuipă pe zăpadă : „Ce muiere mofturoasă !"

În noaptea de Anul Nou Takmak-urile amîndouă erau pustii. La ferestre nu era lumină. Oamenii îşi lăsau casele şi plecau la marea sărbătoare, iar de pe bolta cerească le licăreau stelele rare şi luna strălucea. Îşi puneau şubele şi cojoacele grămadă pe bănci, în tindă, iar ei înşişi erau în această împrejurare neîndemînatici, ca la sărbători. De dincolo de rîu, de pe celălalt mal, veni puternic parfumat fierarul Habibullin. Împrejurul lui se foiau copiii lui imitîndu-l în toate. Erau tot atît de oacheşi, cu capetele chiluge. Ochişorii lor priveau neliniştiţi în jur. Veni şi soţia lui Han-

nes, Piaria. Roman Sitska își ducea soția de braț. Localul sovietului sătesc, mare și încălzit foarte bine, întîmpina oaspeții cu lumină din belșug, strălucitoare. Cîteva lămpi puternice atîrnau de tavan, și în lumina lor gălbuie luceau jucăriile din brad și ochii oamenilor.

Da, acesta nu era brad, și totuși Roman Sitska trăgea sîrguincios aer în piept cu nasul, veni mai aproape și, ca un copil, pipăi cu mîna acele verzi.

Un pin. Ei și ce-i cu asta !

Directorul școlii ședea în primul rînd. Soția lui, Varia, într-o bluziță roșie de mătase, legăna în brațe fetița mai mică, în timp ce fiica mai mare se strîngea pe lîngă tată și îl ținea zdravăn de mînă. Vanda și Piaria se uitară cu multă atenție la copii. „Și Trina ar fi putut fi aici. Ar fi stat și ea pe genunchi la mine sau s-ar fi ținut de mîna bunicului" — se gîndi Vanda și, punîndu-i-se un nod în gît, o năpădiră lacrimile.

E greu, e greu să pierzi...

Piaria ținea mîna pe pîntece, uitîndu-se distrată împrejur. Cînd Hannes cel mare va veni după ei, Hannes cel mic îi va ieși în întîmpinare, și cel mare va întreba :

— Dar tu cine ești ?

— Eu ? Hannes. Dar ia, tu cine ești ?

— Și eu sînt Hannes ! îi va răspunde cel mare și-și va scoate mantaua.

Fierarul Habibullin se aplecă spre Piaria :

— De ce rîdeai ?

— Am rîs oare ? se miră Piaria. Îl văzu pe Ruudi Populus şi îi făcu semn cu capul. Bătrînul n-o observă, atunci Piaria îi făcu semn cu mîna ei mică şi înăsprită. Dar nici de data asta Populus nu băgă de seamă, pentru că pe scenă urcase Tatiana Leskova. Îi înştiinţă cu vocea gîtuită de emoţie : fasciştii au fost zdrobiţi lîngă Moscova, au fost alungaţi de la porţile străvechei capitale. S-a produs o mare cotitură în război, nemţii se retrag. Trupele noastre au eliberat printre altele şi localităţile : Klin, Iasnaia Poliana, Kalinin, Volokolamsk...

S-a înfăptuit !

Kristina privea cu atenţie buzele vorbitoarei. Orice ar fi vorbit, totul părea atît de frumos pe buzele acestei femei ! Îşi dorea ca tocmai de la Tania să audă pentru prima dată : „Tallinul a fost eliberat !"

Kristina încercă să-şi închipuie întoarcerea — o dimineaţă, neapărat o dimineaţă de vară, înfloreşte liliacul, străzile sînt cu desăvîrşire pustii. Kristina împreună cu mama merg prin oraşul care doarme. La poarta Hariu, pe povîrnişul muntelui, a crescut iarba, asfaltul este curat, iar în fundăturile oraşului vechi, pavajul de piatră pare atît de drag. Kristina îşi ţine respiraţia, în mîinile mamei e cheia de la poartă. Poarta se deschide. Miroase a scări de lemn proaspăt spălate şi a tencuială. Nu va putea uita niciodată acest miros.

Ah, înţelege — toate acestea sînt deocamdată numai visuri iluzorii. De ele ţi se taie răsuflarea. Dar undeva în adîncul sufletului Kristina credea...

Pe scenă fură prezentate dansuri populare, cîteva cîntece și după aceea subțirica și modesta profesoară Amina Abaeva citi din versurile sale. Pe fața ei oacheșă fiecare zbîrcitură, fie cît de mică le zîmbea oamenilor. Betti Barba privi aceste mici zbîrcituri și-l întrebă pe director :

— Despre ce vorbește ?

Iskander Salimov se aplecă mai aproape :

— Amina întreabă de ce inima se întoarce către partid ? Pentru că floarea se întoarce după soare.

Barba dădu aprobator din cap.

— E grozav al naibii ! spuse ea. Păi traduceți, ca să audă toți.

Acesta nu era un brad, ci arborele verde al bucuriei. Palidă, cu ochii mari, Kristina încerca să facă față abundenței de impresii. Karim, într-o cămașă albă, Anka, care se umflase ca o broască rîioasă, undeva după alți oameni Kiska Beloborodova, Barba cu o bucată de blană flocoasă în jurul gîtului, mica și neînduplecata Nelli care ședea liniștită pe un genunchi al lui Klaus Letonul, Sven Lutsar, care stătea în picioare în spatele scaunului Vandei. În toată seara Kristina nu-i întîlnise privirea nici măcar o singură dată. Veniseră la serbare împreună, dar aici Lutsar se depărtă dintr-o dată de ea. Ce putea face Kristina, dacă numai un bărbat avea asupra ei putere atît de mare. „Sven, tu ești cu toți, numai cu mine nu“ — spuneau ochii Kristinei. Atingerea mîinii mamei de asemenea îi spunea : „Tu ești cu toți, numai cu mine nu !“ Kristina se întoarse

brusc. Dorea foarte mult să se lipească de sînul cald al mamei. Ar fi fost atît de bine. Ca în copilărie, să adoarmă în brațele mamei, uitînd toate necazurile și amărăciunile.

— Aș vrea ca toți oamenii din lume să fie la fel de fericiți ca noi, spuse Tilde. Ea nu-i uita niciodată pe ceilalți. Kristina, mergem acasă sau rămîi să dansezi ?

— Acasă, dădu aprobator din cap Kristina.

Spectacolul se terminase, însetați de fumat bărbații se grăbeau spre uși, femeile duceau cu ele copiii somnoroși, tinerii împingeau băncile la pereți pentru dans. Acum puteai să te apropii de brad și să vezi că ramurile lui stufoase și largi, toate pînă la una, erau înfipte în trunchi. Vanda Sitska o căuta în mulțime pe Kristina și se retrase cu ea de o parte. Părea tulburată.

— Cum o duci, Kristina ?

Fata zîmbi. Oare aceasta voise să afle Vanda Sitska ?

— Kristina, spuse grăbită Vanda, aș vrea foarte mult să vii pe la noi. Te rog să vii. Tulburată, se uită într-o parte. Am scris o nuvelă.

— Dar asta-i minunat ! exclamă Kristina.

— Da, fu Vanda de acord.

Fură împinse în lături. Klaus Letonul începuse să cînte o polcă.

— Acum aveți despre ce să scrieți ? o întrebă Kristina. Îi aminti discuția lor din toamnă de pe poteca din pădure și fără să fi dorit acest lucru, o îndureră. Vanda își zbîrci nasul, și Kristina se miră că soții deveniseră

atît de asemănători unul altuia. Voi veni cu plăcere, făgădui Kristina, dar se părea că pe Vanda asta n-o mai bucura de-acum. Totuşi, îi scutură cu putere mîna fetei şi începu să se strecoare neîndemînatecă spre uşă. Se întîlniră din nou afară.

— Anul Nou n-a sosit încă, dar vreau să vă urez toate cele bune — şi Vanda le sărută pe Tilde şi Kristina.

Sus, deasupra capului, sclipea cerul. Căzu o stea şi Kristina o întrebă pe mamă :

— Ce dorinţă ţi-ai pus în gînd ?

— Aceea la care se gîndesc toţi oamenii.

Kristina se fistîci — ea se gîndea numai la un singur om.

Capitolul al şaselea

1

Pe punte se simţea liniştea cea mare a iernii.

Piariei i se părea că în liniştea nemărginită vezi şi auzi natura cu mult mai limpede. Te asculţi pe tine şi asculţi şi inima vie a naturii — trosnetul gerului, oftaturile adînci ale vîntului, vezi păduricea învăpăiată în razele asfinţitului, umbrele serii care cad pe zăpada albăstruie, rotirea norilor în jurul lunii şi venirea nopţii.

Nopţile erau şi aşa — cînd îţi părea rău să te trezeşti, cînd nesfîrşit de lungi şi fără somn, bîntuite de întrebări, la care nu-s răspunsuri. Uneori, totul se înfăţişa tragic, alteori minunat. Ca pădurea din dosul casei : ziua era cunoscută şi dragă, noaptea — străină şi neagră.

Acum Piaria purta în sine o nouă viaţă, vedea altfel acum oamenii şi natura, şi chiar marile spaţii înzăpezite nu mai erau reci, îndepărtate şi mute. Şi tocmai acum dorea să locuiască între oameni, acolo, lîngă drumul cel mare. Sprijinindu-şi *obrazul cu mîna*, Piaria privea satul din fereastra sa. Se întrista şi

se plictisea, uitîndu-se la şirul luminiţelor ce clipeau.

Ea însă rămînea aici. Mutatul ar fi fost o trădare a lui Hannes. Şi ca să nu simtă singurătatea, Piaria se obişnuise să stea de vorbă cu voce tare : discuta cu pisica, cu capra şi cu acela care încă nu era de faţă... În pădure, strîngînd vreascuri, ocăra copacii goi şi cenuşii, ale căror crengi îi zgîriau faţa.

O bună „interlocutoare" se dovedise capra. Capra Piariei era o fiinţă independentă. Umbla hai-hui zile întregi prin sat, cînd pe lîngă hambarul cu grîne, cînd pe lîngă brutărie. Numai către seară se întorcea pe munte, bătea cu coarnele în uşă şi behăia vinovată.

— Ai venit acasă, încornorato ! se supăra Piaria. Unde ai fost ? Ai umblat prin sat după cerşit ? Mai mare ruşinea ! Uită-te cît e de tîrziu !

Capra behăia jalnic şi se freca cu capul de genunchii Piariei. Uneori, Piaria zăbovea în ospeţie la Habibullin sau la Sitska. Capra o aştepta lîngă uşă.

— Tu eşti odorul meu ! se scuza Piaria, apropiindu-se de casă. Şi mult timp ai aşteptat ? Ştii singură doar ce înseamnă să te duci în vizită. Te duci pentru o clipă şi nici nu bagi de seamă cum zboară timpul.

Aşa şi era. Se ducea la Vanda Sitska să ceară un medicament, stătea de vorbă despre boli şi în general despre toate. Vanda aducea din tindă plantele medicinale colorate, uscate şi mirosind iute. În foşnetul acestor mănunchiuri, Piaria întreba precaută :

— Dar de la fiu n-ați primit scrisoare ?
— Nu încă, așteptăm.

Piaria dădea afirmativ din cap. Era unicul lucru pe care-l puteau face : să aștepte. De la Hannes veneau scrisori tot timpul, după cum se vede le trimitea la scurtele opriri prin stații. Dar Vandei, Piaria îi spuse că a primit doar o singură scrisoare.

— Peste tot aud cum te laudă lumea, spuse Vanda și o privi cu duioșie. Piaria se înroși pînă la rădăcinile părului și schimbă vorba :
— Ce face Liili ?
— Lucrează. Promite să ne viziteze la primăvară.
— E mulțumită ?

Vanda lega mănunchiurile. Piaria nu-i vedea fața, aplecată deasupra plantelor.

— Nu știu precis, rosti Vanda sec, ca și cum nu ar fi vrut să vorbească despre asta. Dar Piaria înțelegea că bătrînilor le e dor de Liili. Ciudați oameni mai sînt — la început nu pot trăi împreună, după aceea stau despărțiți. Nu se pot înțelege unul pe altul.

Parcă nu se schimbase nimic. Piaria putea, ca și mai înainte să meargă repede, să ridice bidoanele grele la fermă, dar nu suporta anumite mirosuri și nici nu-i mai plăcea orice mîncare.

Făcu focul în sobă și, stînd culcată în pat, se uita cum trosnea vesel. Era atît de lacom și de neliniștit. Uneori flacăra izbucnea într-o limbă mică roșie, după aceea se trăgea înapoi, se îngălbenea și devenea albăstrie.

La fel de schimbătoare era și starea sufletească a Piariei.

Și Piaria dormea prost, se întorcea de pe o parte pe alta, și chiar în somn avea inima grea; se deștepta în mijlocul nopții. Și din nou aceleași gînduri, unele și aceleași, se deșteptau împreună cu ea.

La muncă însă se ducea cu plăcere, ea îi scurta lungile zile de iarnă.

În toată luna ianuarie fură niște geruri cumplite. Apa de băut îngheță spre dimineață, pe pereți și prin colțurile camerei se aduna promoroacă, gerul împodobea ferestrele cu flori uimitoare, fantastice.

Ca să se încălzească, Piaria bea apă fierbinte și se furișa fără să se mai dezbrace sub plapumă. Mai greu decît orice era dimineața. Se scula cu picioarele amorțite.

Dar nici acum Piaria nu se muta în sat. Nu va încălca credința față de Hannes!

Seara, în loc să meargă acasă, se duse la fierar. Înconjurat de numeroasa sa familie, Habibullin stătea la masă și cina, linguri mari se iveau lîngă castroanele cu fiertură. Nouă prichindei hăpăiau în așa fel supa încît fețele le străluceau de grăsime.

Piaria izbucni în rîs. Habibullin se uită la bucălații săi moștenitori, la marea sa creație și surîse ironic. După exemplul tatălui, toți cei nouă prichindei bucălați făcură același lucru. Al zecelea ședea pe genunchii nevestei fierarului. El lăsă pieptul ofilit al mamei și deschise de asemenea gura. Rozia, care îi năs-

cuse soțului său zece copii, părea zveltă și ușoară ca o fată, ca o surcică. Ridica rar glasul, iar starea ei sufletească era întotdeauna egală și liniștită. Cînd ștrengarii începeau să strige, să se bată sau să se zbenguie, își astupa urechile cu degetele și ieșea în fugă din casă. Îi socotea niște tîlhari groaznici, și fără ajutorul fierarului nu se putea descurca cu ei. Dar nu putea nici să suporte cînd tatăl îi pedepsea pe copii, și leșina dacă treaba lua o întorsătură serioasă. Și pînă cînd fierarul, speriat încerca s-o aducă în simțiri, vinovatul reușea s-o șteargă. Rozia, venindu-și în fire, rîdea și spunea că totul este în ordine. Și fierarului nu-i dăduse niciodată prin cap că Rozia s-ar putea preface.

Piaria era aici ca unul de-ai lor. Se așeza la masă, atița focul la samovar, aducea paharele și lingurile, o ajuta pe Rozia și avea grijă de copii.

Dacă Piaria nu se arăta două-trei zile pe la Habibullin, Rozia își lăsa baltă treburile și, ascunzînd sub poala șubei o gustare, se urca cu fața îngrijată pe munte. Se întîmpla ca, ducîndu-se la Piaria, Rozia să mai zăbovească pe la ea și atunci se urca și Habibullin pe munte, pentru a-i aminti slabei sale jumătăți obligațiile casnice.

— Cum merg treburile? o întreba fierarul. Munca îți place?

— Da, îmi place, răspundea Piaria.

Piaria fu lăudată la o adunare a colhozului. Fu atît de fîstîcită de o asemenea atenție, că tot timpul s-a uitat în pămînt, temîndu-se

să-şi ridice privirile. Iar cînd i se propuse să ia cuvîntul şi să vorbească despre munca sa, să-şi împărtăşească experienţa, se zăpăci de tot.

Nu, nu, ce să vezi! Ea nu ştie mai mult decît alţii, ziua întreagă munceşte ca toţi ceilalţi; face ce trebuie, nimic mai mult.

Acum zilele i se păreau Piariei nemilos de lungi, parcă lungite în ciuda ei. Abia aştepta să vină seara şi, mai înainte de a se duce acasă, o pornea in Novîi Takmak la poştă, ca să se intereseze de scrisori. La poştă dădea tot de acelaşi tablou cunoscut: femeile erau îngrămădite una lîngă alta pe o bancă lungă, răbdătoare şi îngrijorate, ca întotdeauna. Uneori se întîmpla să se întoarcă cîte o săptămînă întreagă fără nimic, iar după aceea veneau cîteva scrisori dintr-o dată. Reuşea să-şi ascundă bucuria cu mare greutate şi chiar dacă îşi strîngea buzele, acestea singure se desfăceau într-un zîmbet. Alteori, aşa i se întuneca în faţa ochilor, încît se apuca de perete să nu cadă jos. De ce — din cauza prea marii bucurii sau din pricina noii vieţi din ea — n-ar fi ştiut să spună.

Scrisorile lui Hannes erau ştrengăreşti, vesele, glumeţe.

„E totuşi bine că îl am pe el aşa de mare şi de neastîmpărat — se gîndea Piaria. Niciodată nu l-am auzit să se plîngă de ceva".

După prima izbucnire de bucurie, Piaria începu să examineze cu atenţie scrisorile lui Hannes şi observă că bărbatul ei nu-i scria aproape nimic despre el. Chiar că nu putea

înțelege : e pe front sau nu ? Întreba de Piaria, de fierar și de familia lui. Întreba de estonieni, de ce mai e nou în Takmak și amintea chiar și de capră.

„Ei, ce-o fi avînd el cu astea ?... se supăra Piaria în gînd. Și într-adevăr, ar fi dorit să vorbească despre atîtea lucruri importante cu Hannes.

I se propuse să intre în partid. Fu rugată să se gîndească. La început acest gînd fu pentru Piaria încă foarte neașteptat și neobișnuit. Aștepta un răspuns de la Hannes, dar tocmai era din nou o întrerupere mare și scrisorile încetaseră să mai vină. Piaria se silea să fie cuminte și se consola : „Mîine o să fie !"

Era tîrziu cînd Piaria plecă din grajdul vacilor la poștă.

Luna lumina și se vedea pădurea. De-a lungul cărăruii albastre șuiera vîntul. Jos, în sat, se vedeau ferestruicile slab luminate.

Cu cît mergea mai repede, cu atît mai lung i se părea drumul, cu atît mai departe capătul. O clipă se opri lîngă o casă, troienită de omăt. Poarta intrată adînc în zăpadă se încovoiase sub nămeți.

O casă care murise.

Dar aici locuiseră odată Ruudi Populus și Jemel, Tilde, Kristina, Eeva. Serile, în fereastra lor clipea o luminiță... Izba lui Sitska însă era și atunci întunecată, pentru că ei se culcau odată cu găinile. Parcă nici nu locuia cineva acolo. Nu se știe de ce, în inima Piariei se lăsă ceva apăsător și, obosită, se așeză în troian.

Starîi Takmak rămăsese în urmă, Novîi Takmak se şi zărea, dar nu mai avea putere să meargă. Din timp în timp ajungea pînă la ea o melodie, cunoscută şi în acelaşi timp străină, monotonă şi tristă. Piaria se sili să se ridice de jos.

Luna şi stelele mari şi luminoase străluceau. Pe cîmpie vîntul spulbera o măzăriche albă ca zăpada. Piaria privea cu teamă două stele mari şi strălucitoare. Toate erau atunci ca şi acum : lumina luna, străluceau stelele şi vîntul spulbera zăpada.

Dacă are veşti proaste ? Poate că Piaria se ducea după o înştiinţare de moarte ? Taci, inimă ! Totdeauna tremuri, totdeauna te temi de rău, chiar dacă acest rău e născocit de tine. Bolnavului de gălbinare toate cele din jur îi par galbene.

Poşta era de mult închisă. Dar la o ferestruică mică clipea o luminiţă şi de pe coş se înălţa în cerul albastru întunecat un firicel drept de fum alb. Ca şi cum ar fi încercat să încălzească înaltul cerului îngheţat. Un prost. Oare se poate asta ? Se poate ! Cît de intim şi de familiar face totul împrejur un singur-singurel coş care scoate fum...

Piaria stătu puţin la îndoială, dar după aceea bătu în fereastră.

— Cine-i acolo ?

Diriginta zăngăni zăvorul.

Piaria îşi opri răsuflarea, ochii ei înspăimîntaţi se luminară a întrebare, inima nu-i prevestea nimic.

Diriginta îi dădu pliculeţul triunghiular...

Piaria îl desfăcu îndată, şi privirile ei zburau pe rînduri ca fulgerele, sărind numai peste o poezie. Poezia se poate citi şi după aceea.

— Ei cum e, toate-s bune? întrebă privirea tăcută a dirigintei.

— Da, oftă adînc Piaria. Trăieşte.

Piaria dorea să se vadă acasă. Cerul şi cîmpul pustiu n-o mai înspăimîntau. Nu-şi mai amintea nici un singur rînd din scrisoare, ştia numai un singur lucru — Hannes este în viaţă!

Abia în patul cald, sub plapumă şi cojoc, desfăcu din nou foiţa de hîrtie împăturită în triunghi, umplută de un scris des şi cu cerneală violetă.

„Ţi-aduce aminte, oare, Piaria, locul unde-s săpate în piatră aceste cuvinte? — întreba Hannes.

„Ţi-e tristă patria, dar eşti şi tu
Fără putere sub poveri..." [1]

Dragostea lui Hannes pentru versuri o înduioşa şi mai înainte pe Piaria. Mîinile lui păreau deosebit de mari cînd răsfoia subţirele cărţi de versuri. Îi plăceau Koidula, Liiva şi Anna Haava ale căror versuri le ştia pe dinafară. Spunea că aceste versuri simple şi limpezi pătrund în suflet.

Odată Hannes s-a tăiat cu toporul la un picior, şi nu s-a întîmplat nimic, s-a îngălbenit

---

[1] Începutul poeziei *Patria* a poetului estonian Iuhan Liiva.

numai. De fiecare dată însă cînd citea versuri, i se umezeau ochii.

„Dacă nu vor mai veni scrisori de la mine, nu te frămînta. Din păcate, despre asta nu-ți pot spune nici o vorbuliță.

Ieri am fost primit în partid..."

„Hannes a intrat în partid! De ce nu vor mai veni scrisori? De ce nu poate Hannes să spună nimic?..."

„...Poate că în curînd voi fi chiar în acele locuri unde este crestat în piatră acest cîntec. Adu-ți aminte..."

Piaria ținea minte și așa. Dar ce legătură aveau toate astea cu ce scrisese Hannes?

...Acum trei ani, Hannes o dusese pe Piaria la Alatskivi, voia să-i arate soției sale locurile natale. Era primăvară. Vizitară castelul, merseră agale prin parc și se duseră la cimitir, la mormîntul lui Iuhan Liiva. Hannes mai spuse atunci că monumentul funerar îl ridicaseră muncitorii uzinei din Tartu.

Stăteau în picioare unul în fața celuilalt. Piaria cerceta basoreliefuI, iar Hannes, în partea cealaltă a monumentului funerar, citea cu glas tare:

„Ți-e tristă patria, dar ești tu..."

Piaria urmărea din ochi un fluture galben.

— Dar tu nici n-asculți, spusese Hannes.

— Nu, ascult, replicase Piaria.

După aceea merseseră la Kallaste. Acolo erau căsuțe cenușii, plase de pescuit pe garduri și bărci. Un loc pitoresc și foarte sărac. Hannes o dusese pe Piaria pe un mal înalt și prăpăstios. Priviseră lacul Peipsi. Apoi cule-

seseră flori. Anemone albe. Merseseră braț la braț pe șosea. Piaria se frămînta că florile se vor veșteji, Hannes îi povestea despre răposații săi părinți.

Fusese o zi minunată.

Dar ce legătură aveau toate astea cu scrisoarea ? Lacul și Alatskivi ? Împrejurările din Kallaste și anemonele albe ? De ce se străduia Hannes tocmai acum să-i amintească Piariei de toate astea ? Dar acolo acum sînt...

Fasciștii !

Și pe Hannes îl trimit acolo... să lupte ca partizan ?

Piaria înșfăcă rochia, o trase anevoie peste cap, își vîrî picioarele în pîslari, pierdu mult timp cu agrafele și cu copcile, obosi și abia răsuflînd, se așeză pe marginea patului să se odihnească. Și cum să facă față la toate astea mai tîrziu ?

Își puse basmaua pe cap și și-o legă în fața oglinzii : un năsuc subțirel, niște buze palide, obrajii i se scofîlciseră. Nici un fel de urme de rumeneală, pielea gălbenă, acoperită de pistrui. Ochii mari și limpezi, uneori cu desăvîrșire străvezii. Nu fusese niciodată frumoasă. Într-o zi îi vorbise lui Hannes despre asta.

— Pentru noi frumoase sînt femeile pe care le iubim ! rîsese el.

Piaria porunci caprei :

— Nu mă aștepta ! Și stinse focul. Capra cerea să meargă și ea, dar Piaria trase zăvorul. Își trase apoi mănușile și o apucă în jos, spre sat, pe poteca de zăpadă care strălucea în lumina lunii.

— S-a întîmplat vreo nenorocire ? o întrebă fierarul înspăimîntat. Piaria nu putea rosti nici o vorbă.

În casă era foarte cald, mirosea a pîine şi ea simţi deodată o sfîrşeală. Fierarul aruncase ţigara şi aştepta. Rozia aţiţă cărbunii şi puse samovarul.

— Nu vreau, refuză Piaria, deşi în afară de o bucăţică de pîine nu mîncase nimic toată ziua. „Cît de ciudat, cît de pustiu este în casă cînd copiii dorm — se gîndi ea. E groaznic cînd nu sînt copii."

Rozia puse pe masă nişte turte calde de grîu pe care le unse cu unt, cu o aripioară de gîscă. Piaria privea la toate şi... nu vedea. Era prea absorbită de gîndurile sale. În ea se luptau doi oameni — unul se temea, celălalt nădăjduia, în timp ce un al treilea, îi privea pe toţi parcă dintr-o parte.

— O scrisoare de la Hannes, spuse ea, în sfîrşit.

Fierarul fuma şi aştepta. Omul trebuie să ştie să aştepte.

Cel care se grăbeşte mereu, care niciodată n-are timp, tocmai el izbuteşte să facă puţin.

— Hannes a intrat în partid.

Habibullin nu se miră deloc.

— Hannes este demn de asta, zise el, în sfîrşit.

„Cît de străină ajunge o casă, cînd dorm copiii", se gîndi Piaria şi băgă de seamă că repetă asta numai ca să nu se gîndească la toate celelalte. Ştia adevărul, însă se temea să-l

audă. Se temea de durere, voia să se înșele pe sine, dar nu se stăpîni și spuse :

— Poate că asta este ultima lui scrisoare...

Se apropia dimineața. Luna, părea obosită și palidă, parcă după o noapte nedormită. Arsese mult petrol.

— Asta-i totuși groaznic. Ce este Hannes față de ei ?

— Dar tu ce ai, nu crezi în soțul tău ? întrebă fierarul.

„Să lipsești un om de viață este ușor, dar cine poate să-l lipsească de moartea lui", se gîndi Piaria, tremurînd ușor.

— Simt că de acum am rămas singură — și își puse capul pe masă.

Rozia dădu aprobator din cap — foarte bine, să plîngă, lacrimile aduc întotdeauna ușurare.

Bărbatul ei avea însă altă părere : femeile nu s-ar apuca să plîngă, dacă ar ști cît de îngrozitor este pentru alții să le privească lacrimile. E însă mult mai greu să vezi femeia care își stăpînește de obicei disperarea. Cu degetele tremurînd, Habibullin își turnă tutun pe o foiță de hîrtie și își aprinse țigara de la lampă.

Noaptea se sfîrșise, începea o dimineață întunecată și posomorîtă. Habibullin și Rozia stăteau în picioare lîngă fereastră și o petreceau cu privirea pe Piaria, care se ducea pe poteca cunoscută, acasă, pe munte.

— I-e greu... îi spuse fierarul Roziei.

2

După ce Jemel, acest pungaș, acest ticălos, o ștersese fără urmă, Abdulla se jurase că nu-i va mai îngădui niciodată nici unui cîine rîios botezat să-i treacă pragul. Și cînd veni la el profesoara Tatiana, Abdulla scoase țipete ascuțite, scuturâ pumnul și azvîrli în ea cu un pîslar.

— De ce? întrebă Tatiana, încredințată că bătrînul se înșală și că mînia lui este menită altcuiva.

Abdulla căscă gura — în fața femeilor frumoase nu putea să reziste — și o privi pe Tatiana ca pe o minune, se tîrî cu un picior gol și cu celălalt în pîslar pînă la marginea patului. Îi pierise piuitul de încîntare. Iată, venise la el o femeie frumoasă. Singură venise. Abdulla ii făcu în tăcere semn cu mîna Tatianei să se apropie și să se așeze alături de el.

— N-am timp, clătină femeia din cap. Nu-i vreme de stat la taifas.

— Atunci de ce ai venit?

— Strîng daruri pentru front.

— Și ai venit aici?

Bătrînul își strînse genunchii sub bărbie.

— Uită-te singură. Dacă aici la mine găsești ceva demn de dăruit, ia-l fiica mea, nu te sfii.

Tatiana se miră ca și Jemel, cînd acesta venise prima dată la Abdulla. Nici masă, nici scaun, numai un pat de scînduri, un cojoc peticit de oaie, un samovar, o ladă de lemn ferecată și un ulcior de ritual.

— Tare sărăcăcios mai trăiești, Abdulla, observă rece Tatiana.

— Desigur, fu bătrînul de acord, trăgîndu-se de bărbuță. Dacă ai fi venit la mine pe timpul țarului sau pe vremea nep-ului te-aș fi primit în casa mea bogată, te-aș fi așezat pe covoare și pe perne, te-aș fi ospătat cu demnitate și te-aș fi cinstit cu daruri scumpe. Abdulla își desfăcu degetele tremurătoare și chicoti. Dar acum trebuie să te mulțumești cu ce am. Nu sînt eu vinovat. Așa-s vremurile.

— Bietul Abdulla! o zeflemisi Tatiana. N-are nici măcar o rogojină, ca să moară.

— Da, asta așa-i. E bine că înțelegi tu singură, o lăudă bătrînul. Vino, femeie minunată, așază-te lîngă mine.

— Nu, dragă Abdulla. Pe mine mă scîrbesc bărbații săraci ca tine — spuse Tatiana.

Locuitorii adunaseră nu o dată lucruri călduroase de îmbrăcat pentru ostașii Armatei Roșii, și chiar și oamenii lipsiți de mijloace, găseau întotdeauna cîte ceva de dăruit. Kristina conducea o companie întreagă de fetișcane care împleteau pentru combatanți mănuși cu un singur deget, ciorapi și fulare. În fiecare lucru călduros ele puneau o scrisorică sau o poezie, tutun sau turtă dulce. Betti Barba se interesa de cum se ocupă tineretul de lucru manual. Se așeza jos pentru o clipă și pleca. Uneori însă în treacăt, desena un model nou pentru mănuși sau un soldat cu grenada în *mînă în fața unui tanc inamic.* „Moarte ocupanților nemți!“

O fetiță se plînse că n-are nimic, nici turtă dulce, nici tutun. Desfăcu mîna cu teamă :

— Numai asta.

O căpățînă de ceapă. O căpățînă de ceapă aurie și frumoasă. Se hotărî să fie pusă într-o mănușă. Căpățîna de ceapă și o poezie a lui Maiakovski.

— E al naibii de grozav, o mîngîie Barba pe fetița cea mîhnită din pricină că nu poate oferi ceva mai bun.

Iar Vanda Sitska schimbă o bluză a sa pe șase pahare de tutun și le duse Tatianei. Vanda n-ar fi crezut niciodată că va putea face comerț în piață. În așteptarea cumpărătorilor, stătea fîstîcită în picioare lîngă un gard, lăsîndu-și ochii în pămînt, ținînd bluza în mînă, și o dădu pe primul preț care i se oferi.

— Ai dat faliment, oftă inginerul.

Ea însă era într-o bună dispoziție sufletească, fredona un cîntecel și-i dădea soțului să bea lapte fierbinte dintr-o farfurioară. Pe Rom îl irita mormăitul soției și mîrîi supărat :

— Laptele e prea fierbinte.

Vanda însă nu lua în seamă nemulțumirea lui Rom, ea își amintea cum îi dusese tutunul Tatianei.

— Parcă anul trecut ați cules plante medicinale ? o întrebase Tatiana.

— Da, am cules.

În ziua următoare Vanda îi duse Taniei măceșe și flori uscate de romaniță.

— Ce mai face Liili ? întrebă Tatiana, deși știa ea mult mai bine — doar *coresponda cu* Liili.

Vanda tăcu nervoasă, și gîtul i se acoperi de pete.

— Bine, răspunse. Numai că nu știu dacă așa o fi într-adevăr. Poate că nu vrea să scrie adevărul.

— Omul are cîteodată nevoie să stea singur și să se gîndească la toate. Tatiana o privi pe Vanda în ochi cu bunăvoință.

Vanda strînse din umeri. Nu dorea să vorbească despre asta. Dar deodată întoarse capul spre Tania și o întrebă repede cu un ușor reproș :

— Doar nu credeți că am gonit-o noi ? Aș fi cel mai fericit om dacă s-ar întoarce.

— S-ar bucura și fiul dumneavoastră, adevărat ? întrebă Tania puțintel trist și un pic în zeflemea, însă Vanda nu băgă de seamă.

— Desigur, dădu ea aprobator din cap.

— Se va schimba oare ceva dacă Liili se va întoarce ?

Vanda își pierdu cumpătul și se uită la Tatiana cu uimire.

Colectarea darurilor dură o săptămînă. Și odată, cînd Tatiana apăru la școală în pufoaică, toată cancelaria o întrebă într-un singur glas :

— Unde ți-e blana ?

Tatiana o vînduse. Aruncă nepăsătoare :

— A, ce mai !

— Nu te scălîmbăi, exclamă Barba cu supărare. Poate că tu vrei să vînd și eu acest boa, această bucățică de blană, *s-o vînd numai* ca să-l pedepsesc pe unul care m-a jignit !

Tatiana tăcu. N-avea ce să spună — Betti Barba, vrăjitoarea asta bătrînă, pătrunde în adîncul sufletului oamenilor. Fără să spună o vorbă, luă catalogul din dulapul ei, lăsînd capul în jos, porni în grabă la clasă.

Astă-toamnă, directorul Iskander Salimov o jignise în fața tuturor. O socotește, desigur, cam alintată. „Dumneavoastră oare nu știți că e război ? Și, îndeobște, nu dumneavoastră aveți a vă teme de frig, doar aveți o blană atît de călduroasă și de scumpă".

Tania se stăpînea bine, dar de uitat nu putea să uite.

În curte se întîlni cu Salimov, directorul se uită la ea cu spaimă, păși într-o parte și-i făcu loc să treacă. Dar, surprinzător, Tatiana nu simți nici un fel de bucurie răutăcioasă.

După lecții, se învîrti multă vreme în fața oglinzii — se obișnuia cu noua sa pufoaică. După aceea se duse la pictoriță. Betti Barba, în paltonul îmbrăcat pe pielea goală, își spăla singura sa pereche de schimburi. Pictorița avea mîini de aur și era un fleac pentru ea să aranjeze un coș nou la casă. Dar să spele ceva, la asta nu se pricepea.

— Ia, lasă-mă pe mine, se oferi Tania.

Barba se dădu la o parte, oftînd ușurată.

— Am frecat, am frecat, am făcut totul cam așa cum se cuvine, dar rufele s-au făcut și mai murdare — se plînse ea și se așeză : după o muncă atît de grea și de complicată trebui să aprindă o țigară. Trase cu plăcere în piept din mahorca împuțită și începu să raționeze :

— Ah, Tanka, Tanka, femei ideale nu sînt. Femeile sînt fiinţe pămînteşti, reale şi incomparabile. Toate aceste domnişoare antice, toate aceste Afrodite şi Atene Pallas, luate la un loc nu valorează cît o singură femeie vie! Terenţiu spunea: nimic din ce-i omenesc nu-mi este străin. Şi Marx ne consolează cînd recunoaşte, că nici lui nu-i e străin nimic din ce-i omenesc.

Tatiana rîse, se simţea veselă ca un copil care a fost iertat. Dar poate că Betti Barba se scuza pentru neajutorarea sa? Cine-o ştie...

La sfîrşitul lunii, la spital la Fatîhov veniră revizorii. Medicul îi primi cu demnitate, le arătă domeniul său — saloanele, laboratorul, sala de primire, sala de operaţii, le prezentă fişele medicale. Aici erau înregistrate tumori, operaţii fine şi complicate ale ochilor, cazuri grele de naştere. Fracturi ale oaselor, cangrene, leziuni cardiace şi pulmonare. Oamenii îi dădeau crezare, priveau în ochii lui miopi, şi păreau să se mire că el este aşa; îndesat ca un ţăran, cu ochelari, cu o burticică rotundă şi cu obrajii scofîlciţi şi galbeni, nerăbdător şi sever.

Revizia a durat cîteva zile. Iar în casa medicului, în bucătăria cea mare, se cocea fără încetare, se jumuleau şi se frigeau păsări. Ruudi Populus spărgea neobosit lemne, le ducea cu braţele sus pe scară şi primea cîte o săpuneală *pentru încetineala lui de broască ţestoasă.*

Surorile în halate de un alb imaculat întindeau așternuturi proaspete pe paturi, apărură linguri noi de aluminiu. Iar ferestrele salonului erau împodobite cu ghivece cu flori. Florile erau jalnice, plăpînde. Însă chiar și o astfel de verdeață bucura ochiul.

Ca de obicei doctorul Fatîhov își efectua vizitele sale de dimineață și dădea dispoziții. În ultimul timp începuse să o prefere în locul surorii șefe pe mica și liniștita Beloborodova, care era harnică ca o furnică și exactă ca un ceas bun. În afară de asta, ea nu se îngrășa din mîncarea spitalului și nici nu cerea daruri de la bolnavi. Onestitatea, conștiinciozitatea și hărnicia stîrneau respectul doctorului Fatîhov.

Lui Fatîhov nu-i era ușor să lucreze. Două surori și un felcer — iată-i pe toți cei pe care se putea bizui. Felcerul se pricepea la toate : să vindece caii și viteii, să extragă dinții, să panseze rănile, să ajute la nașteri, să pună oasele la loc. Sanitarele aveau puțină știință de carte — ele îi fuseseră trimise în ajutor medicului din satele dimprejur. Fatîhov turbă de mînie cînd le văzu în fișier șezînd lîngă fereastră, cum își căutau una alteia în păr. Pe două sanitare tinere, care prea le făceau pe față ochi dulci bolnavilor, le goni imediat. Era prea aglomerat, lucra prea mult ca să obțină permanent și consecvent o mai mare ordine și curățenie, dar înțelegea și aprecia totul din mers — binele și răul, hărnicia și neglijența, *iresponsabilitatea* și spiritul de sacrificiu. O dădea ca exemplu pe cinstita și sîrguincioasa

Beloborodova şi îi oferi posibilitatea să se mute din căminul surorilor într-o cameră separată.

— Oh, de ce, de ce asta, refuză Beloborodova, se simţea bine şi aşa. Nu-i rămînea şi vreme de stat în camera sa caldă şi luminoasă. Şi nici nu voia nici un fel de privilegii. Nu, nu!

În spatele casei medicului zburau în toate părţile penele şi fulgii de pasăre, iar bucătăreasa cea chioară era mereu nevoită să iasă în fugă pe coridor, ca să se răcorească. Era supărată pe aceşti nenumăraţi musafiri, care i se păreau prea mîncăcioşi.

Însuşi doctorul nu prea era primitor, ci numai binevoitor, cum i se cădea unui stăpîn. Dar Zufia era foarte bucuroasă de oamenii din capitala republicii, obrajii ei de obicei palizi se îmbujorară, şi Fatîhov se simţea jignit.

— Eşti indispus? îl întrebă Zufia, pieptănîndu-şi înainte de a se culca părul său lung.

— Crezi că e uşor? În fiecare zi operaţii, iar aici mai ai şi oameni străini pe grumaz, se plînse Fatîhov, întinzîndu-se obosit în pat în aşteptarea soţiei. Mîine se termină.

Zufia se ridică şi se depărtă de oglindă.

— Mîine, oftă ea cu părere de rău.

Revizorii se pregăteau să plece. Fuseseră descoperite încălcări neînsemnate ale disciplineî financiare, cărora nu merita să li se acorde atenţie. Se dovedi însă că bucătăresei lui Fatîhov contabilul spitalului îi plătise salariul ca unei sanitare. Atunci revizorii hotărîră să facă personal cunoştinţă cu salariaţii spitalului.

— *Beloborodova?*

— Da.

— Xenia Alexandrovna ?
— Da.
— Soră ?
— Da.
— De cît timp lucrați aici ?
— Din septembrie anul trecut.
— Sînteți estoniană ?
— Nu, rusoaică.
— Dar din Estonia ?
— Da.

Revizorul puse în fața numelui Beloborodovei un punct : totul era limpede aici. Examină fata cu interes. Pe cine nu aruncă războiul încoace !

— V-ați familiarizat ? Mica soră zîmbi.

— Pretutindeni bolnavii sînt la fel.

— Aveți dreptate. Înseamnă că sînteți mulțumită.

Beloborodova dădu afirmativ din cap.

— Este o mare fericire să lucrezi cu un astfel de medic ca doctorul Fatîhov, spuse ea plină de admirație. Bolnavii îl adoră, și noi toate la fel.

Revizorul dădu afirmativ din cap :

— Face față foarte bine unui raion mare.

— Da, fu de acord mica soră. Dar aceasta-i foarte greu. Un singur om nu are puteri să facă mai mult. Războiul se face simțit și aici.

— Războiul ? De ce ?

— Ei, răspunse sora, zăbovind, de exemplu, nu sînt fești pentru bandajat. E cam greu cu *tifonul. Uneori colhoznicii*, cărora urmează să li se facă operație, sînt nevoiți să-și aducă cearșafurile și gazul lor.

— Atunci, desigur, este greu, consimți gînditor revizorul.

— Da, cu lenjeria, cu hrana, cu toate! Noi ne văităm, dar nu putem fi liniștite cînd bolnavii de stomac, de pildă, imediat după operație trebuie să mănînce ciorbă de varză și pîine necoaptă și acră.

— Și de ce-i așa? se miră revizorul, iar mica soră zîmbi răbdătoare.

— Pentru că nu-i nimic altceva.

Revizorul se încruntă, iar Beloborodova se ridică.

— Trebuie să mă duc.

Revizorii rămaseră. Spitalul deveni dintr-o dată posomorît. Bolnavii se frămîntau, încercînd să afle noutăți de la sanitare. Peste două ore toți știau cît orez, griș, praf de ouă, fructe uscate și pesmeți albi se repartizau spitalului în fiecare trimestru. Cîte medicamente, material de lenjerie, tifon, spirt, petrol, combustibil.

După plecarea revizorilor, Fatîhov se prăbuși. Zufia voi s-o cheme pe sora Beloborodova ca să-i facă o injecție cu camfor, dar Fatîhov, auzindu-i numele, fu apucat de o furie de nedescris.

Două zile și două nopți se frămîntă medicul acasă ca o fiară în cușcă, și după aceea porunci lui Populus să înhame calul.

— Voi face toate roțile să se învîrtească, spuse el Zufiei, care plîngea, se înfășură în cojoc, se așeză în sanie și dădu bice calului. Avea fața supărată, hotărîtă și energică.

Imediat după plecarea lui, sora Beloborodova ceru permisiunea să vorbească cu Zufia.

— Ce vrea? întrebă Zufia, uitîndu-se la drum de la fereastră. Bucătăreasa nu știa.

— Să vorbească cu dumneavoastră.

— Cu mine?

Mica soră rămase în picioare lîngă ușă. Zufia o lăsă să termine cu plînsul și, în sfîrșit, o întrebă cu răceală:

— Ce rău v-a făcut doctorul?

Beloborodova scutură cu furie din cap și începu să plîngă din nou.

— Ce vreți? exclamă Zufia enervată.

Beloborodova mișcă din buze.

— Credeți-mă! Îl iubesc foarte mult pe doctor. Niciodată n-aș putea să-i provoc neplăceri! N-o să cred niciodată că toate astea sînt adevărate!...

Zufia înțelese că e nedreaptă cu Beloborodova.

— Toate astea sînt adevărate, spuse ea cu tristețe. Din păcate, toate astea sînt adevărate...

În general, avea ea, oare, dreptul să condamne pe cineva? Putea ea, oare, să se mai uite acum în ochii oamenilor?

Zufia își acoperi fața cu mîinile.

Noaptea, Fatîhov se întoarse acasă. Se aprinseră în grabă lămpile, bucătăreasa în pantaloni lungi, cu mîinile tremurînd de emoție, aprinse samovarul. N-avusese vreme nici să-și îmbrace fusta.

Fața lui Fatîhov spunea totul.

— Şi ce-o să urmeze acum ? întrebă Zufia înspăimîntată.

— Voi fi dat în judecată.

— Şi nu se poate îndrepta nimic ?

— Nu. Meritele şi decoraţiile mele nu înseamnă nimic.

— Bea ceai. Ţi s-a învineţit faţa de frig, spuse Zufia.

— Vodcă ! exclamă răguşit Fatîhov, şi fata îi aduse carafa.

— De ce-ai făcut asta ? îl întrebă Zufia, uitîndu-se la el. Doar e o crimă.

— Voiam ca în familia mea să nu fie lipsuri. Voiam să întemeiez o casă care te-ar fi apropiat sufleteşte de mine pentru totdeauna ! strigă Fatîhov. Înţelegi ? Şedeai alături de mine în căruţă, însă simţeam că eşti departe de mine. Mîncai cu mine la masă, dar nu tu erai aceea. Dormeai în patul meu, dar nu cu mine !

— Şi tu voiai ?... se uită Zufia la el cu reproş.

— Lasă-mă-n pace, îi aruncă Fatîhov pe neaşteptate.

Zufia îl aşteptă zadarnic în dormitor, apoi îşi aruncă pe umeri o broboadă şi se duse din nou în sufragerie. Fatîhov, ca şi mai înainte, şedea la masă, strîngîndu-şi capul cu mîinile.

— Niciodată nu mi-ai dat voie să mă amestec în treburile tale. Niciodată n-ai stat de vorbă cu mine ca un om cu alt om, nu te-ai sfătuit cu mine ca soţul cu o soţie, ca un medic cu alt medic, ca un prieten cu alt prieten. Am fost o păpuşă la tine în casă. Da, o păpuşă.

Medicul ridică capul. Era beat.

Fatîhov plecă la începutul lui martie. Ceruse să fie trimis în linia întîi, ca să-şi răscumpere vinovăţia faţă de patrie. În ziua plecării lui Fatîhov, Zufia era mai palidă ca de obicei. Durerea îi era de nemîngîiat, dar ochii îi rămăseseră uscaţi. Fatîhov îi luă mîna şi i-o strînse cu duioşie, lipind-o de ochii săi.

— Iartă-mă, o rugă el.

Zufia dădu din cap. Ce importanţă avea că ea îl va ierta ...Fatîhov, inteligentul, autoritarul Fatîhov, care smulgea oamenii din ghearele morţii, stătea acum în faţa oamenilor vrednic de milă şi neputincios. Iar la poarta spitalului se strînseseră oamenii din satele din jur... Da, ei nu-i puteau găsi nici o justificare doctorului pentru fapta sa şi socoteau că trebuie să-şi răscumpere vina riscîndu-şi viaţa. Aşa era drept, altfel nu se putea. Dar ei veniseră să-l petreacă — doar nu uitaseră tot binele pe care îl făcuse oamenilor.

În dimineaţa asta timpurie şi alţi bărbaţi părăseau satul. Plecau directorul şcolii Iskander Salimov, fierarul Habibullin şi Karim, Karim Kolhoznîi.

Fetiţa mai mare a directorului se zvîrcolea pe zăpadă şi oamenii n-o puteau linişti. Salim stătea încruntat, pentru el asta era o încercare grea.

— Ghiulbustan, se aplecă Tatiana spre fetiţă, tu-l faci pe tata să-l doară. Ridică-te şi urează-i drum bun.

Salimov ridică copilul în braţe şi fetiţa îi îmbrăţişă gîtul cu mîinile. Şi marea familie a fierarului Habibullin stătea, cu feţele mirate, împrejurul tatălui şi încerca, bărbăteşte, să zîmbească. Karim îşi arătă îndrăzneala. Făcu semn voinicește cu căciula — îl petrecea tot colhozul. Veni şi Kristina... Nimeni niciodată n-o să afle cît de tare îi plăcuse lui Kristina.

Tatiana îi strînse directorului mîna.

— Tanecika, îi spuse Iskander Salimov, ultîndu-se duios şi adînc în ochi, Tania dragă. Să mă înţelegeţi bine...

— Sînt o proastă, spuse Tania aproape în şoaptă.

— Să nu vorbim de asta, o rugă Salimov.

Salimov se întoarse către Varenka, s-o sărute.

Aşa. Acum acesta era un sat fără bărbaţi.

3

Toţi bărbaţii şi chiar adolescenţii voiau să plece pe front. Fasciştii comiteau atrocităţi. În regiunea Leningrad îl trăseseră în ţeapă pe profesorul de şcoală Agheiev. În Tula îl îngropaseră în pămînt pînă la gît pe preşedintele de colhoz Morozov. În regiunea Moscova, în satul Novinki, călăiii tăiaseră cu un ferestrău ruginit mîna lui Vania Gromov, în vîrstă de paisprezece ani. În Orel, în satul Doneţ, ei ceruseră *ca o mamă să-şi împresoare fiica cu* paie cu propriile sale mîini şi să-i dea foc.

Ucigaşi blestemaţi !

Oamenii ţineau minte totul — locurile şi numele victimelor, ţineau socoteala nemaipomenitelor nereguli ale ocupanţilor.

— Mai bine să pieri în luptă decît să cazi în mîinile fasciştilor, spunea Vanda Sitska, gîndindu-se la fiul lor. De cînd Gunnar părăsise Takmakul, nu primise nici măcar o singură veste. Dar enigmatica scrisoare a lui Hannes îi dădea din nou speranţe.

— Nu luaţi în serios aceste grozăvii, îi liniştea Sven Lutsar. Nimeni nu ştie dacă aceste informaţii sînt exacte. În timp de război totdeauna se străduiesc să-l defăimeze pe inamic.

— Dar astea sînt fapte ! exclamă Vanda.

Lutsar ridica din umeri.

— Se poate. E greu de verificat.

Lutsar rîdea satisfăcut de sine, îl mira naivitatea bătrînei femei : cine poate stabili dacă a fost un oarecare Agheiev sau Matveiev tras în ţeapă ? Cum să verifici, să dovedeşti sau să dezminţi acest lucru ? Să descrii bestialităţile inamicului, ca să aprinzi mînia poporului tău — este un procedeu cunoscut. În afară de asta, în război orice e posibil.

— Sînteţi un om îngrozitor, îi spuse Vanda.

Lutsar luă asta drept o glumă.

— Greu de crezut că unul din cele mai civilizate popoare poate săvîrşi astfel de bestialităţi, zîmbea el cu superioritate, iertîndu-le altora naivitatea.

„Cum aşa ? se gîndea Vanda. Doar Hitler însuşi declară că oamenii pot fi conduşi numai cu ajutorul forţei şi că pentru asta toate

metodele sînt permise, chiar și asasinatele! Doar Hitler considera conștiința o himeră înjositoare, iar instruirea după părerea lui, transformă omul într-un infirm".

— Un armăsar! strigă Roman Sitska, cînd Lutsar plecă. După „balul" de la Anka, suporta cu greu societatea lui Lutsar.

— Rom! Rom! îl rușină Vanda. Ea nu suporta cuvintele grele.

— Da, un armăsar! Da, da! se încăpățînă inginerul.

Vanda trebuise să recunoască, că Lutsar îi devenise și ei extrem de antipatic. Totul — și maniera lui de a saluta și de a-și pocni tocurile, și privirea lui țintă, și ochii lui fățarnic de triști. Odată spusese că celor cu caracter puternic nu le trebuie cărți și de exemple de urmat. Asta sună de-a dreptul ca la fasciști...

Trecură zilele dar Lutsar nu mai apăru. Vanda credea că se supărase. Fie din obișnuință, fie din pricina singurătății, își aminteau totuși de el.

El veni pe neașteptate ziua. De obicei, apărea spre seară. Dar astăzi Anka plecase după alimente la raion, cantina era închisă, și Lutsar se hotărîse să prînzească la Sitska.

Timpul era minunat. Lumina soarele și în același timp din cerul senin și trandafiriu ningea. Lutsar respira profund și se desfăta cu mersul repede pe zăpada care scîrțîia de puritatea și aerul răcoritor al iernii.

„Aici orice ofticos se va vindeca! Poți trăi o sută de ani aici!" *se gîndi. E de neînțeles* de unde îi veneau astfel de gînduri — el în-

susi era sănătos ca un taur, nu cunoscuse nici măcar ce e o durere de dinți și nici capul nu-l duruse vreodată.

Lutsar flămînzise. Cînd se gîndea la mîncare, îi lăsa gura apă. Vanda gătea minunat, ca și Eeva. Anka nu putea rivaliza cu nici una din ele, ea îi dădea zi de zi la cantină numai supă de fidea și cașă din crupe de mei. Și nu o dată se gîndise : unde se ducea carnea repartizată pentru cantină ? Doar pe toată nu pot s-o mănînce Anka și băiețașii ei ? Chiar dacă în rîndul mîncăcioșilor ar fi fost incluși și Abdulla și Ganeev, iar îndoieli în privința asta nu erau, trebuia să mai rămînă ceva carne, măcar în supă. Dar nu numai problema asta îl chinuia pe locotenent.

Lui Lutsar i se părea în ultima vreme că Anka era mai puțin bună cu el, ofta din greu și-și ducea ochii într-o parte cînd îi dădea supa chioară fără gust — ca pe o pomană dată unui cerșetor. Lutsar era ofițer și le putea pune la locul lor pe femei cînd ele deveneau prea obraznice, dar cu Anka era cu totul altfel. Trebuia ori s-o lase, ori să-i rabde toate toanele. Lutsar răbda, altă ieșire n-avea.

Alde Sitska prînzeau, așa cum socotise și Lutsar. Mîncau supă cu găluști și cartofi prăjiți.

— Nu vreți ? întrebă acru Vanda. În glasul ei se simțea o nădejde slabă că musafirul va ghici că trebuie să refuze în chip politicos.

— Mulțumesc, cu plăcere, se ploconi Lutsar și se aranjă imediat *la masă. Vorbiră cîte* puțin despre toate.

Atunci Lutsar spuse :

— Quisling a devenit prim-ministru al Norvegiei.

Roman Sitska răspunse :

— Lîngă Stara Russa a fost încercuită armata a cincisprezecea germană.

Lutsar rontăi cu mulțumire cartofii prăjiți.

— Antonescu a ținut o cuvîntare la București și a cerut înapoi Transilvania.

Roman Sitska trase pe neașteptate castronul cu cartofi mai aproape de el, în timp ce în mîna musafirului lingura rămase goală.

Lutsar tuși.

Sitska se înroși la față. Era ca la un joc de cărți — care pe care !

Lutsar zîmbi și spuse :

— Războiul are două sfîrșituri posibile : victorie sau înfrîngere.

— Și dumneata ce dorești ? întrebă Sitska cu grosolănie.

— Victorie, firește. Credeam că noi doi gîndim la fel.

— Și dacă noi gîndim altfel ? se interesă Roman Sitska. În glasul lui se manifesta o ironie evidentă. Vanda nu-și putu reține un zîmbet aprobativ și fu nevoită să se întoarcă.

Lutsar se ridică de la masă, mulțumi înclinîndu-se adînc în fața Vandei și-și pocni tocurile.

— Permiteți să fumez ?

Vanda dădu din cap. Strînse apoi vasele. *Pentru un singur simplu* pocnet galant din tocuri își sacrificase tot prînzul. Să nu observe

Lutsar într-adevăr nimica? Se purta ca într-un restaurant. Vanda îl compara cu un motan, care se desfătase mîncînd smîntînă străină și acum se linge mulțumit pe bot.

Privi pe fereastră, fără să intre într-o discuție și așa neplăcută.

Nimic nu e mai liniștit în lume decît ninsoarea. Fulgii albi diafani cad în amurgul siniliu. Cîte morminte sînt oare acoperite de zăpadă pe tot pămîntul...

— Să aprindem lampa? întrebă Roman Sitska.

— Să mai așteptăm, hotărî Vanda. Toate astea îi erau uimitor de cunoscute. Părea să mai fi simțit ceva asemănător. Tot așa ședea lîngă fereastră și privea în amurg zăpada ce cădea de sus. Fusese întrebată: „Să aprindem lampa?" și ea răspunsese la fel ca acum: „Să mai așteptăm".

Dori să bea apă și se duse și bău dintr-o ulcică de lîngă ușă. I se părură cunoscute și mișcarea și setea asta. „Să mi se mai fi întîmplat oare lucrurile astea? gîndi ea. Sau asupra conștiinței mele să fi apăsat atît de mult singurătatea și depărtarea de oameni?"

— Rom, aprinde lampa, se rugă Vanda.

Se stîrnise vîntul. Și nici nu mai ningea cu fulgi mari și liniștiți.

Roman Sitska, ciulindu-și urechile, înălță capul: ceainicul țiuia.

— Se schimbă vremea, spuse Sitska și bătu dama de tobă cu un as.

— Cu *damele nu-mi merge*, se plînse Lutsar. Aceasta răsună cu dublu înțeles.

— Într-adevăr, se amestecă Vanda. Interesant, de ce nu vă bucurați de succes la Kristina ?

Lutsar era captivat de jocul de cărți și nu răspunse la înțepătură. Abia după ce câștigă partida, o privi pe Vanda drept în ochi și surîse ironic : lasă să creadă ce-o vrea bătrîna asta despre surîsul lui.

Fetișcanele tinere nu-l interesau pe Lutsar. Erau prea înfocate pentru el, prea pure, cu prea multă imaginație. Pe Kristina o păzea mamă-sa. Așa că la ele n-aveai unde dormi. Și cu Liili o rupsese din aceeași pricină.

Lutsar căuta o femeie care să fie conciliantă, optimistă și, cum se spune, „corpolentă". Eeva îi cădea în genunchi și nu era nici o sfrijită, dar dragostea și generozitatea ei sufletească îl apăsau și-l plictiseau. Ei i-ar fi plăcut să i se atîrne de gît și să se giugiulească toată ziua. Din cînd în cînd lui Lutsar îi părea rău că legătura lui cu Eeva se curmase atît de neașteptat. În toate fusese vinovată născocirea aia prostească despre sora bolnavă și copiii ei înfometați ! Anka nici măcar nu-l băga în seamă pe Lutsar cînd acesta se prefăcu că e plictisit de ea. Să rămînă sau să plece — asta-i treaba bărbatului. Nici un fel de scene, nici un fel de lacrimi. Nu-l întreba niciodată : „Cînd mai vii ?" sau „Mă iubești?". Anka n-avea nevoie de cuvinte, știa ce vrea. Dar Lutsar era prea sărac, salariul lui de la școală nu era la înălțimea cererilor Ankăi. De aceea în ultimul timp el se pregătea să-și găsească un nou „loc de ancorare". Într-a-

devăr, poate Kristina?... Avea o feţişoară frumuşică... Şi pe deasupra, e limpede, nici nu-i indiferentă faţă de el, ar fi de ajuns numai să-i facă un semn cu degetul... Tilde ar putea să gătească. Pentru început ar putea da bani pentru gospodărie, dar după asta timpul va arăta...

Rom pierdea mereu.

— La jocul de cărţi e ca şi în viaţă, rîse Lutsar, planurile adversarului dau peste cap realizarea planurilor proprii.

— Şi invers, fu inginerul de acord.

Vanda friguroasă, se înfofolise într-o broboadă călduroasă şi prevesti viscolul în izba, prin care sufla vîntul din toate părţile. Se făcuse răcoare. Roman Sitska pierdu din nou la cărţi o partidă, era supărat şi iritat. Vanda ştia : soţului ei i se făcuse foame. Cina nu se mai putea amîna.

— Vom bea un ceai, spuse. Va înţelege oare Lutsar că trebuie să plece? Nu. El rămase. Vanda aduse la ceai *oladiile* reci de dimineaţă.

— Sînt foarte gustoase, declară Lutsar. Dacă îmi permiteţi, voi mai lua.

Vîntul încerca să ridice casa în aer.

— De ce crezi că o să fie viscol? întrebă Rom. Doar nu-i viforniţă.

Vanda ştia că aureola de ceaţă dimprejurul lunii prevesteşte furtună mare.

— Luna şi-a îmbrăcat cămaşa, spuse ea obosită. O chinuia reumatismul şi-l privea pe Lutsar aşteptînd. Era timpul ca ăsta să plece! Vanda se simţea stînjenită. Nu ştia cum o să fie. Rom se cufundase în gîndurile lui şi şedea

uimitor de liniştit. Vanda îşi aminti de serata dată în cinstea lui Gunnar în toamna trecută. Acum se gîndea deseori la aceasta. Ea cocea *sepik* [1]. Rom forfotea împrejurul ei, Liili făcea sandvişurile. Oaspeţii sosiseră toţi împreună, erau însufleţiţi şi gătiţi, fiecare avea cu el castronul, cana, lingura şi furculiţa. Eeva avea o rochie cu o floare de aur, şi Rom cînta : „Odată-n oraş husarii intrară..."

De ce devine drag trecutul ?

„Vor mai fi oare cîndva serate în cinstea lui Gunnar, pur şi simplu — cu Gunnar ?" — se gîndi Vanda şi se înspăimîntă. Cu ce drept gîndeşte ea aşa ? Despărţindu-se, nu-i spusese oare tot ea fiului : „Dacă-ţi va fi greu — să ştii că eu sînt totdeauna cu tine. Rugăciunile mele te vor cruţa..."

„Desigur ! Fără îndoială că încă multe seri vom fi împreună cu Gunnar ! se gîndi Vanda. Eu cred în asta. Din toată inima."

Pe uliţă viscolul îi deschidea drum primăverii.

— E vifor ! exclamă Vanda cu o bucurie rău ascunsă.

Lutsar se plictisea de moarte. Dar nu pleca. Ce să facă acasă ? Ca să se culce e devreme, e prea devreme.

— Încă o partidă ? propuse oaspetele. Sitska consimţi în silă.

— Ultima, se jură el, străduindu-se să n-o privească pe Vanda, ştiind şi aşa că este supărată.

[1] *Sepik* — pîine din făină necernută de grîu (l. estonă).

— Dacă te dor picioarele, culcă-te, o sfătui Rom.

— Poate că deranjez ? întrebă Lutsar, făcînd cărţile.

Cîndva Vanda îl poreclise în gînd pe Populus „buştean". Ce greşeală ! Ruudi Populus era un om sensibil, fin şi cu tact. În comparaţie cu Ruudi, acest ofiţer cu ochi de maică precistă este un adevărat bădăran. Vanda era nevoită să recunoască că greşeşte adesea în aprecierea oamenilor. La Rom veneau să stea de vorbă simpli bătrîni, colhoznici, dar aceştia nu apăreau niciodată la vremea prînzului, dis-de-dimineaţă sau seara tîrziu. Se ruşinau observînd că lasă urme umede pe podea. Aduceau daruri, înfăşurate în năframe curate — turte de grîu sau plăcinte de cartofi, pe care Vanda pe atunci le preţuise puţin. Şi doar acestea erau mai sincere şi mai preţioase decît florile şi ciocolata din timp de pace. Era război.

„Sîntem nişte cîrtiţe oarbe şi bătrîne, se gîndi Vanda la sine şi la Roman. Ce fericire că putem supravieţui războiului aici. În aceste vremuri grele noi te preţuim prea puţin bunule, dragule Taiman."

— E adevărat că o mulgătoare, o estoniană, a intrat în partid ? întrebă Lutsar. Evident, vorbea despre Piaria.

— A intrat, confirmă scurt Roman.

— Şi la ce s-a gîndit ea ? se miră Lutsar.

— La ce se gîndesc toţi oamenii cînd intră în partid, răspunse Rom supărat.

Vanda socoti că Roman i-a răspuns foarte bine locotenentului. Piaria îi plăcea, şi totuşi

i se părea ciudat să şi-o imagineze comunistă — o astfel de femeie liniştită şi ştearsă. Ce ştie şi ce poate ea? Partidului, îndeosebi acum, îi sînt necesare cu totul şi cu totul alte cadre: oameni hotărîţi, întreprinzători. Dar acum ştie — niciodată nu se cuvine să-ţi dai cu părerea despre un om după impresiile întîmplătoare, nu poţi afla dintr-o dată ce rezerve de forţă se ascund în el. Piaria arăta mică şi slabă, dar era tare rezistentă. Toţi cei care o cunosc o iubesc. Hannes a cunoscut-o, altfel n-ar fi iubit-o.

Vanda se bucură că Rom s-a supărat atît de mult pe Lutsar. Şi într-adevăr Lutsar se fîstîcise. El îşi făcea curaj. Se simţea cum zăbovea, cîntărind fiecare cuvînt, şi ce fel de însemnătate dădea el la ceea ce voia să spună.

— Pe front treburile merg foarte prost. Oare nu credeţi tot aşa? încercă Lutsar să lege conversaţia.

— Scuzaţi-mă, spuse Rom, nu înţeleg, după cîte se pare pe dumneata te bucură acest lucru? Şi ce legătură are asta cu intrarea în partid?

Vanda era încîntată de Roman. Bravo Rom! Bravo!

Lutsar îşi închisese ochii pe jumătate, cu răutate.

— Am întîrziat prea mult, spuse oaspetele şi salută pe stăpîna casei.

— Da, e tîrziu, mormăi Vanda.

Lutsar îşi îmbrăcă anevoie mantaua şi ridică gulerul, căciula o ţinea deocamdată în mîini.

— Dar cum o să vă duceți pe un astfel de viscol ! observă Vanda, petrecîndu-l în tindă. Ea n-avu putere să țină ușa, vîntul o desfăcu larg, o trînti cu zgomot de perete, și neaua înțepătoare, ca nisipul, îi acoperi pe cei ce-și luau rămas bun.

După ce se întoarse în odaie, Vanda curăță scrumul de la fitil, puse opaițul pe prichiciul sobei și spuse cu o ușoară îndoială :

— Rom, nu-i frumos că l-am lăsat să plece pe o astfel de vreme.

Sitska ședea pe post și-și descheia cămașa.

— Unui astfel de taur nu i se întîmplă nimic ! o liniști el.

Același lucru îl credea și Lutsar însuși, înfruntînd viscolul care se dezlănțuise. Mare lucru să parcurgi un kilometru ! Își acoperi fața de vînt cu mîna și începu să caute cărarea.

Viforniță acoperise cu poalele sale largi toate luminițele din ferestre și toate indicatoarele drumului. Lutsar se uită cu atenție prin vălul dungat al zăpezii și porni înainte. Satul parcă fusese spulberat din locul lui.

Mergea însă înainte.

Viscolul își strîngea aripile, își întindea către el mîinile albe și agățătoare. „Păi ce, vedem noi care pe care !“ zîmbi Lutsar. Viforniță se lăsase la pămînt și se încolăcea împrejurul picioarelor lui ca un șarpe. Dar el se avînta tot înainte. Îi era foarte cald, vîntul se tîra pe sub el și îl ademenea :

„Ai obosit... Iar aici e atît de bine... Ai obosit...“

— Nu ! se smulgea supărat bărbatul.

Ah, așa !

Smintitul uriaș se înălța în cer, răgea și urla cît îl ținea gura, zgîlțîia și întorcea pămîntul pe dos cu brațele sale reci și nemiloase.

— Lut-sar ! răcnea viscolul... Sar... sar... !...

Bărbatul își croia drum prin zăpada pînă la genunchi, fără să simtă pămîntul sub picioare. Odată parcă fulgera o luminiță. Poate că i s-a părut ? Undeva trebuiau să fie cei trei copaci de hotar, cele trei sălcii. Poate că stă sub ele ? Viscolul îl înconjura cu un zid de zăpadă și-l orbea. Era la fel ca în vis, cînd în clipa primejdiei mîinile apucă neputincioase văzduhul, picioarele nu aleargă și strigătul după ajutor se oprește în gît.

Încordat, mergea mereu înainte...

4

Nimeni nu bagă de seamă cum cresc copiii. Ei cresc cum crește iarba primăvara : deodată văd toți că pămîntul, acoperit de iarba de anul trecut, înverzește.

Odată, cînd Maria venea de la școală, Nelli a ei ședea la fereastră, rezemîndu-se în palme, și se uita în curte, unde, de fapt nici n-avea la ce să se uite. Nelli nu mai părea mică, durdulie și hazlie — se făcuse slabă, subțire și lungă, iar rochiile n-o mai cuprindeau. Două cosițe scurte se țineau înspăimîntate departe de urechi, iar ochii visau. Mica fetiță visa.

— Mi-a căzut un dinte.

— Așa și trebuie să fie.
— Mamă, unde te duci ?
— Nicăieri.
— Dar unchiul Klaus o să vină ?
— De ce ?
— Tu o să îmbraci rochia nouă ?
— Nelli, vrei să mănînci ?
— Nu, mamă.
— Atunci joacă-te sau ocupă-te cu ceva !

Fetița se așează din nou la fereastră și începu să se uite în curte. Dar acolo, la ce să privești ?

— Mamă, vreau în pătuț.

Maria îi încercă fruntea cu mîna.

— Ești bolnavă ?
— Nu, dar vreau în pătuț.
— Ți-e rău ?
— Nu.
— Te doare ?
— Puțintel.
— Unde ?
— Nu știu, undeva aici... Fetița arătă la piept.

Maria o ajută să se dezbrace, o acoperi cu plapuma și se așeză îngrijorată pe marginea patului.

— Mai arată încă o dată unde te doare ?
— Nu știu unde. Undeva înăuntru, spuse Nelli și se lipi de maică-sa. Spune, tata a murit ?
— Nu ! exclamă Maria.
— Iar tu n-o să iei un tată nou ?
— Nu, zise Maria.

Totdeauna cînd venea Klaus Letonul, i se poruncea lui Nelli să se ducă în bucătărie sau la gazdă. Maria nu voia să le audă copilul discuțiile. Nelli însă nu înțelegea de ce anume se teme, iar teama îi strîngea dureros pieptul și i se oprea în gît ca un nod. Nelli nu se ducea în bucătărie sau în cameră la gazdă. Nu se ducea nicăieri. Se așeza jos, într-un colțișor.

— Ei bine, plec, spunea atunci Klaus Letonul, și-și îmbrăca paltonul negru, lung și strîmt, cu gulerul de lutru ros pînă la roșeață. Maria se ridica și ea și se ducea să-l petreacă.

Nelli se învîrtea în pat, așteptînd întoarcerea mamei. Adormea pentru puțin timp și, deșteptîndu-se, întindea de fiecare dată mîna. Alături era gol!

Mama nu-i mai spunea de mult:

— Dansează, Nelli.

Maria ciupea absentă strunele chitarei și ofta. După aceea se așeza în fața oglinzii și-și pieptăna părul, lăsîndu-l să cadă cînd pe urechi, cînd pe frunte, încerca în orice fel.

Tremurînd de mînie, Nelli visa să se sfîrșească mai repede războiul ăsta blestemat și urîcios.

Diminețile, privindu-și mama, cînd aceasta se grăbea să se ducă la școală, Nelli își aducea aminte de fața de cal a lui Klaus Letonul, lungă și posomorîtă, și de mîinile lui mari și albe.

Mariei îi plăcea însă să se uite la mîinile lui, se așeza lîngă Klaus pe pat, cînta la chi-

tară și urmărea cum se ocupă el de cizmărie. Klaus rîdea din cînd în cînd încetișor, își răsucea capul și se mira.

— Ai și la ce să privești !

Din cînd în cînd, se uita neliniștit cu coada ochiului la femeia care, stînd într-o rînă, ciupea strunele și îngîna încetișor un cîntec.

— Mai bine te-ai duce acasă, Marusia, spunea el, apuca o cizmă sau un pantof de pe podea și începea să bată cu furie cuiele. Mînia lui creștea tot mai mult, pînă cînd arunca cizma pe podea, smulgea șorțul și se apropia de Maria.

— Nu mă provoca, Marusia, spunea el încruntat. Mă doare sufletul. Îmi văd soția și copiii arzînd în foc. Peste tot îi văd. Totdeauna !

— Oare ție nu ți-e milă de copil, o certă profesoara Agata pe Maria într-o dimineață, în drum spre școală.

— Supravegheaz-o pe fie-ta și nu pe mine ! izbucni Maria.

Bătrîna femeie tresări și se îndepărtă cu pași mici și grăbiți, fără să ridice capul. Mariei îi păru rău de izbucnirea ei.

Agata era o profesoară bătrînă și respectată. Amîndoi fiii ei căzuseră pe front la începutul războiului, dar Agata nu plîngea. Ochii i se înroșiseră din cauza oboselii. Corecta caietele pînă seara tîrziu, la lumina slabă a gazorniței. După pîine uscată bea uncrop și, se părea că e mulțumită de toate. Poate că acum s-ar fi lipsit de mai multe.

Rămînînd singură, se uita multă vreme la fotografiile fiilor ei căzuți pe front. Iar oamenilor le spunea :

— Noi, mamele, vom salva patria.

Viața ei fusese plină de lupte și de pierderi chiar din copilărie. După revoluție întemeiase o școală în satul său. Dimineții învăța copiii, iar serile pe cei vîrstnici. Odată, într-o noapte, rămase văduvă. Chiaburii se răfuiseră în chip brutal cu soțul ei, împuternicitul satului.

Toate greutățile patriei fuseseră și greutățile vieții ei. Mersese pe un singur drum, păsise cu aceiași pași, răbdase de foame și se bucurase împreună cu tot poporul.

Avea suficientă voință ca să privească liniștită la cele două fotografii atît de scumpe. Numai capul încărunțit îi tremura puțin „Fiii se cresc pentru patrie." Știa acest lucru încă de cînd ei erau mici și neajutorați, chiar și mai înainte.

Și acum, cînd se gîndea la flăcăiii, care trebuiseră să apere patria, putea ea oare să plîngă ?

În dimineața aceea Maria, aducîndu-i aminte Agatei de fiica ei, lovise în cel mai dureros loc din sufletul mamei, fără să vrea.

Cu Iulia totul fusese altfel decît dorise inima de mamă a Agatei. Da, nimeni nu bagă de seamă cum cresc copiii... Acum doi ani fetișcana venise de la școală și declarase :

— Mă mărit.

— Cum ? Cu cine ?

— Cu Viktor.

Băiatul învăța într-o școală de muzică și stătea cu părinții. Agata cunoștea caracterul fiicei sale : dacă-i va interzice ceva, va face înadins ! Agata oftase și-și șterse colțurile gurii cu două degete. Doar și ea se măritase împotriva voinței părinților săi și niciodată nu i-a părut rău de acest lucru. Ea și soțul ei erau de asemenea foarte tineri atunci și abia se cunoscuseră, numai de două zile...

Iulia dansase și-și sărutase mama obosită. Scoase țipete ascuțite și chelălăise ca un cățel, încercînd s-o facă să rîdă.

— Dar cum veți trăi voi ? o întrebase Agata.

— Ca toți ceilalți ! exclamase fiica fericită.

Curînd, părinții lui Viktor împreună cu tînăra pereche se mută la Moscova. Serile, după ce corecta caietele elevilor, Agata se așeza să scrie o scrisoare fiicei sale.

„Ești fericită ?“ o întreba ea.

Iulia sau nu răspundea multă vreme, sau răspundea foarte laconic. Și Agata spunea : „Înseamnă că e fericită“.

Cînd începuse războiul, Iulia venise la mamă-sa. Agata era foarte singură, amîndoi fiii îi plecaseră pe front.

— Și soțul tău ? o întrebase Agata pe fiică.

— Va rămîne la Moscova. E mobilizat pe loc.

Evenimentele se desfășurară cu o repeziciune înspăimîntătoare. Lîngă Pskov, Vitebsk și Novograd-Volînski avură loc lupte înverșunate.

— Fetițo, cînd te duci acasă ? o întrebase mama îngrijorată.

— Nu-i nimic, mă voi duce, răspundea fiica.

În noaptea spre douăzeci şi două iulie aviaţia inamică făcuse o incursiune aeriană asupra Moscovei. Iulia îi ajutase mamei să-şi împacheteze lucrurile şi spusese :

— Merg cu tine, mamă.

Asta se întîmpla pe la sfîrşitul lui iulie. Începuseră lupte în direcţia Porhovskului, Novo-Rjevskului şi Smolenskului.

Cînd la Takmak începură să sosească scrisori de la Moscova, Iulia le punea sub pernă ca să-l vadă în vis pe Viktor al ei.

— Spune, ce s-a petrecut între voi ? o întrebase mama.

— Aşa... o mică ceartă, recunoscuse Iulia.

La început, se dusese în fiecare seară la poştă şi, ca toate femeile, aştepta scrisorile, dar în ultimul timp nici măcar nu mai desfăcea plicurile.

— Ai o scrisoare de la soţul tău, îi aducea aminte Agata fiicei.

— Aha, dădea ea din cap.

Cu propriii ei fii Agata fusese prietenă, nu-i plictisea cu însărcinări şi nici nu le impunea voinţa sa. Poate şi de aceea erau sinceri cu ea, îi povesteau, deşi cu întîrziere, grijile şi insuccesele lor, îşi exprimau faţă de ea convingerile şi părerile.

Era hazliu să le asculţi raţionamentele despre fetişcane. Ei preferau relaţiile tovărăşeşti în locul cochetăriei şi le luau în bătaie de joc şi pe fetiţele curăţele ca şi pe cele neîngrijite.

— La asta, fusta se ţine numai în bolduri !

Iulia era altfel. Zburdalnică şi copilăroasă, în fond ascunsă, inaccesibilă şi încăpăţînată. Agata nu izbutea cu întrebări şi cu rugăminţi s-o facă să fie sinceră. Numai după ce se descurca de capul ei din vreun necaz, se hotăra să-i împărtăşească şi mamei ei cele petrecute.

Iulia nu desfăcea scrisorile soţului ei, acestea erau aruncate în dezordine după oglindă, şi mama aştepta. Aştepta clipa în care fiica ei va veni singură să-i povestească. Dar Iulia tăcea, şi în fiecare zi la poarta şcolii o aştepta fiul Fatimei, Ahmet. Oamenii îi vedeau cum se plimbau în afara satului, păşind pe drum braţ la braţ.

Aceasta să fie o dragoste adevărată sau iarăşi ?... Agata se hotărî să stea serios de vorbă cu fiica ei, astăzi chiar, după lecţii, în drum spre casă. În ziua aceea Agata termina lecţiile cu o oră mai devreme decît Iulia. A trebuit s-o aştepte în cancelarie.

— Vreau să stau de vorbă cu tine, spuse ea. Fiica îi aruncă o privire întrebătoare.

— Ceva mai tîrziu nu se poate ?

— Nu.

La poartă stătea Ahmet şi aştepta. Agata văzu cum fiică-sa schimbă o privire cu el şi-şi încruntă sprîncenele. Răspunse destul de rece la salutul flăcăului şi, fără să se oprească, trecu pe alăturea.

— Parcă voiai să stai de vorbă, spuse Iulia tăios.

— Acasă vorbim.

Acasă se aşeză la masă. Mîncară pe muteşte. Nici una nu începea discuţia. Agata, într-un

costum albastru, cu un șal alb și călduros pe umeri, ședea drept. Iulia nici n-o văzuse altfel vreodată, decît într-un costum albastru, tot atît de dreaptă, cu un șal aruncat pe umeri.

— Vreau să știu ce-ți scrie soțul tău și de ce tu nu-i citești scrisorile, spuse Agata și scoase scrisorile din spatele oglinzii.

— Lasă-le ! ocoli Iulia răspunsul. Toate sînt la fel. O deschise pe prima care-i căzu în mînă.

„Tata a fost evacuat cu institutul, mama a plecat împreună cu el. Eu am rămas în Moscova. Doar trebuia cineva să păzească locuința ! Înțelegi singură ce înseamnă o locuință personală cu tot confortul în Moscova !... Eu cînt pe la cinematografe înainte de începerea spectacolelor. Mă bucur de succes. Mi se oferă chiar și flori... N-am motiv să mă plîng de cartela de alimente, nu-mi lipsește nimic ! Ieri am mîncat salam și m-am gîndit la tine. E groaznic că trebuie să stai undeva la mama naibii și să înveți niște draci împielițați... Mi-e dor de tine. Mi-am lăsat mustăcioară. Se spune că mă prinde. Aș vrea să știu cum o să ți se pară ție ?"

Iulia împinse scrisoarea spre maică-sa :

— Citește singură. Citește, dacă vrei !

— Să zicem că-i așa, refuza Agata și oftă.

Iulia îi cuprinse fața cu palmele și o copleși cu sărutări — tot așa, ca și atunci, cu cîțiva ani în urmă, cînd venise și-i adusese la cunoștință : „Mă mărit !"

— Și mai departe ce-o să fie, fiica mea ? o întrebă Agata.

— Îl iubesc pe Ahmet.

— Eşti mai mare decît el ! exclamă Agata.

— Ei, şi ce-i cu asta ? N-are importanţă.

— Tu eşti profesoară. Iar el ? El n-a terminat nici şcoala medie !

— Are el timp să înveţe.

— Copilă, spuse Agata cu tristeţe, dar într-o bună zi el va pleca la război.

— Ei, şi ce-i cu asta — îl voi aştepta !

— Şi dacă va cădea pe front ?

— De aceea şi este bărbat ! răspunse fiica cu mîndrie.

Iulia înţelegea ce voia să spună maică-sa. Că se poartă uşuratic, că va mai întîlni destui bărbaţi şi, poate, mai potriviţi. Dar mama spuse :

— Priveşte, Romeo al tău aşteaptă deja în uliţă. Cheamă-l în casă.

5

Lutsar a fost căutat cîteva zile înşir. S-a săpat în zăpadă, s-a scotocit malul pustiu al rîului. Aici şi mai înainte, la vreme de viscol, se înzăpezeau cai şi drumeţi. Vanda zăcea dărîmată, cu o compresă pe cap. Ea era vinovată ! Ea îl lăsase pe locotenent să plece pe viscol ! Rom şedea alături de ea, îi mîngîia mîna şi îşi zbîrcea faţa buimăcită.

Locotenentul dispăruse. În curînd au început să circule zvonuri dintre cele mai fantastice. Se spunea că el dezertase la inamic, cică era spion german, cică fusese prins din-

colo de Kazan, unde fotografiase o uzină militară, iar în Olgovo cineva, chipurile, ar fi văzut cum o haită de lupi l-a sfîşiat în bucăţi; şi se mai spunea că Lutsar apăruse într-un grajd, cu pistolul în mînă şi dăduse ordin să se înhame cel mai bun cal şi dispăruse nu se ştie unde.

Deşi zvonurile erau înspăimîntătoare, Kristina nu le dădea prea multă crezare. Nu o dată meditase ea la cuvintele spuse de Karim atunci cînd fusese de gardă la telefon :

— Eu cunosc în sat pe fiecare om, cine-i şi ce e. Dar aici dumneavoastră sînteţi o străină.

Camera lui Lutsar rămase neatinsă. După ce miliţianul Ganeev inventariase lucrurile dispărutului şi le dusese cu el, nimeni nu mai intră în ea, nici chiar gazda Fatima. Numai Kristina deschidea uneori uşa şi rămînea în picioare în pragul camerei, muşcîndu-şi buzele. Iată, aşa îl vedea ea limpede pe Sven şi îi venea mai uşor să-şi aducă aminte totul, pînă în cele mai mici amănunte.

Îşi aducea aminte cum i-l prezentase directorul Salimov pe noul profesor. Kristina nu văzuse nimic atunci, în afară de o faţă minunată şi nişte ochi aproape negri, gînditori şi puţin trişti, iar cînd îi întinse compatriotului său mîna, ştia că-i căzuse drag.

Şi acum, stînd în pragul camerei goale, Kristina jura : „Te iubesc, Sven".

Tilde oftase uşurată. O neliniştea soarta Kristinei. Lutsar nu era vrednic de dragostea unei fete pure, de oftaturile ei triste. Kristina nu voia să înţeleagă acest lucru, nu îngăduia

să i se vorbească despre asta. În toate discuțiile despre Anka și Lutsar, fetița dădea în tăcere din cap : „Nu-i adevărat !“ Îl aștepta din toată inima pe Lutsar, aștepta să intre în cameră, să-și scuture zăpada de pe căciulă și să spună cu amabilitate : „Bună seara“. Kristina tresărea, cînd cineva venea și trîntea ușa în tindă.

E greu să crești copii. În copilărie Kristina se îmbolnăvea adesea, și Tilde se plîngea de suferințele, temerile și nopțile sale nedormite. Un bătrîn înțelept i-a spus însă :

— E mic copilul, grijile sînt mici, e mare — grijile sînt mari.

Păi așa și este. Odată cu copiii cresc și grijile. Tilde vedea cît suferă gazda Fatima. Aceasta se înclina umilă spre Mecca și șoptea în palme rugăciuni pasionate și lungi, ca Allah să-i vîre mințile în cap fiului ei Ahmet.

— Spune, cu ce este Iulia mai rea decît mine ? o întreba Ahmet.

— E spurcată. Nu-i de credința ta ! se plîngea Fatima.

— Eu nu cred în dumnezeu. Eu n-am credință ! exclama Ahmet.

— Atunci tu nu mai ești fiul meu !

Și așa îl izgoni din casă pe unicul său fiu, iubit cu atîta înflăcărare.

Nu mai voia să audă nimic de el, totuși știa că Varia, soția directorului Salimov, i-a închiriat lui Ahmet o cameră, că este un flăcău de ispravă și că muncește la ferma de lapte. Cînd profesorii treceau acasă pe lîngă casa ei, Fa-

tima se pitea la fereastră. O examina cu atenție pe fata cea mică, ce purta căciula cu urechi și paltonul mare al unui frate al său, căzut pe front. Cum putea oare fiul ei, frumos, deștept și bun, s-o iubească pe una ca asta? Și să se lepede chiar de Allah?

Fatima copsese pîinea și se grăbi să se ducă pe ulița vecină la o prietenă, ca să se roage împreună lui dumnezeu și tot împreună să cerceteze de-a fir a păr durerea ei. Tilde și Kristina plecă la miezul nopții pe cîmp ca să culeagă pelin și să se întoarcă înapoi abia la ceasul palid dinainte de revărsatul zorilor. Zăpada era acum adîncă, pînă la brîu, tăioasă ca o lamă și le zgîria pulpele pînă la sînge chiar și prin ciorapi. Vîntul, care pătrundea pînă în măduva oaselor, bătea peste cîmpuri și n-aveai cum să te aperi de el. Totuși cele două femei se aplecau cu încăpățînare după fiecare tulpiniță de pelin, pentru ca, după ce se vor fi întors acasă, să aibă cu ce să-și fiarbă ceaunașul de cartofi. Tilde se așează jos pe zăpadă să se mai odihnească.

— Cît de îngrozitor de greu e totul, spuse posomorîtă Kristina și legă tare cu o funie puținul pe care izbutiseră să-l adune.

— La greutăți, pur și simplu, nu trebuie să te gîndești, și viața va deveni pe jumătate mai ușoară, spuse Tilde.

Adesea, munca are rădăcinile amare, în schimb roadele sînt dulci. Odată și odată Kristina va începe să înțeleagă și singură acest lucru.

Mergeau spre casă, Tilde înainte, iar Kristina pe urmele ei, dar la marginea satului Tilde se opri și se așeză pe zăpadă.

— Du-te mai departe, îi ceru ea. Eu o să mă odihnesc puțin.

Kristina plecă, privind din cînd în cînd înapoi peste umăr. Maică-sa ședea tot pe zăpadă, cu sarcina în spate. Kristina trebuia să se grăbească, profesorilor nu li se îngăduia să întîrzie. Acum, în școală, nu mai era nici un singur bărbat, ci numai femei. În locul lui Iskander Salimov, care plecase pe front, fusese numită director al școlii, poeta Amina Abaeva. Refuzase din toate puterile :

— Nu mă pricep. N-o să fac față.

Iar mai tîrziu se plîngea de copii :

— Ah, nimeni nu m-ascultă, absolut de loc !

Nu era însă adevărat. Nu se temeau de ea, e drept, dar le plăcuse de la prima vedere, de la prima lecție de literatură. Toate încercările de a rîde de noua profesoară încetară cînd în locul manualului ea desfăcu un ziar și cu vocea sa cîntătoare și domoală începu să citească tare despre moartea eroică a Zoiei Kosmodemianskaia.

— Cum a mers lecția ? întrebară profesorii.

— Copiii se zbenguie cînd se plictisesc. Poporul luptă și timpurile sînt grele, iar școala e plictisitoare, manualele sînt reci, indiferente. Mie mi se pare că și copiii vor partea lor de greutăți.

Așa gîndea Amina, noul director. De la depărtare părea o fată tînără, și numai pe fața ei se putea distinge mulțimea zbîrciturilor

fine, care îi dădeau în vileag vîrsta adevărată.

În vorbele ei era o parte de adevăr. Nu numai ea gîndea așa. Părinții multor copii căzuseră pe front, greutățile și grijile năvăliseră fără milă în viața copiilor. Elevii clasei a opta, în loc să facă elipse, desenau pe tablă mutra lui Hitler și aruncau în ea cu tocurile. E război, ce rost are aici elipsa? De li s-ar da arme! Ei ar atîrna pe ușa școlii un lacăt și ar scrie: „Toți au plecat pe front!"

Îl invidiau pe Karim Kolhoznîi.

Și totuși copiii se străduiau. Adoratorii lui Betti Barba se țineau pas cu pas de ea. Iar Tatiana vorbea cu însuflețire despre neobișnuita matematică din clasa ei. Îi scrise despre arta lui Iskander Salimov, care se frămînta pentru școală și voia să știe dacă clasa Taniei va reuși să parcurgă toată programa școlară și ce face Kristina? Kristina nu se plîngea.

Tineretul învăța. Se apropia primăvara.

*

Peste zi, Kristina nu-și amintise nici o singură dată de mama-sa. În recreația mare nu dăduse o fugă pînă acasă, ca de obicei, rămăsese în cancelarie. Iar în timpul acesta Tilde, în palton, zăcea cît era de lată pe prici, respirînd cu greutate și pe fața ei, care se înroșise de febră, șiroia sudoarea. Cartofii erau fierți însă și o așteptau pe Kristina, ca de obicei, în ceaunașul învelit în cîrpe ca să-i păstreze calzi. Și, tot ca de obicei, Tilde o obliga pe Kristina să mănînce.

— Ce-i cu tine?

— O să treacă. Am răcit puțin.

— O să chem medicul.

— Ei, lasă, gata cu medicul, se împotrivi Tilde.

Kristina puse palma pe fruntea mamei și clătină din cap.

— Apă ! se rugă Tilde.

Kristina o ajută să se dezbrace, o înveli cu plapuma și puse deasupra două paltoane, dar Tilde tot se mai plîngea că e frig, tremura și dinții îi clănțăneau. După aceea însă i se făcu deodată atît de cald, încît aruncă totul de pe ea.

— Dă-mi apă să beau !

Kristina ședea în fața patului speriată ; o năpădiseră lacrimile.

Tilde își pierdu cunoștința. Kristina o scutură, o strigă pe nume, o îmbrățișă.

— Iubita mea, draga mea ! Mă auzi ? Mămică ! Tilde nu o auzea cum o chema și cum plîngea înspăimîntată la pieptul ei. Kristina plînsese nu o dată la pieptul ei și mai înainte, dar întotdeauna din cauza jignirilor și suferințelor sale. Cît de prosteşti, de neînsemnate i se păreau ele acum !

Tilde se uita cu o privire tulbure și își lingea buzele uscate. Era palidă, acoperită de o sudoare rece. Kristina îi fricționa cu disperare mîinile neînsufleţite. Mama avea întotdeauna mîinile calde, chiar și pe cele mai puternice geruri. De cîte ori nu-i dăduse ea Kristinei mănușile sale :

— Ia-le, mîinile mele nu se tem de frig.

Ele nu se temeau nici de frig, nici de muncă. Betti Barba spusese odată că sînt frumoase. Pe Kristina o mirase foarte mult asta.

— În sens figurat ? întrebase ea.

— Nu, răspunse Barba, ele sînt într-adevăr frumoase. Şi la întrebarea Kristinei de ce pictoriţa nu le sculptează, dacă sînt atît de minunate, Betti răspunsese nu prea limpede :

— Cine ştie, poate că o părticică din frumuseţea lor există şi în lucrările mele.

Mîinile mamei, pe cît erau cu putinţă, făceau pentru Kristina totul, totul ! Împlinise nouăsprezece ani, dar pînă acum nu-şi spălase nici măcar o batistă ! S-a gîndit ea oare cîndva la asta ?

Nu ! Nu se gîndise !

Noaptea, Kristina, foarte înspăimîntată, aleargă la Tatiana. Nu simţise frigul, nu băgase de seamă că stă fără palton şi căciulă şi bate la uşă cu picioarele şi cu mîinile.

— Ai înnebunit ! se supără Tatiana, dîndu-i drumul să intre în cameră. Tania stătea în picioare, desculţă numai în cămaşă. Dar foarte repede lumina se stinse în camera ei şi ea însăşi alergă pe drumul satului, îngălbenită de lună, spre spital.

Kristina se întoarse acasă. Bolnava zăcea, ca şi mai înainte, neliniştită, arzînd, cu ochii strălucind de febră, şi o chema pe Kristina.

— Sînt aici, buna mea, sînt cu tine, draga mea, şoptea fata.

Dar Tilde nu auzea cît de deznădăjduită plîngea Kristina ei.

Tatiana aduse medicul mai repede decît se putea crede.

Zufia Fatîhova aruncă paltonul pe priciul gol al Fatimei și se apropie de bolnavă. Mica odaie era prea strîmtă. Kristina rămase dincolo de ușă, mușcîndu-și degetele de spaimă, iar inima ei bătea să-i spargă pieptul.

— Ești o fetiță prostuță, îi șoptea Tania. Totul o să fie bine, numai că la voi e groaznic de frig.

— Lemnele s-au isprăvit.

Kristina deschise ușa larg — doctorița îi făcea bolnavei o injecție. Toate frămîntările suferite, în comparație cu cele pe care le încercase în noaptea aceasta, i se păreau Kristinei deșarte și vrednice de dispreț. Doctorița plecă abia spre ziuă.

— Nu, nu va muri, spuse Zufia Fatîhova.

Împreună cu ea plecă și Tania, dar aceasta se întoarse repede înapoi, tîrînd după ea de funie o sarcină de lemne. Făcură focul în sobă și vegheară luminate de flacăra lui. Tatiana își împletii părul, iar Kristina plîngea cu sughițuri de ușurare, de tristețe și de bucurie.

Veniră zile de grele încercări. Neașteptatele scăderi și ridicări de temperatură o făcură pe Tilde slabă și fără putere. Ți-era și milă să te uiți la ea. Slăbea văzînd cu ochii.

Tilde susținea că i-e bine și se ruga stăruitor de Kristina să nu se distrugă, stînd de veghe lîngă patul ei. Bolnava adormea pentru puțin timp și de fiecare dată, cînd se trezea, o vedea pe fiică-sa la capul ei. Deseori Eeva spusese că Tilde își iubește fetița cu o dra-

goste oarbă. Trebuia să știi cum trăise această simplă și sărmană femeie, ca s-o înțelegi. Trebuia să știi cum tînăra și nefericita Alina Kiunka, mama Tildei, ca să scape de batjocuri, plecase la oraș și își lăsase micuța fiică la fratele său Kustu.

— În fiecare lună, o să-ți trimit bani pentru copil, îi făgăduise ea.

Kustu nu s-a priceput cum să se poarte cu pruncul. Dacă dumnezeu o să dorească, o să crească și singură. Dumnezeu a dorit acest lucru și Tilde s-a săltat. Fetița de șase ani cocea pîinea, mulgea vacile și nopțile se ducea pe furiș la ferma boierească să taie iarba mai bună. Alina își găsi de lucru ca fată în casă. Se ținu de cuvînt și doi ani trimise banii, care fură de mare folos în jalnica gospodărie a lui Kustu, dar nu veni să-și vadă fetița — poate că n-o lăsaseră stăpînii, poate că nu voise ea, cine știe. În al treilea an veni o scrisoare, prin care stăpînii Alinei îi înștiințau de moartea servitoarei lor.

A vrut dumnezeu și Tilde a crescut sănătoasă și puternică. Mînca și dormea puțin, în schimb muncea mult și era deseori bătută.

Pe unchiul lui Tilde îl urau vecinii, copiii și animalele. Calul lui s-a salvat de la bătăi și a fugit din curte. Tilde a trebuit după aceea să-l caute și să-l aducă înapoi. Dar Tilde însăși n-avea unde să se ascundă de pumnii dați după ceafă de tatăl său adoptiv. Odată, noaptea, fetița a adormit, fără să aștepte întoarcerea lui. A stîlcit-o din bătăi, iar după aceea

a alungat-o pe uliță. A fost încă bine că vecinii au sosit la timp.

— Ai omorît copilul!

Kustu era foarte mirat. Ce, cîteva lovituri pot omorî o astfel de trîntoriță leneșă trebuie să învețe, altfel se va prăpădi ca Alina!

Kustu era un țărănoi scund, nu prea gospodar. La el grînele se isprăveau înainte de noua recoltă și atunci împrumuta de la vecini. I se dădea întotdeauna pe datorie — pentru Kustu datoria era un lucru sfînt. Cu vacile însă situația era mult mai rea; spre primăvară, din pricina nemîncării, nu mai puteau nici măcar să stea în picioare și, ca să nu cadă trebuiau să fie legate cu curele. Cînd, după iarnă, vacile erau scoase pentru prima dată la pășune, abia se mai țineau pe picioare. Și plîngînd, micuța Tilde le ajuta să se ridice, trăgîndu-le de coadă sau de coarne. În afară de cele două vaci istovite, al căror uger era de mărimea unui pumn, Kustu mai ținea doi porci și un cal, cumpărat de la un moșier pe o sută de ruble. Baronul ținuse calul pentru călărie, și, oricît îl biciuia Kustu, nu se pricepea să are. Kustu n-avu noroc cu gospodăria: ba i se prăpădi o vacă, după ce înghițise un cui căzut în adăpătoare, ba purceii îi muriră din pricina pestei...

Tot timpul apăreau griji neașteptate. Și întîrzia mereu cu strînsul recoltei. Vremea i se părea cînd prea cețoasă, cînd prea rece, ploioasă sau înăbușitor de caldă, și numai cînd spicele se scuturaseră, Kustu băga de seamă nenorocirea. Luînd niște coșuri mari, el și mi-

cuța Tilde se duceau pe cîmp și începea să-și culeagă recolta bob cu bob, înfuriindu-se îngrozitor și amenințînd că tot anul o s-o hrănească pe Tilde numai cu pămînt.

Vecinele îl sfătuiră : „Să-și ia Kustu soție". Un asemenea plan avea și Kustu însuși.

Fetele mari din satul său nu voiau să-l ia în căsătorie din cauza staturii lui și a caracterului nesuferit. Împlinise deja treizeci și cinci de ani, cînd plecă, în sfîrșit, la cîteva zeci de verste în pețit. Fata de măritat era și mai săracă decît Kustu, dar nu voia să primească pețitori, plîngea și îi ruga cu umilință pe părinți să aibă milă de ea.

Oare putea fi asta o pereche : Kustu, scund și cu picioarele strîmbe, și fata, rumenă și bine făcută ?

Părinții însă îi doreau binele celei de-a șaptea fiice a lor și Kustu o aduse acasă pe înalta și frumoasa tinerică.

Și chiar în prima săptămînă după căsătorie Kustu o snopi în bătăi pe Rozalia sa. În a doua săptămînă, tînăra fugi pe furiș, acasă la părinți, iar într-a treia se întoarse singură înapoi. După un an devenise ascultătoare, ca un cal împiedicat, și în fiecare an, năștea un copil.

Munca Tildei nu se împuțină, acum legăna și copiii, avînd grijă de ei. Nu dorea ea oare să se joace sau să se dea cu sania cu ceilalți copilași ? Dorea ! Poate că și timp s-ar fi găsit, dar cum ar fi îndrăznit după aceea să se așeze la masă și să întindă mîna după o bucată de pîine ? Și Tilde se străduise, pe cît îi

stătea în puteri, să fie folositoare familiei sale, le făcea pe toate, fără să mai aştepte porunca Rozaliei. Şi toate numai ca să simtă că are şi ea dreptul să stea la masa familiei.

Anii de adolescenţă îi aduseră amărăciuni noi. Tilde nu se temea de munca grea de la ţară, căci era tînără, puternică şi dibace. Dar la sărbătorile mari plîngea adesea în grajdul vacilor, în timp ce alte fete se găteau, pregătindu-se să se ducă la biserică. Rareori apărea şi ea la sărbătorile satului, dar în astfel de cazuri trebuise să împrumute de la cineva cizmuliţele şi fusta, şi era deajuns ca vreun flăcău mai bun s-o invite cîteva dansuri la rînd, că bunele ei prietene apăreau numaidecît şi-i cereau :

— Dă-mi încoace fusta !

— Dă-mi înapoi cizmuliţele !

Tilde era o fată plăcută, avea un caracter sociabil şi ştia să se bucure de viaţă. Plăcea flăcăilor. Îşi păzea însă cinstea sa de fată, iar pentru peţitori era doar o cerşetoare pribeagă. Cine s-o ia pe una ca asta ? Cine s-o dorească ?

Tilde fu foarte fericită cînd Iuri Laev, un bărbat de aproape patruzeci de ani, îi ceru mîna şi o duse la oraş. În sat toţi se mirau că puiul lepădat şi-a făcut în sfîrşit cuib, iar Kustu se bătea cu pumnul în piept şi se lăuda că el, cu bătăile şi biciurile lui a făcut la urma urmelor din Tilde un om !

Iuri fusese liniştit, devotat şi muncitor, şi după cincisprezece ani de căsnicie netulburată Tilde rămase văduvă. Îl iubise oare pe Iuri ?

Se pare că da. Cea mai duioasă și luminoasă iubire însă îi aparținea copilului.

Tilde nu avusese mamă, nimeni, trimițînd-o cu cireada, nu-i dăduse un coltuc de pîine, nimeni n-avusese milă de ea dimineața : „Las-o să doarmă !“ Tilde nu putuse să-și plîngă durerea la pieptul mamei și să se plîngă de nedreptate. Și Tilde voia ca fetița ei să nu cunoască asemenea lipsuri. Și de aceea aici, la Takmak, îi păstra Kristinei sticla cu ceai cald la pieptul ei, sub plapumă. Și acum, cînd se trezea după un scurt somn agitat vedea de fiecare dată înainte-i ochii Kristinei sale și era fericită.

Pneumonia nu se grăbea să cedeze. Zufia trecea acum o dată pe zi, uneori mai rar, la două zile o dată. Cînd venise prima dată, Kristina era doborîtă de durere. Acum însă se gîndea : „Cum mai e Zufia Fatîhova ? E tristă ? E dezolată ? Poate că i-e foarte rușine ?

Nu putea înțelege doar că este un medic, atent și sensibil, pentru care principalul este sănătatea oamenilor. Kristina se mira. Aceasta nu era nicidecum acea Zufia care vara trecea uneori pe lîngă ea, stînd alături de bărbatul ei în căruță.

— Pentru voi, ea nu e ca Fatîhov, spunea Kiska Beloborodova și nici operații nu face. Se străduie însă, din tot sufletul. Muncește fără preget și cu tragere de inimă.

— Dar tu ? întrebă Tilde. Cum o duci ?

Xenia strîngea din umeri. Ea nu se bucura și nici nu se întrista.

— Acum eu cu Populus avem o cameră. Pe din două. Am ridicat un perete despărţitor. El primeşte salariu de paznic de noapte şi este foarte mulţumit.

— Copilă, dar tu însăţi ? Treburile tale cum merg ? o întrebă din nou Tilde.

Xenia înţelegea de ce se frămîntă buna femeie. După ceea ce se întîmplase la spital, nu putea să-şi mai păstreze taina, nu voia s-o mai ascundă.

— M-am dus şi i-am povestit Zufiei.

— Iar ea ?

— Nimic. A spus numai : „Nu eu vă sînt judecător".

6

La ceasurile somnolente ale dimineţii zăpada era încă fără luciu, dar sute de sori de pe ţurţurii de gheaţă începeau să strălucească cu mult înainte de apariţia pe cer a unuia singur, mare şi adevărat. Şi cînd el se înalţa sus, deasupra vîrfurilor copacilor, văzduhul tremura de aburi.

Într-o astfel de dimineaţă de martie, dintr-o sanie ţărănească coborî un soldat, mulţumi căruţaşului şi cu un zîmbet plecă mai departe spre Starîi Takmak. El îşi mijea ochii, dar soarele străbătea şi prin pleoapele strînse. Razele săreau pe nasturii mantalei şi se jucau pe catarama mare a centurii. Părea că asta îi plăcea soldatului şi el zîmbea tot timpul. Departe, pe munte, se înroşea pădurea — în

copaci fierbeau deja sevele. Și se vedea casa cunoscută, cu acoperișul lăsat într-o parte.

Gunnar Sitska sosise acasă. Aici nu se schimbase nimic, numai cînd plecase era viscol, iar acum bătea tare soarele. Și cîte întîmplări se petrecuseră în acest răstimp!

Gunnar nu știa cum o să trăiască mai departe, dar dorea să trăiască altfel. Și înainte de toate să-și pună la punct relațiile cu soția sa. Se gîndise mult la asta și hotărîse: „Așa nu mai merge. Liili are dreptate — doar el e mai mult fiul părinților săi, decît soț, cap de familie. O iubea pe Liili dar era mult prea leneș ca să desființeze matriarhatul în familie. Să se separe de părinți după război ar fi simplu, dar acum? Cum va putea Gunnar, într-o vreme așa de grea, să-și lase bătrînii singuri? Mama îl va privi cu ochii săi limpezi și triști: „De ce? De ce ne lași?" Da, dar după război ar fi și alte reproșuri: „Cînd ți-a fost greu, ai trăit cu noi. Iar acum pleci..."

Întorcîndu-se acum acasă, Gunnar nădăjduia că înainte de toate își va vedea soția. Tot timpul cît au fost despărțiți, el se gîndise numai la ea. La ea și la viața lor neizbutită de familie. Dar oare lui Liili mai îi este necesar el, un om cu inima bolnavă? Într-adevăr, dacă îl reformase comisia militară.

Acasă, Gunnar află că soția lui plecase, și în sinea sa își condamnă mama. Vanda însă era atît de nefericită, îmbătrînită și amărîtă. Gunnar n-o văzuse niciodată așa. Capul îi tremura cînd povestea despre tot ce se întîmplase:

— Eu am întrebat-o : „Oare sintem noi într-adevăr atît de răi, încît să nu se poată trăi cu noi sub acelaşi acoperiş ?... Am petrecut-o pînă la capătul satului, tatăl tău i-a dus geamantanul, eu plîngeam, am sărutat-o şi am rugat-o să ne scrie şi să ne viziteze. Tu o cunoşti însă pe Liili, ştii cît e de închisă şi de ascunsă. Am stat încă multă vreme şi ne-am uitat după ea. Am tras nădejde că se va întoarce, în fiecare zi am aşteptat-o. Tatăl tău şade deseori la fereastră, ştiu eu la ce se gîndeşte şi de ce stă aşa.

Vanda privea la fiu cu umilinţă, aşteptînd parcă să fie lovită. Din clipa în care Gunnar îi înştiinţase că se întoarce acasă, Vanda se pregătise pentru această discuţie, temîndu-se de ea.

Gunnar încruntă din sprîncene. Mai bine ar fi tăcut. Cîteodată e deajuns un mărunţiş oarecare, ca să cîştigi de partea ta un suflet tulburat. Mama învinsese din nou. Capul fiului căzu în piept, şi Vanda văzu că avea părul cărunt.

— Prea devreme, zise ea cu tristeţe.

— Războiul nu întreabă cîţi ani ai. Pentru el toţi sînt la fel de bătrîni, chiar şi pruncii.

Vanda începu să întindă cearşafuri curate, îmbrăcă pernele roşii în feţele lor şi scoase din geamantan pijamaua din flanelă moale, plîngînd înăbuşit.

Lui Gunnar i se făcu milă de maică-sa, doar cu ochii se ruga, disperată s-o ierte. „Nevasta poate pleca, se gîndi Gunnar, mama însă în-

totdeauna rămîne.“ Se ridică, se apropie şi-şi puse capul pe umărul ei. Mama rămîne...

— O să-mi citeşti seara ceva cu voce tare? o întrebă Gunnar.

Vanda îşi şterse ochii şi dădu din cap.

Primăvara era tot mai aproape. Ce îngheţa noaptea, ziua se dezgheţa şi numai înspre miazănoapte, pe acoperişuri, rămîneau petece albe de zăpadă. Ciori slabe coborau în căutarea hranei de-a dreptul în curte, ciuguleau vreo cîrpă, ivită de sub zăpadă şi, dezamăgite, se ridicau din nou în zbor. Se roteau în stoluri mari pe deasupra cantinei Ankăi, se repezeau în zbor, ca nişte cîini, la găleata cu lături sau şedeau nemişcate la capătul satului de pe vîrfurile mestecenilor înalţi şi observau ce se petrece în curtea din dosul spitalului.

Primăvara se apropia din ce în ce şi soarele topea zăpada, cîrîind şi învîrtindu-se lîngă rîu. Ce puteau găsi ele acolo, pe loc gol? Veniră alergînd după aceea nişte copii şi spuseră că într-un troian de lîngă drum, în zăpadă, se află un cadavru.

Ganeev, care şedea în cameră la Anka şi bea ceai din farfurioară, se puse într-o clipită în ţinută corespunzătoare şi îşi atîrnă porthartul de centură. Pe uliţă, pe lîngă cantină, spre rîu în jos, alergau oamenii. Toată şcoala plecase în goană. Clasele rămăseseră goale cu uşile date vraişte de pereţi.

Ganeev dădea oamenii la o parte şi unii şoptiră:

— Vine miliţia.

Cadavrul ieşise la iveală şi zăcea pe zăpadă.

— Așa, așa, spuse Ganeev și-și desfăcu porthartul.

Cine și-ar fi putut închipui că tocmai aici, lîngă drum, trebuia căutat Sven Lutsar ? După viscol fusese răscolit tot malul rîului. Se săpase în zăpadă trei zile. Dar de aici nici chiar lupii nu se gîndiseră să-l scoată. Fața i se înnegrise, obrajii i se scofîlciseră, gura era căscată, în orbitele ochilor se adunase zăpadă, iar părul, sub razele calde ale soarelui, începuse să se dezghețe. Mîinile erau în niște mănuși frumoase, pestriț-albastre, iar pe manta se înegriseră nasturii aurii cu cei trei lei. Kristina nu se uită nici măcar o singură dată la fața mortului, privirea îi fusese atrasă brusc de mănușile pe care le avea Lutsar : îmbinarea culorilor, ornamentul și împletitura dovedeau că le tricotase negreșit o femeie estoniană. „Sven n-a fost un spion" se gîndi ea cu ușurare. Fără să-i scape nici o lacrimă, cît de mică, se întoarse în tăcere și plecă înapoi la școală. Așteptarea se sfîrșise. Sven nu se va mai întoarce niciodată.

Și oare a fost el cîndva ?

Această istorie o apăsa foarte mult pe suflet pe Vanda Sitska, care se credea vinovată de moartea lui Lutsar. În timpul nopților se chinuia în așternut, încercînd să-și înfățișeze seara aceea nefastă. Cum fusese oare ?

Ea spusese :

— O să fie viscol ! și se înfofolise într-o broboadă. Rom și Lutsar jucau cărți.

— De ce crezi că o să fie viscol ? întrebase Rom.

— Luna și-a îmbrăcat cămașa, răspunsese Vanda. Reumatismul o supără. „Mult timp mai are locotenentul de gînd să stea?“ se gîndise ea.

Atunci începuse viscolul.

— Viscolește! exclamase Vanda.

— Să mai jucăm o partidă, propusese Lutsar.

— „Un neobrăzat“, se gîndise Vanda. Dar cînd locotenentul, plecînd, zăbovi în dreptul ușii, Vanda îl întrebă cu bunăvoință:

— Și unde vă duceți pe un astfel de viscol?

Dar, de fapt, nu încercase să-l rețină și pesemne că Lutsar simțise acest lucru.

După toate probabilitățile, el simțise!...

— Tu tot n-ai spus nimic, Gunnar, ce crezi tu despre întîmplarea asta cu Lutsar, îi reproșă Vanda.

— În fiecare minut, în fiecare ceas pier oameni, asta a fost tot ce a crezut Gunnar despre toată istoria asta. După care se cufundă mai departe în ziarele vechi de o săptămînă, pe care i le dădu-se taică-su de la sovietul sătesc.

Gunnar citi toată ziua ziarele, pînă seara tîrziu. Ar fi dat mult acum să fie în unitatea sa...

— Ei, cum merg treburile pe acolo? îl întrebă Roman, luînd ziarele în mîini și uitîndu-se roată în căutarea ochelarilor.

— Războiul ăsta va fi ultimul.

— E doar un vis, oftă Vanda, așa se spune întotdeauna. Încă Ovidiu a spus: „Oamenii

tremură de frica războiului chiar şi atunci cînd domneşte pacea". De război n-ai cum să scapi.

— Războaie nu vor mai fi, rosti apăsat Gunnar. Nu vor mai fi pentru că pe acesta îl vom cîştiga noi.

— Salimov e tot director? întrebă el pe neaşteptate în timpul cinei.

— Nu. A fost mobilizat. Îl mai ţii minte? se miră Vanda.

— Atunci n-am prea fost deosebit de politicoşi cu el, aminti inginerul.

— Da, fu Gunnar de acord.

— Piaria, soţia fierarului, a intrat în partid, spuse Vanda.

Gunnar dădu aprobator din cap.

— Închipuieşte-ţi... Vanda era gata să spună că Piaria aşteaptă un copil, dar apucă să închidă gura. Despre copii mai bine să nu se vorbească.

Zăpada bătea în retragere văzînd cu ochii. Cel mult încă o săptămînă şi drumurile vor începe să se desfunde. Vei fi atunci prizonier al satului tău, nu vei putea merge nici cu sania, nici cu căruţa. Şi unde să se ducă colhoznicul pe o astfel de vreme, ce treburi urgente să aibă? Iată, doar medicii trebuie să ajungă la bolnavi şi Anka să ducă la depozitul raional alimentele — bomboane spirtoase verzi, magiun, făină de patiserie şi carne.

Cînd se desfundă drumurile, producţia fermei de lapte rămîne pe loc şi atunci se poate cumpăra brînză de oaie şi de vacă la preţ

de stat. Toți așteptau asta, printre ei și Vanda. În fiecare seară se gîndea : „Ce o să pun pe masă ?“ Mai avea puțin unt topit și untură, puțină carne uscată, puțină făină și puține crupe de mei, oleacă de miere pe fundul unui borcan și două legături de ceapă, atîrnate într-un cui lîngă sobă. Asta era mult ? Mult se cară cu căruța ! Bărbații aveau o mare poftă de mîncare, și ca să le dai de mîncare de trei ori pe zi se dovedea o sarcină complicată.

O săptămînă după sosirea lui Gunnar, într-o dimineață în casă intră pe neașteptate Liili. Gunnar mai era încă culcat în pat și citea o carte. Vanda pregătea micul dejun iar Roman Sitska repara ceasul de buzunar. Ieri i se oprise pentru prima dată în douăzeci și cinci de ani. Toate șurubelele lui fuseseră întinse pe un taburet, iar carcasa de aur, golită parcă, își presimțea tristul sfîrșit.

Nu o așteptaseră pe Liili, nu se înțeleseseră între ei cum s-o întîmpine, dar îi răspunseseră liniștiți, aproape în cor :

— Bună dimineața !

Ca și cum nici nu ar fi plecat. Liili, uimită și năpădită de bucurie, își vîrî geamantanul sub bancă și-și atîrnă paltonul în cuier. După aceea se așeză pe pat lîngă Gunnar și-și ascunse capul la pieptul lui.

După ce citise scrisoarea Tatianei Leskova, se și gîndise : „Acum sînt necesară acolo, acum trebuie să fiu cu Gunnar !“ Și se grăbi să vină acasă. Nu era însă atît de simplu, să lași lucrul și să spui : „Plec, faceți ce vreți, luați de unde vreți un om în locul meu !“ Liili ceru

permisiunea de a pleca la soțul ei care este grav bolnav, numai pentru două săptămîni. Oamenii n-au inimă de piatră. Mă rog, lași să se ducă drăguța farmacistă la soțul său, poate că în loc de unul vor reveni doi. De s-or întoarce împreună, s-o găsi de lucru pentru toți! Lui Liili îi venea greu să le spună acestor oameni de treabă că s-ar putea să nu se mai întoarcă niciodată la ei. Dacă ar fi spus acest lucru — cu siguranță nu i s-ar fi dat voie să plece. Doar a părăsi postul într-o astfel de vreme e o crimă. Liili nu se gîndea la ce va fi mai departe, simțise că trebuie să fie cu Gunnar, să fie totdeauna alături de soțul ei.

Președintele dădu dispoziție ca farmacista să fie dusă cu căruța și pentru drum îi dădu cojocul lui.

Liili călătorise, închizînd ochii ca o pisică adormită. Cîmpurile trandafirii de zăpadă străluceau jur împrejur. Liili trăgea în piept mireasma zăpezii care se topea; călătoria îi pricinuise o mare plăcere și ea se liniștise. Toate îndoielile și incertitudinile, toate șovăielile dispăruseră. Se întoarse către căruțaș și-l întrebă:

— Mai repede nu se poate?

Așa se face că la venirea dimineții Liili intră în casă.

— Bună dimineața!

Parcă se întorsese adineaori de la brutărie. Vanda o privea blînd și, luînd de pe poliță al patrulea castron, începu să împartă cașa.

— Asta pentru tine, Gunnar, îi întinse ea castronul fiului, care se afla în pat. Rom, poate ai să încetezi să-ți faci de lucru cu ceasul?

— Da! Și socrul întinse mîna după porția sa.

— Asta, ție, Liili, spuse Vanda.

Totul era cunoscut — farfuriile, porțiile de cașă, permanenta ordine a împărțelii. Gunnar mînca în pat și Vanda zîmbea moale. „Nu s-a schimbat nimic aici" gîndea Liili. În timpul zilei, a fost cu Gunnar la cimitir. Mormintele erau încă sub zăpadă, și ei se udară la picioare, Liili nu putea spune precis unde e mormîntul copilului ei —, și se întoarseră acasă. Trebuiau să aștepte să se topească zăpada.

— Am fi putut să mai avem fiice, spuse Liili, trăgînd adînc în piept aerul proaspăt al dezghețului. Ceva amintea de mireasma plăcută a arăturii, însă era greu de respirat. Gunnar zîmbi vag, acesta nu putea fi un răspuns. Tăcură pînă acasă n-avea despre ce vorbi. Numai lîngă ușă Gunnar spuse:

— E cu adevărat primăvară.

Și Liili îi răspunse:

— Da.

Ceru să-și ajute soacra la gospodărie, dar Vanda se împotrivi, mormăind cu bunăvoință:

— Nu-i greu să cureți doi cartofi, nu face să te murdărești pe mîini pentru atîta lucru!

Vanda se așezase pe o lăicioară, avînd de o parte coșul cu cartofi, de cealaltă — castronul cu apă, lucra și din timp în timp ridica ochii și zîmbea fiului și nurorii.

— Vrei să citeşti ceva ? întrebă Gunnar şi-i oferi soţiei nişte cărţi. Liili ar fi dorit să spele rufele, să cureţe podeaua, să cînte, să stea culcată, punîndu-şi capul la pieptul lui Gunnar ! Şedea însă vrăjită de zîmbetul Vandei. Luă o carte şi începu să citească, fără să înţeleagă nici un singur rînd, nici un singur cuvînt.

Acum, cînd n-avea de cine să se îndrăgostească şi nici n-avea cine să se îndrăgostească de el, chiar şi acasă, Roman Sitska se simţea părăsit. Şi într-o zi anunţă triumfător :

— M-am angajat la lucru !

— Ei ! se miră Vanda. Şi pentru că altceva nu-l mai întrebă, Rom continuă :

— Voi fi magazioner.

— Şi nu te temi de răspundere ? îl înţepă Gunnar.

— E o nimica toată ! dădu tatăl din mînă.

Seara, ca întotdeauna după băutul ceaiului, Vanda începu să-i citească fiului său cu voce tare. Gunnar se obişnuise cu asta încă din copilărie. În ceasurile serii mama şi fiul aparţineau unul altuia. Rom şi Liili fură lăsaţi de capul lor, puteau să asculte, puteau să facă ce le plăcea. Liili se duse la Tatiana Leskova.

Socrul o petrecu pînă la capătul satului, oftă trist şi se întoarse agale şi nepăsător acasă. Se plictisea. Se aşeză mai aproape de foc, îşi scoase ceasul din buzunarul vestei, îl duse la ureche şi începu apoi să-l demonteze.

Nu se mai putea merge nicăieri pe pămînt uscat, iar peronul era literalmente înecat în apa zăpezii topite. Noaptea pe drum, unde ză-

pada murdară se amesteca cu lutul, înghețau urmele cailor, iar dimineţile soarele topea din nou învelişul subţirel de gheaţă şi pămîntul se transforma într-o nemărginită mare albastră.

Într-o astfel de dimineaţă cu vînt răcoros, în crepusculul suav al dimineţii, Liili se sculă voioasă, se spălă, îşi puse periuţa de dinţi, savoniera, prosopul, cămaşa de noapte şi celelalte mărunţişuri în geamantan şi spuse:

— Ei bine, trebuie să mă duc.

— Unde? întrebă umil Gunnar, ghicind parcă gîndurile lui Liili.

— Înapoi.

— Cum, exclamă înspăimîntată Vanda, n-ai venit de tot?

— Nu.

— Atunci de ce ai venit?

— Să vă văd. Şi la mormînt, la fetiţă, răspunse Liili.

— Pe tine nu te mai reţine nimic aici? o întrebă Gunnar cu o uşoară emoţie şi nelinişte. Liili clătină din cap.

— Să fii sănătos, Gunnar! îi strînse ea bărbatului mîna cu simplitate şi siguranţă.

Nu îngădui să fie condusă, spuse că geamantanul este uşor.

— O să ajung, zîmbi nepăsătoare Liili. O să merg pe jos, dacă nu se poate pe cal.

Gunnar, luminat de soare, stătea în uşă şi privea în urma ei. Vanda ieşi din semiîntunericul odăii şi-i spuse cu reproş:

— De ce ai lăsat-o? De ce n-ai oprit-o?

Gunnar privea cu încăpățînare după femeia care se îndepărta de drum, făcîndu-se tot mai mică.

— Oare tu n-o iubești ?

„Mai bine ar tăcea !“ se gîndi Gunnar. Cel mai răbdător om este, după toate probabilitățile, cel care e capabil să-și stăpînească furia ! Și, în general, de ce să te superi ? Într-adevăr, de ce ? Totul trebuia să se întîmple anume așa... Și Gunnar spuse :

— O asemenea iubire e prea puțină pentru ea. Trebuie să plec împreună cu ea.

— Și de ce n-ai plecat ? îl întrebă mama cu precauție și cu nesiguranță.

— Acum e prea tîrziu, spuse Gunnar și intră în cameră. Ea vrea să trăiască altfel. Sînt un rău soț.

— Vorbești așa de parcă eu aș fi vinovată de toate ! izbucni Vanda în hohote de plîns.

Gunnar se simțea împovărat sufletește. Dar sufletul, ca și trupul, se poate lecui și el trebuie să se supună lecuirii, se consolă Vanda și simți din pricina asta o oarecare ușurare.

Iar Liili, ametită de primăvară, de soare, de murmurul miilor de pîrîiașe, pășea ușoară și nepăsătoare prin apă spre Novîi Takmak. Viața nu-i mai apărea acum numai și numai ca o suferință, fiecare zi putea să-i aducă bucurie și mulțumire !

Liili dorea însă să trăiască zilele astea, altfel decît pînă acum. Pămîntul nu se învîrtește *numai în jurul lui* — acest lucru îl înțelegea ea acum. Liili privi zăpada care scînteia și se gîndi la treburile care o așteptau.

Se simțea în sufletul ei ca o femeie care după ce a tot amînat de azi pe mîine, s-a hotărît în sfîrșit să facă curățenie generală. Nu avea răbdare și dorea să ajungă mai repede la serviciu.

După ce trecu rîul, Liili lăsă pentru o clipă geamantanul jos, ca să se odihnească puțin. Novîi Takmak era tot în ceață, cîmpiile încă înzăpezite de dincolo de rîu o orbeau. Astă iarnă aici, chiar pe locul ăsta, Lutsar comanda un exercițiu de luptă și Liili se trăsese în margine să aibă loc să treacă coloanele, cîntînd. Erau și femei în opinci, în pufoaice, cu puști de lemn pe umeri, cu lopeți, cu grenade la brîu. Lutsar salutase militărește și țăcănise tocurile. Avea niște ochi pustii...

Să pieri aici, la doi pași de drum, pe un cîmp de bătălie în joacă, într-o tranșee-jucărie, departe de adevăratul război și adevărata luptă — ce ironie a soartei ! Cît de puțin trebuie, ca să te abați din cale ! Uneori numai doi pași... Liili ridică geamantanul și merse mai departe către satul care se deslușea în pîclă.

7

Copacii tot mai stăteau dezgoliți de frunze și tufișurile tot mai lăsau lumina să le străbată dintr-o parte în alta, iar iarba de anul trecut tot mai acoperea pămîntul, ca un păr cărunt. Era însă primăvară și oamenii trăgeau cu lăcomie în piept vîntul proaspăt și cald și, ca

întotdeauna primăvara, în așteptarea a ceva neobișnuit.

Două săptămîni colhozurile n-avuseseră legătură, pămîntul fusese acoperit de apă, și vai de cel prins pe drum în acele zile. Acum pămîntul se zvîntase, pe dealuri era uscat bine, dar vremea rămînea posomorîtă, noroioasă, și apa în rîul care se oprise încă de la înghețurile din toamnă, aștepta furtuna și vîntul de miază-zi.

Femeile cercetau din ochi cu grijă pămîntul care se trezea — ele trebuiau să are, să semene și să strîngă recolta. Și fiecare trecea pe drum, printre cîmpuri, oprea calul, arunca hățurile în căruță și frămînta în palme pămîntul jilav și cald. Deasupra țarinilor cîrîiau flămînde și rele ciorile și primele perechi de fluturi galbeni pîlpîiau prin aer. De sat se apropia o căruță la care era înhămat un cal bătrîn și obosit. În fiecare zi avea alt stăpîn, uneori cu mîna grea, alteori cu gura spurcată și înjurătură, unul cu biciul, altul cu bățul — bătrîni, muieri și băiețași. Bătrîna Arabella se plictisise — o mînă cine vrea. Acum căra două femei și un butoi gol care zdrăngănea. Nici una din aceste trei poveri nu-i era pe plac. Iapa se împleticea ca beată, dintr-o margine a drumului în cealaltă și abia își stăpînea rîsul. „Cuconițele astea nu știu nici să țină hățurile, nici să înjure. Oricare băiețaș știe că numai cu un singur „di-i“ nu ajungi departe. Știe ea, Arabella, cu cine poate face pe proasta.“

„Mare caraghioslîc!“ își zise Arabella și se propti în șanț.

— Tpruuuuuu !

Maria sări din căruță.

— Vacă sașie ! Privește în lături, se supără ea, îi făcu dintr-un mănunchi de paie ochelari și se așează înapoi în căruță. Di-i !

Arabella trase aer pe mări și tîrîi căruța în șanțul din stînga.

— Blestemat-o !

După ce i s-a pus a doua acoperitoare la ochi, Arabella începu să alerge în trap mărunt prin mijlocul drumului, gîndindu-se ce glumă ar mai putea să născocească.

— Așa nici mîine dimineață n-o să ajungem, se plînse Maria. Cum se poate da pentru o misiune urgentă o astfel de broască țestoasă. O mototoală ! Cu picioarele strîmbe... tpfu !

Mîine începe aratul, tractorul va fi la fața locului, îi trebuie combustibil, iar ele abia se urnesc aici pe drum, ca niște melci somnoroși. Maria mai că nu plîngea, trăgea de hățuri. Nici un folos ! Numai cînd le întrecea vreo căruță oarecare, Arabella își ciulea urechile și un timp alerga după ea. Dar se plictisea repede și atunci se oprea de tot.

— N-are putere să tragă, presupune Kristina cu glas tare.

— Are putere, se preface, drăcoaica ! Di-i ! Mînă, mînă gloabă bătrînă !

Kristina izbucni în rîs :

— Am impresía că ea *înțelege tot.*

— Își bate joc de noi ! Di-i !

Arabella nu reacționă : asta mi-s eu !

Ţinînd băţul într-o mînă, Maria luă cu cealaltă calul de căpăstru şi-l trase după ea. Acum nici Kristina nu mai putea sta în căruţă.

„Şi de ce ne-o fi băgat grăjdarul pe gît o iapă atît de neascultătoare şi mofturoasă?“ se gîndi Kristina. Ca să te certi însă cu grăjdarul era tîrziu, şi încă fără rost — toţi caii fuseseră luaţi pentru Armată.

Drumul luminos, abia zvîntat, n-avea capăt, butoiul pentru combustibil bubuia voios, vîntul pieptăna iarba galbenă de anul trecut de la marginea drumului, deasupra ţarinilor se ridica aburul şi răchitele înfloreau, stînd în apă pînă la jumătate.

Mergeau încă pe podul de lemn de peste Saitanka, dar gîndurile Kristinei zburaseră de mult spre centrul raional, unde nu mai fusese din vara trecută. Era interesant să vezi din nou un oraş mare, cu şcoală de piatră, casă de lectură, farmacie, tipografie, casă de economii şi magazin.

În amurg, gonite de vîntul puternic de la miazăzi, ajunseră, în sfîrşit la destinaţie. Kristina mergea pe jos şi compara cu curiozitate totul faţă de impresia avută cu un an în urmă. Cam la fel arătau toate astea şi acum, numai că în locul gazonului verde din faţa şcolii era noroi şi în făgaşele adînci lăsate de roţi şi de picioarele oamenilor era apă. Oare ar fi preferat Kristina acum această localitate mare şi foarte populată micului şi scumpului Takmak? După toate probabilităţile, nu!

Lîngă un stîlp pe care era agăţat un difuzor se strînsese lume multă, se transmiteau ulti-

mele ştiri. Maria şi Kristina ascultară foarte atente, cîteva cuvinte le înţeleseră, dar se hotărîră totuşi să se intereseze de amănunte.

— Ce s-a comunicat ? întrebă Maria pe un om mai în vîrstă, cînd emisiunea se termină.

— S-a anunţat un împrumut militar. Zece miliarde de ruble.

— Oare se va putea strînge atîta ? se miră Kristina.

— De ce crezi că nu ?

— Nu cred, doar vezi că-i război... Oamenii sînt săraci.

— Atunci tu nu-ţi cunoşti poporul, îi răspunse Maria. Nu există nimic pe care nu l-am putea face.

Terminară repede, peste toate aşteptările, treburile. Toate colhozurile îşi primiseră cota lor de combustibil şi şi-l ridicaseră — cui i-e sete, acela are şi gîtlej. Staţiunea de tractoare n-avea acum mijloace de transport.

Legară iapa la o iesle, Kristina se duse, cum fusese sfătuită, să-l caute pe magazioner, iar Maria o porni spre Comitetul Executiv. Preşedintele îi ură drum bun la întoarcere şi rugă să i se comunice din Takmak mersul semănatului.

— Dar la ce-o să ajungă picătura asta, se plînse Maria. Doar să-şi pună o dată în funcţie tractorul motorul.

— *Pentru început,* ajunge şi ăsta, răspunse posomorît preşedintele. Mai *mult nu-i acum* şi nici n-ai de unde să iei.

Înainte de a face cale întoarsă, Maria și Kristina intrară într-o cantină, comandară gulaș cu carne de cal și patru pahare de ceai cu bomboane lipicioase. Cantina era plină de lume. Pe cei cîțiva bărbați care ședeau aici, ospătărese le îi serveau cu mai multă atenție decît pe femei.

Maria o întrebă fără nici o introducere pe fată care ședea la o masă vecină :

— Ascultă, tu de ce ți-ai vopsit sprîncenele cu violet, așa-i moda pe aici ?

Fata scoase iute o oglinjoară din sîn și se miră :

— Într-adevăr, sînt violete.

Se machiase din greșeală cu creion chimic ?...

Copacii fremătau în bătaia unui vînt puternic și cald, luna își căuta o ieșire printre norii tiviți cu argint, iar pe drumul care ducea la nesfîrșit, o iapă trăgea o căruță cu două femei și cu un butoi greu. Vîntul se înteția din ce în ce încovoia tufișurile din marginea drumului în lumina sepulcrală a lunii, se întindeau nesfîrșite, încă pustii, țarinile moarte.

Mariei începu să i se pară că ele cară un butoi fermecat, plin de minuni, și că e de ajuns să ajungă la Takmak, că îndată cîmpurile vor arăta semănate, iar dimineața se va putea strînge recolta.

Maria potrivi fînul pe leagănul căruței și începu să cînte. Însă vîntul o împiedica să răsufle și curînd tăcu. *Pînă acasă mai rămăsese* puțin de tot de străbătut. Dacă femeile ședeau mai mult timp în căruță Arabella cea

pîrdalnică se oprea, voia ca ele să meargă alături de ea și s-o tragă de căpăstru. Norii de deasupra capului se făcuseră străvezii, în urmă rămăseseră luminițele unui sat străin, iar lîngă un cimitir foșnea mestecănișul. Un vuiet surd le ajungea la urechi din depărtare, crescînd din ce în ce. Ce-i asta ? Arabella, înspăimîntată își ciuli urechile. Era asemeni unui tunet, care se apropie, și inima Mariei începu să bată neliniștită.

— Gheața ! strigă ea. Gheața !

Mergeau de-a dreptul spre acest bubuit, mergeau în întîmpinarea rîului. Pe apa neagră și mînioasă treceau în goană turbată sloiuri uriașe de gheață, se spărgeau de mal, și sfărîmîndu-se se mișcau mai departe pe cursul apei, bulucindu-se, se spărgeau și pentru o secundă se scufundau sub apă. Saitanka, cea liniștită, care vara își pierdea apa și rămînea cu albia uscată, brăzdată de crăpături, iar în timpul ploilor zăcea liniștită, — galbenă — tulbure, acum urla, acum mugea, strălucea. Luase la vale și sfărîmase podețul de lemn. Ce este un podeț ? O surcică în marea luptă pentru libertate.

Maria se așezase pe mal și își cuprinsese capul cu mîinile iar Kristina o bătea cu biciul pe Arabella.

— Totul e din pricina ta, totu-i din pricina ta !

Dacă bătrîna mîrțoagă s-ar fi mișcat mai repede, ar fi fost de mult acasă.

De partea cealaltă a rîului se înalță un mesteacăn înalt și uscat. Crengile lui se iteau

ca niște degete uriașe, printre care se arăta luna rotundă. Trunchiul mesteacănului era înfășurat cu mlădițe subțirele, și vîntul încerca din toate puterile să i le rupă. În Takmak mesteacănul era numit „Arborele speranței", el folosea drept semn de intrare în sat. Chiar și caii îl recunoșteau și își domoleau pasul. Iar drumețului care mergea înspre centrul raional, odată ajuns la mesteacăn, i se părea că s-a îndepărtat de mult de propria casă.

Kristina avea acum impresia că e mai aproape pînă la Tallin decît pînă la poarta cea înaltă de la intrarea în Takmak.

Socotea că trebuie mers în sovhozul cel mai apropiat, dar Maria ridică din umeri a lehamite. Era imposibil să acoperi cu strigătul vuietul viiturii. Nu le putea ajuta nimeni. Doar n-aveau să se apuce să construiască podul pentru ele.

— Poate că vom încerca totuși să trecem în partea cealaltă, pe acolo, pe unde e vadul? Astă vară, acolo era apa mică de tot și era uscat — strigă Maria.

Kristina își răsuci furioasă capul :

— Ești nebună !

Arabella tremura.

Maria lăsă calul în drum și alergă spre vad.

Pelinul înalt se încovoia în bătaia vîntului, dar zgomotul gheții care se auzea de la vad era mult mai înăbușit. De-a curmezișul rîului căzuse un mălin, care se ținea însă, zbătîndu-se, cu *rădăcinile de mal. Maria se uită la* copăcelul cu trunchi subțire, în spatele căruia sfărîmăturile sloiurilor de gheață se îngrămă-

deau unele peste altele. Tot acest terci de gheață stătea pe loc, ținut de mălin. Blocare de ghețuri !

Maria începu să strige, fluturînd din mîini înspre partea drumului unde așteptau Arabella, butoiul cu combustibil și Kristina.

Se apropie în fugă de căruță, înfășură hățurile împrejurul mîinii și apucă calul de căpăstru. Fiecare secundă părea o oră.

— Ce faci ? strigă Kristina.

Dar Maria și intrase în apă, trăgînd-o pe Arabella, care se împotrivea, dîndu-și capul pe spate.

Totul se petrecu prea repede și pe neașteptate : Kristina rămase pe mal ca un stîlp, privind cu neliniște copacul subțirel, care în orice moment se putea rupe sub presiunea gheții. Maria ajunsese acum exact la mijlocul rîului, dar, nu se știe de ce, nu se mișca mai departe. Stătea în apă pînă la brîu și o ocăra pe Arabella cu cele mai jignitoare vorbe. Iapa se zbătea, arcul se aplecase într-o parte, cu tot corpul animalul se repezea înainte. Căruța era cu desăvîrșire ascunsă sub apă, din cînd în cînd apărea doar spatele rotund al butoiului cu combustibil.

„Stau pe loc ! De ce stau ? !"

Kristina se aruncă în rîu. Fiecare pas pe care-l făcea, parcă era împiedicat. Își croia drum prin apa atît de rece, încît parcă frigea, cu mare greutate, străduindu-se tot timpul să nu cadă. În spatele mălinului creștea tot mai amenințător muntele de gheață. Kristina se îndreptă spre căruță, unde Maria tot mai

încerca să tragă calul de căpăstru. Iapa își rînjea dinții, rîzînd parcă. Cine o putea înțelege pe drăcoaica asta de Arabella ? Ținînd mănușile strîns în dinți, Kristina pipăi cu o mînă pe sub apă fundul căruței și împinse din toate puterile. Fără succes. Roțile se agățaseră de ceva. Kristina pipăi atunci cu piciorul fundul, dar asta era numai o zadarnică pierdere de timp. Atunci se scufundă în apă pînă la gură și pipăi cu mîna.

— Trage ! îi strigă Mariei.

Apa înghețată îi frigea gîtul ca un fier încins. Prima încercare nu duse la nimic, dar după a doua opintire se auzi un trosnet și căruța se înălță dintr-o dată, trecu peste ceva cu roatele dinapoi și nimeri la loc neted. Acum apa le ajungea numai pînă la genunchi și izbutiră să iasă pe malul celălalt.

De pe ele apa curgea șiroaie. Priviră înapoi, apucate de un tremur convulsiv, clănțănind de frig. Maria abia își mișca buzele și Kristina n-o înțelegea. Le ardea tot corpul, îmbrăcămintea înghețase în vînt, se făcuse tare ca un blindaj.

Norii acoperiseră luna, dar ea răzbi din nou printre ei. Și chiar atunci pe rîu se rostogoli bubuind, avalanșa sloiurilor de gheață. Copăcelul fragil nu mai putu sta împotrivă. Acolo, unde cu o clipă înainte se ținuse zdravăn cu rădăcinile, acum pămîntul se zărea vînăt, răscolit.

Kristina își lipi obrazul de trupul calului, din care ieșeau aburi, și începu să plîngă. Ara-

bella tresărea, parcă alungînd tăunii de pe ea, se uita dintr-o parte cu ochii săi strălucitori la cea care plîngea, și sforăia, împroșcînd clăbuci albi de spumă.

— Nervii ! o liniști Maria pe tovarășa ei de drum, cuprinsă de spaimă.

„Niște nebune" se gîndea Arabella. Nu mai mersese niciodată cu asemenea muieri nebune !"

— Nu urla ! strigă Maria și-i dădu un pumn Kristinei. Kristina începu să rîdă și să se apere, după aceea își suflă nasul cu degetele, își puse o mănușă, iar pe cealaltă o întinse Mariei. Erau singurele lucruri uscate.

Arabella trăgea acum fără să mai fie biciuită, iar cele două femei, ude pînă la piele și tremurînd de frig, mergeau repede și cu pași mărunți înaintea ei.

„Arborele speranței" rămăsese în urmă...

Poți să înțelegi întîmplările neașteptate abia după cîtăva vreme. Maria își imagină cu groază ce s-ar fi putut întîmpla dacă ar mai fi întîrziat puțin pe rîu. Maria nu se gîndea nici la ea și nici la Kristina, ci la Arabella, calul colhozului.

Cînd văzu grajdurile lungi și joase ale cailor, de un verde-închis în lumina posomorîtă a lunii, Arabella începu să necheze de bucurie. Grăjdarul le ieși în întîmpinare cu un felinar și începu să țipe ascuțit, ca o muiere bătrînă :

— În judecată să vă dea! Ticăloaselor! Mi-aduceți dobitocul înapoi mort pe jumătate!

Și, descoperind, că sub ham gîtul Arabellei era ros pînă la sînge, bătrînul apucă hățurile și-i dădu una zdravănă la fund Kristinei.

— Trimite muierile la treburi! mormăi bătrînul puțin mai împăciuitor. Kristina rîdea.

Luna se pitise după nori, un vînt cald bătea deasupra cîmpiilor. Pămîntul mirosea a iarbă tînără abia încolțită. Și cine oare se mai îndoia de asta, că primăvara va veni din nou și că pe lîngă gard va înverzi și va înflori pufoasa păpădie?!

A doua zi putea să înceapă aratul.

Capitolul al şaptelea

1

Spre seară, pe o vreme foarte urîtă de primăvară, locuitorii Takmakului se strînseseră pe malurile Saitankăi ca să privească scurgerea sloiurilor de gheaţă. Veniră însă aici şi după ce pe rîu nu mai rămăsese nici o singură bucăţică de gheaţă. Apa întunecată bătea cu valurile ei în malurile de argilă roşiatică, plescăia şi susura. În lumina lunii, Seitanka se zvîrcolea ca un şarpe cu solzi argintii, iar ziua, încălzită de soare, sufla supărată un abur alb ca laptele. Apa ieşise din maluri, inundase cărările şi cîmpurile de cartofi, tăindu-i lui Betti Barba drumul spre casă. Pictoriţa petrecuse două nopţi la Tatiana Leskova. Dormiseră sub o singură plapumă şi stătuseră de vorbă multă vreme şi cu înflăcărare despre treburile satului. Soţia legitimă a lui Ganeev, străbătuse cîţiva kilometri pe jos cu un copil de ţîţă în braţe ca să-i ceară soţului bani pentru trai. Şi cum se purtase Ganeev cu ea !

Tatiana se mira de ce Comitetul raional de partid nu reacţionase pînă acum la semnalul *comuniştilor locali.*

— Să mai aşteptăm, spuse Barba. Uneori se întîmplă să n-aibă timp cei de la Comitetul

raional. Şi aşa au treburi pînă peste cap, mai ales acum, cu aratul şi cu semănatul au griji destule.

Barba se întinse să ia un ziar, se gîndea acum la altceva.

— Ai citit ? În zece zile s-a realizat împrumutul. În loc de zece s-au primit treisprezece miliarde de ruble, aşa că a trebuit să se oprească subscripţia la împrumut. Ei, ce spui de asta ?

Leskova dădu aprobator din cap. Stătea întinsă pe spate, cu mîinile aşezate sub cap.

Takmakul îşi deschisese toate lădiţele şi cuferele, îşi întorsese toate buzunarele pe dos. Profesorii şi elevii, colhoznicii, muncitorii fermei de lapte şi personalul spitalului îşi dăduseră toate economiile şi salariul viitor.

Piaria, soţia fierarului, adusese cîteva mii de ruble — îşi vînduse capra. Sora de spital Xenia Beloborodova renunţase în folosul împrumutului la salariul pe o jumătate de an, şi Ruudi Populus care se sfia, puse şi el pe masă puţinele sale ruble.

Într-o după-amiază, Barba primi de la Varia Salimova cizmele soţului ei, vechi, dar care, totuşi, lăsau să intre mai puţină apă în ele, decît galoşii rupţi ai lui Betti. Ridicîndu-şi fusta şi suflecîndu-şi poalele paltonului, Betti îşi tîrşîia picioarele prin apă spre casă.

Într-o băltoacă, pînă la burtă, stătea un porc şi clefăia visător. Această delicatesă aparţinea Ankăi, care nu punea deloc la inimă dispreţul musulmanilor.

O cratiță ruginită și turtită plutea prin fața unei case și ușa unei privăți naviga în derivă spre rîu. Betti Barba uită de poala fustei și de pulpanele paltonului și, ridicîndu-și caraghios picioarele, alergă să salveze ușa. Victorioasă, o potrivi la locul ei, apoi, udă și plină de noroi din cap pînă-n picioare, ocărîndu-se cu mulțumire, se opri să-și tragă sufletul.

— A trăi, Lucullus al meu, înseamnă a lupta, exclamă ea cu voce groasă.

Chiar în aceeași seară, se apucă să facă păpuși. Avea gata multe din ele — Scufița Roșie, Ivan Țarevici.ul. Petruška, Străinul. În serile de duminică își aranja păpușile în sacoșă și se ducea la grădiniță, în vizită la copilași.

Acum Betti Barba luă dintr-o ladă un bulgăre de argilă gălbuie și îl privi la început cu o privire gînditoare și distrată.

Odată, spre seară, o întîlni pe Kristina la fîntînă și rămase uimită, atît de frumoasă era fata. Betti mormăi că fata nu se mai arătase de mult și o invită duminică la ea.

Fata se înroși de plăcere și simți o stînjeneală. Lăsînd găleata în fîntînă, ea privi în urma pictoriței : pufăind dintr-o țigară, aceasta își ducea apă acasă într-un bidon turtit de tablă.

Era o duminică posomorîtă, cernea o burniță sîcîitoare. Vremea era deprimantă, simțea o apăsare pe ochi, sufletul se învăluia în tristețe. Cîteva gîște mărșăluiau pe drumul desfundat, toate în șir, albe ca niște fetițe la vremea pri-

mei comuniuni. Din timp în timp, se opreau grămadă, întindeau gîturile și gîgîiau de se auzeau în tot satul. Sisîiră la Kristina și încercară s-o ciupească de pulpana paltonului, nevrînd s-o lase să treacă.

Kristina rîdea și se temea în același timp.

Casa lui Betti stătea singuratică pe malul rîului, cu niște băltoace mari chiar lîngă prag. Primul ciocănit rămase fără răspuns. Kristina ciocăni iar, și Betti scoase capul pe ușă. Văzînd-o pe Kristina se bucură sincer, totuși în loc de binețe, nu se știe de ce, zise :

— Aș vrea să mai lucrez, Kristina. Am pierdut deja cîteva zile degeaba. Înțelegi ? Fii bună, plimbă-te puțintel, iar după aceea întoarce-te ! Da ?

Ca să nu tacă, Kristina spuse liniștită :

— Da. Dar mult ?

— Ce mult ?

— Trebuie să mă plimb ?

Betti nu știa nici ea singură cît, așa că, fără a lungi vorba, închise ușa. Zăngăni zăvorul. Kristina stătu puțin, așteptînd nu se știe ce.

În primul moment dori să fugă acasă. Dar tot mai ploua, pămîntul se îmbibase de apă și clefăia sub picioare. Kristina se duse pe malul înalt al Saitankăi, departe de sat ; plînse, se uită la apa galbenă nepăsătoare și se hotărî să nu se mai ducă niciodată la Betti.

Mirosea liniștitor a primăvară. Kristina se gîndi : „Puțintel — cît o fi însemnînd ? A trecut de mult de cînd mă plimb. Poate că e timpul să mă întorc la Betti ?“

Betti o întîmpină cu un entuziasm furtunos :

— Mă temeam că n-o să mai vii, că te-ai supărat. Slavă domnului, doar ești o fată deșteaptă. Ce fericire ! adăugă ea cu un aer preocupat.

După aceea o rugă pe Kristina să stea jos și spuse că ea va mai dormi puțintel, pentru că după lucru totdeauna trebuie să dormi.

— Ce credeți voi ? Am de-acum peste șaptezeci de ani, și Betti începu să se dezbrace. Se furișă sub plapumă și oftă nespus de fericită.

— Numai zece minute ! spuse Betti și imediat închise ochii. Fața ei se făcu netedă, fără zbîrcituri, tînără și neînsufletită.

Exact după zece minute se deșteptă și-și deschise ochii mici și șireți. Obrajii și nasul i se înroșiră și zbîrciturile se întoarseră la locurile lor. Fața îi devenise din nou bătrînă, dar plină de viață.

— Așa. Acum sînt iar în formă, spuse ea cu veselie și începu să se îmbrace.

Kristina cercetă camera cu privirea. O sculptură neterminată era înfășurată într-o cîrpă umedă, iar pe podea, întoarse cu fața la perete, se înșirau niște desene și tablouri. Pictoriței nu-i plăcea să-și arate lucrările neterminate.

— Ce faci ? țipă ea la Kristina, cînd aceasta voi să ia de pe un taburet un cuțitaș, un ulcior de lut și o căpățînă de ceapă, ca să se așeze. Este o natură moartă, spuse jalnic Barba. Aici, în general, nu trebuie să te atingi

de nimic. Știi ce? Urcă-te mai bine pe prici. Aici e mereu frig și ți-s picioarele ude.

Kristina refuză, asta era caraghios. Dar Betti își impuse pînă la urmă punctul de vedere și o mai și acoperi cu paltonul său în carouri. Așa era plăcut și cald și Kristina zîmbi. Betti, așezată pe dunga priciului, o privea cu curiozitate și fuma.

— Nu pot să-mi văd musafirii umblînd haihui prin cameră. E mult mai potrivit să-i ții în pat. Așa stau într-un loc, nu se ating de nimic, și nici nu-mi fac dezordine în cameră.

Ce dezordine mai puteai să-i faci? Și așa era destulă dezordine aici. Hai de înțelege, alături de o bucată de pîine pe masă erau și pălăria lui Betti, natură moartă era asta, pur și simplu o pălărie și o pîine?

Betti ședea, fuma și trăgea cu coada ochiului la lutul din ladă, care sub mîinile ei trebuia să capete formă și sens.

Ședea, fuma și examina o bucată amorfă de argilă.

— Kristina, tu ești comsomolistă?

— Nu, răspunse fata.

— Și de ce dracu' nu intri în Comsomol?

— Nu știu.

— Dar cine știe?

Kristina căzu pe gînduri.

— M-am uitat la tine la fîntînă. Ai încă totul înaintea ta. Uite, eu sînt mulțumită de cei șaptezeci de ani ai mei. Ce-a fost, a fost. Am timp destul acum să mă gîndesc, să chibzuiesc. Ce-mi lipsește? Numai hîrtia-i puțină și celelalte materiale pentru lucru. Cafea, de

asemenea, nu-i. Şi dacă stai să tot bei de dimineaţă pînă seara apa asta clocotită, bolboroseşte în burtă pînă la urmă. În rest, de o babă cloanţă atît de bătrînă ca mine, n-are de ce să-ţi fie milă. Şi aşa totuna-i, eu am depăşit limita cu toţi anii ăştia ai mei...

Voia să-i mai spună ceva, cînd bătu cineva la uşă.

— Intră ! strigă Betti.

Musafirul era un bărbat mic şi slab. Hainele atîrnau pe el, iar ghetele din picioare erau după toate probabilităţile, de copil. Pe faţa-i plîngăreaţă îi jucau ochii şireţi aţintindu-se la toate cele.

— A-a ! Tu eşti, Pupsik ? întrebă Betti fără nici un fel de mirare. Cum ai nimerit ?

Musafirul sta în uşă, mutîndu-se de pe un picior pe altul.

— Permite-mi să intru, Betti !

Betti şedea pe marginea patului, sprijinindu-şi mîinile de genunchi. Musafirul stătea în picioare înaintea ei, ca un prost în faţa unei comisii medicale.

— După ce-ai intrat, mai ceri şi permisiunea să intri. Intră, dacă tot ai intrat.

Bărbatul zîmbi vinovat şi o salută cu o înclinare a capului pe Kristina. Kristina îi răspunse la fel la salut şi-şi trase plapuma sub bărbie.

— Asta-i unul din vechii mei colegi.

Betti i-l prezentă Kristinei pe necunoscut.

Bărbatul se aşează cu băgare de seamă pe marginea unui scaun.

— Ei ?... întrebă Betti preocupată.

— E groaznic, groaznic, oftă oaspetele.

— Ce-i groaznic, Pupsik ?

— Totul e groaznic.

— Ce nu-ți place ?

— Vai, Betti, tu nu te-ai schimbat de loc. Dar uită-te la mine ! Am slăbit opt kilograme !

— Asta-i bine, Pupsik, îl lăudă Betti. Tu erai prea gras. Acum mai aduci și tu a pictor.

— Ei, asta-i, Betti ! dădu obidit din mînă micul bărbat. O să-mi ies din minți din pricina grijilor, aici.

— Ți-a murit soția ?

— Nu, trăiește.

— S-a întîmplat ceva cu copiii ?

— Nu. Și cu ei e tot bine.

— Nu pot să mă dumiresc ! își desfăcu Betti brațele. Atunci de ce ești nemulțumit ?

— Nu pot trăi în colțul ăla de țară. Înțelegi ? Vreau înapoi la Moscova.

— Ce-ți trebuie ? Bani ?

— Nu Betti ! Bani am. Dar n-am chemare din Moscova. Ajută-mă, doar tu poți, e de ajuns numai să scrii...

— Nu mă face să rîd, Pupsik, zise Betti cu vocea ei groasă de bas și, bombănind pe sub nas, începu să caute fără să găsească ceva prin cameră.

— Ascultă, tu socotești și acum că Meyerhold este un moft ? întrebă ea după aceea.

— Ah ! dădu bărbatul din mînă. Lasă asta, Betti. Să vorbim în văgăuna asta despre asemenea lucruri ! Mi-e atît de greu.

— Știu eu, bărbații au viață grea, fu Betti de acord. În fiecare zi trebuie să-și radă barba.

Se mai gîndi puțin la ceva și spuse :

— Ascultă, Pupsik. Ieși pentru un minut și stai acolo. Te chem eu. Bine ?

Oaspetele dădu ascultător din cap și ieși.

— Cum ți-a plăcut, ai ? o întrebă Barba pe Kristina.

Fata ridică din umeri. Îi venea peste mînă să-și dea cu părerea despre un necunoscut.

— Arată ca o criză a capitalismului, așa-i ? zîmbi, bucuroasă, Betti.

Kristina crezuse că Betti avea un motiv întemeiat ca să-l trimită afară. Pictorița însă se apucase să aprindă samovarul și pur și simplu își făcea de lucru prin cameră, agitîndu-se. Părea că pur și simplu trage înadins de timp. După cîte se vedea, Betti își bătea joc de musafir.

— Îl voi mai necăji puțintel, spuse ea. Samovarul începuse să zumzăie, dar bărbatul stătea în curte în ploaie, fără să știe, de fapt, ce așteaptă.

Betti își tăie rația sa de pîine în trei felii și începu să bombăne :

— Pe vremuri la prînz se cuveneau să mai fie și șervețele de masă. Dar acum nu e nimic.

Scotoci prin lucrurile sale, găsi ceva printre naturile moarte și întinse pe pat o bucată de pînză, cu care își ștergea pensulele. După aceea turnă într-o cană apă clocotită și i-o întinse Kristinei, împreună cu o bucată de pîine.

Oaspetele rîcîi de dincolo de ușă, întrebînd timid : „Se poate ?“

— Să-l lăsăm ? o întrebă Betti pe Kristina. Îi ajunge, să intre acum. Ei, ce mai aştepţi ? Poate vrei să-ţi trimit o invitaţie specială ? strigă ea tare şi-i făcu Kristinei cu ochiul : Învaţă cum să procedezi cu bărbaţii !

Omul se opri tremurînd în prag, sub ghetele lui se strîngeau băltoace de apă. Betti observă imediat acest lucru şi se înfurie.

— Uite ce-ai făcut ! strigă ea. Cine crezi că trebuie să cureţe după tine ?

Scoase mătura şi porunci musafirului să cureţe băltoacele de apă, iar ea continuă să se supere şi-şi bătu joc de el cît putu. Din cînd în cînd îşi întorcea către Kristina faţa sa radioasă şi îi surîdea satisfăcută pe ascuns. Kristina ghici că musafirul nu are de loc simţul umorului.

— Unde să pun mătura asta ? întrebă el cu voce scăzută.

— După sobă. Uită-te, a întins băltoacele pe toată podeaua. Pupsik, ceai vrei ?

— Da, nu te refuz, se bucură oaspetele şi-şi frecă palmele.

Betti îi întinse o cană şi o bucată de pîine. Bărbatul cuprinse cana fierbinte cu mîinile sale foarte mici, sorbea cîte o înghiţitură şi înghiţea zgomotos. Bău trei căni şi numai atunci începu luînd cîte o bucăţică mică, să pună pîine în gură. Apoi spuse :

— Nici nu credeam că ai să mă înţelegi. N-avea nici un rost să vin încoace. Şi nevastă-mea a fost de aceeaşi părere. Niciodată nu mi-a mers în viaţă.

Oaspetele zîmbea, îndurerat.
— O să-ți meargă, îl liniști Betti.

Primăvară — pămînt verde și păsări în cer. Primăvară — trezire, senzații de bucurie, de speranță și o neliniște ce cheamă în depărtare. Și mai este dorul după ceva necunoscut, dar minunat. Și dorința de a săvîrși ceva neobișnuit. Serile, de-a lungul drumului, dincolo de sat, departe, se plimbau adolescenții, iar deasupra lor se roteau roiuri de musculițe. Triste și frumoase erau aceste seri ; în șanțurile de pe margine încolțea iarba, vîntul flutura franjurile basmalei și sufletul se umplea de cîntece.

Maria Țvetocikina zăbovea serile la Klaus Letonul și cînta la ghitară și din gură romanțe optimiste. Mica Iulia tot mai purta căciulă cu urechi și se ducea la întîlniri cu Ahmet, fiul Fatimei. Iar Anka, odată cu apropierea primăverii, comandase la un croitor de la centrul raional uniformă ofițerească pentru băieții săi — niște frumoase mănățuțe cenușii, tunici verzi, pantaloni bufanți și bonete. Comandase cizmulițe, centuri și portharturi.

— Muierile pălăvrăgeau că nu mă ocup, cică, de copiii mei, se jeluia ea.

Acum micii și neastîmpărații strengari umblau hai-hui prin sat, de dimineață pînă seara, în noile lor uniforme militare, pentru că așa le poruncise mămica lor. Lui Senka îi căzuseră dinții în timpul iernii și acum se sfia să zîmbească, deși un surîs de mulțumire se în-

firipa de la sine pe fața lui. Lui Senka îi plăcea îmbrăcămintea cea nouă.

Totuși după a săptămînă Senka, roșu de la soare, se juca desculț în fața cantinei, șnururile pantalonilor lui bufanți se tîrau pe pămînt, iar cizmele zăceau aruncate prin colțurile curții.

Două zile în șir a plouat, drumul argilos s-a făcut moale, aerul umed s-a încălzit, susurau pîrîiașele, și într-o singură noapte tot pămîntul s-a acoperit cu verdeață proaspătă.

Aratul se apropia de sfîrșit. Tractorului îi secătuiseră de mult forțele, și acum femeile, multe femei, din zori și pînă la apusul soarelui, arau brazdele. Sacagiul cu butoiul său se tîra anevoie pe cîmpuri și aducea apă plugarilor. Era un tînăr cetățean care nu-și tocise în bancă la școală nici măcar o singură pereche de pantaloni. Aștepta răbdător pînă cînd, obosită de arat, femeia de pe cîmp își mai potolea setea, apoi trăgea încruntat de hățuri, scuipa printre dinți și, nerostind nici un cuvînt, pleca mai departe. Ce să vorbească el cu muierile!

Iar femeia își ștergea gura cu palma și se ducea înapoi pe cîmp.

— Di-i!

Aceasta nu era Arabella — bătrîna poznașă, dar năravurile, se pare, sînt aceleași la toți caii. Zveltei soții de ostaș care ara pămîntul, i se urca furia la cap: încearcă să faci planul cu o asemenea broască țestoasă! Și sacagiul auzi cum femeia țipă din rărunchi la cal: „Vai de tine! Bolșevic fără de partid!“

Sacagiul nu-l citise încă pe Șolohov și de aceea nu știa că erau vorbe din *Pămînt desțelenit*.

Sus, în tăriile cerului, cîntau ciocîrliile, dar brigadierul sărea de mult cu metrul său pe brazde. Punea mîna la ochi și privea cu îngrijorare împrejur. Bun sau rău lucru, Takmakul avea însă ogoare întinse. Și acum, cînd aici erau văduvele și soțiile ostașilor, cîmpurile păreau nesfîrșite.

Colhoznicii așteptau cu nerăbdare sfîrșitul anului școlar. Fiecare pereche de brațe avea preț. Îi aștepta luptă grea.

Lui Betti nu-i mai trebuiau cizmele lui Iskander Salimov. I le duse Varenkăi înapoi. Aceasta o pofti să ia loc, după ce șterse cu șorțul un scaun. Musafira însă se grăbea și Varenka văzu printr-o ferestruică cum pioțorița trecu cu umbletul său greoi prin piața Karl Marx.

La cine s-o fi ducînd ? se gîndi Varenka cu tristețe. Dincolo de piața Karl Marx locuia noul director al școlii, Amina Abaeva. Înainte se duceau toți la Iskander, acum la directorul cel nou...“

Betti se grăbise să se ducă la Amina Abaeva. Acolo desfăcu un sac de voiaj, atît de vechi, încît era cu neputință să determini cărei epoci istorice aparține. Și puse pe masă două capete de păpuși.

— Vezi, personajele sînt aici. Scrie pentru ele o piesă, sau niște versuri, sau ceva în genul ăsta.

Amina izbucni în rîs. O păpușă era Anka, cealaltă — miliționul Ganeev.

— Voi încerca, consimți Amina.

După aceea pictorița spuse că îi trebuie pentru mantaua lui Ganeev o bucățică de postav albastru. Amina îi făgădui că-i va face rost.

— Ar fi mai bine dacă aceste versuri ar putea fi cîntate în amîndouă limbile, îi făcu Barba cu ochiul.

Amina își încolăci mîinile în jurul genunchilor, părînd a născoci ceva.

— Ar putea fi un mic scheci : se trage cortina, dincolo de tejghea se arată Anka, intră o cumpărătoare... ar mai trebui o păpușă.

— O femeie ? întrebă Barba.

— Da. Ea cere niște plăcinte. Anka nu răspunde, după aceea aruncă ceva pe tejghea... apoi vine miliționul Ganeev, cu un ceas mare la mînă, se apleacă spre tejghea, o gîdilă pe Anka pe sub bărbie și încă pe ici pe colo. Anka sare ca un arc de dincolo de tejghea și scoate un vraf întreg de plăcinte, dispare încă o dată dincolo de tejghea și apare cu o sticlă de vodcă, mare cît Ganeev... Ei, cum e ?

— Așa, așa, o lăudă Barba. Haide ! Haide ! și făgădui să se ducă îndată acasă să facă păpușa, plăcintele și sticla.

În aerul cald al amurgului de primăvară bîzîiau țînțarii, iar prin sat hoinăreau băieții andrii, tărăgănînd un cîntec monoton și plicticos în acompaniamentul unei armonici. „Nu-i nimic, se gîndi Betti Barba, veți avea în curînd cîntece noi."

Peste o săptămînă cîntau chiar şi cocoşii pe garduri :

Ankăi nu-i pasă de-opreliști
Băutura-i sub tejghea.
Parte-i face lui Ganeev,
Îl şi culcă-n pat la ea.

Populaţia din Takmak aprobă scheciul cu aplauze furtunoase. După un cuplet care suna aproximativ aşa :

De război, de front nu-i pasă
Lui Ganeev. Soiul lui
Ca motanii se îngraşă
Pe seama poporului !

Ganeev, aşezat în primul rînd, nu mai putu răbda, sări în sus şi scutură din pumn cu mînie :

— Ah, aşa ! Calomniaţi puterea sovietică !

Se mîniase aşa de tare, atît de mult îşi ieşise din fire, încît oamenii prinseră să clatine din cap : ia te uită, Ganeev crede chiar serios că e totuna cu puterea sovietică !

Păpuşile le putuse face numai Betti Barba, asta le era limpede tuturor, dar cine scrisese versurile ? Anka se străduia să clarifice acest lucru prin toate mijloacele.

— Dar ce, nu-i adevărat ? întrebă Varenka Salimova drept răspuns la cercetările Ankăi. Niciodată şi nimănui *nu-i* mai răspunsese ea atît de grosolan.

Maria Țvetocikina se jura, punîndu-și mîna pe inimă, că ea nu se pricepe să scrie versuri ; ea și alții, dealtfel.

— Femeile ajung pizmașe și rele dacă nu doarme nimeni cu ele. E lege ! așa înțelegea Anka lumea, oamenii și legile lor.

Pentru că se dusese la Betti Barba, Senka fusese săpunit de două ori de maică-sa. Anka îi smulse din mîini lucrarea lui — un mînz cu capul mare — și o sfărîmă de pămînt. Senka o mușcă de mînă, boci și făcu tărăboi sub pat, gata să adoarmă acolo.

Betti Barba își aștepta elevul cîteva zile. Și într-o zi, după lecții, se duse la cantină.

— Vreau să vorbesc cu tine, îi spuse Barba Ankăi.

— Mă rog, vorbește ! îi îngădui Anka și începu să strîngă farfuriile murdare de pe măsuțe. O obligă înadins pe Barba să stea în picioare și să aștepte cu răbdare momentul cînd va putea începe discuția.

„A venit să ceară iertare", zîmbi Anka satisfăcută și își aplecă și mai jos fața asupra abacului. La acest „agregat" își socotea ea fiecare bănuț. După părerea ei, acesta era un semn al bunelor maniere, iar Ankăi îi plăceau bunele maniere. Învățase repede să mînuiască bilele de os ale abacului, păstrînd o expresie indiferentă și blazată pe chip. Sublinia toată importanța acestei ocupații, astfel ca oamenii să-i simtă superioritatea. Tot așa și acum.

— Tu de ce nu lași copilul să învețe ? Oare tu, femeie proastă, nu înțelegi ce fiu talentat ai ! spuse Barba. Vorbise pe un ton rugător,

aproape umil. Mîna mică și rotundă a Ankăi se opri pe abac.

— Dacă ai venit aici să te hrănești, atunci așază-te la masă și așteaptă! strigă ea. Alte treburi cu tine n-am. Iar pe mine și pe băiețașul meu lasă-ne-n pace, altfel ți-l trimit pe cap pe inspectorul fiscal. E lege! Să se facă lumină, să se vadă cum îi jefuiești pe colhoznici cu pozele tale!

— Vorbești serios? întrebă Barba buimăcită, cu o expresie îngrijorată.

— Ce te-ai speriat? zîmbi Anka ironic, plină de o bucurie răutăcioasă, și în ochii ei, verzi și răi, sclipi o luminiță.

— Nu, eu vorbesc despre Senecika. Să nu îndrăznești să-l oprești, explică Barba. Avea o față obosită, tristă, pungi sub ochi și de sub pălărie îi ieșeau șuvițe de păr cărunt.

„E proastă sau se preface?" se gîndea Anka la bătrîna pictoriță și se zăpăci puțintel. Nu putea să-și închipuie că există și oameni de care îndeobște nu se lipește noroiul.

Drept răzbunare pentru cîntecele pe care le cîntau locuitorii Takmakului, Anka îi hrănea acum în fiecare zi cu o zeamă chioară. Iar cînd la adunarea colhoznică s-a hotărît să fie alungată din „Alimentația publică", izbucni în rîs cu nerușinare.

— Aveți mîinile prea scurte! Nu colhozul m-a numit aici. Și nu colhozul are dreptul să mă concedieze de aici!

Și ceru imediat un cal, ca să se ducă la raion.

— Nu se poate, spuse președinta colhozului, Feima Ibraghimova. Pînă cînd nu vom termina semănatul, nu vei primi cal. Toți caii sînt pe cîmp.

La miezul nopții, cînd brigadierele abia începuseră să întocmească raportul asupra arăturii, în birou veni milițianul Ganeev. Ceru și el un cal ca să se ducă la centrul raional. Președinta îl refuză și pe el.

— Am o treabă urgentă.

— Noi avem treburi mai urgente, spuse Feima.

— Eu cer !

— Nu-ți voi da.

— Voi raporta asta conducerii !

— Poftim !

— Întreb pentru ultima oară : îmi dai ?

— Nu.

Brigadierele zîmbeau ironic, vîrîndu-și nasurile în raport. Rîseseră însă prea devreme — în dimineața următoare se află că Ganeev și Anka plecaseră totuși în zorii zilei la centrul raional.

Chemat la consiliul de conducere al colhozului, grăjdarul stătea nemulțumit în picioare în fața președintei, căreia cositele abia îi ajungeau pînă la mijlocul spinării. Acum cîțiva ani această fetișcană mai mergea încă la școală, iar acum, ia te uită, comandă !

— Cine ți-a dat voie ? îl întrebă cu severitate tînăra președintă.

Oho ! Ia te uită, ia te uită ce amenințătoare mai e !

— Îți faci de cap ?

— Ganeev a cerut un cal, puteam eu oare să nu-i dau ascultare ? răspunse bătrînul. El îi recunoştea numai pe adevăraţii şefi.

— Vei răspunde pentru asta, spuse preşedinta cu hotărîre şi-şi aruncă o codiţă pe spate. Grăjdarul mai aşteptă puţin — un asemenea final aspru şi neaşteptat i se părea vădit nedrept, dar după un timp îşi trase căciula pe sprîncene şi, încetişor, porni greoi spre uşă. Pe drumul de întoarcere spre grajdul cailor, bătrînul clătina cînd şi cînd d'n cap, se oprea, se întorcea şi privea în partea biroului colhozului.

„Eei, ce timpuri ! Muierile iau puterea în mîinile lor ! :

2

Soarele încălzea ca primăvara şi în şcoală nu-i mai ardea nimănui de lecţii. Elevii clasei a zecea îşi mai făceau încă ultimele teme, deşi acest lucru li se părea lipsit de noimă — poate că nu mai departe decît mîine vor trebui să ia puştile în mîini. Nu mai încăpeau în vechile lor bănci — doar erau aproape bărbaţi. Deşi în faţa lor aveau manualele jerpelite, flăcăiii erau cu gîndurile departe, undeva în Kerci, împreună cu soldaţii care luptau acolo. Li se părea că sînt mai necesari acolo, pe front, unde au loc lupte sîngeroase cu fasciştii.

Karim Kolhoznii trimisese clasei sale veşti de pe front.

„Fraților, veniți să-i batem pe friți. Mai sînt destui pe aici."

Iar colhozul îi trimisese fiului său un pachețel de tutun hîrtie de țigări și o scrisoare semnată de întregul sat. Și de Kristina de asemenea. Inima ei era plină de mîndrie că numele ei — Kristina Laev — stătea pe o atît de importantă epistolă.

Îi stîrnea deosebită bucurie un mălin care creștea în afara satului. Singurul pom care înflorea în toată împrejurimea. Mălinul avea un trunchi pipernicit și subțire, dar ramurile — toate erau numai flori. Kristina nu voia să rupă din el, însă un ciorchine înflorit tot duse acasă și-l puse să se usuce într-o carte — amintire despre primăvara aceasta minunată, despre Takmak și despre oamenii lui.

„Cîndva totul va deveni o amintire îndepărtată, se gîndea fata. Totul va deveni trecut — ulița cea lungă a satului, Șaitanka cu fundul ei galben, casa din bîrne a școlii, căruțele cu coviltir, melodiile triste, cîmpiile cu ochii albaștri ai inului și lanurile trandafirii de hrișcă, serile întunecoase de iarnă și cerul înflorit! Vor deveni trecut îndepărtat drumurile noroioase, îmbibate de apa ploilor, și tot ce s-a întîmplat pe aceste drumuri și tot la ce te gîndeai și visai în taină..."

Cum își va aminti Kristina despre ele — cu tristețe sau cu ușurare? Nu știuse nici ea pînă în noaptea în care Tania tîrîse un braț de lemne pînă la prispa lor.

— *Ești foarte bună*, spusese Kristina, mișcată.

— Lasă tu cum sîntem, dragă Kristina, buni ori răi, sîntem toți oameni sovietici, spusese Leskova.

Drept răspuns, Kristina dăduse numai din cap. Odată, Betti Barba spusese că numai frumusețea îmbelșugată a naturii nu face locul frumos și confortabil. Oamenii, numai oamenii vor putea face asta. Betti avea dreptate.

Tot satul se neliniștea pentru sănătatea Tildei, multă lume venea s-o viziteze. Chiar și Anka venise, adusese jeleu de fructe. Kristina nu voise să-l primească, dar Anka era atît de umilă, de prevenitoare.

— E cumpărat dintr-un magazin de la centru raional, îi dădu ea socoteală, și Kristina nu putuse s-o amărască refuzînd.

Uneori, seara, Kristina se ducea să mai stea puțin pe lîngă mălin. Petalele albe și rotunde ale florilor începuseră să se scuture și pe față o amăra faptul că timpul înfloririi este atît de scurt. Își amintea de micul și cutezătorul copăcel, care oprise cu trunchiul său subțire sloiurile de gheață, salvîndu-le pe Kristina, Maria și pe Arabella, după care el însuși pierise.

Își amintea de primăvara din patrie, luncile pline de apă, fînețele și islazurile pline de luxurianta înflorire a mălinului. Și iată împrejur nu-i nimic, în afară de mireasma mălinului și de floricelele de sub picioare pe care nici nu ai cum să le bagi în seamă.

Pămîntul din Takmak rodea spice pline de grîu, cartoful de aici se topea în gură cu adevărat, dar pămîntul ăsta nu cunoștea nici pă-

duricile albastre, nici moara albă de vînt, şi poate, de aceea, fetele desenau şi brodau pe basmalele şi şorţurile lor flori fantastice, flori născute din propriile vise.

Odată, seara, pe lîngă mălin trecu un bărbat în cîrjă, părul roşcat îi ardea sub căciulă, dar uitătura ochilor verzi parcă sări în lături, ferindu-se de Kristina. Kristina zîmbi, aşteptînd salutul bărbatului, dar el trecu pe lîngă ea sărind în cîrjă, nespunînd nici o vorbă. Se schimbase oare într-atît Kristina, încît să n-o recunoască ?

— Ascultă ! exclamă Kristina. Noi ne cunoaştem !

— Tot ce se poate, răspunse bărbatul rece şi cu superioritate.

— Dumneata ne-ai adus în Takmak. Pe mine şi pe ceilalţi estonieni. Îţi aminteşti ?

— Cam aşa a fost, răspunse netulburat bărbatul, mergînd mai departe. Kristina se simţea ca o cerşetoare în a cărei mînă întinsă în loc de piine i s-a pus o piatră. Nu se dumirea asupra oamenilor, nu-i înţelegea ! Era doar Roşcatul, care în vara trecută a mers alături de căruţa lor, privind-o îndrăgostit în ochi şi numind-o floare în limba sa.

„Teecek !“ — o alinta el, ca şi cum pe celelalte cuvinte le-ar fi uitat. Acum trecuse pe alături, ca şi cum Kristina nu-i merita nici măcar salutul. Cînd fata îi povesti mamei despre asta, Tilde îi răspunse oarecum cu tristeţe :

— Pune-te tu în locul lui. E doar un om tînăr. Oare lui, un schilod, îi vine ușor să stea în picioare în fața ta sau să sară în cîrjă?

Kristina nu se gîndise la asta — de bună seamă că mama ei avea dreptate. Întîlnirea aceasta însă o neliniștise și o obligase să se gîndească din nou la raționamentele Tatianei Leskova asupra oamenilor. Kristina își închipuia lucruri cu desăvîrșire imposibile, groaznice. Se gîndea: Anka asta o muiere foarte dezgustătoare, dar dacă ar fi nevoie s-o scape pe Anka din mîinile fasciștilor, ar face-o ea, Kristina?

Desigur ar face-o. Dar Anka? Ar salva-o ea pe Kristina?

Poate că da.

Tilde se simțea pe deplin sănătoasă. Deși doctorița Fatîhova nu-i permitea încă să muncească la cîmp și o scutise de toate muncile grele, se duse la săditi cartofi. Cînta în ea din nou bucuria — de la vînt, pămînt, de la liniștea și pacea dimprejur. O neliniștea numai fața ei, Kristina.

— Cere să te primească la lucru la grădinița de copii, o sfătuia Tilde.

— De ce la grădinița de copii? întreba Kristina, deși înțelegea foarte bine ce voia mama să spună cu asta. Doar toți merg la cîmp.

Totul părea că fusese rezolvat și Tilde se bucura că fetița ei este atît de deșteaptă și de ispravă. Seara însă cînd Kristina veni acasă, mama plîngea.

— S-a întîmplat ceva? se înspăimîntă ea.

— Nu. Uneori pur și simplu îmi vin gînduri triste.

— Doar sîntem în viață și sănătoase ?

— Dar noi am pierdut totul !

— Și nici n-am avut nimic ! Numai boarfe vechi într-o odaie !

— Tu ești tînără, încă n-ai agonisit prin munca ta nici un singur lucru, de aceea nu știi cît de greu e să pierzi ceva, plîngea Tilde. Pentru tine masa noastră de bucătărie e numai un calabalîc vechi, dar eu am adus-o de la magazin în spate cîțiva kilometri ca să economisesc cîteva zeci de cenți de care m-ar fi jupuit cărușașul.

— Vom începe o viață nouă după război, spunea Kristina.

— Pe ruine ? Poate că ne vom întoarce înapoi, însă din oraș nici urmă n-o să rămînă, n-o să găsim nici strada noastră, nici casa noastră.

— Atunci o să începem chiar de la început, de la casă, de la stradă, de la oraș, spuse Kristina cu încăpățînare ; simțea în ea o mare hotărîre, deși discuția cu mama ei o tulbura. Dacă fiecare om va aduce o singură piatră, atunci se va putea construi o stradă, dacă va aduce două — două străzi. Dar un om poate să facă mult mai mult decît să care două pietre !

— Ei, ia ascultă ! exclamă Tilde supărată. Doar nu-mi fac griji pentru mine !

Niciodată nu așteptase Tilde de la viață *ceva deosebit pentru sine*. Nu nădăjduise niciodată la o viață ușoară. După moartea lui

Iuri, vreme îndelungată și fără succes căutase de lucru, pînă cînd se angajase în cele din urmă la o fabrică de bomboane prăpădită, în pragul falimentului. Chiar se bucura, deși în loc de bani i se plătea în bomboane. Și ca să cîștige bani pentru munca sa, după lucru, Tilde umbla să vîndă bomboanele, băgîndu-le negustorilor „marfa" pe gît — altfel n-avea cum trăi. Cît ura Tilde atunci bomboanele, cît de mult le ura !

Ea avea viziune simplă și limpede asupra vieții. Cu politica nu avea nici cea mai mică legătură. Trecuse însă prin greaua școală a vieții și știa fără greș unde e adevărul și de ce parte să se țină.

În dimineața revoluției din iunie, cînd delegația muncitorilor chemă poporul să răstoarne puterea burghezilor, Tilde fără să spună nici o vorbă, își scoase îndată șorțul și plecă. Totul venise de la sine, deși niciodată pînă atunci nu chibzuise la așa ceva și nici nu putuse să-și închipuie că va veni o zi cînd, ce mai, ea își va scoate șorțul și se va grăbi să facă revoluție.

Maistrul și cîteva lucrătoare care îl plîngeau pe fostul stăpîn o îngrămădiră odată pe Tilde într-un colț întunecos :

— Ești o viperă ! N-ai avut pîine, libertate și de lucru, de te-ai dus la roșii ?

Tilde însă nu se înspăimîntă deloc.

— Da, n-am avut, spuse ea și plecă mai departe.

Și ei priviră cu uimire în urma acestei mici, harnice și întotdeauna neobservate Tilde Laev.

După discuția asta Kristina căzu pe gînduri. Deși nu întîlnise nici un singur frîț în viața ei, și-i închipuia cum fac pe stăpînii pe străzile iubite din copilărie.

În sufletul ei izbucnea ura.

Nu le-a mai rămas multă vreme să facă pe stăpînii. Nu multă vreme !

Iar la Takmak venise vara.

Pe la amiază, pe arșiță, venea de la raion în sat o căruță. Calul dădea din coadă, gonind musculițele și-și tremura pielea înțepată. Nepăsătoare, Tatiana Leskova ținea hățurile pe genunchi și privea neatentă, fără să înțeleagă nimic, drumul luminos și cotit. Se întorcea de la comisariatul militar, unde i se comunicase oficial că soțul ei a murit ca un erou, îndeplinind o misiune specială.

Cînd Tatiana citi înștiințarea, zîmbi slab și clătină din cap :

— Nu, asta nu cred. Pot să vină zece comunicări despre moartea lui... Eu nu pot să cred...

Acum însă mergea cu căruța acasă, zdrobită cu desăvîrșire și pustiită, fără nici un singur gînd. Într-o parte se vedea mesteacănul uscat cu două crengi scurte, numit „Arborele speranței". Pentru drumețul care se grăbea spre casă, el era semnul apropiatei sosiri la destinație. Pe șosea, în întîmpinarea Tatianei, pășea voinicește o persoană desculță, îmbrăcată într-un frumos sarafan înflorat, cu o legăturică în brațe. În boccelușă era toată bogăția ei — fotografia tatălui și niște pantofi noi.

Tatiana opri calul.

— Unde te duci, Nelli ? întrebă ea.

Fetița se uită în pămînt și Tatiana trebui să repete întrebarea.

— Plec.

— Așa, așa. Dar unde ?

Nelli nu răspundea, știa să păstreze secretele. Tatiana aruncă hățurile, coborî din căruță.

— Uite ce, hai să ne odihnim puțintel, — tu de drumul pe jos, eu — de șederea în căruță.

Nelli își netezi ascultătoare sarafanul și se așeză jos sub „Arborele speranței". Avea o față foarte îngrijorată. Tatiana nu întreba nimic și Nelli împinse cu degetul cel mare al piciorului o furnică neagră, care o luă repede la sănătoasa.

— Privește ! exclamă fetița. Furnica se teme de mine.

— Ne-am odihnit, e timpul să pornim din nou la drum, spuse Tatiana după un timp. Nelli se ridică de asemenea, își netezi fustița și oftă adînc. Vrei să te duc cu calul ? Poate așa va fi mai repede ? o întrebă Tania și Nelli încuviință din cap.

Femeia o așeză în căruță și potrivi niște fîn pe leagănul căruței.

— Unde poruncești să mergem ?

— La tata, spuse Nelli aspru.

— Dar ce-i cu tine, ai plecat de tot de la mama ?

— Da.

Tatiana își șterse ochii și-și suflă nasul.

— Nu plînge, o rugă ea pe Nelli, uite, nici eu nu mai plîng.

— Dar tu de ce plîngi ? se miră Nelli.

— De ce ? Pentru că eu știu, pur și simplu, cît va fi de îndurerată mama ta, dacă vei pleca.

— Nu va fi.

— Crede-mă, Nelli, crede-mă că va fi.

Nelli clătină totuși cu siguranță din cap. Se dusese de două ori la Klaus Letonul, dar cînd acela o chemase : „Intră, Nelli. Hai împinge ușa", se întorsese de la ușă.

— Și atunci plecase în fugă.

„Ce vrei tu de la Klaus ?" o întrebase mama.

„Am vrut să-i spun să ne lase în pace."

„Ești o fetiță rea", se supărase Maria. Atunci Nelli se și hotărî să plece, legîndu-și toată averea într-o boccelută.

— Așa că să spunem calului să ne ducă acasă ? întrebă Tatiana, tărăgănindu-și vorbele.

— Spune-i, se hotărî Nelli ascultătoare, cu o voce tristă și liniștită.

„Arborele speranței" rămase în urmă, înainte se vedea poarta înaltă a Takmakului. Nelli strîngea la inimă legăturica în care erau fotografia tatălui și pantofii cei noi. Tatiana scrîșnea din dinți de furie — măcar de-ar fi ultimul, acest război !

În sat le opri Betti Barba și le rugă s-o ducă la consiliul de conducere al colhozului. Tatiana o luă pe *Nelli în brațe și-i făcu loc* pictoriței. Barba își smulse pălăria de pe cap cu mîinile sale umflate și mînjite de pămînt

și începu să-și facă vînt cu ea. Căruța coti către consiliul de conducere.

— O să le arăt eu, amenință pictorița.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă moale Tania.

— Ne-au repartizat la plivitul cocsagîzului, înțelegi ?

— Ei, și ce-i cu asta ?

— Păi nimeni din noi n-a văzut în viață cocsagîz. Și acum nimeni nu știe dacă smulgem buruieni sau acest cocsagîz al dracului. Nici agronomul nu știe ! Înțelegi ? Nu i s-au trimis instrucțiuni. Dar, vezi, cocsagîzul este o materie primă de o uriașă importanță.

Tatiana opri calul în mijlocul satului. Barba se dădu jos.

— Nelli, spuse Barba, cu un cu totul alt glas și privi mirată, cu ochi înțelepți și atotînțelegători la fetița cu legăturica în brațe. Tu știi ceva despre Malvina, cea cu păr albastru ?

— Nu, recunoscu scurt și serios Nelli.

— Atunci vino deseară să vezi un spectacol cu păpuși, o chemă Barba.

Tatiana se uită în urma ei — o figură caraghioasă într-o bluză de culoare deschisă, cu o fustă strîmtă, în opinci și cu pălărie pe cap — și începu să strige, trezindu-se parcă din somn.

— Dar ce este cocsagîzul ?

Barba abia dădu nerăbdătoare din mînă.

În această zi înăbușitoare, în plină arșiță, toate echipele erau ocupate la diferite munci. Dincolo de magazii mușuroiau cartofii pentru

femei — Iulia, directoarea școlii Amina Abaeva, Kristina și Anka. Sudoarea le curgea pe bărbie sub guler și se strîngea între sîni. Anka o luase înaintea celorlalte, voia să le dovedească tuturor de ce este ea în stare. Să mai încerce careva acum să-i reproșeze o viață destrăbălată! Fusese dată afară de la cantină, dar lasă, să vadă tot satul — Anka o să facă față oricărei munci. Veni vremea prînzului. Femeile își șterseră fețele asudate și prăfuite. Anka mușuroia ultimele tufe de cartofi și se pregătea victorioasă să le înștiințeze de acest lucru, cînd Iulia îi porunci să se ducă să ajute celorlalte.

— Nu există o astfel de regulă! strigă Anka supărată și aruncă săpăliga la pămînt. Păi, cum așa? Din moment ce te pricepi să muncești, înseamnă să-ți încovoi spinarea pentru orice broaște țestoase? Eu mi-am îndeplinit norma!

— Ce-i cu tine, ești prima oară la muncă? se repezi Iulia la ea, mica și liniștita Iulia, dragostea lui Ahmet.

— Eu mi-am terminat lucrul. Tu n-ai dreptul să mă obligi să ajut cuiva. E lege! se otărî Anka.

— Lăsați discuțiile aici, spuse Amina Abaeva. Ascultă, Anka, e timpul să înțelegi ce sînt relațiile tovărășești!

— Du-te la dracu! turbă de furie Anka, încredințată că se poartă nedrept cu ea.

Se trase leneș de o parte și se întinse pe iarbă. Celelalte continuară să muncească în tăcere; Kristina termină și ea și merse, mu-

şuroind cartofii, în întîmpinarea Iuliei pe brazda ei. Poate că astăzi vor reuşi să îndeplinească două norme.

— Aşa vom întrece echipa Mariei, le îndemnă Iulia.

— Vezi numai că nu ştim cum merg azi treburile la ele, se îndoi Amina. Tot timpul ele se ţinuseră cu înverşunare şi cu încredere de echipa Mariei Tvetocikina, dar nu putuseră nicidecum s-o ajungă şi s-o întreacă. Astăzi Maria lucra lîngă magazii, acolo uscau şi vînturau grînele de anul trecut. Nu era glumă să scoţi din magazii tone de cereale şi să le torni din nou în magazii.

— Astăzi există strălucita posibilitate de a le depăşi, le tot îndemna Iulia. Hotărîră să mănînce ceva, să se scalde în rîu şi, fără să piardă vremea, să se apuce din nou de muncă. Femeile aruncară săpăligile pe pămîntul crăpat din pricina secetei, luară legăturile cu mîncare şi se duseră toate împreună la rîuleţ. Anka rămase puţin pe gînduri, apoi porni încet şi ea în urma lor, îngînînd un cîntecel.

Femeile se dezbrăcară în pielea goală şi alergară în apa caldă. Aici nu puteai înota — rîul era prea puţin adînc, dar pe o asemenea arşiţă era o desfătare şi să te scufunzi în apă.

— Dar marea e departe de Tallin ? întrebă Iulia.

— Nu, răspunse Kristina. E alături.

— Eu am văzut marea numai în tablourile lui Aivazovski, mărturisi Amina. E albastră ?

Kristina se gîndi atîta înainte de a răspunde, încît femeile uitară de mult de întrebare.

— Uneori ea e albastră, alteori verde. Cel mai adesea e însă cenușie.

— Ce ?

— Marea, răspunse Kristina.

— E adevărat că în Tallin străzile sînt atît de înguste, încît două mașini nu pot trece una pe lîngă alta ? se miră Iulia.

— Da, e adevărat.

— O să ne poftești înăuntru, dacă vom veni vreodată în orașul tău, o să batem la ușa ta și o să întrebăm : „Aici locuiește Kristina Laev ?“

— Nu spune prostii.

— Vorbesc serios. O să ne primești ?

— Pe cine ?

— Pe noi, dacă o să venim ?

— O să vă primesc ! strigă Kristina. O să vă primesc !

Soarele se ascunsese după un nor, aerul însă rămînea încremenit, și se respira cu greu. Începură să mănînce. Femeile stăteau culcate pe iarbă, aproape dezbrăcate.

— Un fel de rumeguș ! se strîmbă Anka, rupînd din pîinea neagră luată ca rație. Se obișnuise cu o hrană mult mai bună. Și laptele s-a acrit, se plînse ea, sorbind o înghițitură din sticlă.

— Un vas poate fi comparat cu un om, spuse Amina Abaeva cu înțeles, uitîndu-se drept în ochii Ankăi. Dacă vasul nu e îndeajuns de curat, atunci se va acri cu siguranță tot ce pui în el.

— Priviți, ce-i acolo ?
— Cine, unde ?
— În tufișuri !
— Cineva ne urmărește pe furiș.
— Abdulla ! Ce ticălos !
— Lăsați-l să ne privească, spuse Anka și se întoarse spre tufe cu fundul.
— Of, Anka, spuse cu amărăciune Amina Abaeva, ascunzîndu-și în palme fața, care îi rîdea, deși se înroșise de spaimă.
— Nu-i nimic. Așa îi trebuie. E lege ! Lasă c-o să-i fie acum rușine ca unui ciine care și-a făcut murdăria în odaie, atît de sinceră și atît de serios își justifică Anka acțiunile sale încît oricît ar fi părut de ciudat, în clipa asta Kristina simți față de ea chiar o oarecare simpatie.
Se îmbrăcară repede și plecară spre brazdele de cartofi, fără să-l mai pomenească nici una pe Abdulla. Nici despre Ganeev n-aveau chef să vorbească : pățise desigur, ce meritase.
— Dacă ar depinde de mine, l-aș băga pe Hitler într-o cușcă de fier și l-aș căra peste tot, să audă oamenii ce fel de monstru dezgustător a creat natura, spuse deodată Iulia, cu totul pe neașteptate.
— E greu să crezi că l-a născut o femeie, spuse gînditoare și Amina Abaeva. Poate să se nască oare dintr-o femeie un astfel de vampir, blestemat de toate mamele lumii ?
— Vine ploaie, Anka privi în sus, către cer.

Pe cerul senin de dimineață înainta acum un nor uriaș și jos.

— Ce, ești de zahăr ? se supără Iulia. Anka le tulburase discuția atît de serioasă.

Vremea însă se schimbă într-adevăr brusc, începu să bată vîntul, ridicînd vîrtejuri de praf. Femeile înhățară săpăligile și se apucară de lucru.

Deodată, se întunecă așa de tare, încît chiar frunzele de un verde-deschis ale cartofilor păreură negre. Amina ridică capul și strigă :

— Aoleu, o să le plouă !

Aruncă săpăliga și o luă la goană de-a dreptul peste cîmp.

— Voi de ce vă uitați, ați căscat gurile, nu înțelegeți ? țipă Anka și se repezi după Amina.

Grînele fuseseră tocmai întinse pentru uscat lîngă magazii, cînd năvăli norul uriaș și amenințător, asemănător botului unei fiare tîmpe. Păsărelele se ghemuiau cu frică la pămînt și vîntul bătea rece, ca în octombrie, smulgea fustele și basmalele, părînd că poate mătura totul de pe lume.

Sub cerul negru-liliachiu se năpusteau, năclăite de sudoare, femeile — duceau grîul înapoi în magazii.

— Prelata ! Unde-i prelata ? strigă Maria. Tîrîră prelata cea grea tuspatru — Tilde și Maria, Fatima și Agata. Ca pe mare, înaintea unei mari furtuni. Și deodată Agata văzu că spre ele aleargă niște femei, între care o recunoscu și pe fiica ei Iulia.

Şi imediat paisprezece mîini apucară de prelată. Agata înfigea ţăruşii mici în pămînt, în timp ce Fatima fixa colţurile prelatei să nu fie smulsă de vînt.

Grînele fură acoperite.

Răsuflînd din greu, Fatima privi cerul negru, pămîntul negru şi întinse braţele. În palma ei tremurătoare căzură picături rare şi grele. Dar mai înainte ca femeile să se ascundă de ploaia torenţială, veni în goană un călăreţ. Acesta văzu grînele la adăpost, dădu aprobator din cap, bătu calul pe grumaz, se întoarse şi galopă înapoi. Peste o clipită, femeile văzură numai bulgării mici de noroi ce zburau de sub copite şi cele două cosiţe ude ale preşedintei Feima Ibraghimova.

Kristina stătea în picioare în ploaie, cu faţa ridicată în sus. Toate erau atît de bune — ploaia, trupul dogoritor şi cum stătea ea în picioare, ţinîndu-şi faţa ridicată în sus. Celelalte se furişaseră în magazie şi se aşezaseră pe grînele pe care izbutiseră să le vîre aici în primele minute de panică, ascultînd bubuiturile grele ale tunetului. Acum însă Fatima se trăsese departe de Agata, de parcă nici nu fusese clipa în care mîinile lor se străduiseră într-un singur avînt să ţină prelata.

Nu-l iertase încă pe Ahmet.

Ploua, dar soarele începuse să strălucească. Cele şaisprezece mîini se odihneau. Maria întredeschise uşor uşa şi apoi o deschise larg. Ziua era luminoasă şi senină. Mirosea a chi-

mion, din pămînt se înălța aburul și pe cerul senin și albastru strălucea orbitor soarele.

Și iarăși fu liniște, foarte multă liniște.

3

De o parte a uliței arșița istovitoare a soarelui, de cealaltă — umbre liliachii și răcoroase, iar la mijloc drumul prăfuit și nepăsător. Satul prînzea. Găinile cotcodăceau alene, fără să ia în seamă nici chiar codobaturile ce le furau mîncarea, și nici pisicile, care, întinzîndu-se și tîrîndu-și cozile pe pămînt, se furișau prin curți. Spre seară, la brutărie fu scoasă pîinea și toată ulița se umplu de o dulce mireasmă. Într-un măceș zumzăiau albinele, culegînd polenul de pe florile de un roșu-aprins. Desculță, Kristina se ducea pe o ulicioară pustie a satului spre cîmp. Aruncă o privire gînditoare izbei părăsite, năpădită de tufe dese. O păsărică piui pe gard și, înspăimîntată, își luă zborul. Că Klaus Letonul care într-o bună zi, dis-de-dimineață, dispăruse de aici. Își luase armonica și sculele, părăsind totul — toate căldările și samovarele, toate ceasurile, toate cizmele, reparate și rupte.

Poate că undeva într-un alt sat, își desfăcea sculele pe o masă și mîinile lui palide și mari reparau acolo încălțămintea ruptă ca să mai țină încă o vreme. Cine știe?

Ulița se sfîrșea spre rîu într-un povîrniș și Kristina coti pe drumul de țară. Greierii țiu-

iau în iarba fierbinte, prin aerul moale și încins de arșiță zburau de ici-colo fluturii. Și Kristina se gîndea la Estonia.

Ieri, cînd împreună cu Xenia Beloborodova stătea pe drumul mare, care trece prin Takmak și dispare ca o dunguliță luminoasă în depărtare, Xenia spusese :

— Nu, Kristina, nu voi rămîne în Takmak și nici în Estonia nu mă voi întoarce după război, patria mea este Rusia, numai să fiu eu demnă de ea...

Kristina mergea desculță și privea drumul acela îngust dintre țarini. Jur împrejur înfloriseră florile aurii de piciorul-cocoșului, romanițele, și se înălțau săbiile ruginii ale măcrișului. Își ridică ochii. Departe, înainte, mergeau tovarășele ei de drum. Kristina puse mîinile la gură și strigă. Ele se întoarseră și-i făcură semn cu mîinile să se grăbească. Să meargă mai departe împreună.

„N-aș putea să-mi explic, de ce mi-a devenit drag tot ce mă înconjoară aici și oamenii... se gîndi Kristina. Ce drum lung este înaintea mea și cît de mult va mai trebui încă să merg, ca să devin demnă de acești oameni și de vremurile în care mi-a fost dat să trăiesc."

În aceeaşi colecţie

AU APĂRUT:

Hernady Gyula
FORTĂREAŢA

Alex La Guma
ŢARA DE PIATRĂ

Cesare Pavese
PLAJA. VARA DE NEUITAT

Emmanuel Roblés
SIRENELE

Ivan Slamnig
PARTEA CEA BUNĂ
A CURAJULUI

Vladimir Solouhin
SENTINŢA

VOR APĂREA:

Ferny Besson
TREPTELE NEGRE

Paul Guimard
STRADA LE HAVRE.
LUCRURILE VIEȚII

Geoges Limbour
ARBUȘTII DE VANILIE

Leif Panduro
FERESTRELE

Nevena Stefanova
MULAJUL DE GHIPS

Gérard Walschap
HOUTEKIET

Lector : NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

*

Bun de tipar 23.V.1980. Coli tipar 15.

*

Tiparul executat sub comanda
nr. 826 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

16,50
5,75
P
7,50
7
44,75

340

LILI PROMET

Sat fără bărbați

Lilli Promet (n. 1922), cunoscută în literatura estoniană drept maestră a genului scurt, se dovedește a fi și o excelentă romancieră.

Succesul deosebit de care s-a bucurat și în rîndul cititorilor români romanul „Primavera" (1971) — apărut la Editura M. Eminescu în colecția „Romanul de dragoste" (1977) — este cea mai bună recomandare pentru SAT FĂRĂ BĂRBAȚI (1962). Într-o manieră literară atractivă, autoarea evocă subtil, pe un fundal dramatic, întîlnirea dintre un univers nordic și unul oriental. Prin relatarea discretă a biografiilor — cînd retrospectiv, cînd în evoluția lor prezentă — se constituie existențele eroilor, cu dramele lor mari și mici, succesivele destrămări și refaceri ale microcosmosurilor.

EDITURA UNIVERS
GLOBUS

Lei 16,50